

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSTANBUL ARAŞTIRMALARI ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İKAMET, TİCARET VE SEYRİSEFAİN
ANTLAŞMASININ İSTANBUL AÇISINDAN
DEĞERLENDİRİLMESİ
(1930-1964)

Zeliha İDRİSOĞLU

2501120393

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Ahmet KALA

İSTANBUL-2019

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS
TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı : ZELİHA İDRİSOĞLU Numarası : 2501120383
Anabilim Dalı /
Anasanat Dalı / Programı : İSTANBUL
ARAŞTIRMALARI Danışmanı : PROF.DR AHMET KALA
Tez Savunma Tarihi : 10.09.2019 Saati : 11:00
Tez Başlığı : "İKAMET, TİCARET VE SEYRİSEFAİN ANTLAŞMASININ İSTANBUL
AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ:1930-1964"

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 36. Maddesi uyarınca yapılmış,
sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABULÜNE OYBİRLİĞİ / YÜKSEKLİĞİNE karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1-PROF.DR AHMET KALA		Kabul
2-DR.ÖĞR.ÜYESİ ERCÜMENT BALCI		Kabul
3-DR.ÖĞR.ÜYESİ ÇİĞDEM GÜRSOY		Kabul

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1-DR.ÖĞR.ÜYESİ YAKUP AKKUŞ		
2-DR.ÖĞR.ÜYESİ KENAN DEMİR		

ÖZ

İKAMET, TİCARET VE SEYRİSEFAİN ANTLAŞMASININ İSTANBUL AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ (1930-1964)

ZELİHA İDRİSOĞLU

1923'te Türkiye ile Yunanistan arasındaki mübadele anlaşmasıyla milyonlarca Türk ve Rum iki ülke arasında yer değiştirmiş; Mübadele dışında bırakılan İstanbul Rumları ile Batı Trakya Türkleri, Lozan Antlaşmasında yaşadıkları ülkelerin "azınlık" statüsündeki vatandaşları olarak kabul edilerek ikamet ettikleri bölgelerde bırakılmıştır. 1930'da Türkiye ve Yunanistan hükümetleri "İkamet, Ticaret ve Seyrisefain Antlaşması" adıyla anılan; iki ülke ilişkilerini geliştirmeyi ve mübadeleden kalan sorunlarını çözmeyi amaçlayan bir antlaşma imzalanmıştır. Atatürk ile Venizelos arasındaki antlaşma sayesinde, her iki ülke vatandaşları diğerinin ülkesinde istediği yerde yerleşme (ikamet), mal edinme, serbest dolaşım ve ticaret yapma haklarına sahip olacaklardı. Antlaşma iki yıllık sürelerle yenilenerek 34 yıl boyunca yürürlükte kalmıştır. Antlaşmaya istinaden yaklaşık 12.000 Yunanistan uyruklu Rum İstanbul'a yerleşmiştir. Bu süreçte, askerlik hizmeti yapmak istemedikleri için Türk vatandaşlığından ayrılıp, Yunanistan uyruğuna geçen Rumlarla birlikte İstanbul Rum cemaati 100.000 civarında bir nüfusa erişmiştir.

1963-64'te Kıbrıs'ta alevlenen ve EOKA terör örgütünün Kıbrıs'ı Yunanistan'a bağlamak amacıyla yaptığı katliamlara Yunanistan'ın açık desteği ve İstanbul'da yaşayan bazı Rumların amacı ENOSİS politikalarına hizmet olan illegal örgütlerdeki faaliyetlere iştirakleri gibi olumsuz gelişmeler karşısında Türk kamuoyunda oluşan infiale istinaden Türkiye Cumhuriyeti hükümeti, 16 Mart 1964 tarihinde "İkamet, Ticaret ve Seyrisefain Antlaşmasını" tek taraflı olarak feshetmiştir. İlegal faaliyetleri tespit edilenlerin 24 ila 48 saat içinde; Yunanistan uyruklu diğer Rumların ise en geç iki yıl içinde Türkiye'yi terk etmeleri istenmiştir. Antlaşmanın feshiyle yurtdışına çıkarılanlar için günümüzde bazı yayın organlarında, "sürgün" ve "tehcir" gibi yanlış ifadelerin kullanılması ve bu işlemten dolayı Türkiye Cumhuriyeti'nin benzer birtakım mesnetsiz ithamlara maruz

bırakılması büyük bir haksızlıktır. Çünkü, 1930'daki antlaşma; iki devletin dostluk ve iyi niyet göstergesi olarak imzaladığı iki yıllık sürelerle tahdit edilmiş olan bir tür geçici oturma ve serbest dolaşım “vize” anlaşmasıdır. 1964'te Türkiye Cumhuriyeti'nin antlaşmayı tek taraflı olarak yürürlükten kaldırması, antlaşmanın 36. maddesinde tanımlanmış olan tek taraflı fesih hakkının kullanılmasından ibarettir ve tamamen hukukidir.

Tezimiz, 1964'te antlaşmanın feshine sebep olan unsurlar ile özellikle fesihten sonraki sürecin İstanbul'un ticari ve sosyal hayatına tesirleri ve nihayet İstanbul'un demografik yapısı içinde Rum cemaatinin giderek azalmasında bu fesih işleminden doğan etkilerin olup-olmadığını tespit etmek amacıyla. Çalışmamız, döneme tanıklık edenlerin ifadelerine ve elde edilen bilgi ve belgelere dayandırılmıştır.

Anahtar Sözcükler: İkamet, Ticaret ve Seyrisefain Antlaşması, Yunan Uyruklu Rum, 1930, İstanbul, 1964

ABSTRACT

EVALUATION OF RESIDING, TRADE AND CIRCULATION AGREEMENT WITH REGARDS TO ISTANBUL (1930-1964) ZELİHA İDRİSOĞLU

In 1923, millions of Turks and Greeks replaced as a result of commutation agreement; Greeks in Istanbul and Turks in Western Thrace which were out of commutation, in the Treaty of Lausanne, they were accepted as “minority” citizens of the countries where they lived and left in their regions of residence. In 1930, Turkey and Greece governments signed an agreement which aimed to developing relations between two countries and solving problems about commutations, namely “Residing, Trade and Circulation Agreement”. Thanks to the agreement between Atatürk and Venizelos, citizens of each country would have a right for a place for residence in the other country, acquisition of property, free movement and trade. This agreement remained in force during 34 years by renovation. Referring to agreement, approximately 12.000 Greeks (Greek national) settled in Istanbul. Within this period, the Istanbul Greek community has reached a population of around 100,000 with Greeks which abandoned citizenship because they did not want to do military service.

In 1963-64, government of Republic of Turkey unilaterally cancelled Residing, Trade and Circulation Agreement in 16 March 1964 referring to indignance Turkish public opinion which arised as a result of negative developments such as Greek public support for the massacres committed by the EOKA terrorist organization with the aim of connecting Cyprus to Greece in Cyprus and Greeks’s, which were living in Istanbul, participation in illegal organizations serving ENOSIS policies. Those whose illegal activities were identified within 24 to 48 hours; Greeks (Greek national) were asked to leave Turkey within two years. It is a great injustice that for those, issued abroad by the termination of the agreement, today in some media outlets, “exile” and “deportation” as the use of biased statements and exposing the Republic of Turkey to a similar number of baseless accusations because of this transactions. This is because, the agreement in 1930 was a form of temporary residence and free movement ‘visa’ agreement which was signed between two countries as a sign of

friendship as well as and has been restricted for two years. In 1964, the Republic of Turkey unilaterally cancelled the agreement and this was composed of the use of unilateral termination right as defined in Article 36 in agreement and this was completely legal.

Our thesis aims to determine whether the elements which caused the termination of the treaty in 1964 and especially the effects of the post-termination process on the commercial and social life of Istanbul and finally the effects of this termination process on the decrease of the Greek community within the demographic structure of Istanbul. Our study is based on the statements of the witnesses and the information and documents obtained.

Key Words: Residing, Trade and Circulation Agreement, Greek National, 1930, Istanbul, 1964.

.

ÖNSÖZ

Türkiye ve Yunanistan arasında imzalanmış olan "İkamet, Ticaret ve Seyrisefain Antlaşmasının İstanbul açısından değerlendirilmesi " başlıklı çalışmanın temel amacı, Anlaşmanın yürürlükte olduğu süreç içerisinde İstanbul'a kazandırdıklarını ve kaybettirdiklerini incelemek, aynı zamanda anlaşmanın iptaliyle gerçekleşen Yunan uyruklu Rumların ikamet izinlerinin iptal kararının sosyal, ekonomik ve kültürel açılarından İstanbul'daki etkilerini saptamaktır.

Çalışmanın kapsamını esas olarak; Anlaşmanın feshine neden olan Kıbrıs Sorunu bunun üzerine Türkiye ve Yunanistan arasında yaşanan politik açmazları, aynı zamanda 1930 tarihli antlaşmanın iptal kararı sonrasında, Rum cemaatinin ve İstanbul'un yaşadığı değişimlerin incelenmesi oluşturmaktadır. 1930-1964 tarihleri arasında yaşanan bu tarihsel olayın incelenmesinde, dönemin Gazeteleri, makaleleri ve birincil kaynaklarla yapılan görüşmeler yol gösterici olmuştur. Antlaşmanın 16 Mart 1964 yılında feshedilmesi sonucunda Yunan uyruklu Rumların ülkelerine geri gönderilme kararı, bugün yakın tarihimizin çok bilinmeyen bir gerçeği olarak karşımıza çıkmaktadır. Toplumsal hafızamızda yer almayan bu tarihsel olayı, eleştirel ancak objektiflikten uzaklaşmadan aktarmak çalışmanın önemini de ortaya koymaktadır.

Tez aşaması ve öncesinde ve sonrasında eleştirileri ve önerileri ile bana yol gösteren değerli Hocam aynı zamanda tez danışmanım sayın, Prof. Dr. Ahmet Kala'ya teşekkürlerimi bir borç bilirim.

Çalışmam süresince bana izin konusunda her zaman yardımcı olan Komutanım Albay Taner Öngün'e ve uzun zaman alan tez çalışmam sürecinde, tezimin şekillenmesinde katkısı olan Arş. Gör. Özge İdrisoğlu'na ve beni destekledikleri için aileme teşekkürlerimi bir borç bilirim.

Zeliha İDRİSOĞLU

İstanbul-2019

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	III
ABSTRACT.....	V
ÖNSÖZ	VII
İÇİNDEKİLER.....	VIII
TABLolar LİSTESİ	X
KISALTMALAR LİSTESİ.....	XI
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

İKAMET, TİCARET VE SEYRİSEFAİN MUKAVELENAMESİ ÖNCESİ İSTANBUL'DA RUM VARLIĞI VE ANTLAŞMANIN İSTANBUL'A VE YUNAN UYRUKLU RUMLARA GETİRDİĞİ İMTİYAZLAR	5
1.1. İstanbul'da Rum Varlığı	5
1.2. İstanbul'daki Rumların Siyasi, Sosyal ve İktisadi Durumları.....	11
1.3. Rumlar İçin İstanbul'un Önemi	15
1.4. Türkiye İle Yunanistan Arasında İkamet, Ticaret Ve Seyrisefain Mukavelenamesine Zemin Hazırlayan Gelişmeler	18
1.4.1. 1923-1930 Mukavele Öncesi Ortaya Çıkan Siyasi Gelişmeler	18
1.4.2. Atatürk- Venizelos Dostluk Dönemi	19
1.5. 30 Ekim 1930 Mukavelenin Başlıca Hükümleri ve Sağladığı Ayrıcalıklar.....	21

İKİNCİ BÖLÜM

30 EKİM 1930 TARİHLİ MUKAVELENAMENİN FESHİNE NEDEN OLAN GELİŞMELER VE BASINDAKİ YANSIMALARI	24
2.1 Kıbrıs Sorunu.....	24
2.2. Türkiye Cumhuriyeti ve Yunanistan'ın Kıbrıs Politikaları.....	29
2.2.1. Kıbrıs Rumları ve Kıbrıs Türkleri	29
2.3.Yunan Uyruklu Rumların Ülkelerine Geri Gönderilmelerine Zemin Hazırlayan Rum Saldırıları ve Basındaki Yankıları	30
2.4.Türkiye Rumları Ve Tepkilerin Odak Noktasında Ortodoks Fener Rum Patrikhanesi..	39

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

16 MART 1964 KARARNAMESİNİN BASINDAKİ YANKILARI VE KARARIN İSTANBUL'A VE TÜRKİYE RUMLARINA ETKİLERİ.....	47
3.1. 16 Mart 1964 Tarihli Kararnamenin Uygulamaları ve Gazetelerdeki Yansımaları	47
3.2.Yunan Uyruklu Rumların Türkiye'de Kalan Malları ve Yaşanan Süreç.....	66
3.3.16 Mart 1964 tarihli Kararnameden En Çok Etkilenen Rum Kurumları	75

3.3.1. Rum Okulları.....	75
3.3.2. 1964 Kararnamesinin Rum Okullarına Etkileri.....	76
3.4. 1964 Kararnamesinin Sosyal, Kültürel, Ekonomik Açıdan İstanbul'a Etkileri ve Değişen Demografik Yapı	91
3.5. Tanıkların Dilinden İkamet, Ticaret ve Seyrisefain Antlaşması'nın İptalinin Türkiye Rumları Açısından Değerlendirilmesi.....	104
DEĞERLENDİRME VE SONUÇ.....	114
BİBLİYOGRAFYA	127
EKLER	144

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo.1.1: 1927 Nüfus Sayımı Verilerine Göre Türkçe ve Rumca Dağılımı	8
Tablo.1.2: 1927 yılında Tabiiyeti itibarı ile Türkiye'deki Vilayetlere göre Nüfus Verileri.....	9
Tablo.3.1: İstanbul Rum Okulları ve Öğrenci Sayıları (1951-1962)	77
Tablo 3.2: İstanbul'da Rum Okulları ve Öğrenci Sayıları (1963-2012)	80
Tablo.3.3: 2005-2006 Eğitim-Öğretim Yılı İstatistiki Veri Tabloları.....	82
Tablo.3.4: 2005-2006 Lise Eğitim-Öğretim Yılı İstatistiki Veri Tabloları.....	83
Tablo.3.5: 2005-2006 Anaokulları Eğitim-Öğretim Yılı İstatistiki Veri Tabloları..	83
Tablo.3.6 : İstanbul'da Ana Dillerin Toplam Nüfus İçindeki Oranları(%).....	98
Tablo.3.7: 1927-1965 yılları Arasında Türkiye'de Rumca.....	99

KISALTMALAR LİSTESİ

AB : Avrupa Birliği

AİHM : Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi

B.M : Birleşmiş Milletler

ENOSİS :Politika açısından "bir ülkenin sınırlarına dâhil olma, birleşme" anlamına gelmektedir. Kıbrıs adasının "Yunanistan'a bağlanması" anlamında kullanılmıştır.

EOKA : Kıbrıs'ta Makarios öncülüğünde, Kıbrıs'ı Yunanistan'a bağlamak için kurulmuş silahlı terör örgütüdür.

HRO : Heybeliada Ruhban Okulu

K.T.C : Kıbrıs Türk'tür Cemiyeti

K.K.T.C : Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti

T.M.T. F. : Türkiye Milli Talebe Federasyonu

T.M.T. : Türk Mukavemet Teşkilatı

VGM : Vakıflar Genel Müdürlüğü

GİRİŞ

İstanbul tarih boyunca büyük imparatorluklara başkentlik yapmış bir şehirdir. İster tarihi açıdan olsun ister coğrafi açıdan olsun ister kültürel açıdan, isterse konuşulan dillerdeki zenginlik ve çeşitlilik açısından olsun, Doğu ile Batının birbirine yaklaştığı bir şehir olmuştur.¹İstanbul tarih boyunca bir değil, birçok milletin şehri olarak nitelendirilmiştir. İstanbul bu görüntüsüyle Roma Bizans dönemi ile kıyaslanamayacak kadar kozmopolit idi.² Bu kozmopolit yapısıyla her zaman çekim merkezi olmayı başarmıştır. İmparatorluğun bünyesinde çeşitli dinlere mensup etnik unsurlar zaman içerisinde İstanbul'un kimliğini oluşturmuşlardır. İmparatorluk topraklarının daha önceleri Bizans devletinin hâkimiyetinde olması nedeniyle imparatorluk içinde Rumların sayısı oldukça fazla idi. Rumlar tarih boyunca oluşturdukları burjuvazi ile imparatorluğun her kademesinde yer almış diğer gayrimüslim cemaatler arasında en ayrıcalıklı konuma sahip olmuşlardır.³

İstanbul Rum toplumunun statüsünü değiştiren ve Rum cemaatinin tarihine şekil veren en önemli olaylardan biri de kuşkusuz Lozan Antlaşmasıdır. "Lozan Barış Antlaşması ile geçerlilik kazanan Lozan Ahali Mübadelesi Sözleşmesi (30 Ocak 1923) uyarınca Anadolu'da yaşayan 1,5 milyona yakın Ortodoks-Rum nüfus ile Yunanistan'da yaşayan 400.000 'e yakın Müslüman yer değiştirecektir. Yaklaşık 2 milyon insan başkaları tarafından kendileri adına alınan bir kararla memleketlerini terk ederek o zamana kadar hiç görmedikleri yeni bir memleketi kendilerine yurt edinmek zorunda kalacaklardır. İnsanların göç nedeniyle çekecekleri acılara karşılık her iki devlet de "ötekilerden" kurtulacak ve nüfusunu daha homojen hale getireceklerdir."⁴

¹ Korkut Tuna, "İstanbul'un Sosyolojik Dönüşümü", **Şehir ve Kültür İstanbul**, Ed. Ahmet Emre Bilgili, İstanbul, Profil Yayıncılık, 2012, s.372-373.

² Recep Bozlağan, **İstanbul Derinlik, Değişim ve Güç**, İstanbul, Hayat Yayınları, 2012, s.83-84.

³ Emre Aykoç, "Türkiye ve Yunanistan'ın Azınlık Politikaları: İkili İlişkiler, Ulusçuluklar ve Azınlık Hakları Ekseninde Karşılaştırmalı Bir İnceleme", **İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı**, Doktora Tezi, İstanbul, 2009, s.142.

⁴ Herkül Milas, **Göç: Rumların Anadolu'dan Mecburi Ayrılışı(1919-1923)**, çev. Damla Demiröz, Küçük Asya Araştırmalar Merkezi, İstanbul, İletişim Yayınları, 2001, s.20.

Rumların ve Türklerin tarihinde önemli kırılma noktalarından biri olan bu antlaşmada İstanbul'daki Rumlar bu mübadelenin dışında tutulmuşlardır. Buna göre 30 Ekim 1918 yılından önce İstanbul'a yerleşmiş olan İstanbul Rumları Türkiye ve Yunanistan vatandaşlığı dışında etabli statüsü kazanıyordu. Lozan Antlaşması ile İstanbul'da kalan Rumlar, aynı zamanda Patrikhanenin burada kalması için önemli bir gerekçe oluşturmuşlardır. Lozan Antlaşması sırasında yapılan görüşmelerde, Türkiye tarafından Patrikhanenin İstanbul'da kalmaması için yoğun çaba gösterilse de, Konferansa katılan ülke temsilcilerinin tamamına yakını Türkiye'nin karşısında yer almışlardır.⁵ Batılı devletlerin bu ısrarı karşısında Fener-Rum Ortodoks Patrikhanesinin İstanbul'da kalmasına karar verilmiştir.

Çalışmada dikkate alınması gereken husus, Yunan uyruklu Rumlar ilk kez İkamet Ticaret ve Seyrisefain Antlaşması sonrasında İstanbul'a yerleşmiyordu. Yani Antlaşma öncesinde de İstanbul'da ikamet eden Yunan uyruklu Rumlar vardı. Lozan Antlaşması sonrası gergin olan Türk Yunan ilişkileri 1930 tarihli İkamet, Ticaret ve Seyrisefain Antlaşması ile yerini dostluğa bırakmış, alınan kararlar her iki ülke vatandaşlarına eşit haklar, ikamet, ticaret ve seyahat konularında ise tam bir serbesti getirmiştir.⁶ Getirilen kolaylıklar sayesinde bu antlaşma, İstanbul'un toplumsal, kültürel ve ekonomik hayatına yeni bir ivme kazandırmıştır. Uzun süre yürürlükte kalan antlaşma ile Yunanistan'dan gelen Yunan uyruklu Rumlarla İstanbul'daki Rum cemaatinin nüfusu artmış, bir kısmı İstanbul'daki Türk vatandaşı Rumlarla evlenerek burada kalmışlardır. Her dönem, mesleki becerileri, deniz ticaretini elinde bulundurmaları ve ekonomik güçlerini arttırmaları ile kısa zamanda zenginleşen Rumlar oluşturdukları burjuvazi ile ayrıcalıklı bir sınıf oluşturmuşlardır.⁷

⁵ Halil, Şimşek, "Lozan'ın Getirdiği Statü ve Türkiye'de Azınlıkların Durumu (1923-1974)", **Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü**, Doktora Tezi, Ankara, 2006, s.208.

⁶ Alper Işık, "Türkiye'de Ulus-Devlet ve Gayrimüslim Azınlık", **Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2015, s.122.

⁷ Aykoç, **a.g.t**, s.234-235.

1955 yılında ortaya çıkan Kıbrıs Sorunu ile her iki ülke ilişkilerinde gergin bir dönem başlamıştır.⁸ Çalışmada Kıbrıs Türklerine yapılan katliamların karşılığında Türkiye Cumhuriyeti hükümetinin İkamet, Ticaret ve Seyrisefain Antlaşmasını feshi, yani 16 Mart 1964 Kararnamesi tüm yönleriyle analiz edilmiştir.

Çalışmanın ilk bölümünde, daha çok İstanbul'daki Rum varlığı incelenirken, aynı zamanda İstanbul'un Rumlar için neden önemli olduğu tespit edilmeye çalışılmıştır. İkamet, Ticaret ve Seyrisefain Antlaşmasını hazırlayan sebepler irdelenirken, Lozan Antlaşmasıyla mübadeleden hariç tutulan İstanbul bu çalışmanın odak noktası olmuştur.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise, İkamet, Ticaret ve Seyrisefain Antlaşmasının iptali ve buna zemin hazırlayan sebepler basındaki haberler aktararak, değerlendirmeye çalışılmıştır. Türkiye Rumları için bir dönüm noktası olan antlaşmanın tek taraflı olarak Türkiye Cumhuriyeti tarafından beklenmedik iptali karşısında ikamet süresi sona eren Yunan uyruklu Rumlar ülkeyi terk etmek zorunda kalmışlardır.

Özellikle 1963 yılından itibaren, Kıbrıs'ta giderek şiddetlenen olaylar sebebiyle basın, "Patrikhane karşıtı bir kampanya başlattı, Athinagoros ve İstanbul Rumları, Kıbrıs Rum lideri Makarios ve Kıbrıs Rumları ile ilişkili olmakla suçlandı".⁹ Kısaca Patrikhanenin Kıbrıs'taki katliamlara sessiz kalması sürekli eleştiri konusu olmuş, hem basın hem kamuoyu tarafından Yunan Hükümetine yardım etmekle itham edilmiştir. Yunanistan'ın Megali İdea çerçevesinde ENOSİS idealleri sonucunda Türk Yunan ilişkileri oldukça gerginleşmiş, bu durum Kıbrıs sorununu daha da çözümsüz hale getirmişti. Basında her gün Kıbrıs katliamlarıyla

⁸ Alper Ceylan, "6-7 Eylül 1955 Olayları ve Bu Olaylara Türk Yazılı Basının Etkisi", **İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gazetecilik Anabilim Dalı**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2015, s.2.

⁹ Elçin Macar, "Kilise Siyaset İlişkisi Açısından İstanbul Rum Ortodoks Patrikhanesi (1918-1999)", **İstanbul Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Doktora Tezi, İstanbul 1999, s.101.

ilgili yayınlanan haberler Türkiye'de Rum karşıtlığını körüklemiştir.¹⁰ Çözölemeyen Kıbrıs Sorununu kendi sorunları olarak gören Türk halkı, her gün gazetelerde yayınlanan milliyetçi söylemlerin etkisiyle Kıbrıs Rumlarının, Kıbrıs Türklerine yaptıkları katliamlara karşı büyük tepki göstermiş, özellikle gençliğin Kıbrıs Rumlarına karşı düzenlediği protestolar, mitingler¹¹ neticesinde 1955 yılında yaşanan 6-7 Eylül olaylarının öncesi ve sonrasında Türk kamuoyuna hakim milliyetçi söylemlerin Yunan/Rum aleyhtarlığının bir benzeri 1963-1964 Kıbrıs sorunu ile yeniden ortaya çıkmıştır.¹² İnönü Hükümeti Kıbrıs konusunda, 1930 yılında Türk Yunan antlaşması haricinde bir koz bulamamış hem Rumları hem Yunanistan'ı tavize zorlamak amacıyla, İkamet, Ticaret ve Seyrisefain Antlaşmasını tek taraflı iptal etmiştir.¹³

Çalışmada,16 Mart 1964 yılında Yunan uyruklu Rumların ölkelerine gönderilme kararı ile İstanbul'un ekonomisi, kültürü, demografik yapısının nasıl bir değişime uğradığı tespit edilirken, Yunan uyruklu Rumların Türkiye'den gönderilme kararı dönemin gazetelerinde önemli bir yer tutmuş, söz konusu gazete haberleri ile yapılan uygulamalar hakkında bir fikir elde edilmeye çalışılmıştır.

Çalışmanın son bölümünde yer alan belgesel nitelikteki tanıklıklarla Antlaşmanın İstanbul'daki uygulamaları sosyal, kültürel, ekonomik etkileri ve sonuçları kısaca hem İstanbul açısından hem de İstanbul'daki Rum cemaati açısından değerlendirilmiştir. İstanbul Rumlarının kent içindeki yeri, önemi İkamet, Ticaret ve Seyrisefain Antlaşmasının imzalanmasıyla sağlamlaştırılırken, iptali ile bugün İstanbul'daki Rum cemaatinin önemli bir nüfus kaybı ile karşı karşıya kaldığı ve eski önemini kaybettiği gösterilmeye çalışılmıştır.

¹⁰ Ahmet Gülen, "İnönü Hükümetlerinin Kıbrıs Politikası (1961-1965)", **İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2011, s.122.

¹¹ **Hürriyet Gazetesi**, 25 Aralık 1963, s.1, **Tercüman Gazetesi**, 25 Aralık 1963, s.1, **Milliyet Gazetesi**,25 Aralık 1963, s.1.

¹² Koray Yaşar, "Türk-Yunan İlişkileri Ekseninde Türkiyeli Rumlar ve 1964 Kıbrıs Krizi Bağlamında Türk Basının Rumlara Bakışı", **Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı**, Yüksek Lisans Tezi, Antalya, 2018, s.93.

¹³ Gülen, a.g.t, s.121-123.

BİRİNCİ BÖLÜM

İKAMET, TİCARET VE SEYRİSEFAİN MUKAVELENAMESİ ÖNCESİ İSTANBUL'DA RUM VARLIĞI VE ANTLAŞMANIN İSTANBUL'A VE YUNAN UYRUKLU RUMLARA GETİRDİĞİ İMTİYAZLAR

1.1. İstanbul'da Rum Varlığı

Avrupa'nın en eski kentlerinden biri olan İstanbul, tarih boyunca jeopolitik konumu ve farklı kültürleri bir arada barındırması sebebi ile her zaman dünyanın en önemli şehirleri arasında yerini almıştır. Kentin sahip olduğu beşeri ve fiziki coğrafi özellikler insanların burada yaşamasına ve ticaret yapmalarına imkân yaratmıştır. Tarihin kavşak noktası olması özelliğiyle her zaman istilaların odak noktası olmuştur. Dolayısıyla İstanbul, asırlar boyu birçok kimliği ve kültürü bir arada bulunduran bir kültür mozaiki içinde yaşamına devam etmiştir.¹ Ancak, günümüzde İstanbul'un tarihsel sürecinde yaşadığı önemli olaylar, bu çok kültürlü kimliğinin giderek yok olmasındaki esas süreci başlatmıştır.

İstanbul, tarih öncesi topluluklarından, ilk çağın halklarına Antik Yunan'dan Perslere, Makedonyalılarından Romalılara, Bizanslılardan Türklere kadar farklı dinlere, kültürlere ve dillere sahip onlarca etnik unsuru içinde barındırmıştır. İstanbul'a hakim olan veya onunla etkileşim halinde bulunan her millet şehrin kültür mirasında bir iz bırakmıştır. Yaklaşık iki asır süren ihmal, çaresizlik ve yıkıma rağmen varlığını devam etmeyi başarmış kültürel öğeleriyle birçok medeniyetin mirasını günümüze taşımıştır.² İstanbul bir değil, birçok milletin şehri olarak nitelendirilirken, Kent nüfusunun ana özelliği 19 yüzyılın sonunda halen çok halklı, çok dilli ve çok dinli olmasıydı.³ *"Ancak günümüzde İstanbul'un nüfus dinamiğinin dikkat çeken özelliği, nüfusun zamanla homojenleşmesi ve sahip olduğu kozmopolit*

¹ Mehmet Karakuyu, Mehmet Kara, **İstanbul'daki Gayrimüslim Toplulukların (Ermeni, Rum, Yahudi) Tarihsel Serüveni ve Günümüzdeki Sosyo-Ekonomik Durumları: Coğrafi Analiz**, (Çevrimiçi) <http://www.academia.edu/1096020/%C4%B0S,31.12.2017>.

² Bozlağan, **a.g.e.**, s.263-264.

³ Zafer Toprak, **Kıtaların Denizlerin Yolların Tacirlerin Buluştuğu Yer**, İstanbul Ticaret Odası, Eylül 1997, s.202.

*niteliğini yavaş yavaş kaybetmesidir. Müslümanların şehrin nüfusu içindeki oranı 1927'de %65 iken,1935'te %70'e ve 1950'de %84'e ulaşmıştır."*⁴ Yani tüm azınlık mensuplarının şehir içerisindeki etkinliğinin sayısal olarak azaldığının, bunun doğal sonucu olarak şehrin sosyal, ekonomik ve kültürel anlamda bir dönüşüm geçirdiğini, artık tarih boyunca dile getirilen çok kültürlü etnik unsurlardan bahsetmenin mümkün olmadığı görülmektedir.

Lozan antlaşması ile mübadeleden hariç tutulan İstanbul Rumlarının kendilerine tanınan "Yerleşik"(etablis)statüsü gereğince vatandaş olmadan da İstanbul'da yaşamaları ve çalışmaları sağlanmıştır.⁵

Mübadeleden hariç tutulan İstanbul'daki Rumlar bu sayede buradaki varlıklarını kesintisiz olarak korumayı başarmışlardır. İlay Romain Örs Türkiye'deki Rum varlığını İstanbul ile özdeşleştirirken aynı zamanda Rumların Yunanistan'ın bir parçası olarak görülmesini şöyle dile getirmektedir:

*"Rumlar İstanbul'u terk ettiklerinde, anavatanları olarak görülen menşe yerleri Yunanistan'a geri dönmüşlerdir. Burada yanlış olan ya da göz ardı edilen bir cemaat olarak İstanbul Rumlarının Yunanistan kökenli olmadığıdır. Rumların İstanbul'daki tarihi, Yunan veya Türk-Ulus devletlerinin inşasından çok öncesine, şehrin imparator Konstantin tarafından kurulduğu günlere dayanmaktadır. Bazı ailelerin kökeni Asya'da, Adalar'da, Mora Adası'ndadır. Ama bazıları da Bizans aristokratlarının torunları olduğunu iddia etmektedir. Buradaki temel nokta şehrin kuruluşundan bu yana kesintisiz bir şekilde Rum unsurunun bu topraklarda var olmuş olmasıdır."*⁶

Yunanistan'ın 1833 bağımsız Yunan krallığının kurulmasından sonra özellikle dar toprakları ve fakir ekonomisi içinde bunalan Yunan vatandaşları için Osmanlı başkenti İstanbul, kalabalık bir Rum toplumu barındırması ve imkânları sebebi ile her zaman bir çekim merkezi olmuştur... İstanbul'a küçük yaşta çalışmak için gelen Yunan vatandaşları buradaki iş imkânları sayesinde zenginleşmişler kimileri ailelerini getirerek kimisi de buradaki yerli Rumlarla evlenerek İstanbul'da

⁴ Bozlağan, **a.g.e**, s.221.

⁵ Işık, **a.g.t**,s.83

⁶ İlay Romain Örs, "Şehrin Diasporası Atina'da Yaşayan İstanbullu Rumlar", Yayına Haz: Foti, Benlisoy, Anna Maria Arslanoğlu, Haris Rigas, **İstanbul Rumları Bugün ve Yarın**, İstanbul, İstos Yayınları, 2012, s.194.

kalmışlardır.⁷ Rumların 1912 yılında İstanbul'un özellikle belli bölgelerinde yerleştikleri görülmektedir.

“Adalar (Pringiponisia) bölgesinde her zaman nüfusun neredeyse tamamına sahip Rumların, Sotiriadis'e göre, (Soteriades, G, (1919), Hellenism in the Balkan Peninsula and Asia Minor, page.6) 1912 yılında 12.020 kişilik toplam nüfus içerisinde 10.250 Hellen bulunduğunu belirtmektedir. Hellenler nüfusun %85,2'sini oluşturuyorlardı. 1912 yılında Kartal kazasındaki Hellen nüfus 22.395 kişilik toplam nüfus içinde 9,670 kişi idi ve toplam nüfusun %43,1'ini oluşturuyordu. Üsküdar (Skutari) sancağında, 168.787 kişilik toplam nüfus içinde 34.640 Hellen vardı ve Hellenler nüfusun Hellenler nüfusun %21,7'sini oluşturuyorlardı. Sotiradis Gebze kazasında, 20.600 kişilik toplam nüfus içinde 8.000 Hellenin ikamet ettiğini yazmaktadır. Hellenler nüfusun %38,8'ine sahipti. Şile kazasında, 24.900 kişilik toplam nüfus içerisinde 9.300 Hellen yerleşti. Hellenler nüfusun %37,3'ünü oluşturuyordu. Beykoz kazasında, 9.788 kişilik toplam nüfus içinde 2.597 Hellen vardı Hellenler nüfusun %26,5'ini oluşturuyordu.”⁸

Bu bağlamda İstanbul, azınlıklar içerisinde en fazla Rum nüfusu barındırma özelliğini korumuştur.1914 yılı Resmi İstatistiklerindeki verilere göre, İstanbul nüfusu; 560.434 Müslüman, 205.763 Rum ve 84.093 Ermeni olmak üzere toplam 850.290 nüfus olduğu belirtilmektedir. Ayrıca 129.827 ecnebi nüfusun ilavesiyle toplam nüfus 980.117'ye ulaştığı belirlenmiştir.⁹İstanbul'daki Rumların büyük bir bölümünü 1914-1922 yıllarında İstanbul'a gelenler oluşturuyordu.¹⁰ 1919 yılında İstanbul'un etnik olarak nüfus yapısı incelendiğinde, Müslümanların sayısının 762.902, Rum Ortodoksların sayısının 193.150,Ermeni nüfusun 104.856 kişi olduğu görülmektedir.¹¹ 1923'te İstanbul'un işgal kuvvetleri tarafından boşaltılmasından önce önemli sayıda Yunan vatandaşı İstanbul'dan ayrılmıştır. Geriye kalanlar Lozan antlaşmasından alınan kararla Mondros Mütarekesinin imzalandığı 30 Ekim 1918 yılından önce İstanbul'da yaşadıklarını ıspat edenler burada kalmış böylece İstanbullu

⁷ Orhan Türker, "35 Yıl Önce Yunanlıların Türkiye'den Sınır Dışı Edilmeleri", **Tarih ve Toplum Dergisi**, Ekim 1999, Sayı:190, s.202

⁸ Georgios Nakracas, **Anadolu ve Rum Göçmenlerin Kökeni**, Çev. İbrahim Onsunoğlu, Küçük Asya Araştırmalar Merkezi (KAAM), İstanbul, y.y., 2005, s.149-150-151.

⁹ Osman Nuri Ergin, "İstanbul'un Nüfusu," **İstanbul Şehremaneti Mecmuası**, İstanbul Matbaacılık ve Neşriyat Türk A.Ş., S. 9, Mayıs 1925, s. 227.

¹⁰ Bülent Kara, "Tabiiyetten Vatandaşlığa Geçiş Sürecinde Türkiye'de Azınlıklar", **Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı**, Doktora Tezi, Erzurum, s.141

¹¹ Metin Gökbaş, "Türkiye Cumhuriyeti İstanbul Şehremaneti Mecmuasına göre İstanbul'un işe meseleleri(1924-1939)",**İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul Araştırmaları Anabilim Dalı**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2017,s.10. Bkz. "İstanbul", **Yurt Ansiklopedisi**, C. VI, Anadolu Yayıncılık, İstanbul 1982-1983, s.3832.

Yunan vatandaşları Osmanlı devletinden Türkiye Cumhuriyeti Türkiye'sine devredilmişlerdir.¹²

İstanbul'un fethinden önce bu topraklardaki Bizans İmparatorluğu'nun varlığı, tarihi süreç içerisinde İstanbul Rumlarını günümüze taşımıştır. Cumhuriyet tarihinin ilk nüfus sayımı 1927 yılında gerçekleştirilmiştir. Anadil ve inançlarla ilgili soruların bulunduğu ilk sayımda ülkede Rumca konuşan nüfusun yaşadığı vilayetlerde, anadil konusundaki veriler şu şekildedir. (Sadece Rumca ve Türkçe ile ilgili rakamlara yer verilmiştir). 1927 yılında gerçekleştirilen nüfus sayımlarında veriler şu şekildedir:

Tablo1.1: 1927 Nüfus Sayımı Verilerine Göre Türkçe ve Rumca Dağılımı

Vilayet	Türkçe (Anadil)	Rumca (Anadil)
Balıkesir	402.514	1.513
Bursa	382.251	1.445
Çanakkale	167.020	7.938
İstanbul	574.592	91.902
İzmir	487.825	7.531
Mersin	103.644	1.611
Toplam*	11.777.810**	119.822*

Kaynak: Türkiye Cumhuriyeti Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü, **İstatistik Yıllığı**, C.4, S.14, 1930-1931, Hüsnütabiat Matbaası, Ankara, 1931 ,s.63-64.

(*) Rumca konuşanların sayısının önemsiz olduğu diğer vilayetlerde dahildir.

(**) Türkçe konuşanların sayısının çok az olduğu diğer vilayetlerde dahildir

¹² Türker, **a.g.m**, s.202

Tablo1.2: 1927 Yılında Tabiiyeti itibarı ile Türkiye'deki Vilayetlere Göre Nüfus

Verileri: (Yunanistan Uyrukluların bulunduğu Türkiye'deki tüm iller dikkate alınmıştır.)

Vilayetler	Türkiye Uyruklu	Yunanistan Uyruklu
İstanbul	727.696	25.666
İzmir	519.192	525
Adana	226.992	6
Ankara	402.286	16
Antalya	204.300	2
Aydın	212.457	1
Bilecik	113.606	7
Bursa	401.113	6
Çanakkale	181.447	55
Edirne	148.852	61
Eskişehir	153.848	5
Kırklareli	108.820	5
Kocaeli	286.436	3
Konya	501.167	1
Manisa	373.691	2
Mardin	180.429	3
Mersin	118.306	25
Muğla	174.890	9
Ordu	202.324	1
Rize	171.641	1
Samsun	273.570	14
Tekirdağ	131.300	5
Tokat	262.972	2
Trabzon	289.966	8
Zonguldak	268.347	2
Türkiye Genel Toplam	13.542.795*	26.431**

Kaynak: Türkiye Cumhuriyeti Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü,

İstatistik Yıllığı, C.4,S.14,1930-1931,Hüsnütabiat Matbaası, Ankara,1931,s.66-67

(*) Türk uyruklu olan tüm vatandaşların sayısının önemsiz olduğu diğer vilayetlerde dâhildir.

(**) Türkiye'de Yunanistan uyruklu Rumların bulunduğu bütün vilayetler dâhildir.

Tablo.1'de Rumca konuşulanların sayısının önemsiz olduğu vilayetlerde dikkate alınmıştır. Tablo.1.2'deki verilerde de aynı şekilde 1927 yılında Türkiye'de Yunanistan uyrukluların yaşadığı bütün iller dikkate alınmıştır. Tüm dillere ve dinlere mensup, Türkiye uyruğunda olan vatandaş sayısının toplamında aynı şekilde tüm iller dikkate alınmış, ancak tabloda sadece Yunanistan uyrukluların bulunduğu illerdeki veriler verilmiştir.1927 yılı nüfus sayımı itibarı ile İstanbul'da Yunan uyrukluların sayısı 25.666 kişi, Türkiye'deki tüm vilayetler dikkate alındığında, Yunan uyrukluların sayısı ise toplamda 26.431 kişidir.¹³

Lozan Antlaşması'nın getirdiği azınlık statüsü ile yerini sağlamlaştıran Rumlar, yapılan yeni antlaşmalarla yeni haklar elde etmişlerdir. Bunlardan en önemlisi, iki ülke arasında yapılan Atatürk ve Venizelos'un 17-31 Ekim 1930 tarihinde gerçekleştirdikleri üç belge olarak imzalanan Dostluk, Tarafsızlık, Uzlaşma ve Hakemlik Anlaşması; İkamet, Ticaret ve Seyrisefain Anlaşması ve Deniz kuvvetlerinin sınırlandırılmasına ilişkin Protokol ¹⁴1930 tarihinde yapılan anlaşma ile serbestçe ikamet, ticaret ve serbest dolaşım hakkı getirilmesiyle özellikle 1923 mübadelesi ile gidenlerin bir kısmının Yunan uyruğu ile İstanbul'a geri gelmesi ile İstanbul'da yaşayan Rumların sayısı artmıştır.¹⁵

Cumhuriyet'ten günümüze doğru İstanbul'da sayıları hızla azalan Rumların İstanbul'un belli ilçelerinde yaşadıkları görülmektedir.

"Günümüzde Rumların İstanbul'un hangi ilçelerinde daha yoğun yaşadıklarını gösteren sayısal veriler bulunmamakla birlikte, seçmen listelerinden, ayrıca Rum gazetelerinin satış tirajlarından Rumların İstanbul içerisinde hangi semtlerde ikamet ettiklerine dair bilgilere ulaşmamız mümkündür. Buna göre İstanbul'daki Rumlar bugün genel olarak Şişli (Kurtuluş, Feriköy), Beyoğlu (Cihangir), Beşiktaş (Ulus, Etiler, Levent, Arnavutköy), Kadıköy (Feneryolu, Moda), Üsküdar (Kuzguncuk), Sarıyer (İstinye, Yeniköy, Tarabya), Bakırköy (Yeşilköy) ve Adalar (Büyükdada, Burgazada, Kınalıda, Heybeliada) ikamet etmektedirler. Bunun yanında Rum nüfusun önemli bir kısmının yaz aylarını Adalarda geçirdikleri tespit edilmiştir. Bununla birlikte sonradan gelen Arap Ortodoksların (Rum cemaatine bağlı) daha ziyade Yedikule ve Samatya diğer

¹³ Türkiye Cumhuriyeti Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, **İstatistik Yıllığı**, C.4,S.14,1930-1931,Hüsnütabiat Matbaası, Ankara,1931,s.64-66-67.

¹⁴ İsmail Soysal, **Türk Dış Politika İncelemeleri için Kılavuz 1919-1999**, İstanbul, Eren Yayınları, 1993, s.46.

¹⁵ Samim Akgönül, **Türkiye Rumları Ulus Devlet Çağından Küreselleşme Çağına Bir Azınlığın Yok Oluş Süreci**, Çev. Ceylan Gürman, İstanbul, İletişim Yayınları, 2012, s.67.

bir adıyla Koca Mustafa Paşa, bugün Rum nüfusun en az olduğu ilçelerden biridir.) çevresinde yerleştikleri görülmektedir. Rum nüfus içerisinde özellikle sanayi ve ticaretle uğraşan üst gelir grubunun Ulus, Levent ve Bağdat caddesi çevresindeki yeni gelişen semtlerde kendi cemaatlerinden uzak bir yaşamı tercih ettikleri gözlenmektedir." ¹⁶

Günümüzde metropol bir kent olan İstanbul, Cumhuriyet ile birlikte başlayan kültürel, sosyal, ekonomik değişimine rağmen, kendine özgü kimliğini tamamen olmasa bile, kısmen koruyabilmiştir.

1.2. İstanbul'daki Rumların Siyasi, Sosyal ve İktisadi Durumları

İstanbul ekonomisinde gösterdikleri ticari faaliyetlerle önemli bir yer tutan Rumlar, kentsoylu hayat biçimiyle şehrin sosyal hayatında önemli rol oynamışlardır. Rum nüfusun özellikle Pera olarak adlandırılan şimdiki adı ile “Beyoğlu’nda 1885’te nüfusun %47’sinin yabancı uyruklu olduğu, %32 sinin Osmanlı vatandaşı Hristiyan, %21’i Müslüman’dı. Pera İstanbul’un en zengin semti idi. Fenerden sonra en fazla Rum’un yaşadığı yer olmuştur. Galatalı Rum bankerler, büyük tüccarlar, yüksek rütbeli devlet memurları gibi saygın Rumlar, sekiz ay Pera’daki malikânelerinde kalır, yazları ise, Büyükkada’daki konaklarında, yazlıkçı olarak yaşarlardı. Bu sınıfın seçkin ailelerinden banker Yeoryios Zarifis II. Abdülhamit’in finans danışmanı idi. Rum Bankerlerin ekonomik gücünün diğer bir göstergesi ise, Galata ’da Saint Pierre Hanında kurulan İstanbul Rum Ticaret odasıdır.” ¹⁷

Osmanlı Toplumunda Gayrimüslim tebaa içinde en ayrıcalıklı ve saygın konuma sahip Rum Ortodoks Kilisesi etrafında toplanan Rum milletidir.¹⁸ Rumlar devletin çeşitli kademelerinde özellikle elçiliklerde önemli vazifelerde bulunuyorlardı.¹⁹ 1922 yılında Türk Ticaret Salnamesinin hazırlanması için İstanbul’da faaliyet gösteren tüccarların ne kadarının Müslüman Türk ne kadarının diğer unsurlardan oluştuğunun tespit amacıyla yapılan araştırma sonuçlarına göre tüm

¹⁶ Mehmet, Karakuyu, Mehmet Kara, **İstanbul’daki Gayrimüslim Toplulukların (Ermeni, Rum, Yahudi) Tarihsel Serüveni ve Günümüzdeki Sosyo-Ekonomik Durumları: Coğrafi Analiz**, (Çevrimiçi) <http://www.academia.edu/1096020/%C4%B0S>, 31.12.2017.

¹⁷ Sula Bozis, **İstanbul Rumları**, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2011, s.17-21-97.

¹⁸ Aykoç, a.g.t, s.142.

¹⁹ Dr. Oğuz Kalelioğlu, **Tarih Boyunca Türk-Yunan İlişkileri ve Megali İdea**, yy, Bilgi Yayınevi, Ağustos 2009, s.22.

belediye ve kent hizmetleri ile tütün tekeli gibi önemli işler yabancı şirketlerin elindeydi. Bu şirketlerde çalışanlar arasında müdür ya da birinci sınıf Türk memuruna rastlanmazdı. İstanbul'daki ithalat-ihracat faaliyetlerinin yüzde 4'ü ile komisyonculuğun yüzde 3'ü Türklerin elinde iken, liman işletmelerinin tamamı, azınlıkların özellikle Rumların elinde idi. Limanlarda çalışabilmek için öncelikle Rumca, İtalyanca ve Fransızca'yı iyi bilmek gerekiyordu.²⁰ Rumların bu mevkilere getirilmeleri İstanbul'da bir nevi Rum aristokrasisinin doğmasına neden olmuştur. Rumlar, görevlerinden elde ettikleri geliri, ailelerinin genişlemesi ve zenginleşmesi, Yunan kültürünü öğrenme ve güçlendirme ve mevcut statülerini koruyarak, nüfuzlarını daha da artırmak için kullanmışlardır.

*"19.yüzyıl sonunda İstanbul'da küçük esnaf ve zanaatkârlar dâhil, Müslümanların 25,4'ü, Rumların yüzde 36,8'i, Ermenilerin yüzde 43'ü ticaret ve sanayi ile uğraşıyordu. Kamu görevlileri arasında Müslüman nüfusun oranı yüzde 95,3'tü. Bankacılık ve borsada alıcıların ve simsarların yüzde 95 'inden fazlası yabancıydı. Deniz ticaretinde Müslüman Türk unsurların adı hiç geçmiyordu. Ülke içi toptan ticaretle uğraşanların yüzde 15'i Müslüman Türk'tü. Perakendecilerle birlikte, bu oran yüzde 25'i buluyordu... Her dönem ticaret limanı olma özelliğini koruyan Galata, ticaret hacmi ile devlete bile borç verecek güçlü mali sermaye sahipleri yaratmıştı "*²¹ Günümüzde de Bankalar Caddesi adını taşıyan eski Voyvoda Caddesi bankaların ve bankerlerin merkezi olmuştur.²²

*"İstanbul'un birçok yerinde 1960'ların ortasına kadar Rum karakteri görülmekle birlikte, hiçbir yerde Tatavla'da olduğu kadar (bugünkü adı ile Kurtuluş) katıksız bir Rum nüfusu yer almamıştır. Diğer birçok yerde Rumlar Türk, Ermeni, Musevi ve Frenklerle birlikte yaşar iken Tatavla, Kiliseleri, ayazmaları, okulları, meyhaneleri, bağ ve bahçeleri ile tam bir Rum gettosudur. "Pera'dan sonra Rum nüfusun en çok yaşadığı yerlerden biridir."*²³ Osmanlı döneminde ekonomik olarak

²⁰ Toprak, a.g.e., 293-294.

²¹ Toprak, a.g.e., s.203.

²² Mustafa Cezar, XIX. Yüzyıl Beyoğlu 'su, İstanbul, Ak Yayınları Kültür ve Sanat Kitapları, 1991, s.180.

²³ Orhan Türker, Osmanlı İstanbul'undan Bir Köşe Tatavla, İstanbul, Sel Yayıncılık-Tarihe Tanıklık Dizisi, 2009, s.12.

güçlü olan Tatavla'daki Rumlar 20.yüzyılın başlarında Pera'da çok sayıda elçilik binası, bankaların kurulması ile buraya yerleşmişler, zamanla burası onlar için bir finans ve cazibe merkezi olmuştur. Tatavla' da daha çok işçi sınıfı kalmıştır.

İstanbul'da egemen ulus olan Müslüman Türk unsurunun sermaye piyasasındaki varlığı hem 19.yüzyılda hem de 20 yüzyılın başlarına kadar yok denecek kadar azdı. Rum Bankerlerin kurmuş oldukları İstanbul Rum Ticaret Odası, ekonomik gücün kim de olduğunun açık bir göstergesidir. Çoğu zaman Galata Bankerleri olarak nitelendirilen bu kişiler, kurmuş oldukları bankerlik işletmeleri ile Osmanlı Halkının ekonomik hayatında büyük rol oynayan Galata bankerleri ya da sarrafları olarak adlandırılarak, ülkenin önde gelen ticaret topluluklarından biri olmayı başarmışlardır.²⁴ Bu özellikleri ile hem tüketiciyi hem de esnafı finanse edebilen önemli bir güç haline gelmişlerdir.

"İstanbul'un 6 Ekim 1923'teki kurtuluşuna kadar süren bu dönemde, küçük dükkân sahibi geleneksel tüccar tam bir durgunluk ve gerileme yaşarken, milli iktisat politikasının yarattığı yeni ticaret zenginleri ile durumu fazla değişmemiş gayrimüslim büyük tüccar gücünü arttırmıştır. 1920 yılında yapılan bir araştırmaya göre, kentin en büyük mağazaları yine Galata-Pera bölgesindeydi. Bu çevredeki dükkânlarda çalışanların çoğunluğu, Rum'du. 1922 sonunda İstanbul Ticaret ve Sanayi Odasına karşı Milli Türk Ticaret Birliğinin kuruluşu Müslüman Türk tüccarı örgütlemeyi amaçlıyordu. Bununla birlikte 1923'te İzmir'de yapılan Milli İktisat Kongresi de aynı amacı taşıyordu. *Bu amaçla İstanbul'da yapılan araştırmada, dış ticarette Müslüman Türk unsurlarının oranını yüzde 4'ü geçmediğini, komisyonculukta bu oranın yüzde 3'ün altında olduğunu, yurtiçi ticarette çalışanların yüzde 15'inin perakendeci tüccarın yüzde 25'inin Müslüman Türk olduğunu, gösteriyordu. Büyük Türk tüccarı olarak İstanbul'da bir Yağcı Şefik Bey bilinirdi. Galata, Asmaaltı'nda sayıları 10'u geçmeyen Müslüman Türk tüccar vardı.*"²⁵

²⁴Çağlar Keyder, "Osmanlı Devleti ve Dünya Ekonomik Sistemi", **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Ansiklopedisi**, Ankara, 1970, C. III, s.646.

²⁵ Toprak, **a.g.e**, s.213.

"Rum nüfusun egemen olduğu Beyoğlu ve Galata'da yaygın olarak kozmopolit ve Frenk özellikler ön plana çıkarken Galata'daki hayatın ve buna büyük ölçüde Beyoğlu da dâhildir. "Lokantaları, dini bayramları, eğlenceleri ile Rum kültür ve geleneklerinin hâkim olduğu önemli bir ticaret merkezi olma özelliğini ve vazgeçilmez konumunu her zaman korumuştur. "1914 Şark Ticaret Yıllıklarından alınan bilgilere göre, Galata bölgesinin etnik yapısı üzerinde yapılan analizler sonucunda; Galata' da işyeri veya iş sahiplerinin çoğunun Rumlardan ve yabancılardan oluştuğu sonucuna varılmaktadır. Ermenilerin ve Türklerin Beyoğlu dışında eski İstanbul'da çalışmanın en yaygın eğilim olduğu belirtilmektedir.²⁶ Cumhuriyetin ilk yıllarında uygulanan Milli İktisat Politikaları sonucunda kendi mesleklerini icra etmelerine izin verilmeyen kesimlerin, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığına geçmeyerek, ülkeyi terk etmeleri zaman içerisinde İstanbul'daki gayrimüslim nüfusunda düşüşe sebebiyet vermiştir."²⁷ Bu bağlamda gerçekleştirilen yeni uygulamalar Türk unsurları destekliyordu. Memuriyet görevi 1926 yılında çıkarılan bir kanunla 'Memur olmak için Türk olmak' şartının getirilmesi ile giderek zorlaşmıştır. 1965 yılına kadar yürürlükte kalan kanun daha sonra memur olabilmek için Türk Vatandaşı olmak koşulunu getirmiştir. Rumların ve Yahudilerin elinde bulunan Borsa ise; 16 Mayıs 1929'da çıkartılan Menkul Kıymetler ve kambiyo borsaları Kanuna ²⁸ göre borsa acentesi kurmak isteyenlere Türk olma koşulu getirilmiştir. Burada vatandaşlık değil, doğrudan etnik köken dikkate alınmıştır. Sermayenin millileştirilmesi için 04 Haziran 1932 yılında 2007 sayılı Türkiye'de Türk vatandaşlarına tahsis edilen Sanat ve Hizmetler hakkında getirilen bir kanunla, bazı mesleklerin yabancılara yasaklanmasının dışında ekonominin ve sermayenin Müslüman-Türk unsurunun egemen olması için bazı tedbirler alınmıştır... Bu tedbirlerin en önemlisi Gayrimüslim unsurun etkin olduğu İstanbul Ticaret ve Sanayi Odasına karşı, Müslüman Tüccar Cemiyetinin kurulmuş olmasıdır. ²⁹

²⁶ Eldem'den aktaran Ayhan Aktar, **Türk Milliyetçiliği Gayrimüslimler ve Ekonomik Dönüşüm**, İstanbul, İletişim Yayınları, s.202.

²⁷ Aktar, **a.g.e.**, s.203.

²⁸ **Resmi Gazete**, 30.05.1929, S.1203, s.2-7.Bkz.Menkul Kıymetler ve Kambiyo Borsalar Kanunu, No.1447,s.532,(Çevirimiçi),https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanun/bmmc007/kanuntbmmc007/kanuntbmmc00701447.pdf, 30.09.2015.

²⁹ Toprak, **a.g.e**, s.292-293.

Böylece ekonomide etkin bir güce sahip Gayrimüslimlere karşılık, Müslüman Türklerin zaman içerisinde ekonomide söz sahibi olmaları amaçlanmıştır.

Sermayenin Türkleştirilmesi bununla kalmamış, Türk'ten Türk'e alışveriş yap kampanyalarını başlatılması ³⁰ gibi uygulamalar sebebi ile Rum Tüccarlar bu kampanyalardan oldukça zarar görmüşlerdir. Ticarete hâkimiyet kuran Rumların etkin varlığı, sermayenin millileştirilme çabaları sonucunda gelişen ekonomik dönüşümle yeni bir boyut kazanmıştır. Özellikle 1942'de gerçekleşen Varlık Vergisi, daha sonra 6-7 Eylül 1955 olayları ve özellikle 1964 Kararnamesi ile Rumların büyük bir kısmının aile fertleriyle beraber bir daha gelmemek üzere İstanbul'dan ayrılacak olmaları bu sonucu doğurmuştur.³¹

1.3. Rumlar İçin İstanbul'un Önemi

Rumlar kuşkusuz ki, bir Türk şehri olan İstanbul'un en eski ve en köklü azınlıklarından biri olmuşlardır. Aynı dil aynı dine mensup olmasalar da ortak kültüre sahip oldukları yurt olarak gördükleri yer Yunanistan değildir, yine İstanbul' dur. İlay Örs Rumlar için İstanbul'un önemini şöyle ifade etmektedir:

*"Konstantinopolis olarak İstanbul, ya da sadece şehirlerin "Şehri" kentlerin Kraliçesi İstanbullu Rumların gerçek yuvası, çocukluk anıları, tarihlerinin kurulduğu yer, kültürlerinin ve kimliklerinin kaynağıdır. Şehir Yunanlılığının merkezindedir. Kurulduğu günden bu yana şehir, Yunan dünyasının dini, siyasi ekonomik ve kültürel merkezi olmuştur ve halen Ortodoksluğun merkezi olan Ekümenik Patrikhanenin varlığıyla Yunan yönetiminin pusulası olmayı sürdürmektedir."*³²

İstanbul, Megali İdea'nın merkezi olması sebebiyle Yunanistan için, büyük düşünün gerçekleştirilmesi açısından da önemli olmuştur. Bu yüzden Yunanistan buradaki nüfusunu arttırmak için sürekli buraya Rum Mültecileri yerleştirmiştir.³³

³⁰ **Ulus Gazetesi**, 16 Nisan 1964, s.1.

³¹ Akgönül, **a.g.e.**, s.285.

³² Örs, **a.g.m.**, s.198.

³³ Şahin'den aktaran Ali Güler, **Sorun Olan Yunanlılar ve Rumlar**, Ankara, Türkar Araştırma Dizisi, 2007, s.112.

İstanbul Rumları çok eski bir kültürün mirasçılarıdır. Doğu Roma İmparatorluğu'ndan Yunan ulusunun doğuşuna kadar olan süreçte Rumlar için İstanbul'u önemli kılan en önemli neden Bizans uygarlığı ve İstanbul Rum Ortodoks Patrikhanesidir. Fenerde bulunan İstanbul Rum Ortodoks Patrikhanesi, Rum cemaatini birleştiren en önemli unsurdur. "Patrikhane'nin günümüzde İstanbul'daki Ortodoks Rumların azınlık kilisesi durumunda iken, Yunan Hükümeti'nin Patrikhanenin ekümenliğinin tanınması yolunda attığı adımlar ve bu doğrultuda yapılan talepler ve bu kurumun İstanbul'da kalması için tüm kozlarını uluslararası platformlarda kullanma ve bunu meşru kılma çabaları halen devam etmektedir."³⁴

Patrikhane'nin bu ekümenik olma yönündeki talepleri, Rumların İstanbul'u tüm Ortodoksluğun merkezi olarak görmek istediklerinin bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Çünkü Patrikhane, geçmişten günümüze Rum cemaatinin varlığı için bir gerekçe oluşturmuştur.

Yunanistan'ın Türkiye üzerindeki emellerinin gerçekleşmesi yolunda çok uygun bir kuruluş olan Patrikhane halen Yunanistan için önemini korumaktadır. Patrikhane, Rumlar için birleştirici ve koruyucu statüsünü her zaman kullanırken, Patrikhaneye özerk bir statü kazandırmak için yapılan çalışmalar, geçmişten günümüze güncelliğini hep korumayı başarmıştır.

Patrikhane'nin Yunanistan için her dönem, odak noktasında olmasını ve Yunanistan için ehemmiyetini, Patrikhanenin varlığına her zaman ihtiyaç duyduklarını Venizelos'un şu sözlerinden anlamak mümkündür:

"Bizans'ı ihya etmek, bu hülyayı milli bir siyaset haline getirmek için mutlak surette Fener Patrikhanesinin faaliyet ve tahriklerine ihtiyaç vardır. Zira Patrikhanenin daha önceki büyük hizmetleri bilinmekteydi. Venizelos bu husustaki düşüncelerini, 'Patrikhane Yunanistan'ın emrine girmelidir; bu suretle birleşmiş bir

³⁴ Saltuk Tarhan, "1950'den Günümüze Rum Azınlık Sorunları ve Fener Rum Patrikhanesi", **Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı**, Yüksek Lisans Tezi, 2006, s.64.

Patrikhanenin ilerideki milli davalarda rolü pek büyük olacaktır.' şeklinde ifade etmiştir ve bu hedefleri doğrultusunda Venizelos, yarı resmide olsa Patrikhaneyi Yunanistan ile birleştirmeyi siyasi programına birinci madde olarak almıştır."³⁵

İstanbul sadece siyasi açıdan değil, aynı zamanda Rumların kimliklerinin, varlıklarının, manevi duygularının da merkezindedir. İlay Örs, İstanbul'un Rumlar için anlamını şöyle tasvir etmektedir:

*"Rumlar için öyle bir sözcük vardır ki, işte o en özel olanıdır. Varlıklarının sebebi, kimliklerinin belirleyicisi, kökenlerinin parçası olan şehirleri İstanbul, yani "Poli", Rumlar için çok ayrıcalıklı bir anlam taşır. "Poli" sadece İstanbul anlamındaki "Konstantinapol" ün kısaltması değildir. Başka şehirler, örneğin Alexandrupoli, bu şekilde kısaltılmaz. "Poli" genel anlamıyla şehir demektir ilk harfi büyük olarak yazıldığında, "Poli" diye söylendiğinde her zaman ve sadece İstanbul anlaşılır. Çünkü İstanbul, Rum kozmolojisinde bin yıllardır olduğu gibi hala en önemli, en merkezi şehirdir. Şehirleriyle gurur duyan İstanbullular kendilerine "Polites" derler. Bugün de Yunanistan'da "Polites" diye tanınırlar. "Polites" hem İstanbullu demektir hem de şehirli, ekabir, uygar, sofistike gibi anlamlar çağrıştırmasıyla ayrıcalıklı bir kimliğin işaretidir."*³⁶

Bu yüzden İstanbullu Rumlar kendilerini Yunanistan da yaşayan Rumlardan daha üstün, daha eğitilmiş, daha uygar saymakta, kendilerini şehirli görerek farklı ve ayrıcalıklı olduklarını düşünmektedirler. İstanbul kimliği, Rumlar için önemli bir imtiyaz ve özelliktir. Bu yüzden İstanbul hem siyasi açıdan hem de manevi açıdan Rumlar için değerini hiçbir zaman kaybetmemiştir.

³⁵ Güler, a.g.e, s.20.

³⁶ İlay Örs, **Bir Sözcükte ne vardır? İstanbullu Rumlar ve 1964 Sürgünleri**, Bağımsız Araştırma Bilgi ve İletişim Derneği, Bkz. 20 Dolar 20 Kilo, Cumhuriyet Tarihinin En Büyük Sürgünlerinden Biri konulu proje, (Çevrimiçi) <http://www.babilder.org/tr/20-dolar-20-kilo-sergi-katalogu>, 30.09.2015.

1.4. Türkiye İle Yunanistan Arasında İkamet, Ticaret Ve Seyrisefain Mukavelenamesine Zemin Hazırlayan Gelişmeler

1.4.1. 1923-1930 Mukavele Öncesi Ortaya Çıkan Siyasi Gelişmeler

Osmanlı egemenliği altındaki halkların ulusallaşma süreci, Türk ulusu ile çatışmayı da kaçınılmaz bir biçimde gerekli kılıyordu. Bu sebepten dolayı "Osmanlıdan bağımsızlığını kazanmaya çalışan uluslarda 'Türk Düşmanlığı' ortak bir özellikti. Ancak bunlar arasında Türk Düşmanlığının derinliği, şiddeti ve sürekliliği bakımından yeni Yunan ulusunun özel bir yeri vardır. Öyle ki, Yunanistan'daki aşırılığı bazıları, şöyle bir aforizmayla dile getirecek kadar ileri gitmişlerdir. "Türk Düşmanlığı Yunan ulusal kimliğinin olmazsa olmaz yapıtaşdır."³⁷ Geçmişten günümüze Yunanistan'ın yayılmacı bir politika izlemesi iki ülkeyi sık sık karşı karşıya getirmiştir. 1919 yılında Türk-Yunan savaşı sonrası yapılan Lozan antlaşması ile Türk Yunan ilişkileri yeni bir boyut kazanmıştır. 30 Ocak 1923'te imzalanan Türk Yunan Nüfus Mübadelesine ilişkin Protokolün konumuz olan İstanbul'daki Rum nüfusu ilgilendirmesi açısından ilk iki maddesi şu şekildedir:³⁸

Madde 1: Türk Topraklarında yerleşmiş Rum Ortodoks dininin Türk uyruklularıyla, Yunan topraklarında yerleşmiş Müslüman dininden Yunan uyruklularının 1 Mayıs 1923 tarihinden başlayarak zorunlu mübadelesine girişilecektir. Bu kimselerden hiçbirisi Türk Hükümetinin izni olmadıkça Türkiye'ye veya Yunan Hükümetinin izni olmadıkça Yunanistan'a giderek orada yerleşmeyecektir.

Madde 2: Birinci maddede öngörülen Mübadele:

- a) İstanbul'da oturan Rumları (İstanbul'un Rum ahalisini)
 - b) Batı Trakya'da oturan Müslümanları (Batı Trakya'nın Müslüman ahalisini)
- kapsamayacaktır.

1912 kanunuyla sınırlandırıldığı biçimde İstanbul Şehremaneti daireleri içinde 30 Ekim 1918 tarihinden önce yerleşmiş (etabli) bulunan bütün Rumlar (İstanbul'un Rum ahalisi) sayılacaklardır.

³⁷ Nakracas, **a.g.e**, s.3. Bkz. Ayrıntılı açıklama çevirmenin önsözü.

³⁸ Akgönül, **a.g.e**, s.48-49.

1913 tarihli Bükreş Antlaşmasının koymuş olduğu sınır çizgisinin doğusundaki bölgeye yerleşmiş (etabli) bulunan Müslümanlar, Batı Trakya'da oturan Müslümanlar (Batı Trakya'nın Müslüman ahalisi) sayılacaklardır. Antlaşmada açıkça belirtildiği üzere, Türk ve Yunan nüfusunun homojen olma çabaları böylelikle engellenmiş bulunmaktadır.

İstanbul Rumları ile Batı Trakya Müslümanları bulundukları devletin vatandaşlığına geçerek etabli (yerleşik) statüsü gereğince vatandaş olmadan da bulundukları yerde kalabilme imkânı tanınmıştır.³⁹ Osmanlı tabiiyetinden ayrılarak başka ülkelerin tabiiyetine geçen Rum Ortodokslarda İstanbul Rum toplumunun bir parçası sayılmışlardır. Yabancı Devletlerin tabiiyetindeki Rumlar Mübadele sözleşmesinde tanımlanan etabli statüsüne haiz olarak İstanbul'da Türkiye Cumhuriyeti'nde yaşamaya devam etmişlerdir. Mübadele sözleşmesinden sonra İstanbul'da kalan Rumların üçte biri etabli statüsüne haiz Rumlardır.⁴⁰ Lozan Barış Konferansına sunulan Türk istatistiklerine göre Batı Trakya'daki Müslüman Türkler ise nüfusun yüzde 67,3'ünü oluşturmaktadır.⁴¹ İstanbul Rumları mübadele dışında kalarak Patrikhane'nin de burada kalması için önemli bir gerekçe oluşturmuştur. İstanbul Rumları bu sayede İstanbul'da bir azınlık olarak mevcut statülerini korumaya devam ederken, mübadeleye tabi olan ve Türk topraklarını terk etmek zorunda kalan bir kısım Rum, 1930 yılında yapılan Türk Yunan Ticaret, İkamet Antlaşması sayesinde, yeniden Türkiye'ye dönerek burada ikamet etme, ticaret yapabilme imkânına kavuşmuşlardır.

1.4.2. Atatürk- Venizelos Dostluk Dönemi

"1929 yılına gelindiğinde, Türk-Yunan ilişkileri olabildiğince gergindir. Öyle ki gerginleşen bu ortamda taraflar olası bir savaşa hazırlıksız yakalanmamak amacıyla deniz kuvvetlerini güçlendirmeye başlamışlardır. İlişkilerin gerginleşmesinin nedeni ise Türk-Yunan Nüfus Mübadelesinde ortaya çıkan pürüzlerin bir türlü çözülememiş olmasıdır. Gerginlik VI. Konstantinos unvanıyla

³⁹ Işık, a.g.t, s.83.

⁴⁰ Yaşar, a.g.t, s.24.

⁴¹ Aykoç, a.g.t,s.305.Bkz. Açıklamalar kısmında yer almaktadır.

patrik seçilen Terkos Metropolitinin Hükümet tarafından Türk Yunan Nüfus Mübadelesi kapsamına alınarak sınır dışı edilmesiyle tırmanışa geçer. Konu öyle büyür ki, Yunanistan'da protesto mitingleri yapılır. İki ülke arasındaki bu gerginlik Elefterios Venizelos'un tekrar iktidara gelmesiyle yumuşar. Özellikle başta İtalya olmak üzere bazı devletlerin Balkanlar ve Akdeniz bölgesinde sınırların değişimine yönelik talepleri, bölgede statüko ve güç dengesinin devamından yana olan iki ülkenin güvenlik kaygılarını arttırmış, her iki ülkenin de ortak çıkarları Atatürk ve Venizelos'u gerçek bir ittifak kurmaya zorlamıştır."⁴² Öncelikli olarak aralarındaki uyuşmazlıkları ele alan taraflar ilişkilerdeki en önemli sorun olan azınlıkların sorunlarını ele almış *"Yunanistan'ın Mübadeleyle gitmek zorunda kalan Batı Trakya'daki Müslüman azınlığın arazi ve mallarına el koyarak buraya Türkiye'den gelen mübadilleri yerleştirmeye çalışması, buna karşılık Türkiye'nin de İstanbul'daki Rum mallarına el koyması ile gerginleşen ilişkiler ve bir türlü çözülemeyen sorunlar iki ülkenin 10 Haziran 1930 tarihinde imzaladıkları Ankara Sözleşmesi ile nihai olarak çözüme kavuşturulmuştur."*⁴³ İnönü ve Venizeleos'un imzaladığı antlaşma ile iki ülke arasında sorun teşkil eden mübadele sorunları çözüme kavuşturuluyordu. Özellikle mübadele sırasında oluşan maddi kayıpların tazmini konusu ve mübadele sırasında üzerinde çok durulan etabli meselesi çözüme kavuşturulmuştur. Ankara antlaşmasının hükümlerine göre geldikleri tarih ve doğdukları yer neresi olursa olsun mübadeleye tabi tutulmayan İstanbul'daki Rumlarla Batı Trakya'da yaşayan Türklere "etabli" sıfatı tanınmıştır.(Madde 10 ve Madde 14) etabli terimi ikamet edenler, yerleşikler olarak tasdik edilmiştir.⁴⁴

Bu antlaşma ile önemli bir yumuşama sürecine giren ikili ilişkiler azınlık politikalarında her iki ülkenin de yeni ve olumlu adımlar atmasını sağlamıştır.

⁴²Halil Şimşek, **İkamet, Ticaret ve Seyrisefain Mukavelenamesinin Feshi ve Yunan Uyruklu Rumların Sınır Dışı Edilmeleri (1964)**, s.239-240, (Çevrimiçi) <http://ybd.dergi.comu.edu.tr/dosyalar/Ybd/ikamet-ticaret-ve-seyrisefain-mukavelenamesinin-feshi-ve-yunan-uyruklu-ruml-2017-02-13-192.pdf>, 20.10.2015 Bkz. Halil Şimşek'e ait doktora tez çalışmasının (Lozan'ın getirdiği Statü ve Türkiye'de Azınlıkların Durumu 1923-1974) ilgili alt bölümünün düzeltme ve eklemeler yapılarak makale formatına getirilmiş halidir.

⁴³Aykoç, **a.g.t.**, s.344.

⁴⁴Melih Akdeniz,"1930'dan Yunanistan'ın Avrupa Birliğine Girişine kadar Batı Trakya Türkleri(1930-1981)", **Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Doktora Tezi**, Manisa 2015,s.65-66.

Başbakan İsmet Paşa'nın çağrısı üzerine Yunanistan Başbakanı Venizelos 27-31 Ekim 1930 tarihinde Türkiye'yi ziyaret etmişti. Dostluk gösterileri içinde geçen bu ziyaretin sonunda Ankara'da bir Dostluk, Tarafsızlık Uzlaştırma ve Hakemlik anlaşması yapılmıştır. Antlaşmaya bir de Deniz Kuvvetleri'nin sınırlandırılmasına ilişkin protokol eklenmiştir. Ayrıca bir de İkamet, Ticaret ve Seyrisefain sözleşmesi imzalanmıştır.⁴⁵ 30 Ekim 1930 tarihinde Mukavelenin imzalanması için Türkiye Cumhurbaşkanı adına; Hariciye Vekili Tevfik Rüştü, Nafia Vekili Zekai, İktisat Vekili Mustafa Şeref, Yunanistan Cumhurbaşkanı adına; Hariciye Nazırı Andre Mihalakopoulos ve Elçi S. Polychroniadis görevlendirilmiştir. Antlaşma Ankara'da Fransızca iki nüsha olarak tanzim edilmiştir. 15 Mart 1931'de Resmi Gazete 'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.⁴⁶ Bu antlaşmalar sayesinde Türkiye Yunanistan ilişkileri açısından olumlu gelişmelerin yaşandığı bir dönem başlamıştır. Yunanistan'dan Türkiye'ye kayda değer göçmen akını yaşanmamıştır. Ancak İstanbul'da ikamet eden Yunan uyruklu Rumlar yerleşik statüsüyle ilgili yeni bir hukuki güvenceye sahip olmuşlardır.⁴⁷ 1930 yılında başlayan bu dostluk hoşgörü ortamı daha sonra Kıbrıs Meselesi ile yeniden gerginleşmiş, daha önceki yıllarda iki ülke arasında yaşanan birçok sorun tekrar gündeme gelmiştir.

1.5. 30 Ekim 1930 Mukavelenin Başlıca Hükümleri ve Sağladığı Ayrıcalıklar

Mukavele her iki ülkenin kamuoyu tarafından olumlu karşılanmıştır. Bu antlaşma, mübadele ile Yunanistan'a gitmiş ve Yunan uyruğuna geçmiş kişilerin yeniden İstanbul'a gelmelerini sağlamıştır. Ancak aynı şey Türk mübadiller için geçerli olmamıştır. Mübadeleye katılan Müslümanlar geçimlerini tarımdan sağlıyorlardı. Türkiye'de ekip biçebilecekleri bir toprak bulduktan sonra, artık Yunanistan'a geri dönmelerine gerek kalmamıştı. Hâlbuki Rumlar Yunanistan'da

⁴⁵ İsmail Soysal, **Tarihçeleri ve Açıklamaları ile Birlikte Türkiye'nin Siyasal Antlaşmaları**, Türk Tarih Kurumu Yayınları I.Cilt. (1920-1945) Ankara, 1983, s.2-16. İkamet, Ticaret ve Seyrisefain Metni için bkz. Düstur. Ter. III C.12 s.114(62). Anlaşmanın Hükümleri Ek-1 'de verilmiştir.

⁴⁶ Türkiye Cumhuriyeti ile Yunanistan Hükümeti arasında aktolunan İkamet, Ticaret ve Seyrisefain Mukavelenamesinin tasdiki hakkında Kanun, Resmi Gazete, 15 Mart 1931, sayı: 1748, s.303-307.

⁴⁷ Fırat'tan aktaran Yaşar, **a.g.t.**, s.21.

*ekonomik olarak refaha ulaşabilecekleri İstanbul çapında bir şehir bulamamışlardı.*⁴⁸

Yunanistan'dan İstanbul'a bir kısım Yunan uyruklunun geri gelmesi Rumların, buradaki varlığını bu anlaşmanın feshine kadar korumuştur. Daha çok iki ülke arasındaki iktisadi ilişkileri geliştirmek amacı ile Ankara'da imza edilen Anlaşmanın başlıca hükümleri Ek-1'de yer almaktadır. 36 Maddeden ibaret bu anlaşmanın büyük bir kısmı gemilerin seyahatlerini düzenliyordu. İktisadi yönü ağır basan anlaşma iki tarafında, gümrüksüz, vergisiz serbestçe geçiş hakkına sahip olmaları sebebi ile önemli imtiyazlara sahipti.⁴⁹

Rumlar, özellikle de İstanbul'a gelip yerleşen Rumlar, Yunanistan'da kendilerini ekonomik alanlarda imkânlar sağlayacak İstanbul gibi bir kent bulamadıklarından bu anlaşma onlara önemli bir fırsat yaratmıştır.⁵⁰ 1930 yılında imzalanan antlaşmalarla nüfus mübadelesinin sonucu olarak ortaya çıkan sorunlara çözüm bulunurken her iki ülke karşılıklı olarak ekonomik işbirliğini önemseydiğini göstermiştir.⁵¹

Antlaşmanın ilk maddesinde (Ek-1'deki Antlaşma hükümleri) yer alan açıklamalarda da belirtildiği üzere, her iki ülkenin vatandaşları diğerinin ülkesine serbestçe girebilecek, seyahat edebilecek, ikamet edip, yerleşebilecekti. Tüm bu haklar ele alındığında iki ülke arasında önemli imtiyazların hayata geçirildiğini söylemek mümkündür. 34 yıl yürürlükte kalan antlaşma sayesinde mübadele ile giden birçok Rum, Antlaşmanın verdiği haklar sayesinde hem ikamet hem de ticaret amacıyla buraya yerleşme imkânına bulurken, aynı zamanda her iki ülkenin ekonomik olarak gelişmesi amaçlanmıştır.

Ek-1 'de yer alan antlaşma hükümlerinin 2.maddesindeki önemli ayrıntılardan biri de Anlaşmaya taraf olan ülkelerin ülkenin iç ve dış güvenliği tehdit edecek

⁴⁸ Akgönül, **a.g.e.**, s.87-88.

⁴⁹ Rıdvan Akar, Hülya Demir, **İstanbul'un Son Sürgünleri**, İstanbul, İletişim Yayınları, 1994, s.52.

⁵⁰ Akgönül, **a.g.e.**, s.88.

⁵¹ Yaşar, **a.g.t.**, s.21.

hususlar vuku bulduğunda, bu duruma sebep olan kişiler ülkelerine geri gönderilebilecekti.1964 Kararnamesi ile yani 1930 tarihli antlaşmanın iptalini gerektiren hususlar ortaya çıktığında yapılan ilk uygulamalar antlaşmanın bu maddesi dikkate alınarak gerçekleştirilecektir.⁵²

Her iki ülke, anlaşma sayesinde Türkiye de yaşayan vatandaşlarının mülkiyet hakkını güvence altına almışlardır. Görüldüğü üzere her detayı ince düşünülmüş, her konuda yaşanacak olası sıkıntılar önceden tedbir almak sureti ile anlaşmada yer almıştır. Anlaşmanın hükümlerini değerlendirdiğimizde; Her iki ülke için de bir nevi kapitülasyonlar niteliğinde önemli ayrıcalıklar sağlamıştır.⁵³Bu imtiyazlar ekonomik, kültürel ve sosyal açıdan her iki ülkenin gelişimi için önemli katkılar sağlamıştır.

⁵² Bkz. **Resmi Gazete**,17 Nisan 1964, s.5.

⁵³ Şimşek, **a.g.t**, s.387.

İKİNCİ BÖLÜM

30 EKİM 1930 TARİHLİ MUKAVELENAMENİN FESHİNE NEDEN OLAN GELİŞMELER VE BASINDAKİ YANSIMALARI

2.1 Kıbrıs Sorunu

Kıbrıs, jeopolitik konumu ve Türk milli güvenliğinin sağlanması açısından Türkiye Cumhuriyeti için önemli bir yere sahiptir. Kıbrıs adası 1571'den 1878 yılına kadar Osmanlı egemenliğinde kalmıştır. 1878'de Osmanlı Devleti, topraklarını Rus istilasından korumak maksadı ile Rusya'ya karşı Kıbrıs'ı İngiltere'nin geçici yönetimine bırakmıştır.¹ Lozan Antlaşması ile Türkiye, Kıbrıs'ın İngiltere'ye ait olduğunu kabul etmiştir.²

1571'den bu yana adanın nüfusunu iki ulusal topluluk oluşturmuştur; Ortodoks Rumlar ve Müslüman Türkler. Adanın iki halkının da kendilerini Türk kimliği ve Yunan kimliği içinde görmeleri, soruna Türkiye ve Yunanistan'ı da dâhil etmiştir. İngiltere Ada'da bir koloni yönetimi kurarak 1960'a kadar Kıbrıs'tan çıkmamıştır... Bunun sorumluluğu büyük ölçüde adanın daha güçlü unsuru olan Rum tarafındadır. "Kıbrıslı Rumların İngilizlere karşı verdikleri mücadele, bir bağımsızlık mücadelesi olmamıştır. Onların varmak istedikleri nokta bağımsızlık değil, başka bir bağımlılık olmuş yani Enosis'i, Yunanistan'a bağlanmayı, bu devlet tarafından ilhak edilmeyi istemişlerdir." ³

Osmanlı Devleti'nden 24 Nisan 1830'da ayrılarak bağımsızlığını kazanan Yunanistan için "Megali İdea" Yunanca "büyük ülkü", "büyük fikir" anlamına gelmektedir. Megali İdea, aslında Yunanlıların 1798'den itibaren ideallerini hayata geçirmek için uyguladıkları emperyalist politikaların amacıdır. ⁴ Megali İdea fikri ile

¹ Güler, a.g.e, s.165.

² Fulya Yurdagün, "1955-1965 Yıllarında Türkiye'de Kıbrıs Sorunu", **Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Atatürk İlkeleri ve inkılap tarihi Anabilim Dalı**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2008, s.13.

³ Şükrü Sina Gürel, **Tarihsel Boyutları İçinde Türk Yunan İlişkileri, (1821-1993)**, Ankara, Ümit Yayıncılık, 1993, s.53.

⁴ Kalelioğlu, a.g.e., s.27.

hedeflenen İstanbul'un ele geçirilerek Doğu Roma İmparatorluğunu yeniden kurmak olmuştur.⁵

*"Yunanistan bağımsızlığını kazandıktan sonra Kıbrıs Adası'nın Rum halkının arasında ENOSİS (Birleşme İlhak) fikri uyandırıldı. İngiliz kolonisi statüsündeki Kıbrıs, İngiltere'nin egemenliğine karşı savaş açtı. İngiltere, kendisi ile mücadeleye girişen Kıbrıs Adası'ndaki Rumları memnun etmek amacıyla, Kıbrıs Rumlarına büyük olanaklar tanıdı. Bunun sonucu olarak Adadaki Rumlar ile Türkler birbirine düştü. Rumların artan baskısı üzerine Türklerin bir kısmı Kıbrıs'ı terke başladılar. Buna karşılık Yunanistan'daki Rumlardan adaya göçmen gönderilerek Kıbrıs Adasındaki Rum çoğunluğu sağlanmaya başlandı. 1950 yılında Kıbrıs Başpiskoposluğuna III. Makarios'un seçilmesi ile Ada'da yeniden ENOSİS akımının gelişmesine yol açtı. Yunan Başbakanı Sophokles Venizelos,16 Şubat 1951'de Kıbrıs'ın anavatan ile birleştirilme isteğini resmen açıkladı. "*⁶

*"Yunanistan; Ege adaları ile Kıbrıs'ı Anadolu'ya yönelik yayılmacı emellerini atlama taşı olarak kullanmakta, Türkiye'yi güneyden ve batıdan kuşatmaya çalışmaktadır. Ege adalarının neredeyse tamamının Yunan egemenliğine girmesiyle, Yunanistan Kıbrıs'a olan ilgisini arttırmış ve geçmişte sergilediği yayılmacı planı bu kez Kıbrıs'ta uygulamaya başlamıştı. Bu planı EOKA örgütü uygulayacaktı. EOKA'nın amacına katkıda bulunan diğer teşkilatın adı da AKRİTAS idi. Askeri planın ismi ise "Akritas" planı idi. Kıbrıs Cumhuriyeti İçişleri Bakanı Yorgacis Acritas'ın adını alan örgütün ana hedefi, Türklere karşı operasyonlar başlatarak Kıbrıs'ı Yunanistan'a ENOSİS (ilhak) etmek yani etnik temizlik yaparak ada'daki Türkleri yok etmektir. "*⁷

Enosis hareketi doğrultusunda kurulan EOKA örgütü, 07 Mart 1953'te Makarios'un başkanlığında kurulmuş, başına da Albay Grivas getirilmiştir.⁸ Grivas

⁵ T.C Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, **Türk-Yunan İlişkileri ve Megalo İdea**, Ankara, Gnkur. Basımevi, 1985, s.79.

⁶ T.C Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, **a.g.e.**, s.28-29.

⁷ Güler, **a.g.e.**, s.167.

⁸ T.C Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, **a.g.e.**,s.30.

EOKA'nın amacını şöyle açıklamaktadır: "*Karşımızda iki düşman vardır. Birincisi İngilizler, ikincisi ise Türklerdir. İlk önce İngilizlerle savaşarak onları Kıbrıs'tan atacağız. Bundan sonra Türkleri imha edeceğiz. Gayemiz Enosis'tir. Her ne pahasına olursa olsun bu gayeye ulaşmak bizim görevimizdir.*"⁹ "ENOSİS hareketi başlangıçta sömürgeci İngiliz iktidarına karşı iken, kısa zamanda Kıbrıs Türklerine sıçradı. Bunun üzerine Kıbrıs Adası Türkleri, EOKA örgütüne karşılık vermek üzere 1957 yılında "Türk Mukavemet Teşkilatı" adı ile bir örgüt kurdular. Kıbrıs Türkleri de Türkiye ile birleşmek istiyorlardı."¹⁰

Kıbrıs'ın Yunanistan'la muhtemel bir birleşmesinin Türk çıkarlarına ters düşmesine ve Kıbrıs Türklerinin geleceğinin de güvende olmamasına karşın, Türkiye'nin bu konuyu bir sorun olarak görmesi, ancak 1955 yılı ortalarında basında yer alan EOKA'nın yaptığı katliam haberlerine karşı, kamuoyunun baskısı ile gerçekleşmiştir. Türkiye, Londra'da Londra Konferansında, Yunan ve İngiliz yetkilerle Kıbrıs konusunu müzakere etmiş ve taraf olduğunu da net bir şekilde ortaya koymuştur. Türkiye adadaki İngiliz egemenliğini devam etmesini ve EOKA terörünün engellenmesi gerektiğini savunurken, Yunanistan Ada halkının kendi kaderini tayin etmesi gerektiğini savunuyordu. Konferans 2 Eylül'e kadar devam etmiş, İngiltere'nin isteğiyle 6 Eylül'e ertelenmiştir.¹¹ Ancak tarihimize 6-7 Eylül olayları olarak geçen ve İstanbul'daki Rumları hedef alan saldırılar aslında Kıbrıs Sorunu odaklı eylemlerin de başlangıç noktası olmuştur.

İstanbul'daki Rumlar üzerinde büyük baskı yaratan bu olay, basın o dönemde yapmış olduğu haberlerle, Rum aleyhtarlığını körüklenmiş ve bu olay Gayrimüslimlere ait işyeri ev ve ibadethaneleri hedef almıştır. Saldırıları ağırlıklı olarak Rumları hedef almış ve iki gün sürmüştür.¹² Kıbrıs Sorunu artık Türk ve Yunan devletinin ortak sorunu haline gelmiş, atılan her türlü adım sadece Kıbrıs'ta yaşayan iki halkı değil, aynı zamanda Türkiye'de yaşayan Rum azınlığının ve Yunanistan'da yaşayan Türk azınlığının da ortak ve başlıca sorunu haline gelmiştir.

⁹ Armaoğlu'ndan aktaran Kalelioğlu, **a.g.e**, s.197.

¹⁰ T.C Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, **a.g.e**, s.30.

¹¹ Ceylan, **a.g.t**, s.57-59.

¹² Macar, **a.g.t.**, s.98.

1959 yılından itibaren Türkiye ve Yunanistan arasında bağımsız Kıbrıs çalışmaları başladı. Zürih Konferansıyla 11 Şubat 1959 tarihinde kurulacak Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Anayasasını oluşturacak hükümler etrafında mutabakata varılmıştı.¹³ Zirveden sonra Londra'da gerçekleşen konferansta Türkiye'nin Londra ve Zürih Antlaşmalarından kesinlikle taviz vermeyeceği açıklanmıştır.¹⁴

Türkiye ve Yunanistan arasında Zürih anlaşması imza edildikten sonra, Londra'da Türkiye, Birleşik Krallık ve Yunanistan Zürih anlaşmasını onaylarken ayrıca Garanti ve İttifak Antlaşmalarını da 19 Şubat 1959'da imzaladılar. Bu antlaşmalar Zürih-Londra antlaşmaları olarak tarihe geçti. İttifak Antlaşması; Kıbrıs'ın güvenliği, bin iki yüz Rum (%60) ve sekiz yüz Türk'ten (%40) oluşacak Kıbrıs ordusunun yapısı ve eğitim konularını içerir. Garanti Antlaşması ise; Kıbrıs Cumhuriyeti'ni bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü ve Zürih ve Londra antlaşmaları ile belirlenmiş anayasal düzeni teminatçı devletler olan Türkiye, Birleşik Krallık ve Yunanistan'ın taahhüt altına aldığını göstermektedir... Kıbrıs Cumhuriyeti 1960 Anayasası federal bir yapı içerisinde, ortak olan tarafların siyasi eşitliğini amaçlıyordu. Anayasa gereği Kıbrıs Cumhurbaşkanı Rum toplumundan, Cumhurbaşkanı Yardımcısı ise Türk toplumundan seçilecek hem Cumhurbaşkanı'nın hem de Cumhurbaşkanı Yardımcısı'nın veto hakkı olacaktı. Devleti yürütme ve yasama organında Türklerin yüzde otuz, Rumların da yüzde yetmiş temsil hakkı vardı. Bu oranlar devlet kadroları için de geçerliydi.¹⁵

17 Aralık'ta Kıbrıs-Rum ve Türk toplumunun seçmenleri Cumhurbaşkanlığına Makarios'u, yardımcılığına da Dr. Fazıl Küçük'ü getiriyorlardı. Ancak bu antlaşmayı yeterli bulmayan Makarios, 1 Nisan 1960'ta Lefkoşa'da yaptığı konuşmada şunları belirtmişti:

¹³ Erdal Camgöz, **Kıbrıs'a İlk Çıkarma 1964: Oradaydım**, (Bir Erenköy Mücahidinin günlüğünden anılar ve belgeler üzerine Araştırmalar), Ankara, y.y, 2008, s.4.

¹⁴ Gülen, **a.g.t**, s.227.

¹⁵ Camgöz, **a.g.e**, s.4-5.

*"Zürih ve Londra Antlaşmaları ümit ve isteklerimizi tam olarak gerçekleştirmemiştir. Bugün ellinci yıldönümünü kutladığımız şanlı özgürlük mücadelemiz, bize bağımsızlık için gerekli en ileri kaleleri ve mevkilleri sağlamıştır. Kesin zaferi kazanmak üzere bu kalelerden başlayarak mücadeleye devam edeceğiz"*¹⁶ demiştir.

Kıbrıs Rumlarının 1960 Anayasası'nı yeterli bulmayan açıklamaları ve tutumları siyasi çözümlerin netice vermemesi, istenen barışı sağlanamaması her iki toplum için savaş ortamını yeniden gündeme taşımıştır. Halbuki 1960 Anayasası yürürlüğe girdiğinde, Zürich, Garanti ve ittifak anlaşmaları da bu Anayasanın içinde yer almıştır. Anayasa maddesi 181'de Garanti ve İttifak anlaşmalarının Anayasa hükmünde olacağı, Madde 182'de ise, Zürich anlaşmasında alınan temel hükümlerin hiç bir şekilde değiştirilemeyeceği hükümleri yer alıyordu.¹⁷

*"Makarios'un ve EOKA'cılarının, 1959 başından 1960 Ağustos'a kadar takındıkları tutum Rum toplumunun kamuoyunu biçimleyen, siyasi yaşamı da başlıca rolleri oynayan kişi ve örgütlerin hemen hiç birisini, 'bağımsızlık' çözümünü içlerine sindirmediklerini bunu tedirginlikle, zoraki bir çözüm olarak hatta birçoğunun da ENOSİS yolunda zorunlu olarak atılması gerekli bir adım olarak kabul ettiklerini göstermektedir."*¹⁸

Kıbrıs Sorunu özellikle 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı'na kadar Türk kamuoyunda çözülemeyen bir sorun olarak hem basını hem de kamuoyunu önemli ölçüde meşgul etmiştir.

¹⁶ Kalelioğlu, **a.g.e**, s.216.

¹⁷ Gürel, **a.g.e**,56-57.

¹⁸ Kalelioğlu, **a.g.e**, s.217.

2.2. Türkiye Cumhuriyeti ve Yunanistan'ın Kıbrıs Politikaları

2.2.1. Kıbrıs Rumları ve Kıbrıs Türkleri

1960 yılına kadar İngiliz hâkimiyetinde olan Kıbrıs, Türkiye ve Yunanistan'ın soruna dâhil olmasıyla, sadece 6-7 Eylül 1955 olayları ile İstanbul'daki Rumların üzerinde bir baskı unsuru olarak kalmamış, aynı zamanda, iki ülke arasında yaşanan ve bir türlü çözülemeyen sorunlar, 1964 yılında da Yunan uyruklu Rumların belki de hiç tahmin edemeyecekleri bir olayla son bulmuştur.

1963 ve 1964 yıllarında iyice gerginleşen Kıbrıs Sorunu, sadece Kıbrıs'taki Türkleri ve Kıbrıs'taki Rumları değil, Kıbrıs Rumlarıyla din dışında hiçbir ortak kimliğe sahip olmadıklarını dile getiren Türkiye'deki Rumlarını da etkilemiştir. Kıbrıs Türklerinin karşı karşıya kaldıkları savaş ortamı ve mevcut durumu Denktaş'ın yurt dışında yaşayan vatandaşlarına hitaben yayınladığı yeni yıl mesajında görmek mümkündür. Bu açıklama, aynı zamanda Kıbrıs Türkleri açısından da yaşananları net bir şekilde ortaya koyması bakımından önemlidir. Rauf Denktaş, o dönem Kıbrıs Türk halkının yaşadıklarını şöyle ifade etmektedir:

"1960 Anlaşmalarıyla, Kıbrıs'ta Rumlarla Türkler arasında ortaklık esasına dayanan dengeli bir idare kurulmuştu. Fakat kısa süren bu dönemden sonra Türklere verilen hakları fazla gören Rumlar, 21 Aralık 1963 olaylarını yaratarak kanlı saldırılara girişmişler ve 1964 yılını Türk cemaatine mezar yapmak istemişlerdi. Mücadele, halen masa başında bütün ciddiyeti ile devam etmektedir. Ancak bu safhaya gelinceye kadar silahlı mücadele ve baskı neticesinde 100'den fazla Türk köyü göç etmiş, 25 binden fazla kardeşimiz çadır ve barakalarda yaşamaya mecbur edilmiş, bunların terk ettikleri evleri yakıp yıkılmış, ağaçları ve diğer malları mahvedilmiştir. Yüzlerce Türk mücadele sırasında şehit düşmüş, yüzlercesi yaralanıp malul duruma getirilmiş ve yüzlerce soydaşımızda yollarda tutuklanarak akıbetlerinden haber alınamamıştır. Beş bine yakın memur ve

*müstahdemin maaşları kesilerek, işsiz duruma düşürülmüş, binlerce işçi iş bulamayarak perişan hale getirilmiştir."*¹⁹

Yapılan tüm çözüm arayışlarında, Yunanistan'ın Kıbrıs Rum halkı ile birleşme arayışları Enosis'i gerçekleştirme isteği, Türkiye'nin böyle bir birleşmeye karşı çıkması ve Adanın taksimi yönündeki söylemleri çözümsüz kalmıştır. Her iki ülke arasındaki çatışma adadaki iki halkında çözüm arayışlarını sabote etmiştir. Rumlar, "Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhak edilmesini istediklerinden, Kıbrıs Cumhuriyeti'ni ENOSİS'e ulaşmak için bir geçiş dönemi olarak değerlendirilmişlerdir. Nitekim Makarios, 27 Eylül 1960'ta New York Herald Tribüne gazetesine verdiği demeçte, "Enosis davası ölmemiştir. Enosis unutulmuştur diyemem"²⁰diyordu.

"1959'dan 1963'ün ortalarına kadar Türk Yunan ilişkilerinde sıkı bir dostluk yaşanmış bu dönemde nüfusu 80.000'i aşan İstanbul Rumları için büyük bir refah dönemi olmuştur. "²¹Ancak yaşanan bu süreçte, Türkiye ve Yunanistan arasındaki her türlü gerginlik, Türkiye'deki Rumları da olumsuz olarak etkilemiştir.

2.3.Yunan Uyruklu Rumların Ülkelerine Geri Gönderilmelerine Zemin Hazırlayan Rum Saldırıları ve Basındaki Yankıları

"11 Şubat 1959'da bağımsız Kıbrıs Devleti'nin kurulmasıyla, Türk toplumu bir azınlık değil, Rum toplumu ile eşit haklara sahip kabul ediliyor, Yunanistan'ın "ENOSİS." Türklerin de "TAKSİM" tezlerinden vazgeçtiği sonucuna varılıyordu. Ancak Kıbrıslı Rumlar ve Yunanlılar Enosis hayalini açıkça ifade etmekten çekinmiyorlardı. Nitekim Makarios, 30 Kasım 1963'te Kıbrıs Anayasasının bir kısmının bu amaçla değiştirilmesini önerdi. Hâlbuki bu Anayasa uluslararası

¹⁹Rauf R. Denктаş, **Rauf Denктаş'ın Hatıraları: (1964-74)**, İstanbul, Boğaziçi Yayınları, 1997, Cilt:5, s.866-867.

²⁰ Kalelioğlu, **a.g.e**, s.216.

²¹Alexis Heraclides, **Yunanistan ve "Doğudan Gelen Tehlike: Türkiye" Türk-Yunan İlişkilerinde Çıkmazlar ve Çözüm Yolları**, çev. Mihalıs Vasilyadis-Herkül Milas, İstanbul, İletişim Yayınları, 2002, s.270.

antlaşmalarla kabul edilmişti ve tek taraflı değiştirilemezdi."²²Bu hususla ilgili zaman kaybetmeyen Makarios, Enosis hayalini hayata geçirmek amacıyla ilk girişimini yaptı. Garantör devletlere birer muhtıra gönderen Makarios'a karşılık verilen cevap Milliyet Gazetesinde yayınlanan haberde şu şekilde yankı buldu. "Makarios'un Verdiği Muhtırayı reddettik." Bakanlar Kurulu Toplantısı sonrası yapılan açıklamada şöyle denilmektedir:

*"Kıbrıs Cumhurbaşkanı'nın Muhtırası Zürich ve Londra Antlaşmalarının ve Kıbrıs Anayasasının tadilini teklif etmektedir. Kıbrıs'taki Türklerin hayati hak ve menfaatlerinin teminatını ihtiva eden bu vesikalar üzerinde müzakere açılmasını isteyen böyle bir teklifin kabulüne imkan olmadığından reddine karar verilmiştir. Söz alan bütün bakanlar böyle bir talebin kabul edilemeyeceğini Hükümetin Kıbrıs konusundaki tutumunun sarıh olduğunu belirtmişlerdir."*²³

Makarios'un değiştirmek istediği maddelerin hepsinin Türklere tanınan haklarla²⁴ ilgili olması bu konudaki niyeti açıkça göstermektedir. Yapılan bu girişimlerin sonuçsuz kalması, Makarios'un tek taraflı anlaşmayı feshetmesine sebep olmuştur. Enosis hayallerini her fırsatta dile getiren ve Kıbrıs Türklerinin azınlık konumunda olduğunu ifade eden Kıbrıs Rumlarının bu düşüncelerini basına yansıyan haberlerden anlamak mümkündü. Hürriyet Gazetesi yayınlanan haberinde: "Makarios dün Garanti Anlaşması'nı hükümsüz ilan etti. Kıbrıs Cumhurbaşkanı'na göre, adadaki çoğunluğun arzularına uymayan bir Anayasanın değiştirilmesi için Türkleri tasvibine gerek yoktur."²⁵ şeklindeki haber Rumların Enosis hayalini gerçekleştirmek için bahanelerin hazır olduğunu gösteriyordu.

"1963 Aralık ayının son günleriyle 1964 Ocak ayında meydana gelen kanlı olaylar, Kıbrıs'ın bölünmesine, İngiliz kuvvetlerinin çatışmalara katılmasına, BM Barış Gücü'nün Kıbrıs'a gelmesine, tamamı değilse de, büyük sayıda Kıbrıs

²² T.C Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, **a.g.e**, s.31.

²³ **Milliyet Gazetesi**, 07 Aralık 1963, s.1-7.

²⁴ **Bkz. Milliyet Gazetesi**, 06 Aralık 1963, s.1

²⁵ **Hürriyet Gazetesi**, 22 Aralık 1963, s.1, **Milliyet Gazetesi**, 22 Aralık 1963, s.1.

Türk'ünün yaratılan yerleşim bölgelerine toplanmasına ve Kıbrıs'ın devlet olarak kontrolünün tamamen Rum tarafına geçmesine yol açmıştır."²⁶

Kıbrıs'ta oluşan savaş ortamı basına şöyle yansiyordu: Kıbrıs'ta yaşanan iç harp etkisini göstermişti. "Rum semtindeki Türkler göçe başladı." ve aynı gazete haberinin devamında ise, TMTF ve MTTB tarafından ortak bir bildiri yayınlanarak Türk Yüksek Öğrenim gençliğinin sabrının artık taşıdığı belirtilerek gençliğin Kıbrıs Türk halkını ilgilendiren bütün meseleleri "Milli Mesele" olarak kabul ettikleri ifade edilmiştir.²⁷ Ancak bu protestolar, Kıbrıs Rumlarının arasında yerleşmiş olan Türklerin katliamlar üzerine evlerini bırakıp terke zorlanmalarına engel olamamıştır.

Adadaki şiddet olayları kısa zamanda tırmanışa geçti. Basında, Kıbrıs'ta aralıksız devam eden çarpışmaların haberleri, resimleri yer alıyordu. "Kıbrıs'taki çarpışmalar Bir iç harp halini alıyor. İki taraf da yollarda barikatlar kuruyor, Türk Hastaneleri yaralılarla dolu, kan sıkıntısı var."²⁸ Gazete sayfasının devamında ise, Türk elçiliğinin ve Dr. Fazıl Küçük' ün bürosuna da saldırıldığı yazılıyordu.

"Katliamlar devam ederken Rumlar, Türk bölgesini abluka altına aldılar. Türkler arasında yiyecek ve su sıkıntısı baş gösterdi. Cinayetler tel'in edildi. On binlerce genç protesto yürüyüşü yaptı."²⁹ Rumların 21 Aralık 1963'de başlayan ve kısa sürede tırmanan saldırıları sonucunda Türk alayında Tabip Binbaşı olarak görev yapan Doktor Nihat İlhan'ın evine yapılan baskında eşi ve üç çocuğu banyo küveti içerisinde acımasızca katledilmiş, bu olay tarihe kanlı Noel olarak geçmiştir.³⁰ 24 Aralık 1963'te ateşkesin son bulması ve Kıbrıs Hükümetinin bunu sağlamasını bildiren ortak bildiriye rağmen Rum saldırılarının arkası kesilmiyordu.³¹ Her gün basında manşetten verilen katliam haberleri, Kıbrıs Sorununun ciddiyetini ve boyutunu açıkça göstermektedir.

²⁶Ulvi Keser, **Kıbrıs'ta Türk Yunan Fırtınası (1940-1950-1960-1970)**, İstanbul, Boğaziçi Yayınları, 2006, s.285.

²⁷ **Milliyet Gazetesi**, 23 Aralık 1963, s.1.

²⁸ **Hürriyet Gazetesi**, 24 Aralık 1963. s.1Bkz.aynı haber Milliyet Gazetesi, 24 Aralık 1963.

²⁹ **Tercüman Gazetesi-Hürriyet Gazetesi**, 25 Aralık 1963, s.1.

³⁰ Milliyet Gazetesi, 29 Aralık 1963,s.1.

³¹ T.C Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, **a.g.e.**, s.32.

Kıbrıs sorununa ve basında yer alan katliamlara Üniversite gençliği hatta liseler de kayıtsız kalmıyordu. Tüm gazeteler, gençlerin mitinglerine baş sayfalarında yer veriyordu. "Gençlik Kıbrıs olayları için dün bir miting yaptı", "Gençlik Kıbrıs için ant içti. Hükümetimiz Kıbrıs'taki duruma müdahale ediyor. Erkin İngiliz ve Yunan Hükümetlerine müdahaleye katılmadıkları takdirde Türkiye'nin res'en harekete geçeceğini tebliğ etti."³². Gençliğin dile getirdiği tüm sorunları açıkça dönemin Hükümeti de destekliyordu. Basın, kamuoyu ve Hükümet, Kıbrıs sorunun da hemfikirdi.

Kıbrıs'a müdahale beklentisi sonuç vermişti. Gazetelere yansıyan haberler gelinen noktayı açıklıyordu: "Anayasanın kendilerine verdiği Garanti Antlaşması maddesine istinaden Türkiye müdahale hakkını kullanarak donanmayı Mersin'e gönderdi." ³³ Garanti Anlaşması gereği, antlaşmanın hükümlerine bir riayetsizlik halinde, Yunanistan, Türkiye, Birleşik Krallık bu hükümlere riyeti sağlamak için gerekli tedbirleri birlikte almayı taahhüt ederler. Müşterek veya anlaşarak hareket mümkün olmadığı takdirde bu üç devletten her biri bu hakkını kullanmayı muhafaza eder. Gece, varılan anlaşmaya göre Türk Yunan ve İngiliz birlikleri asayişi sağlamak üzere harekete geçmişlerdi. Müdahale ile birlikte artık ateş kesilmişti.³⁴ Türkiye de yeni Hükümeti kuran Başbakan İnönü Millet Meclisinde yaptığı konuşmada, "Hükümetin ilk iş olarak Kıbrıs'ta cereyan eden hadiseler hakkında gerekli ve tesirli olan tüm tedbirleri alacaklarını ve tatbik edeceklerini açıkladı."³⁵

Katliamlar ve esir alınan Türkler hakkındaki haberler yayınlandıkça, bu duruma sesiz kalamayan gençler tarafından Zafer Anıtı'nda "Kıbrıs Türk'tür, Türk kalacaktır"³⁶ söylemleriyle geniş protesto mitingleri yapılırken, aynı zamanda "Londra'da yaşayan 4000 Türk yürüyüş yaparak Rum katliamlarını kınıyorlardı".³⁷

³² **Hürriyet Gazetesi**, 25 Aralık 1963, s.1. **Milliyet Gazetesi**, 25 Aralık 1963, s.1.

³³ **Bozkurt Gazetesi**, 26 Aralık 1963, s.1, **Milliyet Gazetesi**, 26 Aralık 1963, s.1.

³⁴ **Milliyet Gazetesi**, 26 Aralık 1963, s.1.

³⁵ **Tercüman Gazetesi**, 27 Aralık 1963, s.7.

³⁶ **Akın Gazetesi**, 28 Aralık 1963, s.1. **Hürriyet Gazetesi**, s.1.

³⁷ **Bozkurt Gazetesi**, 28 Aralık 1963, s.1, **Akın Gazetesi**, 28 Aralık 1963.

Her fırsatta Rumların yaptığı mezalim uluslararası platformlarda anlatılıyor, yapılanların gerçek olduğu ispatlanmaya çalışılıyordu. Cumhurbaşkanı Yardımcısı Dr. Küçük Londra radyosuna verdiği demeçte Rum mezalimini anlatırken şunları söylemiştir: "Kıbrıs'ta yeniçağ tarihinde eşine rastlanmamış bir facia hüküm sürmektedir. Aralarında kadın ve çocuklarda bulunan yüzlerce Türk kahpece öldürülmüşler, binlercesi de evlerini barklarını terke mecbur edilmişler ve yaşamak için lüzumlu yiyecek ve sair elzem eşyalardan mahrum bırakılmışlardır." Yapılan açıklamalar, basındaki vahşet fotoğrafları Kıbrıs'ın içinde bulunduğu çaresizliği açıkça kamuoyuna ispatlıyordu. Bu katliamları sadece Türkler değil, aynı zamanda İstanbul Başpiskoposu Turgut Örenerol yayınladığı mesajda, Kıbrıs hadiselerinde dolayı Türk Hristiyanlarının üzüntülerini bütün dünyaya duyurmak istediklerini ve Kıbrıs'ta hunharca işlenen cinayetleri tel'in eden açıklamaları da"³⁸ Dönemin hükümetinden verilen demeçler, yaşanan vahametın doğruluğunu, herkesin kabul ettiğini gösteriyordu. Belki de Patrikhanenin, sürekli politika yaptığı ve Yunanistan'ı ve Kıbrıslı Rumları desteklediği şeklindeki haberlerin asılsız olduğunu kanıtlamak ve kamuoyunun tepkilerinden kurtulmak için yapılmış bir açıklama olabilirdi. Ancak tüm tepkilere rağmen Kıbrıs Türklerinin yaşadığı bu mezalim, Kıbrıslı Rumların katliamlarını durdurmaya yetmemiştir. Öyle ki; Rumların iki yaşındaki çocuğa bile kurşun sıktığı iddia ediliyordu. Aynı zamanda bu Cinayetlerin birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinde gece yarısı görüşülmeye başlandığı ifade ediliyordu.³⁹ Çok yakın zamanda vuku bulan ve tarihe "Kanlı Noel" olarak geçen katliamlarda, Binbaşı Doktor Nihat İlhan'ın eşi ve üç çocuğunun katledilmesi, yazılan ve söylenen tüm iddialar, Kıbrıs Rumlarına olan tepkileri de haklı gösteriyordu.

Daily Ekspres gazetesinin (28 Aralık 1963 tarihli nüshasında) ilk defa Kıbrıs Türk kesimine giren batılı gazetecilerde gördüklerinin ve yaşadıklarını yazmalarının ve tasvir etmelerinin imkânsız olduğunu ve yaşananları dehşetle inanılmaz olarak tarif ediyorlardı. Burada son beş gün içinde 2-300 Kişi katledilmişti." O kadar korkunç şey gördük ki, bunları anlatmak imkânsız."⁴⁰ Ne var ki, yaşanan bu süreçte Yunan

³⁸ **Akın Gazetesi**, 29 Aralık 1963, s.1.

³⁹ **Tercüman Gazetesi**, 29 Aralık 1963, s.1.

⁴⁰ **Tercüman Gazetesi**, 30 Aralık 1963, s.1.

basınından Eleftheria Gazetesi yayınladığı yazısında "Türklerin bugünkü feci durumunun suçlusu Türkiye'dir" diyebilecek kadar ileri gitmiştir. "⁴¹

*"Yunan politikasının kurnazca ve ısrarla tatbiki sayesinde Kıbrıs'ta 19. yüzyılın ortasındaki 40.000 kişilik Yunanca konuşan azınlık Yunan göçleriyle yüzyıl içinde on katına çıkıvermişti. Yunanistan'ın kendi nüfus artışı temposu, 10 yılda %10'dur. 1951 sayımı sonucu 7.632.801, 1961 sayımı sonucu 8.357.526. Demek ki, Yunanlılar Kıbrıs'ta anavatanlarından olduğundan 4 kat daha hızlı çoğalmışlardır. Tabii Yunan planının bu çoğunluk elde etmek safhasında İngiliz sömürge idaresinin maddi ve manevi desteği büyük olmuştur."*⁴² Rum köyleri arasında sıkışmış olan Türkler göç etmek zorunda bırakılmış ve Adanın iki halkı artık ikiye bölünmüştü. Böyle bir ortamda, artık tepkiler de kaçınılmazdı. Bütün bu katliamların ve yapılanların tüm dünyada bilinmesi gerekiyordu. Bu amaçla, Türk gençleri, dünya devlet başkanlarının "Yeni Yıllarını" Kıbrıs'ta hunharca öldürülen Türk çocuk ve kadınlarının fotoğraflarını bir "ibret" vesikası ve tebrik kartı olarak göndererek kutladılar. Tebrikte, "Bu şartlar altında dahi krismisinizi ve yeni yılınızı kutlarız." T.M.T.F deniliyor. Dünya tarihinin belki de en acı, en üzücü ama en manalı tebrik kartı. Bir Türk subayının eşi ile 3 çocuğunun banyo içindeki kanlı fotoğraflarının resmedildiği, tebrik kartı yapılmıştı. T.M.T.F, bu kartları Papa'ya bütün dünya liderlerine ve Birleşmiş Milletler üyelerine göndermişlerdi."⁴³ Bu haberlerle yaşanan katliamlar ve oluşan tepki ve hassasiyet dünyaya gösterilmek istenirken, tüm dünyanın bu haksızlığa seyirci kalmaması amaçlanıyordu.

Cumhurbaşkanı Makarios'un, Anayasanın değiştirilmesi ile ilgili taleplerden sonra Rauf R. Denктаş da B.B.C radyosuna verdiği demeçte "Bugünkü anayasa ile çalışılacağına inanmıyoruz" diyordu.⁴⁴ Kıbrıs Türk halkının varlığını garanti altına alacak ve Rumların katliamlarına imkân vermeyecek bir Anayasa. Hem Makarios hem de Denктаş farklı amaçlarla fakat aynı fikirde birleşiyorlardı. Nitekim, Makarios'un

⁴¹ Denктаş, a.g.e, s.704.

⁴² Keser,a.g.e, s.306.

⁴³ **Tercüman Gazetesi**, 31 Aralık 1963, s.1. **Milliyet Gazetesi**, 31 Aralık 1963, s.1. **Hürriyet Gazetesi**, 31 Aralık 1963, s.1.

⁴⁴ **Bozkurt Gazetesi**, 30 Aralık 1963, s.1.

anayasa değişikliği ile amaçladığı resmi olarak Kıbrıs Türk Kesimini azınlık olarak kabul etme çabasıdır. ⁴⁵Kıbrıs Rumlarının 1960 Anayasası'nın vermiş olduğu hakları nasıl kötüye kullandıkları hususunu, dönemin Siyasal Bilgiler Fakóltesi Dekanı Prof. Suat Bilge gazetedeki "Kıbrıs'ın Geleceği" başlıklı köşe yazısında şöyle aktarmaktadır:

"Zürich ve Londra Antlaşmaları en geniş iyi niyetle iki cemaatin bir arada yaşayacağını ümit edecek fikri bir federasyon esasına dayandırmıştı. Rumlar kendilerine verilen fırsatı kötüye kullandılar. Türkleri yok etme, ezeli emellerini yeniden gerçekleştirmeyi denediler. Bu durumda fikri federasyonu, fiziki federasyonu, ayrı Türk ve Rum bölgelerine dayandırma zarureti ortaya çıkmıştır. Bunu gerçekleştirmek için, Rum çoğunluğu olan köy ve ilçelerde oturan dolayısıyla canlar tehlikede olan Türkleri adanın kuzeyine süratle yerleştirmek gerekmektedir. Halkların mübadelesine milletlerarası planda mahsurları dolayısıyla itiraz edilir. Rum idareciler Adada barışı tehlikeye düşürmüşlerdir. Bunda böyle yeniden Türk ve Rum cemaatlerinin bir arada yaşamalarına dayanan bir siyasi idare kurulamaz. İki cemaat tamamen ayrılıp, yan yana yaşayabilirler."⁴⁶ Siyasi çözümsüzlük, kaos ortamı yaratmış, aynı zamanda oluşacak yeni tepkilere zemin hazırlamıştır.

Artan katliamlar sonucunda Dışışleri Bakanı Erkin ise yaptığı açıklamada "Kıbrıs işi kökten halledilecek. Biz yürürlükteki antlaşmaları Adadaki Türkleri emniyeti için imzalamıştık. Ancak bu emniyet kalmamıştır, Makarios bunu sağlayamamıştır." diyerek Makarios'a tepkisini göstermişti. Gazetenin aynı sayfasındaki diğer bir haberde ise; "Adada İngilizlerin birliklerini güvenlik tedbirleri alması için Lefkoşa'da tarafsız Bölge için anlaşmaya varıldı. Kıbrıs Türk ve Rum cemaatleri liderlerinin kuvvetlerini ateş-kes hattı gerisine çekerek yerlerini İngiliz birliklerine bırakmayı kabul ettiklerini bildirdiler". Yaşanan sıkıntılar yurt dışında yaşayan vatandaşların da tepkisine yol açmış "Amerika ve İngiltere'de Türkler Nümayiş yaptı ve Yılbaşı Balolarının büyük bir kısmı iptal edildi"⁴⁷ şeklindeki haberlerle Kıbrıs Türklerine karşı yapılanlar protestolarla tüm dünyaya duyurulmak istenmiştir.

⁴⁵ Camgöz, a.g.e, s.12.

⁴⁶ Prof. Suat Bilge, "Kıbrıs'ın Geleceği", **Milliyet Gazetesi**, 30 Aralık 1963, s.8.

⁴⁷ **Milliyet Gazetesi**, 31 Aralık 1963, s.1-.3.

Rum karşıtlığı, yayınlanan katliam haberleri ile giderek artmış Türkiye de yaşayan Rumlarda da bir tedirginlik başlamıştır. Olayların giderek şiddetlenmesi üzerine, Lefkoşa ikiye bölünüyordu. "Türk-Yunan, İngiliz Karma Komutanlığı, Kıbrıs'ta daha fazla kan dökülmemesi için İngiltere tarafından teklif edilen 'Tarafsız Tampon Bölge' ihdası teklifini kabul etti. İngiliz birlikleri Türk ve Yunan kesimleri arasında kurulacak tarafsız bölgeye yürüyerek idareyi ele alacaklardı."⁴⁸ İngilizler tarafından alınacak güvenlik tedbirleri bile, Kıbrıslı Türklerin endişesini yok etmeye yetmemiştir.

K.T.M.G.K; Dünya Gençlik Konseylerine Hitaben yayınlandığı İngilizce Beyanname de: "Rumların barbarlığını görmek isterseniz Kıbrıs'a gelin. Mezalimin dehşetini gördükten sonra inanabilirsiniz." diyordu. 01 Ocak'ta Kıbrıs Rumlarının Yunanistan, Türkiye ve İngilizlerle yaptığı antlaşmaları feshetmesinden sonra, güvenliği sağlamak amacıyla, "Adaya 800 İngiliz askeri naklediliyordu."⁴⁹ Ancak İngilizlerin tüm bu güvenlik tedbirlerine rağmen Adada olaylar bir nebze olsun azalsa da emniyet yeteri kadar tesis edilememiştir. Makarios'un Garanti ve İttifak anlaşmalarını feshetmesi Rum basınında da büyük yankı bulmuştu. Mahi, (Rum Gazetesi) tek sütunda, birinci sayfada neşrettiği metin şu şekildedir: "Kıbrıs Rumları gözlerini Akropolis'e çevirmişlerdir. Buraya bakmaktan asla vazgeçmeyeceklerdir. Kıbrıs Ellenlerinin ilk ve en yüksek görevi budur."⁵⁰ Kıbrıs Rumları Adadaki hâkimiyeti kayıtsız şartsız sadece kendileri ait olduğu hakkındaki tezi savunurken Dr. Küçük de Taksim Tezinde ısrar ediyordu. Economist Gazetesi, Ankara muhabirlerinden aldığı bir yayında diyor ki; "Adanın Yunanistan ile birleştirilmesi veya Rum Tahakkümüne Terk edilmesi Bahis Mevzu Olamaz."⁵¹.

İngiliz Milletler Topluluğu Bakanı Duncan Sandys, Türk ve Rum cemaatleri ile yaptığı görüşmeler sırasında her iki tarafında kendi görüşlerinde ısrar ettiklerini ve

⁴⁸ **Hürriyet Gazetesi**, 31 Aralık 1963, s.1.

⁴⁹ **Bozkurt Gazetesi**, 3 Ocak 1964, s.3-1.

⁵⁰ **Bozkurt Gazetesi**, 5 Ocak 1964, s.3.

⁵¹ **Bozkurt Gazetesi**, 10 Ocak 1964, s.2.

Türk ve Yunan heyetlerinin anlaşmalarının imkânsız olduğunu beyan etmiştir.⁵² Hem Türkiye'nin hem de Kıbrıs Türklerinin Ada'nın geleceği ile ilgili tutumları açıkça ifade edilmektedir. Görüşmelerin bu sonuçsuz kalması Ada'daki mevcut sorunları da ortada bırakmış, Rum saldırıları aynı şiddette devam etmiştir.

Makarios'un bu çözümsüzlük süreci sırasında sık sık ifade edilen Birleşmiş Milletlere başvuru yapacağı şeklinde söylentilere Kıbrıs Türk basını geniş yer veriyordu. Yazar İsmet Kotak Köşe yazısında, yaşanan süreci mizahi bir tavırla şöyle tasvir ediyordu: *"Makarios ve Rum Cephesi Güvenlik Konseyine niçin başvuracaktır? Türkler silahlandı. Kaymaklı'da Çağlayan semtinde Larnaka'da Ayvasıl Köyü'nde, silahsız Rumları katletti, çocukları kurşunladı, bizi bu canileri elinden koruyunuz mu? diyecek. Yoksa Türk toplumunu ortadan kaldırmak için kudretimiz yetmedi bize yardım eder misiniz diyecek. Muhakkak ki gerçekleri örtbas edip, Yunan subaylarının pervasızca Kıbrıs'ın her tarafına yayıldığı gizlenecekti. Böyle bir suç işlemiş toplumun yalan makinesi milletlerarası politika yüzünden Güvenlik Konseyi'nde bile işleyemez ama işlese de ne çıkar? Bu Türk toplumunu zalim Rum tecavüzünden korumak konusunda, Türk ordusunun Ada'ya çıkma konusunda bir mani teşkil edebilir mi? Asla!"*⁵³ Bu durumda Kıbrıs Türk halkı da güvenliğinin tek garantisini Türkiye olarak görüyor ve Kıbrıs Rum kesimi karşısında tek başına hareket edemeyeceğini, güçsüzlüğünü de kabul ediyordu.

Kıbrıs Rum kesiminin, Kıbrıs Türk halkını daha da zor duruma düşürmek için yaptığı uygulamalar, Anavatanın girişimleri sonuçsuz kalıyordu. "1963 sonundan başlayarak devletten dışlanan ve gettolarda güç koşullarda yaşamak zorunda bırakılan Türkler karşı Rum Yönetimi bir de acımasızca ambargo uygulamaya başladı."⁵⁴ Türkiye, ambargo altındaki Kıbrıs Türk halkının ihtiyaçlarına yardımcı olmak için Türkiye'den 'Gıda maddesi ve Tıbbi Malzeme' yanında giyecek eşyası gönderildi. Anavatan bizimle beraber olduğunu tekrarladı."⁵⁵ Bu yardımlar Kıbrıs Türk kesiminde

⁵² **Bozkurt Gazetesi**, 22 Ocak 1964, s.1, [http://evrak.cm.gov.nc.tr/siteler/gazeteler/default.aspx,\(Çevirimiçi\),10.12.2015](http://evrak.cm.gov.nc.tr/siteler/gazeteler/default.aspx,(Çevirimiçi),10.12.2015).

⁵³ **Bozkurt Gazetesi**, 25 Ocak 1964, s.2.

⁵⁴ Gürel, **a.g.e**, s.57.

⁵⁵ **Bozkurt Gazetesi**, 28 Ocak 1964, s.1.

memnuniyetle karşılanmış, bu ilgi karşısında yalnız olmadıkları ve Anavatan'a olan inançları daha da önem kazanmıştır.

KKTC eski Bakanı, TMT üyesi, Hukukçu yazar Fuat Veziroğlu, Rumların Türklere uyguladığı ambargoyu o günleri yaşayan biri olarak şöyle dile getiriyordu: *"Hemen hemen her şey yasaktı. Sahiller, limanlar ve havaalanı Rum'un kontrolündeydi. Dolayısıyla bu sahillerden bir şeyin gelmesi imkânsızdı. Hiçbir üretim yoktu. 1960'ta kurulan Türk-Rum devleti müşterek devletti. 21 Aralık 1963'te Rumlar devleti ele geçirdi, silah zoruyla. Bütün memurları işten çıkardılar, maaşlarını kestiler. Binlerce memur aç kaldı. Kızılay ve Kızılhaç'tan gemilerle gelen yiyecek yardımına dahi Rumlar engel oluyordu... Özellikle inşaat malzemesinin Türk kesimine geçmesine 21 Aralık 1963'ten 20 Temmuz 1974'e kadar engel oldular."*⁵⁶ Ambargonun bu kadar uzun süre devam etmesi, Kıbrıs Türk halkının çaresizliğini ve Türk halkının da Rumlara olan tepkisinin sebebini de açıkça göstermektedir.

2.4.Türkiye Rumları Ve Tepkilerin Odak Noktasında Ortodoks Fener Rum Patrikhanesi

Roma imparatorluğunun ikiye ayrılması daha sonraki yıllarda Hristiyan âleminin de ikiye ayrılmasına sebep oldu. Bilhassa Batı Romanın yıkılmasından sonra eski Roma rolünü oynayan Bizans, o günkü siyaseti icabı Roma'da ki papayı değil, İstanbul'daki Patriği en büyük Hristiyan Ruhani lider olarak tanımaya başladı.1053 yılında Ortodoks mezhebini kabul etmiş olan doğu Hristiyanları Roma Katolik Kilisesinden ayrılarak İstanbul da resmen Ortodoks Patrikhanesini kurdular. Doğu Roma'dan armağan kalan ismiyle Rum Patrikhanesi oldu.⁵⁷

Patrikhane Cumhuriyet'e kadar dini olduğu kadar laik bir kurumdur. Tarih boyunca hem Ortodoks Kilisesi yalnız dini işlerle değil, dünyevi işlerle de uğraşarak kendi cemaatini yönetmiştir. Patriklik kilisesinde patriğin tahtının sol tarafında hiyerarşiye göre din adamları, sağ tarafında siyasi iktidar sahipleri sıralanır. Bu

⁵⁶Ali Satan, Erdoğan Şentürk, **Tanıkların Diliyle Kıbrıs Olayları 1955-1983**, Tarihçi Kitapevi Yayınları, Haziran 2012, s.113-114.

⁵⁷Hikmet Yavuz Ercan, **Fener ve Türk Ortodoks Patrikhanesi** 1967, Dergiler. (Çevrimiçi) www.ankara.edu.tr, 30.02.2017.

Bizans'tan beri siyasi iktidar birlikteliğini (çift başlı Kartal) simgeler.⁵⁸ Lozan Antlaşması sırasında Patrikhanenin Türkiye'de kalıp kalmaması konusunda tartışmalar sonucunda, İstanbul'da kalması kesinleşmiş ve cemaat liderlerinin sadece din işleri ile uğraşmasına izin verildiği halde bunun dışına çıkma eğilimleri görülüyordu. Bu Kurum nasıl Yunanistan'a ilgi duyuyorsa, Yunan gazeteleri de her fırsatta bu kurumun savunucusu olmuştur.⁵⁹ Bu yüzden tarih boyunca Patrikhane hukuki statüsüyle yaptığı faaliyetlerle tartışma noktası olmuş, bunun sonucunda sosyal ve hukuki durumu her zaman sorgulanmıştır. Özellikle Kıbrıs sorununun yoğun yaşandığı dönemlerde Patrikhane'nin Megali İdea fikrinin yayılmasında öncülük ettiği ileri sürülmüştür.

1963 yılı sonlarında başlayarak 1964 yılında Kıbrıs Rumları ve Kıbrıs Türkleri arasında iyice çıkmaza giren ilişkiler Rum kesiminin Enosis isteklerini (Yunanistan'la birleşme) açıkça ilan etmesi ile gergin bir döneme girer.

*"Kıbrıs'ta Türklere karşı yapılan saldırılar nedeniyle basın, Patrikhane karşıtı bir kampanya başlatır. Athinagoros ve İstanbul Rumları, Makarios ve Kıbrıs Rumları ile ilişki içinde olmakla suçlanır. Bunun temel nedeni, Kıbrıs'taki olayların sorumlusu olarak Makarios'un görülmesi, gerçek kimliğinin de bir din adamı olmasıdır. İlginçtir, Yunanistan'da Enosis'e karşı olmakla suçlanan Makarios, Türkiye'de bu Politikanın bizzat uygulayıcısı olarak kabul edilir... Basına göre zararlı faaliyetlerde bulunduğu iddia edilen Patrikhanenin Yurt dışında bulunan Yunan Diasporasından aldığı para yardımı ile bununda büyük bir kısmının Türkiye'de bulunan Rumlar tarafından temin edilerek Kıbrıs Rumlarına her türlü yardımda bulunulduğu açıklanmaktadır."*⁶⁰

Ek-2'de yer alan görüşmelerde, Fener Rum Patrikhanesinde üst düzey bir yetkili ile (Y.B.) yapılan mülakatta, bu konu ile ilgili olarak "Patrikhanenin Kıbrıslı Rumlara yardım ettiği doğru mudur?" diye sorulmuştur. Kendisi basında yer alan haberlerle ilgili, Patrikhanenin doğrudan olayların merkezinde olduğu, Kıbrıs Rumlarına para ve silah yardımında bulunduğu iddialarını yalanlayarak bu hususu şöyle izah etmektedir: "O zamanlar Patrikhanenin Kıbrıs'a gönderilen silahları bahçesinde sakladığı yönünde söylentiler çıkmıştır. Silahları saklamak istesek, neden Patrikhanenin bahçesine saklayalım ki, dağın başına saklarız. Bunlar mantıksız

⁵⁸ Macar, a.g.t, s.1-2.

⁵⁹ Kara, a.g.t, s.185-186.

⁶⁰ Elçin Macar, **Cumhuriyet Döneminde İstanbul Rum Patrikhanesi**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2003,s.201. Yapılan yardımlar hakkında detaylı bilgi için Bkz. **Ulus Gazetesi**, 1 Şubat 1964, s.1.

*iddialardır. O zamanlar hem Yunanistan hem de Türk Hükümeti Adaya müdahil olmasalardı Ada'daki Rumlar ve Türkler bu sorunu çok rahat çözerlerdi. Kıbrıs'taki Türkler Türkleri, Rumlarda Yunanistan'daki Rumları sevmemektedir. Ancak bunun cezasını ödeyen bu konuyla hiç ilgisi olmayan İstanbul'daki Rumlar olmuştur. İstanbul diyorum çünkü Anadolu da zaten Rum yoktu. Mübadele zamanı hepsi gitmişti. İstanbul mübadelenin dışında tutulmuştu. 1930 Antlaşması ile geriye gelenler İstanbul'a yerleşmiş bu sayı daha da artmıştır. Bizler bütün bu olayları tamamen basında bir Rum düşmanlığı yaratma çabaları olarak görüyoruz İstanbul'daki Rumları Kıbrıs'taki Rumlara yardım ediyor şeklindeki yazılarla Kamuoyunu hazırlamak ve 1964 Kararnamesi ile anlaşmanın feshine zemin hazırlamaktır."*⁶¹

Tepkilerin odak noktasında olan Patrikhane hakkında sık sık bu konuda haberler yayınlanmaya devam ediyordu. Türk Ortodoksların Başpiskoposu Turgut Eronol'un yaptığı basın toplantısında "Patrikhanenin Türkiye'den çıkarılması istendi" demecine karşı "Hükümet olarak böyle bir düşüncemiz var mıdır?" sorusunu bakan şöyle cevaplandırmıştır: "Hükümet olarak Patrikhanenin Türkiye'den çıkarılması hakkında bir düşüncemiz yoktur. Böyle bir konuda sadece Hükümet karar alır demiştir. Aynı gazetenin aynı sayfasında Patrikhanenin istimlaki konusunda teklif yapıp yapılmadığı sorusu üzerine İçişleri Bakanı "Patrikhanenin istimlaki konusunda İstanbul belediyesinden Bakanlar Kuruluna hiçbir teklif gelmemiştir. Bu sebeple, şimdilik Patrikhaneni istimlaki diye bir konu yoktur. İlerde belediye lüzum görürse ammenin menfaati sebebiyle elbette böyle bir istimlak yapılabilir."⁶² Hükümetin de Patrikhane hakkında bu şekilde ciddi endişelerinin bulunması, kamuoyundaki algı ile Hükümetin algısı arasında paralellik olduğunu gösteriyordu. Kısaca Patrikhane tüm olayların esas kaynağı ve Kıbrıs Rum tarafının da en önemli destekleyicisi olarak görülüyor ve mübadeleden sonra ilk defa Patrikhanenin varlığı ve Türkiye'den çıkarılması yönünde haberler kamuoyuna paylaşılıyordu.

Patrikhane, İstanbul Roma İmparatorluğu'nun yıkılışı ve Doğu Roma'nın kendisini Ortodoks olarak niteleyen bütün Hristiyan Ortodokslarının merkeziydi.

⁶¹ Y.B, İstanbul Fener-Rum Ortodoks Patrikhanesi, 26 Mart 2015 tarihinde yapılan görüşme.

⁶² **Ulus Gazetesi**, 22 Nisan 1964, s.7.

Bizans imparatorluğu topraklarında yaşayan hemen hemen bütün Hristiyanlar İstanbul Ortodoks kilisesine bağlıydı.⁶³ Bu açıdan bakıldığında Hükümetin Patrikhane'yi istimlak edebilme ihtimali üzerinde duruyor olması, İstanbul'da yüzyıllardır varlığını korumayı başarmış Patrikhane'nin, varlığı ve Rumlarla olan ilişkisi Lozan Antlaşmasından bu yana ilk defa bu kadar ciddi anlamda sorgulanır olmuştu. Öyle ki İstanbul Rum Patrikhanesi'nin İstanbul'da kalma sebepleri sorgulanmış, geçmiş yılların muhasebesini yapan basın haberinde "Patrikhanenin Türkiye'de kalmasına Rıza Nur sebep olmuş." Lozan görüşmeleri sırasında Rum Patrikhanesi'ni İstanbul'da kalmasına Doktor Rıza Nur sebep olmuştur. Delegasyon Başkanı İsmet İnönü görüşmeler sırasında Patrikhane'nin Türkiye'den mutlaka nakledilmesi konusunda ısrarlı isteklerde bulunmuş, Rıza Nur'la görüşmelerinden sonra Lord Gurzon, İsmet Paşa'ya "Bugün benim doğum günüm sizler de bana bir doğum günü hediyesi vereceksiniz" diyerek Rıza Nur ile yaptığı görüşmeyi nakletmiş ve Patrikhane meselesinin sadece İsmet Paşa'nın bir ısrarı olduğunu öğrendiğini, artık daha fazla direnmemesi gerektiğini ifade etmiş, İnönü bütün ısrarlara rağmen Patrikhanenin yurt dışına çıkarılması görüşünü kabul ettirememiştir.⁶⁴ "Büyük Millet Meclisi murahhasları Lozan'da Fener Patrikhanesi'nin Türkiye'den çıkarılmasını istemişti. *"Fener Patrikhanesinin Türkiye'den çıkarılması teklifine Ortodoks olsun ya da olmasın bütün Hristiyan devletleri bu görüşe şiddetle itiraz ettiler. Birçoğu sözleriyle Türkiye'yi tehdit etti. Hatta görüşmelerin bir daha kesilmesi tehlikesi bile belirdi. Bunun üzerine İsmet Paşa müttelikler ve Yunan murahhas heyetlerinin Patrikhane'nin bundan sonra siyasi ve idari işlerle uğraşmayacağı, yalnız dini meseleler çerçevesinde kalacağı hakkında konferansta söyledikleri sözleri ve verdikleri açık teminatları senet olarak aldı. Bu şartlar içinde ve aldığı teminatlar dairesinde teklifinden vazgeçti."*⁶⁵

Milli Mücadele sırasında Yunanistan'ın en önemli propaganda malzemelerinden biriside Patrikhane ve Anadolu Hristiyanlığı olmuştur. Patrikhane bunu bağlı yayın organları sayesinde hiç çekinmeden dile getirmiştir. "Yunanistan'ın desteğinde Rumlar tarafından kurulan cemiyetler Patrikhane'nin yönlendirmeleri ve

⁶³ Tarhan, **a.g.t.**, s.6.

⁶⁴ **Milliyet Gazetesi**, 9 Nisan 1964, s.1-7.

⁶⁵ Ercan, **a.g.m.**, s.423.

maddi desteğiyle çalışmışlardır."⁶⁶ Tarihi süreç içerisinde, Patrikhane'nin tarihten gelen ve sadece dini işlerle uğraşmadığı fikri halen devam ediyordu. Basında yer alan haberler Patrikhane'nin Kıbrıs Rumlarına yardımda bulunduğu hususundaki inancı destekliyordu. Patrikhane hakkında basında yer alan iddialar artık eyleme dönüşmüştü. "Patrikhane'deki Matbaa kapatıldı, Patrikhane bir din devleti halinde çalışmaktadır. Patrikhane sorumluları Patrikhane içinde din işleri ile hiç ilgisi bulunmayan bir matbaa kurmuşlardır."⁶⁷ Bu haberler, Patrikhane'nin eylemleriyle Kıbrıs konusuna dâhil olduğunu ve Patrikhane'nin ortaya çıkan şüpheli konumunun dikkate alınmasının gerektiği vurgulanırken, diğer taraftan Kamuoyunda bu yönde alınacak tüm tedbirlerin Kıbrıs Sorunu için çözüm olacağı kanaati yerleşmişti.

Patrikhanenin durumunun mecliste görüşülmesi de siyasi iktidarın bu konudaki rahatsızlığını da açıkça göstermektedir. Gazeteler yansıyan haberlerde bu durum şöyle izah edilmişti.: *"Patrikhane'nin durumu mecliste görüşüldü. Patrikhane'nin faaliyeti dün gündem dışı bir konuşma ile meclise getirilmiş, Hükümet adına cevap veren Milli Savunma Bakanı İlhami Sancar özetle şunları söylemiştir: "Patrik Athenagoras'ın seyahati, okullarda gösterilen yasak filmlerden memleket için zararlı faaliyetlerden Hükümet günü gününe haberdardır. İstanbul'daki Yunan Başkonsolosluğu Türk vatandaşı Rumları kanunlara uymamaya zorlamıştır. Taksim'deki Rum Kilisesi mensupları, Aynoroz'un birinci Yıldönümü ile ilgili film oynatılmaması hususunda uyarıldıkları halde, film Rum okullarında oynatıldığı ve Bizans devrinin hasretini belirten ve tam manasıyla Hristiyanlık propagandası yaptığı tespit edilmiştir."*⁶⁸ Görüldüğü gibi Hükümetin bu konuda tedbir aldığı ifade edilerek, endişe edilmemesi gerektiği vurgulanmıştır.

Kıbrıs Meselesi ve bu meselenin dış Politikası ile ilgili İhsan Sabri Çağlayangil ve 7 arkadaşının önergesi üzerine Meclis Genel Kurulunda yapılan görüşmelerde CHP grubu adına konuşma yapan Tahsin Banguoğlu Patrikhane hakkındaki

⁶⁶ İbrahim Erdal, "Türk Basınına göre Ortodoks Türklerin Milli Mücadeledeki Tutumu", **Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, S.35, Mayıs-Kasım 2015, s.333-334.

⁶⁷ **Milliyet Gazetesi**, 11 Nisan 1964, s.1-7.

⁶⁸ **Milliyet Gazetesi**, 14 Nisan 1964, s.1-7.

düşüncelerini şöyle dile getirmektedir: "Türkiye düşmanlarla iş birliği yaptı diye kendi padişahını kovmuştur. Fakat Hellenizmin İstanbul'daki temsilcisini Lozan muahedesi çıkarmamıştır dışarıya... Fakat Patrikhane ezelden beri bize ihanet eden bir müessesedir."⁶⁹ Patrikhane'nin açıkça siyasi faaliyetlerde bulunduğu yönündeki görüşler üzerine, Türk hükümetini yaptığı uygulamalar, Patrikhaneye ait süreli yayınların kapatılması ile sonuçlanmıştır. Bunun üzerine " Dünya Kiliseler Konseyi, Türk Hükümetini Dinsel özgürlüğünün genel kabul ilkelerine uyma yolunda uyarmıştır."⁷⁰

1964 Kararnamesi ile Anlaşmanın feshine müteakip ilk sınır dışı edilenlerde Patrikhane görevlileri olmuştur. Bu bağlamda basına yansıyan haberler şöyle idi: *"Patrik vekili vatandaşlıktan ıskat edildi. Memleketimiz aleyhinde zararlı faaliyette bulundukları anlaşılan Georges Yorgi Yakovos Canavaris ve Emillinos Zaharapulos'un Türk vatandaşlığından çıkarılmaları ile ilgili Kararname dün Resmi Gazete'de yayınlanmıştır. Yeni bir müracaatta bulunmadıkları takdirde 21 Nisan Pazartesi günü hudut dışı edileceklerdir."*⁷¹ Hükümetin bu konuda kararlı olduğu yaptığı sınır dışı kararları ile kendini gösteriyordu. Türk uyruklu Rumlar bu şekilde sınır dışı uygulamasına tabi olurken, 1930 tarihli antlaşmanın Ek.1'de yer alan hükümlerinin 2.maddesi gereği, aynı şekilde Yunan uyruklu Rumlar da memleketin iç ve dış güvenliği tehdit edecek bir eylemde bulunduklarında devlet bu kişileri ikamet izinlerinin bitmesini beklemeden sınır dışı etme hakkına sahipti. Nitekim 1964 kararnamesinin ilk uygulamaları bu şekilde gerçekleşen uygulamalardı.

Tüm bunlar yapılırken dönemin İçişleri Bakanı Orhan Öztürk yaptığı basın toplantısında, "Sınır dışı edilenler için zararlı faaliyetleri vardı, yapılan işlerin tamamen kanunlarımıza ve hukuk anlayışımıza uygun tasarruflardandır."⁷² demiştir. Yapılan işlemlerin kanuna uygunluğu özellikle belirtilmiştir.

⁶⁹ **Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi**, Cilt:21, B:93, O:1, 10.09.1964, s.631-632.

⁷⁰ Macar, a.g.t, s.101.

⁷¹ **Milliyet Gazetesi**, 18 Nisan 1964, s.1-7.

⁷² **Milliyet Gazetesi**, 22 Nisan 1964, s.1-7.

Basında yer alan haberler de Patrikhane'ye yönelik iddialar, öyle ciddi bir boyut kazanmıştı ki, Kıbrıs'ta yapılan her katliamdan Yunanistan kadar, Patrikhane ve İstanbul'daki Rumlar da sorumlu tutuluyordu. Patrikhane'nin kaldırılması konusunda yeni tartışmalar ve yeni haberler basında yer alıyordu. "Patrikhane istimlak edilirse, Yunanlılar Atatürk'ün doğduğu evi yıkacaklar"⁷³ yapılacakları veya olacakları sebep sonuç ilişkisi bağlamında haklı gösterme çabası bazen karşılıklı tehdidinde hangi boyutlara gelebileceğini gösteriyordu.

İstanbul Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi, milli mücadele sırasında olduğu gibi ⁷⁴,1964 Kararnamesinde de aynı suçla itham ediliyordu. Dini görevinin tamamen dışında siyasi rol üstlendiği ve bunu propaganda aracı olarak kullanması süregelen bir tartışma konusu olmuştur. Bütün bunlar Patrikhanenin neden basın, Hükümetin ve kamuoyunun tepkilerinin odak noktasında olduğunu da açıklıyordu.

Kıbrıs sorununa karşılık Kıbrıs Rumlarının destekleyicisi olarak gösterilen Patrikhane ve Yunan uyruklu Rumlar hakkında izahat veren Milli Birlik grubu adına tabii üye Ahmet Yıldız Cumhuriyet Senatosu Genel Kurulu'nda bu konudaki görüşlerini şöyle açıklanıyordu:

*"Sayın Arkadaşlar, Artık elindeki Yunan Pasaportunu bizi soyma beratı gibi kullanan tek Yunanlı sınırlarımız içinde kalamaz. Birer fesat yuvası olan Patrikhane ve Ruhban Okullarının bu kutsal topraklar üzerinde ecdat ruhlarını rencide ettiği ve yüreklerimizde işleyen birer kanser rolünde oldukları iyice bilinmelidir. "Eleniki Enosis" Derneği kurulup ve İstanbul'da yaşatılır duruma gelindi. Buna karşılık Batı-Trakya Türklerine karşı girişilen baskı, hayalleri durduracak ölçüde süre gitmektedir. Koynumuzda yılan beslemek saflığını terk etmeliyiz."*⁷⁵

Günümüzde de Patrikhane Türkiye ile arasındaki fikir ayrılıkları devam ederken bulunduğu noktada, daha fazla ayrıcalık taleplerini yinelerken, bu hususta Türkiye aleyhinde pek çok çalışma yürütmektedir. Ruhban Okulunu yeniden açma girişimleri, Ekümenlik unvanını alarak 1500-2000 kişilik bir cemaatin Azınlık Kilisesinin dini makamı olmaktan çıkararak Vatikan benzeri özel ve özerk bir

⁷³ **Milliyet Gazetesi**, 29 Nisan 1964, s.1.

⁷⁴ Bkz. Macar, **a.g.t.**, s.47,"Patrikhanenin açıkça siyasete bulaştığı bir dönemdir. Kendini Megali İdea'ya kaptıran Fener, Türkiye ebediyen batıyormuş gibi davrandı."

⁷⁵ **Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi**, Cilt:21, B:91, O:1,04 Eylül 1964, s.593.

evrensel, siyasi-dini makam haline getirmek, Ayasofya'nın tekrar kilise haline getirilerek ibadete açılması, Patrik seçiminde Türkiye vatandaşı olma zorunluluğunu kaldırmak gibi... Patrikhane Bizans'ın dini ve dünyevi olan iki yönlü iktidarının ayakta kalan tek taraflı devamıdır. Yani Bizans ölmemiş ve onun makamında yaşamaya devam etmiştir.⁷⁶ Görüldüğü gibi, Rumlar tarafından halen yaşatılmaya çalışılan bu inanış, her zaman Patrikhanenin siyasi amacına dayanak teşkil etmiştir.

Geçmişten günümüze Fener Patrikhanesine baskı yapıldığı gibi iddialar uluslararası Platformlarda da her zaman dile getirilen bir konu olmuştur. Bu platformlardaki çalışmalar Yunanistan tarafından organize edilirken, çalışmalarda Rusya, İngiltere ve bazen de Amerika yer almaktadır.⁷⁷ Ancak tarihi süreç içerisinde Türkiye'nin amacı, Patrikhane'nin sadece Türkiye içindeki Rumlarla ilgilenmesi ve laik bir kurum gibi davranması aynı zamanda Patrikhaneyi ilgilendiren her türlü sorunun Türkiye'nin bir iç sorunu olduğu fikrini yerleştirmektir. Patrikhane'nin hamisi konumunda Yunanistan'ın tavrı ise, konuyu uluslararası arenada tutmak yönündedir.⁷⁸ Geçmişten günümüze, siyasi yöndeki tüm farklı tutum ve davranışlar, Patrikhanenin her dönem sorun olarak görülmesinin de temel dayanağını oluşturmaktadır.

⁷⁶Süreyya Özyurtkan, **Başlangıçtan Günümüze Patrikhane Dosyası**, İstanbul, Tem Vakfı İlmi Araştırmalar Dizisi No:3, 2005, s.138-148.

⁷⁷ Güler, **a.g.e.**, s.46.

⁷⁸ Macar, **a.g.t.**, s.165-166.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

16 MART 1964 KARARNAMESİNİN BASINDAKİ YANKILARI VE KARARIN İSTANBUL'A VE TÜRKİYE RUMLARINA ETKİLERİ

3.1. 16 Mart 1964 Tarihli Kararnamenin Uygulamaları ve Gazetelerdeki Yansımaları

1963 Yılıının aralık ayında Kıbrıs'ta yaşanan ve “Kanlı Noel” olarak adlandırılan olaylar sonrasında iyice gerginleşen Türk Yunan ilişkileri sonucunda şiddetli çatışmalar yaşanmıştır.¹ Hatta yaşanan olaylar sonrasında 1964'de Yılbaşı kutlamalarına bile izin verilmezken,² Yunanistan Başbakan'ın Kıbrıs Rumlarına her türlü yardımı yapacağı açıklaması³ gelinen noktada, bu olaya sessiz kalınamayacağına işaret ediyordu.

Katliamların devam etmesi üzerine, bu olayı tamamen milli bir mesele olarak gören kamuoyunun da desteğiyle, İnönü Hükümeti Türkiye ile Yunanistan arasında 30 Ekim 1930 tarihinde Ankara'da imzalanmış bulunan İkamet, Ticaret ve Seyrisefain Mukavelesinin ve söz konusu Mukavelenin 36'ncı maddesinin taraflara tanımış olduğu yetkinin kullanılması suretiyle sona erdirilmesi; Dışişleri Bakanlığı'nın 2/3/1964 tarihli ve 521.720-d/4-83 sayılı yazısı üzerine ,31/05/1963 tarihli ve 244 sayılı kanunun 3'ncü maddesine göre, Bakanlar Kurulunca 07/3/1964 tarihinde kararlaştırılmıştır.⁴

Karar 17 Mart 1964'te Resmi Gazete yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Türk Hükümeti anlaşmanın 36.maddesi gereğince, antlaşmayı tek taraflı iptal etmiştir. Anlaşmanın 36'ncı maddesi taraflara 6 aylık bir süre tanındıktan sonra anlaşmayı iptal hakkı tanıyordu. Tek taraflı yapılan anlaşmanın iptalinin yankıları sürerken

¹ Işık, a.g.t, s.122.

² Bkz. **Milliyet Gazetesi** 31 Aralık 1964 tarihli haber. "Yılbaşı Baloları İptal Edildi."

³ Gülen, a.g.t, s.125.

⁴ **Resmi Gazete**, 17 Mart 1964, S.11658, s.1."Türkiye ile Yunanistan arasında imzalanan İkamet, Ticaret ve Seyrisefain Mukavelenamesinin sona erdirilmesine dair Kararname."

Başbakan İnönü Türkiye ile Yunanistan arasındaki vize anlaşmasını kaldırdığına dair kararı şöyle açıklamıştır: "Bu husustaki anlaşmada imzası bulunan devletlere altıncı maddeye istinaden vizesiz giriş ve çıkışları muvakkat bir zaman için iptal etme hakkını tanıdığını ilave etmiştir." ⁵ Yapılan iptalin hukuk çerçevesinde yapıldığı gerekçesiyle birlikte özellikle vurgulanmıştır. 10 Nisan 1964 tarihli, 11679 sayılı Kararname ile 10 Şubat 1955 tarihli Türk Yunan Vize Muafiyeti geçici olarak Dışişleri Bakanlığının 4/4/1964 tarihli ve 520.218/2-132 sayılı yazısıyla yapılan teklifi üzerine 244 sayılı kanunun 3'üncü maddesine göre Bakanlar Kurulu'nun 5/4/1964 tarihli toplantısında kararlaştırılarak yürürlüğe girmiştir. ⁶ Anlaşmanın feshinden hemen sonra uygulamaya konan vize muafiyetinin iptali de Rumlar arasında bir panik havasına sebep olmuştur. Bu tarihten sonra Rumlar Türkiye'ye girebilmek için vize almak zorunda kalmışlardır.

Basında yankı bulan bu haberlerde ilk sorulan soru gideceklerin sayısının ne olduğu idi. "İlgililer İkamet, Ticaret ve Seyrisefain Mukavelesinin Türkiye Hükümeti tarafından feshedilmesi üzerine mukavelenin yenilenmemesi halinde 6 ay sonra Türkiye'den ayrılması gereken Yunan uyruklu Rum sayısının 12.000 civarında olduğunu teyit etmişlerdir". ⁷

İsmet İnönü 34 yıl önce bizzat imzaladığı anlaşmayı yine kendisi yürürlükten kaldırıyordu. Anlaşmanın feshi sadece Yunan uyruklu Rumları ilgilendirmiyordu. Aynı durum Batı Trakya'da yaşayan Türkler için de söz konusu idi. Türkiye'nin antlaşmayı iptalinin ardından Yunanistan'ın Batı Trakya Müslüman-Türk azınlığının mülklerini çeşitli yöntemlerle ele geçirmesi ve azınlığın göç sürecini hızlandırmaya yönelik gizli bir karar alması olumsuz karşılıklılık çerçevesinde uygulanan önemli bir örnektir. ⁸ Basında Yunanistan'da yaşayan Türk uyruklu Batı Trakya Türklerinin yaklaşık 3000 civarında olduğu ileri sürülmekteydi. ⁹ Yunanistan tarafından bu durumun Yunanistan'da yaşayan Türk uyruklular açısından herhangi bir sıkıntılı

⁵ **Tercüman Gazetesi**, 7 Nisan 1964, s.1, Milliyet Gazetesi, 7 Nisan 1964, s.1

⁶ **Resmî Gazete**, 10 Nisan 1964, S.11679, s.1, (Çevrimiçi)
<http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/11679.pdf>, 30.12.2015.

⁷ **Bozkurt Gazetesi**, 19 Mart 1964, s.1.

⁸ Aykoç, **a.g.t.**, s.349-350.

⁹ **Ulus Gazetesi**, 18 Mart 1964, s.1

sonuç doğurmayacağı düşünülüyordu. Ancak Yunanistan hükümeti 1964 Kararnamesini uygulamayacağı yönündeki söylemlerine rağmen, Batı Trakya'da baskıcı tutumları giderek şiddetlenmiştir. *"Türkiye'de bunlar olurken, Yunanistan ise, cami vakıflarınca tutulan ve maaşları da vakıflarca verilen imamlar üzerine baskı kurmakta, özellikle Türk uyruklu imamları, ülkeden çıkarmak için ikametlerini temdit etmemektedir. Yunan Hükümeti Türklere ait Evkaf idare Heyetlerinin üyelerini atamayla işbaşına getirmekte ve daha sonra da onaylamadığı imamların işine bu heyetlerce son verdirip maaş ödetmeyerek sınır dışı etmektedir."*¹⁰

Hükümet 1964 Kararnamesi ile ilk uygulamalarına başladı. Öncelikle 2007 sayılı kanuna göre yabancı uyrukluların ülkemizde yapılması yasak olan bazı meslekleri icra ettikleri tespit edilmiş, dişçilik, hemşirelik, doktorluk vb. yasak meslekleri sona erdirmeleri için bu kişilere tebligatlar yapılarak kendilerine 15 gün süre verilmişti. Bu konuyla ilgili basına yansıyan haberler de ilk uygulamalar dikkat çekiyordu." 300 Yunanlı Rum kanun dışı işini terk edecek. Doktorluk ve dişçilik yapan Rumlara 15 gün mehil verildi. Yunan tebaalı Rumlar halen yürütmekte oldukları bu kanunsuz işlerini 15 gün içinde tasfiye edeceklerdir."¹¹

Yine başka bir gazetede yasak mesleklerle ilgili şu haber yer alıyordu. *"Kanunsuz iş yapan 375 Rum'a işlerini bırakması bildirildi. 2007, 3985, 6197, 6235, 1149 ve 1219 sayılı kanunlara aykırı olarak Türkiye'de çeşitli iş alanlarında çalıştıkları tespit edilen Yunan uyruklu Rumların 108'i marangoz ya da koltukçu 65'i kunduracı ve kunduracı patronu, biri seyyar demirci, sekizi inşaat müteahhidi, biri borsacı, ikisi inşaat kalfası, 91'i terzi ya da terzihane patronu, 21'i şapkacı, sekizi berber, 18'i müzisyen biri şarap imalatçısı, üçü şoför, dokuzu garson, altısı fotoğrafçı, altısı gözlükçü, altısı eczacı, 10 rahibe, dördü mühendis, ikisi sigortacı beşi de dişçidir."*¹² 2007 sayılı kanunun *"Türkiye'de Türk vatandaşlarına tahsis edilen sanat ve hizmetler hakkındaki kanun"* 11 Haziran 1932 tarihinde kabul edilerek, 16 Haziran 1932 yılında Resmi Gazete 'de yayınlanarak yürürlüğe

¹⁰ Şimşek, a.g.t, s.392.

¹¹ Tercüman Gazetesi, 10 Nisan 1964, s.1.

¹² Ulus Gazetesi, 10 Nisan 1964, s.1, Hürriyet, 10 Nisan 1964, s.1.

girmiştir."¹³İkamet, Ticaret ve Seyrisefain Anlaşması'nın iptaliyle birlikte basında ve kamuoyunda gündemi meşgul eden Kıbrıs sorunu ve her gün ülkeyi terk etmek zorunda kalan Yunan uyruklu Rumlar ile ilgili haberlere rağmen Yunanistan beklenen adımı atmamıştır.

Basında yer alan haberlerden milliyetçi tavır hissediliyordu. Hükümet bu konuda destekleniyordu. İlk desteği, Türkiye Milli Gençlik Teşkilatı, Türkiye Milli Talebe Federasyonu ve Milli Türk Talebe Birliği Başkanları veriyorlardı. Yayınladıkları ortak bildiride millete hitaben *"Senin sırtından kazanılan her kuruş, Kıbrıs'ta kardeşlerimize sıkılan kurşun oluyor. Türkiye'de ticaret yapan Yunan uyruklu kişilerin bu haklarını kaldıran Antlaşmanın iptaliyle ,en kısa zamanda tamamının yurt dışına çıkarılmasını, yaşadıkları ülkenin dil, fikir bütünlüğüne karşı olan azınlık okullarına tanınan tedris imtiyazının kaldırılmasını, din kisvesi altında dinle asla alakası olmayan politik işlere giren din adamlarını ve din kurumlarının ıslahı yolunda alınmış ve alınacak olan olumlu kararları destekleyecektir büyük Türk ulusu, senin sırtından kazanılan her kuruşun Kıbrıs'ta kendi kardeşlerine çevrilen bir silah olduğunu hatırlayarak bizi iktisadi bakımdan sömüren kişilerle alışverişini kes."*¹⁴ Bu beyanlar, Patrikhane ve din adamlarının Kıbrıs sorununun da taraf olduğunu ve din adamlarını kendi görevlerini dışında açıkça siyaset yaptıkları ileri sürülüyordu.

Görüldüğü gibi, Kıbrıs'ta olanları içine sindiremeyen gençlik, açıkça Hükümetin alacağı tüm kararları destekliyordu. Böylece Türk'ün Türk'ten alışveriş kampanyası da başlatılmış oluyordu. Kamuoyunun ve basınında Hükümetle aynı safhada yer alması, aynı tepkiyle karşılık vermesi, Türkiye Rumları üzerinde önemli bir baskı yaratmıştır. Bu baskılar nihayetinde sonuç vermiş ve Hükümet Kıbrıs sorununa karşılık 1930 Antlaşması'nın feshine karar vermiştir. Antlaşmanın feshiyle Yunanistan'a altı ay süre tanınmıştı. Hükümet Yunanistan'ın bu süre sona ermeden yeniden anlaşma masasına oturacağını ümit ediyordu. Ancak Yunan Hükümeti anlaşmaya yanaşmamıştır. Hâlbuki Yunan Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Atina'daki

¹³ **Resmi Gazete**, 16 Haziran 1932, S.2126, s.4. Daha sonraki yıllarda bu mesleklere yenileri ekleniyor.

¹⁴ **Tercüman Gazetesi**, 14 Nisan 1964, s.1-7, **Hürriyet Gazetesi**, 14 Nisan 1964, s.1.

Türk Büyükelçisi ile yaptığı görüşmede, "Türk Hükümetinin Yunan uyruklulara karşı aldığı kararların Yunan Kamuoyunda şiddetli tepkilere yol açtığını belirtmiş, Büyükelçimiz de Müsteşara verdiği cevapta, Ankara Hükümetinin artık Yunanistan'la Makarios'u bir telakki ettiğini söylemiştir. Büyükelçi Kıbrıs'taki olayların Türk Yunan münasebetlerimize tesir etmesi kadar tabii bir şey olamayacağını da belirtmiştir."¹⁵ Hükümet, Kıbrıs konusunun Yunan uyruklu Rumların ülkeyi terk etmesine sebebiyet verdiğini dolaylı yoldan açıklamıştır.

Kararnamenin yankıları, Meclis Genel Kurulunun da gündemine gelmiş, Çorum üyesi Alaeddin Çetin yaptığı gündem dışı konuşmasında şunları ifade etmiştir: *"Hükümeti ikaz etmek isterim. Türkiye'de makul olmayan mantık dışı ticari ve iktisadi gidişlerin altında neler olduğunu son Kıbrıs hadisesi bize göstermiştir. Bu münasebetle bu işle de ilgili bazı şirketlerde Türkiye'den çıkarılan ve çıkarılması düşünülen Yunan tebaalı fakat her nasılsa acayip bir muahede ile bu vatanın çocukları kadar Türkiye de mal mülk edinmeye ticaret yapmaya salahiyet verilen insanların rolü var mıdır? Yok mudur? Hem bizim zavallı köylümüzün sırtından belki bu gibi kökü dışarıda bulunan birtakım şirketler para kazanmakta ve hem de köylümüzün istihsalini baltalamaktadırlar. Hükümetin bu nokta üzerinde durmalarında fayda mülâhaza etmekteyim."*¹⁶ Yunan tebaalı Rumların ülkenin iktisadi olarak gelişmesini engelledikleri ifade edilirken, aynı zamanda Türk vatandaşı gibi aynı haklara sahip olmaları eleştiri konusu olmuştur.

Uygulama devam ederken Milliyet Gazetesi'nin haberinde 'Rodoslulara Türklerin baskı yapılıyor' şeklinde verilen manşette Türklerin durumu şöyle izah ediliyor: "Şehrimizdeki Rodoslular bir bildiri yayımlayarak Yunan Hükümetinin 12 Ada'da yaşayan Türkleri baskı altında bulundurduğunu açıklamışlardır. Bildiride belirtildiğine göre, Türkler burası hudut bölgesidir diye 91 gün içinde adaları terketmek zorunda bırakılmışlardır. 12 Ada'da yaşayan Türklerin yüzde 35'nin kaldığı belirtilmekte Rodos adasında 1946 da 6000 Türk varken şimdi 2200 Türk

¹⁵ Milliyet Gazetesi, 19 Nisan 1964, s.1.

¹⁶ Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, Cilt:21, B:62, O:1,14 Nisan 1964, s.835-836.

yaşamaktadır"¹⁷ denilmektedir. Yunan hükümeti yaptığı açıklamalarda anlaşmanın iptalini uygulamayacağı yönündeki söylemlerine rağmen Batı Trakya Türklerine¹⁸ yapılan baskıların arttığı görülmektedir.

Yunan uyruklu Rumların ülkeden gönderilme kararı üzerine, kamuoyunda artan tedirginlik ve sorulan birçok soru üzerine İçişleri Bakanı Orhan Öztırak bir basın toplantısı yaparak geline nokta yapılacakları kamuoyuna şöyle açıklamıştır: *"Yurtta herkesin can ve mal emniyeti vardır. İptal edilmiş olan anlaşma bütün Yunan uyruklulara uygulanacaktır. Türk tabiiyetine alınan Rum Ortodoks Patrikhanesi metropolitlerinden Emilyanos ve Canavaris hakkında 1312 sayılı Vatandaşlık Kanunun 11.maddesi tatbik edilmek suretiyle sınır dışı kararı alınmıştır. Bu iki Metropolitin tespit edilen iç ve dış tutumları güvenliğimizi ihlal eden mahiyette görülmüştür, karar tamamen hukukidir."*¹⁹ Sınır dışı uygulamaların neden yapıldığı konusundaki Hükümetin açıklama gereği hissetmesi yapılan uygulamaların keyfi değil tamamen hukuki boyutu dayanaklar gösterilerek izah edilmeye çalışılmıştır. Haber sayfasının devamında ise, Yunan Hükümeti bu iki Metropolit 'in sınır dışı edilmesini uluslararası platforma taşıyacağını ifade etmiş ve "21 Mayıs'ta Yunanistan'ın BM Temsilcisi Dimitris Biçios iki Metropolitin sınır dışı kararını BM 'e bir mektup göndererek, bu durumu gündeme getirmiştir." ²⁰

Gazetelerde zararlı faaliyetlerinden dolayı sınır dışı edilecek Yunan uyruklu Rumlar için kararın nasıl uygulanacağı konusunda açıklamalara da yer veriliyordu. Örneğin; haberde *"10 Yunanlı tacir sınır dışı ediliyor. Zararlı faaliyetlerinden ötürü Bakanlar Kurulu kararıyla Yunan uyruklu 10 Rum iş adamının daha sınır dışı edilmesi kararlaştırılmıştır. Kendilerine tebligat yapılan ve bir hafta mühlet verilen Yunanlılar dün Emniyet müdürlüğüne gelerek formaliteleri tamamlamışlardır."*²¹ Haberin devamında ise, ülkeden çıkarılacakların tek tek isimleri ve meslekleri yer alıyordu.

¹⁷ **Milliyet Gazetesi**, 19 Nisan 1964,s.7

¹⁸ **Bkz.** Batı Trakya Türklerinin durumu için Ek.3 de yer alan makale, 15 Nisan 1964,Ulus Gazetesi, s.7 (Ek.3, Fotoğraf-62)

¹⁹ **Ulus Gazetesi**, 22 Nisan 1964, s.1.

²⁰ Aleksandris'den aktaran Macar, **a.g.t.**, s.102.

²¹ **Milliyet Gazetesi**, 1 Mayıs 1964, s.1.

Basında yer alan haberler ve 1964 Kararnamesinin uygulamaları sırasında Azınlık Okullarını ilgilendiren önemli gelişmeler yaşanıyordu. Milli Eğitim Bakanlığı Azınlık okullarını mercek altına almıştı. *"İstanbul Milli Eğitim Müdürlüğü, şehirdeki azınlık okullarından 20'si hakkında, Milli Eğitim Bakanlığı'na başvurarak, bu okulların resmi Türk okullarıyla muadiliyetinin kaldırılması istenmiştir. İstanbul Milli Eğitim Müdürlüğü içlerinde 10, 11, 12, 16 öğrencili okullar bulunan ve sınıflarında en az iki en çok 17 kişi bulunan bu okulları karşılıklı tesirler sistemi olarak tarif edilen eğitim maksatlarından uzak bulunduklarını belirtmiştir."*²² Bunun akabinde başka bir haberde ise; "İmroz ve Bozcaada'da Rumların faydalandığı bazı hakların kaldırılması için yapılan kanun teklifinin geçici Komisyon'da kabul edildiği yazılıyordu. Geçici Komisyon'da kabul edilen bu kanun yasalaştığı takdirde, eğitim Türkçe olacak, veliler çocuklarına kendini dinlerini ve dillerini öğretmek istediklerinde ise, ücreti devlet tarafından karşılanacak özel bir öğretmen atanacaktır."²³ Genel olarak azınlık okulları içerisinde bu durumdan en fazla etkilenecek Rum Okulları oluyordu. Çünkü azınlıklar içerisinde sayı olarak en fazla mevcuda sahip Rum okulları idi.

Kıbrıs meselesinin çözümsüz kalması üzerine İnönü, mecliste sert bir konuşma yaparak; "Kıbrıs milli bir davadır." diye ifade etmiş aynı zamanda konunun Türk halkı için de ehemmiyetini savunmuştur. Aynı sayfada yer alan başka bir haberde ise; "Sınır dışına çıkarılan 40'a yakın Yunan uyruklu şahsın Türkiye'de 250 milyon Türk Lirasından gayrimenkul ve servet edindikleri, iddia edilmiştir."²⁴ Bu servetlerini ise kanun dışı yollardan edindikleri belirtilmiştir.

Basında Kıbrıs'taki gelişmelerle ilgili her gün yeni haberler yayınlanırken, Yunan uyruklu Rumlardan ülkelerine geri gönderileceklerin sayısı gerekçeleri ile birlikte yayınlanıyordu. *"Döviz kaçakçılığı gerekçesiyle 14 Rum daha sınır dışı ediliyordu. Adları şöyledir: Viktor Kızılaş, Dimitri Kunadis, Andriya Kulubi, Simeon Atlamazoğlu, Kostantin Krokodilos, Telemak Potunas, Demostenin Kaumeno, Yorgo*

²² **Tercüman Gazetesi**, 02 Mayıs 1964, **Ulus Gazetesi**, 2 Mayıs 1964, s.1.

²³ **Hürriyet Gazetesi**, 10 Mayıs 1964, s.1.

²⁴ **Milliyet Gazetesi**, 6 Mayıs 1964, s.1.

Bosopulo, Mesakles Mazarakis, Erminios Konstantinidis, Morfi Harambapulos, Anastas Licika, Alexander Volakis, Yorgi Anastasiadis."²⁵ Bu kişilerin fabrikatör olduğu da ilave ediliyordu.

Tüm bu gelişmeler yaşanırken basında hemen her gün ülkeyi terk edeceklerin isim listesi meslekleri ile birlikte yayınlanıyordu. Haberde "*28 Yunanlı daha sınır dışı oluyor. Yurt dışı edilecek olan şahıslar Dimitrios Tripos (Fabrikatör), Stergios Noulis (İnşaat Müteahhidi), Marinos Polatos (Tüccar), Vasilios Noulis (İnşaat Müteahhidi), Andon Tirişoğlu İstirati (Konserveci), Alkiaviadis Lalas (Lokantacı), Alexandros Pertsasis (Tuhafiyeci), Avrilios Kokouris (Emlak sahibi), Kostantin Moshos (Derici), Andon Dimitrakapulo (Tüccar), Niko İonas (Pastane sahibi), Styliani Kariyatinos (Lokantacı), Lukrezis Alkivyadis (Kuyumcu), Nikolas Vironos (Kereste Tüccarı), Jorj Armuri (İthalatçı), Antonios Anatisiadis (Tüccar), Hristoforos Kırui (Ecza Deposu sahibi), Yorgi Zarvonos (Sabun Tüccarı), Apostol Vlastardis (Matbaacı), Photios rozakis (Gazinocu), Kostantin Zambikos ve eşi (Mesleği yok), Afrodit Zambikos, Aristidi Zambikos (Çikolata Fabrikası sahipleri), Christodoulo Christidis (Asfalt Müteahhidi). İZMİR Nicolas Arcas (Komisyoncu), İstelyo Fournos (Kumaş ve Gömlekçi), İonnis Jean Adamis (Vapur Acentesi).*"²⁶

Yazılan haberlerin aşağı yukarı hepsi aynı şekilde dönemin tüm gazetelerinde manşetten veriliyordu. Ülkeyi terk eden Yunan uyruklu Rumların büyük çoğunluğunu İstanbul'da ikamet edenler oluşturuyordu. Çünkü İstanbul, Rum nüfusun en fazla yaşadığı yerd. Ancak 1964 Kararnamesi Türk Hükümetinin ve Kıbrıs Türklerinin beklentilerini karşılamamıştı. Çünkü Kıbrıs'ta savaş yine aynı hızıyla devam ediyor, her gün yeni katliamlar basında yer alıyordu. Kıbrıs Rum kesimi aldığı bir kararla niyetini açıkça gösteriyordu. Rum Bakanlar Kurulunca, Rum temsilcilerin meydana getirdiği meclise sunulan kanun tasarısı gereğince "18-40 yaşları arasındaki tüm Rumlar mecburi askerlik yapacaktır. Her türlü silahlarla takviye edilecek ve Rum ordusu 25.000 kişi olacaktır. "²⁷

²⁵ **Milliyet Gazetesi**, 12 Mayıs 1964, s.1.

²⁶ **Tercüman Gazetesi**, 24 Mayıs 1964, s.1-6.

²⁷ **Bozkurt Gazetesi**, 24 Mayıs 1964, s.1.

Kıbrıs sorununun devam ederken, bu konuda alınacak tedbirler için dönemin Başbakanı İsmet İnönü Mecliste Kıbrıs konusunda hem kapalı oturum yapılması hem de güvenoyu istemesinin gerekçesini şöyle açıklıyordu:

*"Sayın Başkan, Senatonun Muhterem üyeleri, Kıbrıs meselesi bildiğiniz gibi, 1963 Aralık ayının sonunda Kıbrıslı Rumların teşebbüsü ile büyük bir karışıklık halinde patlamıştır. 20 Aralık günü bir gün evvel bizde bütün Türk milletinde ve hiçbir ailede Kıbrıs meselesi diye bir tehlikeli mesele mevcut değildi... 22-23-24 Aralık günlerinde süratli bir surette geniş ölçüde tamir kabul etmez neticeler vermek istidadında bir katliam manzarası kendini gösterdi... Ada'da İngiltere kumandasında idare devam ederken Kıbrıs'ta mezalim durmadı çok şikayet ettik... 4 Mart 1964'te Güvenlik Konseyi karar verdi Birleşmiş Milletler Kuvvetleri Ada'ya gelecekti. Çıkmayın, müdahale etmeyin. Çünkü her defasında Ada ya gelecek dendi ve müdahalemizi tehir ettik... Kıbrıs Politikasının son safhası ve takip edilecek politika için Millet Meclisinden güvenoyu almak istedim."*²⁸

Kıbrıs Sorunun da çözümsüzlük sürerken, Türkiye'de Yunan uyruklu Rumların ülkeden gönderilmeleriyle ilgili çalışmalar aynı kararlılıkla devam ediyordu. İçişleri Bakanlığınca her gün yeni bir liste Emniyet Müdürlüğü'ne gönderiliyor. Bu kişilere tebligatlar yapıldıktan sonra 15 gün süre içerisinde ülkeyi terk etmeleri isteniyordu. Ancak bazı kişiler özellikle zararlı faaliyetler sebebiyle sınır dışı edilenlere ülkeyi terk etmeleri için gazete haberlerine de yansıdığı gibi, duruma göre 24 saat ya da bir hafta süre tanınıyordu. Gazetelerde yayınlanan listelerde kişilerin isimleri tek tek açıklanıyordu. "Yeniden 101 Yunan uyruklunun hudut dışı edilmeleri İçişler bakanlığınca karar altına alındı."²⁹ Haberin devamında yapılan açıklamada zararlı faaliyetlerde bulundukları gerekçesiyle hudut dışı edilenlerin listeleri hem İstanbul Emniyet Müdürlüğüne hem de İzmir Emniyet Müdürlüğüne gönderilmiştir. İzmir'den sadece 1 kişi yer alırken 100 kişinin İstanbul'dan olduğu belirtilmiştir. Listede bu kişileri yanında meslekleri de yer almıştır.

Basında yeni listelerle ilgili haberleri çığ gibi büyüyordu. Anadolu Ajansının yayınladığı bir haberde "Yunan uyruklu 49 Rum sınır dışı edildi" haberin devamında ise, "zararlı faaliyetleri tespit edilerek, yurt dışına çıkarılmaları kararlaştırılan 114 kişilik listeye dâhil bulunan Yunan uyruklu 49 Rum bugün saat 12.10'da uçakla

²⁸ Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, 18 Haziran 1964, Cilt:21, B:77, O:1 s.44-45.

²⁹ Hürriyet Gazetesi, 19 Haziran 1964, s.1. Ulus Gazetesi, 19 Haziran 1964, s.1.

İstanbul'dan uzaklaştırılmıştır”³⁰ deniyordu. Anlaşmanın feshinden yaklaşık 5 ay sonra dönemim İçişleri Bakanı Orhan Öztürk Anadolu Ajansı’na verdiği demeçte hudut dışı edilenlerin miktarını şöyle açıklıyordu: *"Zararlı faaliyetleri tespit edilerek bugüne kadar hudut dışı edilen Rumların sayısı 1065 kişidir. Memleketimizde bulunan 12 bin Yunan uyruklu Rum dan Hükümetçe yurt dışına çıkarılanlarla birlikte kendi arzuları ile gidenlerin miktarı 6000'i bulmaktadır. Diğer 6000 Yunan uyruklu Rum için herhangi bir işlem yapılmış değildir. Ancak devletin emniyetine bahis konusu olan her olayda ihtiyaç nispetin de gerekli tedbirlerin alınması tabiidir."* İçişleri Bakanı Orhan Öztürk, “Türk uyruklu Rumlardan yurt dışına çıkarılan veya kendi arzusu dışında çıkanlar var mıdır?” sorusunu şu cevabı vermiştir: Böyle bir şey yoktur. Bunlar vatandaşlarımızdır. Vatandaşlarımız hakkında herhangi bir işlem yapılmış değildir.”³¹ Dönemin İçişleri Bakanı’nın verdiği bilgilerde de açıkladığı üzere, uygulama sadece Yunan uyruklu Rumları kapsamıştır. Türk uyruklulardan hudut dışına çıkanlar tamamen kendi arzularıyla ülkeyi terk etmişlerdir.

34 yıl yürürlükte olan Anlaşmanın feshedilmesiyle 6 aylık süre beklenilmeden zararlı faaliyetlerde bulunulduğu anlaşılanlar hudut dışı edilmişti. Kıbrıs etkisiyle yükselen Rum karşıtlığı sonucunu vermişti. Tek taraflı feshedilen bu antlaşmada Yunan Hükümeti Türkiye'deki Yunan uyruklu Rumlara karşı yapılan bu uygulamayı kanunsuz sayarak Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyine toplantıya çağırınca, 24 saat geçmeden aynı şekilde Türkiye de haklılığını ispat etmek için Güvenlik Konseyinin ilk fırsatta toplanması için Güvenlik Konseyi Türk Baş delegesi Orhan Eralp Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliği’ne sunduğu mektup metnini şöyle açıklamıştır: *"Turist olarak Türkiye’de yaşayan 12 bin Yunan uyruklunun şimdiye kadar muhacirlerin görmek hakkına sahip oldukları muameleden çok farklı bir muamele gördüklerini ve Türk makamlarının da buna müsamaha gösterdiğini ifade eden Eralp antlaşmayı feshetmek kararında olduğumuzu açıkladığımız zaman Yunan uyruklular durumdan haberdar edilmiş ve işlerini tahliye ederek, makul bir süre içinde yani altı aya kadar memleketi terk etmeleri kendilerine bildirilmiştir."*

³⁰ **Ulus Gazetesi**, 30 Haziran 1964, s.1.

³¹ **Bozkurt Gazetesi**, 26 Ağustos 1964, s.4.

Türkiye’de yaşayan Yunan uyruklu Rumlardan 3000 bin kişi memleketten ayrılmıştır. Geriye kalanların da antlaşmanın sona ereceği 18 Eylül’den sonra memleketten ayrılmaları gerekmektedir. Ancak arzu ettikleri takdirde bunlar turist olarak bir müddet daha kalabilirler. Türkiye’nin bu hareketinde hiçbir kanunsuzluk bulunmadığını, Yunan uyruklu Rumlara yapılan muamelenin diğer memleketlerde yabancı uyruklu kimselere karşı yapılan muamelenin aynı olduğunu belirtmiştir.”³²

Bu açıklamalarla, Türk Hükümeti Yunanistan’ın asılsız iddialarını reddetmiş yaptığı uygulamanın tamamen hukuk çerçevesinde olduğunu belirtmiştir. Türkiye’deki Yunanlılara ikamet izni sağlayan 1930 İkamet, Ticaret ve Seyrisefain Antlaşmasını feshetmesinin en tabii hakkı olduğunu dile getirmiştir.

1964 Kararnamesi aynı kararlılıkla uygulanırken, Rum nüfusun giderek yok olacağı hususu Rumlar arasında panik yaratmıştı. 1964 Kararnamesiyle Rum nüfusun ülkeyi terk etmesinin aslında 5-6 Eylül olayları ile değil, bilakis 1964 yılındaki İkamet, Ticaret ve Seyrisefain Anlaşmasının iptaliyle hız kazandığını söylenebilir.³³ Tabii ki burada nüfus konusunda dikkati en fazla çeken yer İstanbul olmuştur. En fazla Rum nüfusunu barındırma özelliği ile İstanbul Rumları ve İstanbul, 1964 Kararnamesi ile tarihinin mübadeleden sonra en büyük göçünü yaşamak zorunda kalmıştır diyebiliriz.

Her defasında uluslararası platformlarda, tezlerde konu olan 6-7 Eylül olayları, bir gün içerisinde yaşanmış ve olup bitmiştir. Yani devam etmemiştir. Hatta yaşananların sorumluları tespit edilerek her türlü zararın tazminine gidilmiştir. Ne yazık ki, Kıbrıs’ta Kıbrıs Türklerine yapılan katliamlar, yıllarca devam etmesine basında yer alan haberlerle yapılanlar sürekli gündemde olmasına rağmen, tepkiler uluslararası platformlarda yeterince karşılık bulamamıştır.

1964 Kararnamesi uygulanırken alınan yeni kararlar da hayata geçirilir. Anlaşmanın feshinden hemen sonra ülkeden gönderilecek Yunan uyruklu Rumların tapudaki bütün işlemleri durdurulur. Uygulamaya devam edilirken, resmi bir kararla

³² **Bozkurt Gazetesi**, 07 Eylül 1964, s.1.

³³ Aykoç, **a.g.t.** s.290-291.

2 Kasım 1964 tarih ve 6/3801 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile Yunan uyrukluların mallarına ihtiyati haciz kararı getirilerek tüm mal varlıkları bloke edilir. El değiştirmesi yasaklanır gelirlerinin de ancak çok küçük bir kısmının yurt dışına çıkmasına izin verilir.³⁴

Yunanistan'ın 1964 Kararnamesinin tek taraflı uygulandığı yönündeki söylemlerine ve Yunanistan Batı Trakya'da yaşayan Türkler için aynı kararı uygulamayacağını ifade etmesine rağmen, bu kararı farklı şekillerde uygulamaya koymuş olmalı ki, son 15 gün içinde Türkiye'ye sınır olan yerlerde çoğu aileleriyle birlikte Türkiye'ye sığınan Yunan uyruklu Türkler Batı Trakya'da kendilerine kötü muamelenin çok şiddetlendiğini ileri sürmüşlerdir.³⁵ Anlaşmanın feshinden sonra kararı uygulamayacağını belirten Yunanistan belki de politik davranarak ve kendi açısından dengeleri bozmadan farklı girişimlerle ve yöntemlerle istediğini alma çabasına girmiştir.

1964 Kararnamesi, sadece basında değil, Meclis Genel Kurulunda da görüşülen konular arasında yerini almıştır. Bu konuda Meclis tabii üyesi Sıtkı Ulay verilen önerge ile Kıbrıs konusunda alınacak tedbirleri şöyle ifade etmektedir:

*"Gececek kısa intizar ve konuşmalar müddeti esnasında komşumuz Yunanistan'a otuz milyonun ağırlığını hissettirmek ve tattırmak üzere kendisi ile olan ticari münasebetlerimiz tektik değil, inkıtaa tabi tutulmalı, hatta gerekli boykotas tedbirleri alınmalı, Yunan uyruklular artık süratle ve toptan sevke tabi olmalıdırlar. Yunanistan'a karşı elimizde Kıbrıs'ın ağırlığından daha büyük tonajda kozların bulunduğunu ve bunların yavaş yavaş kullanılması gerektiğini arz etmiştim. Yunanistan'ın Türkiye'den olacak kaybı Kıbrıs'tan elde edeceği menfaatin birkaç değil, 100 mislinden belki fazladır. Bunu anlamayan ancak bugünkü Yunan iktidarındır. Yunan münevverleri, Yunan halkının çoğu bunu çok iyi bilmekte ve düşünmektedir."*³⁶Bu arada Yunan Parlamentosu Türkiye'den Hudut dışına çıkarılmakta olan Yunan uyruklu Rumların korunması ve desteklenmesi için bir

³⁴ Macar, a.g.e, s.202.

³⁵ **Bozkurt Gazetesi**, 04 Eylül 1964, s.2.

³⁶ **Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi**, Cilt:21, B:93, O:1,10 Eylül 1964, s.642.

kanun tasarısını incelemiş ve müzakereye girişmeden bunu ittifakla tasvip etmiştir.³⁷ Yunan Hükümeti aldığı ilk tedbir öncelikle göçmen kampları kurmak olmuştur. "Bu kamplara yerleştirilen Yunanlılara Hükümet ilk geldiklerinde 3 bin drahmi (yaklaşık 900 lira) yardım yapmıştı. Ülkeyi terk eden Rumların, mal varlıklarını Türkiye'de bırakmış olmaları ciddi bir moral ve ekonomik kriz yaşamalarına sebep olmuştur."³⁸ Yunan uyruklu Rumların ikamet süreleri ile ilgili hükümetten beklentilerine karşılık İçişleri Bakanı Öztrak yaptığı açıklamada "Yunan Uyrukluların İkamet süreleri uzatılamaz ve uzatılmayacaktır"³⁹ demiştir.

1964 Kararnamesinin uygulamaları devam ederken, Kıbrıs'ta katliam haberleri yayınlanmaya devam ediyordu. Kıbrıslı Türkler değişmeyen bu durum karşısında kararlı söylemlerini tüm dünyaya duyurmak için Yunanistan Hükümetinin Batı Trakya'da yaşayan Türklere uyguladığı Politikayı örnek göstererek uğradıkları haksızlığın boyutunu göstermeye çalışmışlardır. Bu noktada, Kıbrıslı Türklerin düşünceleri basında şöyle yer alıyordu:

" Kıbrıs Türkleri kendilerini Batı Trakya'daki Türklerle mukayese ederek *"Kıbrıs Türk'ü Enosis'i kabul etmeyecek. Yunanistan'da Batı Trakya Türklerinin durumu, Rumların bize tanımak istedikleri Hakların Neler Olduğunu Gözlerimizin Önüne Seren En Büyük ve Canlı Misaldir. Batı Trakya Türkleri üzerindeki bu baskı o kadar müthiş ki, bir üniversite diplomasına sahip tek bir Türk'e rastlanamaz. Batı Trakya Türkleri sefil bir hayat sürmekte ve Yunan Hükümeti tarafından İstanbul'daki Yunan varlığına karşı denge kurma maksadıyla fosilleşmiş bir toplum olarak muhafaza olunmaktadır. Aksi halde şimdiye çoktan oradan kovulmuş olacaktı."*⁴⁰ diyerek tepkilerini açıkça dile getiriyorlardı.

Yazının devamında Girit ve Rodos'taki Türk toplumunun Yunan Hükümeti tarafından yok edildiği anlatılıyor. 26 Ağustos 1964 tarihli Guardian Gazetesi'nde yer alan ve İstanbul'daki Rumlarla Batı Trakya'daki Türklerin durumu kıyaslanıyordu İstanbul'daki Rumların Dini Kurumları, eğitim kurumları ve

³⁷ **Bozkurt Gazetesi**, 18 Eylül 1964, s.1.

³⁸ Akar, Demir, **a.g.e.**, s.115-116.

³⁹ **Cumhuriyet Gazetesi**, 18 Eylül 1964, s.1-7

⁴⁰ **Bozkurt Gazetesi**, 25 Eylül 1964, s.1.

ekonomik olarak her türlü hakka sahip olduğu, İstanbul'da 52 Tali Rum okuluna karşın Batı Trakya'daki Türklerin sadece bir tali okulu olduğu(Türkçe tedrisat yapan) eğitim sistemin de Batı Trakya Türklerinin mühendislerini, doktorlarını, eczacılarını yetiştirmelerinin yasaklandığı ifade ediliyordu.

Kıbrıs meselesi ile iyice gerilen ilişkiler bir çözüme kavuşturulamadığı gibi toplumda yeni çözüm arayışları yeni fikirler ortaya çıkıyordu. Konu sadece Yunan uyruklu Rumları ilgilendirirken, şartlara bağlı olarak İstanbul'daki Türk uyruklu Rumlarla, Batı Trakya'daki Yunan uyruklu Müslümanların yer değiştirmesi ve anlaşmanın zamana uygunluğu ve gerekliliği gösterilmeye çalışılıyordu. Bu düşünce eski Adalet Bakanı Dr. Abdullah Pulat Gözübüyük tarafından Milliyet Gazetesi'nde şöyle karşılıklı buluyordu:

*"Türkiye ve Yunanistan Lausanne'da 30 Ocak 1923 imza edilen Türk ve Rum ahalinin değiştirilmesine ilişkin sözleşmenin 2.maddesindeki İstanbul'da yerleşmiş Ortodoks Rumlar ile Batı Trakya'da yerleşmiş Müslüman Türklerin değiştirilemeyeceği gösteren hükümlerinin, bugün şartlarda meydana gelen önemli değişiklikler sebebiyle fesih edilmesinin ve bunun tabii sonucu olarak da İstanbul'daki Rumların Yunanistan'daki Türklerle değiştirilmesi istenmelidir. Konu bu açıdan süratle ele alınmalıdır. Türk kamuoyu bu görüşten yanadır. Yapıldığı zaman çok lüzumlu veya çok adaletli görülebilen bir anlaşma zamanla faydasız veya zararlı duruma düşebilir. Bir zamanda yapılmış olan bir sözleşme veya anlaşma başka bir zamanda anlaşılan devletlerin menfaatlerinde denge unsuru olmaktan uzaklaşır. Bu takdirde, böyle bir anlaşmanın devamını istemek boşunadır."*⁴¹

Görülüyor ki, 1964 Kararnamesinin boyutlarının genişletilerek kararının mübadele dışında tutulan tüm İstanbul Rumlarına uygulaması gerektiği, fesih şartlarının zaman içinde değişmesinin tamamen o zamanını ihtiyaçları göz önünde bulundurularak anlaşmalarının süresinin belirlenebileceği ifade edilmektedir. Kamuoyunda oluşan Kıbrıs gerginliği olayı, sadece 1964 kararı ile sınırlamayıp, mübadele ile kalanlarında bu kapsama dâhil edilmesini öngörüyordu. Ancak Kararname sadece 1930 Antlaşması ile getirilen hakları kaldırıyordu.

⁴¹Abdullah Pulat Gözübüyük, "Düşünenlerin Düşünceleri, İstanbul Rumları ve Batı Trakya Türkleri", **Milliyet Gazetesi**, 06 Ekim 1964, s.2.

Tarih boyunca birbirine karşı iki devlet profili çizen Yunanistan ve Türkiye özellikle mübadeleden kalan sorunlarını çözmeden yeni bir sorunla karşı karşıya gelmişlerdir. Özellikle İstanbul Rumları ile Batı Trakya Türklerinin mübadele dışında kalması azınlık sorununu çözmemiş, bu sorun mütakabiliyet ilkesi sonucunda daha da büyümüştür. Kıbrıs meselesi ile daha da büyüyen Türk-Yunan karşıtlığı 1963-1964 yıllarında yeniden had safhaya ulaşmıştır.

İstanbul, 1964 yılından itibaren mübadeleden sonraki en büyük göçe ev sahipliği yaparken, aynı şekilde İzmir'de de Yunan uyruklu Rumlardan ikamet süreleri dolanlar ülkeden gönderiliyorlardı. Ancak bu gönderilme kararına direnenler de oldukça fazla idi. Rumlar bunun için çeşitli yasa dışı yollara başvuruyorlardı. Bu yollardan biri de İkamet süresini uzatabilmek için hasta raporu almaktı. Gazetelere yansıyan bir haberde "Yunan uyruklular rapor olarak Türkiye'de kalma sürelerini uzatıyorlar". İzmir'de vuku bulan bu olayın açıklaması gazetelere şu şekilde yansiyordu; "Geçen ay içinde İzmir'i terk etmeleri tebliğ edilen 19 Yunan uyruklu, rapor olarak ikamet sürelerini uzatmışlardır. 1965 yılına kadar 110 uyruklu İzmir'den yurt dışı edilecektir.⁴² Yunanlılar 15-20 kişilik gruplar halinde Türkiye'yi terk edeceklerdir." Bu şekilde Türkiye'deki ikamet sürelerini uzatanlar görülüyor ki, devletin olması gereken hoşgörüsünü kullanarak, çeşitli yollarla ikamet sürelerini uzatabiliyorlardı.

Zaman içerisinde Yunan uyruklu Rumların ülkelerine geri gönderilme kararı belli kriterleri kapsamaz iken, oluşan şartlar gereği Hükümet, uygulanacak kriterleri yeniden düzenledi. Buna göre ülkeden çıkarılmayacak olanlar şunlardı:

"65 yaşını bitirenler,

Bu kişilerin eşleri eğer evli değillerse, bekâr iseler, kendilerine bakmakta olan kişi,

18 yaşının altında olanlar,

Türk uyruklu vatandaşlarımız ile evli olanlar,

Konsolosluk çalışanları, memurları, resmi görevlileri,

Üniversite öğrencileri,

Öğretmenler,

⁴² **Milliyet Gazetesi**, 09 Ekim 1964, s.7.

Ekim ayında yayınlanan bu haber öncesi zaten gönderileceklerin büyük bir kısmı Türkiye'yi terk etmişti. Daha sonraları bu karar biraz daha genişletilerek, seyahat edemeyecek durumda olan Hasta ve sakatları, ayrıca Yunan ırkından olmayan, Yunan uyruklu Musevi, Ermeni ve Türkleri de bu kapsama dahil etmiştir."⁴³ İlk uygulamalarda, 1.134 Yunan uyruklunun hastalık ve eğitim nedeniyle kalmalarına izin verilmiştir.⁴⁴

Basında her gün yeni listeler yayınlanmaya devam ediyordu. "50 Yunan uyruklu daha dün sınır dışı edildi." Başlığın altında ise açıklama şu şekildedir: "Türkiye'de İkamet süreleri 1930 tarihli anlaşmaya göre sona eren Yunan uyruklu Rumlardan 50 kişilik bir kafileden saat 12'de uçakla şehrimizden ayrılmıştır ."⁴⁵ Bu sınır dışı kararları uygulanırken, ortaya çıkan sonuç sadece Yunan uyruklu Rumları değil, Türk uyruklu Rumları da ilgilendiriyordu. "Çünkü sınır dışı uygulamaları sırasında çoğu Türk uyruklu Rumlarla evli olan Yunan uyruklu Rumlar hem aile olmaları hem de bu kişilerle iş ilişkisi içinde olmaları aynı zamanda o sırada mevcut olan Yunan karşıtlığı ve Kıbrıs sorunu sebebiyle Türkiye ile Yunanistan arasında yaşanan yeni bir gerginliğin kendilerine yansımından korkarak ülkeyi terk etmiştir."⁴⁶ Bu yüzden İstanbul'dan ayrılan Rum uyrukluların sayısı beklenenden daha fazla olmuştur. Türkiye'ye yerleşmiş 12.592 Yunan uyruklu ve onların evlilikleri sebebiyle yaklaşık 30.000 üzerinde Rum ülkeyi terk etmek zorunda kalmıştır."⁴⁷ Rumlar, birçoğu Yunanistan'a yerleşirken, bir kısmı da farklı Avrupa şehirlerine göç etmişlerdir.

1964 Kararnamesinin uygulamaya geçmesiyle konu, TBMM'nin gündemini de sürekli meşgul etmiştir. Dönemin Manisa Milletvekili Hurrem Kubat Türkiye'de oturan ve çalışmakta olan Yunan Uyruklu kişilerin miktarı ne kadarının gelir vergisi ödedikleri ve ikamet tezkerelerini elden geçirecek gerekli tedbirlerin alınıp

⁴³ **Apoyevmatini Gazetesi**, 18 Ekim 1964, s.1, M.V, 20 Temmuz 2015 tarihli görüşmemizde, bu listenin çok geç açıklandığını, bu liste açıklanmadan önce zaten çoğu kişinin çoktan Yunanistan'a ya da başka ülkelere gittiğini ifade etmiştir."

⁴⁴ **Akın Gazetesi**, 19 Eylül 1964, s.1.

⁴⁵ **Milliyet Gazetesi**, 20 Ekim 1964, s.7.

⁴⁶ Aykoç, **a.g.t.**, s.349.

⁴⁷ Akar, Demir, **a.g.e.**, s.91.

alınmadığına dair soru önergesi Mecliste görüşülmüş, verilen önergeyi Başbakan adına Maliye Bakanı Ferid Melen şöyle cevaplamıştır:

*"Sayın arkadaşımız Kubat'ın sorularına birer birer cevap arz ediyorum. Emniyet Genel Müdürlüğü kayıtlarına göre 2.03.1964 tarihi itibarıyla Türkiye'de ikamet eden 12.592 Yunan Tebaalı şahsın bulunduğu; bu kimselerden 3274 şahsın daimi surette iş tuttukları, 1029 şahsın muvakkaten iş tuttukları tespit edilmiş olup yekûnları 4303 kişidir. Bunlardan başka 3697 şahsın öğrenci, çocuk ve ev kadını olup iş tutmadıkları, 4592 şahsında misafireten tahditli olarak oturdukları bildirilmektedir. Bunlardan 4.11.1964 tarihine kadar memleketimiz için zararlı faaliyetleri görülen 1160 kişinin sınır dışı edildikleri mer'i kanunlarımıza iş tuttukları tespit edilen 375 Yunanlının da işlerine son verildiği anlaşılmıştır. Yine Emniyet Müdürlüğünden alınan bilgilere göre, 30.06.1964 tarihi itibarıyla yaptırılan incelemede 1803 kişinin yerleri olup halen vergi dairelerinde mükellefiyet kayıtları bulunmaktadır. 1267 kişi hizmet erbabı olup, işverenler tarafından ücretlerinden vergileri kesilip vergi dairelerine vergileri yatırılmıştır."*⁴⁸

İstanbul'da ve diğer şehirlerimizde ticaretin önemli bir kısmını elinde bulunduran Rumlar, sınır dışı kararı ile birlikte devletin bu kişilerden kazandığı vergi kazancının da yok olmasına sebep olmuşlardır. Nitekim dönemin Maliye Bakanı'nın gazetelerdeki beyanı Rumların ekonomik açıdan önemini açık şekilde göstermektedir. *"Yunan uyrukluların ödediği vergi açıklandı. Maliye Bakanı Ferit Melen'in yaptığı açıklamaya göre, 1960-1963 yılları arasında Yunan uyruklular 33 milyon 749 bin 371 lira gelir vergisi ödemişlerdir. Yunan uyruklu işverenlerin yıllık ortalama olarak ödedikleri gelir vergisi adam başına şu şekilde düşmektedir: 1960 yılında 3657 Türk Lirası, 1961'de 5899 lira, 1962'de 710 lira, 1963'te 2059 lira. Melen 1963 yılında Yunan uyruklu işverenlerden tahakkuk eden gelir vergisinin 11 milyon lira olduğunu ve bu işverenlerin vergi durumlarının kontrol altında bulundurulduğunu sözlerine eklemiştir."*⁴⁹

⁴⁸ TBMM Tutanak Dergisi, 20 Kasım 1964, C:33, B.11, O:1, s.520.

⁴⁹ Milliyet Gazetesi, 21 Kasım 1964, s.7.

Türk Hükümetinin 1930 Antlaşmasını feshetmesiyle ortaya çıkan ikamet süreleri dolan Yunan uyruklu Rumların ülkeden gönderilme kararı NATO Parlamenterler Toplantısı'nda ele alınırken bu durumun Kıbrıs meselesinin bir sonucu olarak ortaya çıktığı dönemin Meclis Genel Kurulu gündeminde Mehmet İzmen tarafından şöyle açıklanmıştır: "Türkiye'de Yunan Delegatesinin şikayet ettiği şekilde birtakım şeyler olmuşsa bunlar durup dururken olan şeyler değildir. Evvela Türkiye ile Yunanistan arasında 1930 yılında yapılmış bir anlaşma vardır. Bu anlaşma belirli bir süre ile kayıtlıdır. Anlaşmanın günü gelmeden evvel usuli dairesinde Yunanlıların Kıbrıs Meselesi münasebetiyle dünyanın gözü önünde yapılmasına yardımcı oldukları göz yumdukları birtakım facialarında tesiri altında Türkiye mukavelenin kendisine verdiği hakkı kullanarak bu muameleleri yapmıştır. Kaldı ki, Türkiye'den çıkarıldığı söylenen bu kimseler memleketin menfaatlerine aykırı, içinde yaşadıkları misafir bulundukları memleketin menfaatlerine ana nizamlarına riayetkâr olmamaları sebebiyle suç işlemiş kimselerdir. Bunların çok ağır cezalarla tecziyeleri icap ettiği halde, Türkiye gayet ileri bir insanlık anlayışı içinde bunları memleket dışına çıkarmakla iktifa etmiştir."⁵⁰ 1930 Antlaşmasının iptali ve yapılan uygulamaların gerekçesi ve dayanakları Mecliste bu şekilde ifade edilmiştir.

1964 Kararnamesinin uygulamaları devam ederken 23 Eylül'de basına yansıyan haberlerden gidenlerin sayısı hakkında şu bilgiler yer alıyordu." Yunanistan Başkonsolosu "Türkiye de daha 7 bin Yunanlı bulunduğunu iddia ediyor. Manşetten verilen haberin devamında ise bu durum şöyle açıklanıyordu: sağladığımız bilgilere göre 7 bin Yunanlı Türkiye'de bulunmaktadır. Ama Türk hükümeti bizden daha iyi biliyor ve 4800 yunan uyruklu kaldığını söylüyor. İçişleri Bakanı Orhan Öztrak, verdiği demeçte Türkiye ile Yunanistan arasındaki 1930 tarihli İkamet, Ticaret ve Seyrüsefain anlaşmasından bilistifade memleketimizde yaşayan 12.000 yunan uyrukludan anlaşmanın feshi üzerine bugün yalnız 4800 kişinin kaldığını bunlardan 1810 kişinin ikamet sürelerinin sona erdiği için yakında

⁵⁰ Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, 22 Aralık 1964, C.23, B.19, s.7.

sınır dışı edileceklerini, geri kalan 3000 kişinin ise 1965 sonuna kadar Türkiye'den ayrılacağı bildirilmişti."⁵¹

1930 Antlaşmasını iptaline karşılık, Yunan Hükümeti bu iptale karşılık vermemiştir. Yunanistan'ın Batı Trakya'da ki Türk uyruklulara 1964 Kararnamesinden doğan haklarını kullanmama sebebi, Yunan pasaportlu Rumların sayısı yaklaşık 12.000 olarak verilirken, mütekabiliyet esasına göre, Yunanistan'da yerleşik olan Türkleri sınır dışı etmesi durumunda sayıları 3000 civarındaki Türk'ün Türkiye'ye dönmesi beklenmektedir. Bunların daha çok küçük esnaf ve çiftçi oldukları görülmektedir.⁵² "Türkiye Antlaşmanın 16.maddesine dayanarak döviz kaçakçılığı yaptığı, Rum örgütlerine yardım topladığı ve Türkiye aleyhine zararlı faaliyette bulunduğunu ileri sürdüğü 997 Yunan vatandaşını söz konusu 6 aylık süre dolmasını beklemeden sınır dışı etmiştir."⁵³

Yunan Hükümeti 1964 Kararnamesini uygulamazken, bu konuyu uluslararası platforma taşıyarak, dış siyasette nasıl bir yol çizdiği ve ele alınan Kıbrıs meselesi, Meclis Genel Kurulu'nda Giresun üyesi Mehmet İzmen tarafından şöyle açıklanmaktadır:

"Muhterem Arkadaşlarım bu yıl yapılan NATO Parlamenterleri toplantısına NATO'ya aza bulunan bütün devletler iştirak etmiştir... Kıbrıs meselesinin Türkiye ve dolayısıyla NATO menfaatleri içinde halledilmesi ve bir neticeye bağlanması için oldukça çetin müzakereler sırasında büyük gayretler sarfettik. Bu konferansta Yunan Delegesi şu an arz edeceğim şekildeki sebepler tahtında Kıbrıs mevzuunun ne Siyasi Komisyon'da ne de NATO Parlamenterleri Konferansı'nda ele alınacak bir mesele olmadığını ileri sürmüşlerdir... Eshab-ı mucibe olarak da İşte Türkler Türkiye'de bunca senedir oturmakta bulunan Yunan tabiiyetindeki eşhası, din adamlarını Türkiye'den dışarı çıkardılar. İmroz'daki Bozcaada'daki mektepleri kapattılar. şunu yaptılar bunu yaptılar gibi birtakım delillerle bu meselenin ne Siyasi Komisyonda görüşülmesinin mümkün olduğunu ne de NATO Parlamenterleri Konferansı'na bir

⁵¹ **Cumhuriyet Gazetesi**, 23 Eylül 1964, s.1-7

⁵² Şimşek, **a.g.t.**, s.381.

⁵³ Melek Fırat'tan aktaran Aykoç, **a.g.t.**, s.291

teklif olarak götürülmesinin doğru olmadığını ileri sürdü. Yunan Delegatesinin bu fikrini benimseyen ve paylaşan birtakım hatiplerinde aynı istikamette müdafaalar yaptığı yani Yunanistan görüşü lehinde konuşmalar yaptığını görmüş bulunuyoruz. Yunanlılar her fırsattan istifade etmek suretiyle bu meseleyle ilgilenmesi gereken herkese Kıbrıs konusunu kendi görüşleri istikametinde sistematik bir şekilde duyurmuş olduklarını gördük."⁵⁴ Meclis gündeminde tartışılan Kıbrıs meselesinde Yunanistan'ın bu konudaki dış politikasında 1964 Kararnamesinin bu soruna dâhil edildiği ve 1964 Kararnamesi'nin Kıbrıs meselesinin bir parçası olarak görüldüğü anlaşılmaktadır.

3.2.Yunan Uyruklu Rumların Türkiye'de Kalan Malları ve Yaşanan Süreç

Anlaşmanın feshinden hemen sonra ikamet süreleri iptal edilecek Yunan uyruklu Rumların Tapudaki bütün işlemleri durdurulmuştu. Uygulama devam ederken, Resmi bir kararla 2 Kasım 1964 tarih ve 6/3801 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile Yunan uyrukluların mallarına ihtiyati tedbir kararı getirilmiştir. Kararname şu maddeleri içeriyordu:

Yunan Hükümetinin Türk Vatandaşlarını Yunanistan'da zarara uğratmış bulunan her çeşit tedbir ve muamelelerine⁵⁵ karşılık olmak üzere:

1. Yunan uyruklu şahısların Türkiye'deki gayrimenkulleri üzerinde mülkiyete ve mülkiyetten gayri aynı haklara ilişkin ve bu sonuçları doğurabilecek bilcümle temlik tasarruflarının durdurulması,

2. a) Yunan uyruklu kişilerin Türkiye'deki gayrimenkullerden doğan her nevi bedel, hasılat, irat ve sairenin istisnasız bloke edilmesi,

b) Bu şahısların gayrimenkulleriyle ilgili olarak şimdiye kadar bloke edilmiş ve bu Kararnameye göre bloke edilecek paralarının (Türkiye'de bulunan bloke para

⁵⁴ **Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi**, 22 Aralık 1964, C:23, B:19, O:1s.4-6-7.

⁵⁵ Yunanistan Lozan antlaşmasını ihlal ederek sistematik bir şekilde Batı Trakya Türklerine ait toprakları sahiplenmeye çalışmıştır. Örneğin: 1936 'da Yunan hükümetince Türklere devredilen Ambarköy arazisi 1957 yılından itibaren Rumlara devredilmeye başlanmıştır. Yine Gümölcine'ye bağlı Balaban köyü ormanı arazisi ve orman sınırları içindeki Evkaf mallarına el koyarak bunları bölgenin Rum halkına dağıtmışlardır. Bu uygulamalar için **Bkz.** Melih Akdeniz,"1930'dan Yunanistan'ın Avrupa Birliğine Girişine kadar Batı Trakya Türkleri(1930-1981)",**Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı**, Doktora Tezi. s.182.

sahiplerinden başlıca gelir kaynakları bulunmayanların ayda 1.500 lirayı geçmeyen geçim masrafları hariç) deblkajının durdurulması,

3. Kamu İdarelerine ve tüzel kişilerine ait her türlü vergi, rüsum, harç ve diğer alacakların takip ve tahsilinde yukarıdaki 1. ve 2.madde hükümlerinin uygulanmaması.

4. Bu gayrimenkullerin kamulaştırılmasında bu kararın 1. maddesinin uygulanmaması.

5. 3.madde hükmü mahfuz kalmak ve ilama dayanan alacakların tahsili hakkında açılan icra takipleri ayırık olmak üzere 1. maddede sözü geçen gayrimenkullere her ne suretle olursa olsun haciz konulmaması ve bunların cebri icra yolu ile satılmaması, (Türkiye'deki gerçek ve tüzel kişilerce, yetkili mali merciler tarafından yapılacak inceleme sonucunda kabule şayan oldukları tespit edilen gayrimenkul üzerine müesses alacakların tahsili dolayısıyla, yapılabilecek haciz ve cebri icra muameleleri hariç),

6. Yunan uyruklu kişilerin hissedar bulundukları gayrimenkullerin, hissedarların ittifakı dahi olsa, rızaen taksim ve ifraz edilmemesi, şüyuun izalesinin ancak mahkeme kararı ile yapılabilmesi ve bedelden ayrılacak paranın 2. maddenin (a) fıkrası hükmüne tabii tutulması,

7.Bu Kararname hükümlerinin Yunan asıllı olmayan Yunan uyruklu kişilere uygulanmaması,

8. Yunan uyrukluğunda bulunan bu kişilerin bu Kararname hükümlerinin yürürlüğe girdikten sonraki tabiiyet değiştirmelerinin nazarı dikkate alınmaması,

9. Yukarıdaki hususların mahkemelerle sair adli ve idari merciler tarafından göz önünde bulundurulması ve bu Kararname hükümlerine aykırı düşecek uygulamalar tespit edildiği takdirde durumun derhal Mahalli Maliye Dairesi'ne bildirilmesi

Dışişleri Bakanlığının 16/09/1964 tarihli ve A (22) DV.3.382 sayılı yazısı üzerine 1062 sayılı kanunun 1. maddesine göre Bakanlar Kurulunca 02/11/1964 tarihinde kararlaştırılmıştır.⁵⁶

⁵⁶ Bakanlar Kurulunun 02.11.1964 tarihli Kararnamesi, Bkz. T.C Başbakanlık Tapu Kadastro Genel Müdürlüğünün 05.5.1964 ve 1382 sayılı Genelgesi içerisinde yer alıyor. (Çevrimiçi) <https://www.tkgm.gov.tr>, 21.03.2016.

Bu Kararnamede de açıkça belirtildiği üzere, Kararname hükümleri sadece Yunan uyruklu Rumlara uygulanacaktır. Bir Türk ile formalite icabı evlenmek⁵⁷ suretiyle, bu durumdan kurtulmak isteyenler için getirilen Kararnamenin 8.maddesi ile yapılacak yasa dışı uygulamalarında, önüne geçilmiştir. Sadece mülki taşınmazlar mallar değil, vakıf mallarının mülkiyet sorunu da Osmanlı'dan günümüze hep yaşanıyordu. Rum vakıfları, en fazla taşınmaza sahip cemaatti. Günümüze kadar birçok hakkında açılmış davalarla gündeme gelen Vakıflar Genel Müdürlüğü ile cemaat arasında bu malların taşınmazların iadesi ilgili sorunlar halen devam etmektedir. Hem şahsi hem de vakıf taşınmazları ile ilgili davaların büyük bölümü Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne intikal etmiştir.⁵⁸

*"Cemaat Vakıfları, 1960'ların ortalarına kadar mülkiyet sorunla karşılaşmamışlardır. Medeni kanunun 46.maddesi uyarınca valilik tarafından verilen tüzel kişilikleri bulunduğu dair belge ile bir izin olmaksızın satın alma, bağış, vasiyet gibi yollarla taşınmaz edinebilmişlerdir. Ancak Kıbrıs krizinin yaşandığı 1960 yılının ortalarından itibaren bu durum değişmeye başlamıştır. Arşivlerde unutulmuş olan 1936 Beyannameleri bürokratlarca hatırlanmış, Vakıflar Genel Müdürlüğü cemaat vakıflarından ellerindeki taşınmazlara yasal olarak sahip olduklarını ispat etmeleri için vakıf senedi ibraz etmelerini istemiş, bunun mümkün olmadığının belirtilmesi üzerine de (Çünkü cemaat vakıfları tamamen Padişah fermanıyla kurulmuştu. Vakfiyeleri yoktu).1936 Beyannamelerinin cemaat vakıflarının vakfiyeleri yerine geçtiğine karar vermiştir. Cemaat vakıflarının mal edinme hakları 1936 'da ibraz etmiş oldukları taşınmazlarla sınırlı sayılmış, o tarihten sonra satın alma, miras, bağış, vasiyet yoluyla edinmiş oldukları ve vakıf senetlerinde yer almayan yerler ellerinden alınmıştır. El konulan taşınmazlar asıl sahiplerine veya onların mirasçılarına iade edilmiş, mirasçıları bulunmuyorsa Hazine ve Milli Emlak'a geçmiştir."*⁵⁹

⁵⁷Bkz. "Bazı Yunan Tebaalı Rumlar evlenmek suretiyle burada kalıyor" Hürriyet Gazetesi, 12 Nisan 1964.

⁵⁸ Işık, **a.g.t.** s.131.

⁵⁹Kezban Hatemi, Dilek Kurban, **Bir Yabancılaştırma Hikâyesi: Türkiye'de Gayrimüslim Cemaatlerin Vakıf ve Taşınmaz Mülkiyet Sorunları**, y.y. Tesev Yayınları, s.14.

İkamet, Ticaret Anlaşmasını feshiyle Kıbrıs sorununun kriz aşamasına geldiği bu yıllarda Rum cemaat vakıflarına 1936 Beyannamesinin⁶⁰ yeniden uygulamaya konulduğu görülmektedir. Örneğin; mülkiyeti, İstanbul Fener Rum Patrikhanesi'ne ait olan, kullanım hakkı ise, Büyükada Rum Erkek Yetimhanesi vakfında olan dünyanın ikinci Avrupa'nın ise en büyük ahşap yapısı olan Büyükada'daki Yetimhane⁶¹ Kıbrıs krizini yaşandığı 1964 senesinde bina yıkılma tehlikesi ve yangın gerekçe gösterilerek boşaltılarak, faaliyetleri durdurulmuştur.⁶²

Kıbrıs Sorunu ile gerginleşen Türk-Rum ilişkileri nedeniyle 6-7 Eylül 1955 olaylarının ardından, 1957-1960 yılları arasında Milli Emlak Müdürlüğü mahkemelere başvurarak, kilise gayrimenkulleri için dava açmıştır. Malların sahibi olarak görülen örneğin; Hz. İsa, Meryem Ana gibi, sembolik isimler üzerine kayıtlı mallar ve bu malların mirasçıları bulunmadığı gerekçesiyle, gayrimenkulleri Hazine'ye devredilmiştir.⁶³

Rum Cemaati için vakıf malları hayati önem taşıyordu. Çünkü vakıf malları azınlığın ekonomik, toplumsal ve kültürel açıdan en önemli kaynaklarını oluşturuyordu. 1964 yılında başlayan Rumların ülkeden gönderilme kararı sonucunda getirilen uygulamalarla cemaat vakıflarının taşınmaz mal edinme hakları 1936 Beyannamesiyle sınırlı kalmıştır.

⁶⁰ 1936 Beyannamesi: Vakıflar kanunu gereğince 1935 yılında vakıflardan ellerindeki taşınmazların tam listesini içeren mal beyannamesinde bulunulması istenmiştir. Bu vakıfların taşınmaz mal edinme hakları sadece ibraz edilen 1936 beyannamesiyle sınırlı kalmıştır. Cemaat Vakıfları uygulamanın Lozan Antlaşması hükümlerine aykırı olduğu gerekçesiyle el konulan malların iadesi için birçok dava açılmıştır.

⁶¹ Büyükada Rum yetimhanesi: Avrupa'nın en büyük ahşap binası olan Yetimhane toprakları Patrikhane tarafından 1902 yılında satın alınmıştır. (AİHM 2008 Tarihli kararı göre) 1903 yılında Patrikhane tarafından kullanım hakkı Büyükada Rum Erkek Yetimhanesi Vakfına devretmiştir. 1935 yılında Vakıflar Kanununa istinaden tüzel kişiliği kabul edilmiş, 1936 yılında VGM' ne beyan edilmiş, 1964 yılında Kıbrıs meselesinden dolayı güvenlik sebebi ile boşaltılmıştır. 1995'te, VGM vakıf yönetimini görevden almış, mallarına el koymuştur. 1997 yılında yürütmenin durdurulması için dava açılmış, bir sonuç alınamamış, 2003 yılında Yargıtay alt mahkemenin kararını onaylamıştır. AİHM 08 Temmuz 2008 de Türkiye'nin yetimhane binasına el koyarak Patrikhanen mülkiyet hakkını ihlal ettiği kararına varmıştır. Bkz. Kurban Dilek, Hatemi Kezban, Bir Yabancılaştırma Hikâyesi, Tesev Yayınları.

⁶² Aykoç, a.g.t, s.546. Bkz. **Tercüman Gazetesi**, 15 Nisan 1964, s.7. "Rum Yetimhanesi Kapatıldı."

⁶³ Tarhan, a.g.t, s.49-50

1936 yılında yürürlüğe giren Vakıflar kanunu gereği, tüm vakıflardan ellerindeki taşınmazların listesini gösteren bir mal beyannamesi istemiştir. Bazı görüşlere göre Rejimin amacı, İslamcılarının ekonomik kaynaklarını kurutacak düzenlemeler yapmaktır. Ancak beyannameler uygulanamamış unutulmuştur."⁶⁴

6/3801 sayılı Kararname ile getirilen uygulama, yaşanan Kıbrıs Sorunu sebebi ile uzun yıllar yürürlükte kalmış gidenlerin mallarının iadesi konusunda hiçbir şey yapılamamıştı.

1964'te ikamet süreleri sona erenler ülkeyi terke başlayınca, Rumlara ait gayrimenkuller ve banka hesaplarına da ihtiyati tedbir kararı konulmuştu. Yunan uyrukların geri dönmesi halinde, bu mallar kendilerine geri verilecekti Çünkü Hükümet Yunanistan'la yeniden masaya oturmayı umut ediyordu. Ancak Yunanistan bu olayı uluslararası Platformlara taşıyarak Türk Hükümeti üzerinde baskı unsuru yaratmaya çalışıyordu. Bu konuda her iki taraf da geri adım atmadı. Tedbir konulan Rum malları bulundukları semtlerdeki mahkemelerin denetimine bırakıldılar. Mahkemeler bunlara Kayyum tayin etmek suretiyle her türlü tasarrufu Kayyumlar üzerinden kullanma yetkisine sahip olmuştur. Bu şekilde kiralanın gayrimenkullerin gelirleri Merkez Bankası hesabında toplanıyordu. Rumların kalan malları, bunlar arasında 10 yıl boyunca malına hiç sahibi çıkmadığı için Hazineye devrediliyordu"⁶⁵

Ek.2 'de yer alan görüşmecilerden, Ermeni asıllı Türk vatandaşı, T.Ç. Yunan uyruklu Rumların Türkiye de kalan malları ile ilgili Ek.2'de vermiş olduğu cevapta bu hususu şöyle açıklıyordu: *"Büyükada'nın Çankaya Caddesi. İstanbul'un en güzel, en müstesna yerlerden biri idi. Burada boş evler vardı. İnönü Kararnamesi ile boşalan bu evler 6 ay boyunca bir evin pencereleri kapıları kilitli, terk edilmiş ise, birisi ben evsiz kaldım deyip 3 şahit gösterip bu evlere giriyorlardı. Belediye bu kişilere evi kiraya veriyordu. 10 sene bu boş evlere girip Emlak vergisini ödeyenlerin zilliyeti, tapu isteme hakkı vardı. Yine Belediye Rumların arsalarına ev yapıyordu. Ev arsadan*

⁶⁴ Reyna Yuda, Yusuf Şen, **Cemaat Vakıfları ve Sorunları**, İstanbul, Gözlem Yayınları, 1994, s.72.

⁶⁵ Akar, Demir, **a.g.e.**, s.158,159-160.

*pahalı ise, senin arsada hiçbir hakkın yok diyordu. Çünkü sahibi yok! Yunanistan'da. Bu şekilde varisi olmadığından kalan mallar çok oldu."*⁶⁶

Türkiye'yi terk etmek durumunda kalanların taşınmazları, bazı yerlerde kayyumlar tarafından idare ediliyordu. "Kayyumlar mahkeme tarafından atanan bilirkişinin verdiği rayiç bedele göre Rum malı kiralanmış oluyordu. Kayyumlar kiracılara mahkemenin Vakıflar Bankasındaki bir hesap numarasına paralarını yatırıyorlar daha sonra vergisi ödendikten sonra kalan para Merkez Bankası'na aktarılıyordu. Kayyumlar, kiranın düzenli ödenip ödenmediğini takip ediyorlardı. Hiç sahibi çıkmadığı için Hazineye devredilen mallar oldukça önemli bir yer tutuyordu. Türk görüşüne göre, 200 milyon dolar, Yunan görüşüne göre ise 500 milyon dolar olduğundan söz edilmektedir."⁶⁷

İstanbul'dan ayrılmak zorunda kalan Yunan uyruklu Rumların mal varlığı konusunda sıkıntıları zaman zaman gündeme gelmiş, ancak sorunlar çözüme kavuşturulamamıştır. Açılan davalarda sonuç vermemiştir. İnönü Hükümeti Yunan uyruklu Rumlara ait ihtiyati tedbir konan banka hesapları ile gayrimenkuller iadesinin gerçekleşmesini tamamen Yunan Hükümetine bağlıyordu. Çünkü 1964 Kararnamesinin Kıbrıs'taki duruma misilleme olarak alındığı, İnönü hükümeti döneminde çalışma bakanı olan Bülent Ecevit tarafından da doğrulanmıştır.⁶⁸ Ancak umut edilen olmadı. Yunan Hükümeti geri adım atmadı. Konunun uluslararası platformlarda ⁶⁹dile getirilmiş olması da iki ülke arasındaki sorunu çözmeye yetmedi.

Yunan uyruklu Rumların mallarındaki ihtiyati tedbirin kaldırılması konusu, Kıbrıs meselesini uzun yıllar devam etmesi sebebiyle uzun bir süre gündeme gelememiştir. Ancak Avrupa Birliğine uyum süreci çerçevesinde yapılan görüşmelerde Davos zirvesinde konu, gündeme getirilmiştir. Türkiye ile Yunanistan aralarındaki ekonomik, sosyal birçok sorunun yanında Batı Trakya'daki Türkler ile Türkiye'deki Rumların sorunlarını çözmek amacıyla yeniden görüşmelere başlamıştır.

⁶⁶ T.Ç., Ermeni asıllı Türk vatandaşı, İstanbul'da 24 Mayıs 2016 tarihinde yapılan görüşme.

⁶⁷ Akar, Demir, **a.g.e**, s.160.

⁶⁸ Akar, Demir, **a.g.e**, s.201-202.

⁶⁹ Bkz. Bu Konu 1965 tarihinde Birleşmiş Milletler Kurulunda gündeme getirilmiştir.

Böylece Yunan uyruklu Rumlar uzun yıllar çözüme kavuşturulamayan mallar üzerindeki tedbirin kaldırılması ilgili sorunu ilk defa resmi olarak açıklığa kavuşturuyordu. Dönemin Başbakanı Özal ve Papandreou'nun gerçekleştirmiş olduğu görüşmeler neticesinde 02.11.1964 tarih ve 6/3801 sayılı Kararnamenin 06 Şubat 1988 tarihli Resmi Gazetede yer alarak yürürlükten kaldırılması; Dışişleri Bakanlığının 03/02/1988 tarihli ve EİUE.7760.419/88 sayılı yazısı üzerine Bakanlar Kurulunca 03/02/1988 tarihinde kararlaştırılmıştır.⁷⁰

1964 Kararnamesinin yürürlükten kaldırılarak Yunan uyruklu Rumlara ait mallar üzerindeki tedbirin tamamen kaldırılması, Yunan uyruklu Rumlar için yeni bir umut olmuştur. Bu karar sonrasında harekete geçen Rumlar ve bunların varisleri karmaşık, ve uzun sürecek davalarla da karşı karşıya kalmış oldular. Birçoğu vekâletle yürüttüğü ve ekseriyetle bir emlakçı ile ya da avukata verdikleri vekâletlerle işlemlerini yapmaya çalışıyorlardı. Özellikle malının gelirleri hazineye devredilenler, devletle karşı karşıya kalmışlar ciddi itilaflar ortaya çıkmıştır. Rumlar, 1988-1991 yılları arasında mallarını satma olanağı bulmuşlardır.⁷¹

Hem Yunan uyruklu Rumların burada kalan gayrimenkulleri hem de 1964 Kararnamesinden sonra Rum cemaatine bağlı vakıf mallarının iadesi konusunda yapılan uygulamalar Rum cemaati açısından çoğu zaman lehte kararlarla sonuçlanmıştır. 2002 yılında gerçekleştirilen yasal düzenleme ile cemaat vakıflarına tüzel kişilikleri olsun ya da olmasın, gayrimenkul edinme hakkını bakanlar kurulunun iznine bağlamaktaydı. 02 Ocak 2003 tarihli, 4778 sayılı kanunun 3.maddesine azınlık cemaatlerinin satın alma, miras, bağış ve herhangi bir diğer yolla gayrimenkul edinebilmeleri için Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün izninin yeterli olduğu hükmü konuldu...Davacı vakıflar 2002 sonrası yapılan değişikliklerin 1936-1974 yıllar arasında dini azınlık vakıflarının bağış ve diğer yollarla elde ettikleri gayrimenkullerin iadesini öngörmediğini ve Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün 1936 sonrası elde edilen gayrimenkullerinin kaydını reddettiğini ifade etmektedirler.⁷²

⁷⁰ Resmi Gazete, 06.02.1988, S.19717, s.24.

⁷¹ Akar, Demir, a.g.e, s.160-166.

⁷² Akgönül, a.g.e, s. 375-377.

Gayrimüslim cemaatleri arasında en fazla taşınmaza sahip vakıflar Rum cemaatine ait vakıflardır. Rum cemaati vakıflarının İstanbul da mevcut birçok vakıf malları VGM devredilen malları için VGM, 5737 sayılı Vakıflar Kanunu Şubat 2008’de yürürlüğe girmesinden sonra 13 Mayıs 2008 tarihli genelge ⁷³ ile cemaat vakıflarının ellerinden alınan taşınmazları geri alabilmek için geçici 7.madde altında yapacakları başvurularda ibraz edilecek belgeler sıralanmaktadır. Ancak bu genelgeyle cemaat vakıflarının temin edemeyecekleri belgeleri ibraz etme yükümlülüğünün getirilmesi uygulamada el konulan malların iadesini güçleştirme hatta imkânsız kılma tehlikesi taşımaktadır.⁷⁴

Vakıfların 1936 yılından sonra edindikleri taşınmazların sonradan ellerinden çıkmasına yönelik AİHM’de birçok sonuçlanmamış davalar bulunmaktadır.⁷⁵ 1964 Kararnamesi, dolaylı olarak Rum Vakıflarının etkilenmesinde önemli rol oynamıştır diyebiliriz. Şöyle ki vakıf malları çoğu bağış yolu ve vasiyetlerle gerçekleşen vakıf taşınmazları için istenilen vasiyet belgeleri bu kişilerin özellikle 1950-1965 yılları arasında Türkiye’yi terk etmek zorunda kalması, ayrıca bunların ikinci üçüncü kişilere satılması, devredilmesi istenilen vasiyetnamelerin de bulunmasında sıkıntıya sebep olmuş. Bu yüzden belge ibraz edilemeyen birçok vakıf malının da Vakıflar Genel Müdürlüğüne işlem yapılması mümkün olmamıştır. 09 Ocak 2007 tarihli kararı ile AİHM, İstanbul Fener Rum Lisesi Vakfı’nı iade etmeye ya da vakıf yönetimine 900.000 Avro ödemeye mahkûm etmiştir. Hükümet verilen yasal süre içerisinde 900.000 Avro tazminatı ödeyerek yasal sorumluluğunu yerine getirmiştir.⁷⁶

Batı Trakya Türklerine ait vakıflarda da Yunan Hükümeti tarafından getirilen keyfi uygulamalar basınında gündeminde yer almıştır." Yunanlılar Türk Vakıflarına el koymak istiyor. Yunan Valisi Rodos Evkaf Meclisinin süresinin bitmesine iki ay varken feshetti. Vakıf mallarını yönetmekle görevli mahalli heyetler 1949’dan beri çoğunluk esasına dayalı bir usulle seçilmekte iken bu seçim esası geçen Ekim ayında

⁷³ Bkz. T.C. Başbakanlık Vakıflar Genel Müdürlüğü, B.02.1.VGM.0.12.00.00.303/99-866726 sayılı ve 5737 sayılı Vakıflar Kanunun Geçici 7.maddesinin uygulanması hakkındaki Genelge2008/6, 13 Mayıs 2008.

⁷⁴ Hatemi, Kurban, **a.g.e**, s.30-31.

⁷⁵ Işık, **a.g.t**, s.131.

⁷⁶ Hatemi, Kurban, **a.g.e.**, s.32.

Yunan Hükümetinin aldığı bir kararla değiştirilmiş yeni seçimlere seçimden çok tayin niteliği taşıyan bir seçme esası içinde gidilmiştir. Yunan Valisi kendisi yaptığı tayinlerle temsil niteliğinden yoksun yeni bir yönetim kurulu kurmuştur Rodos Müftüsü Evkaf Meclisi başkanlığından istifa etmiştir. Yunan makamları On iki Ada'daki Türk evkafına ait mal ve gelirlere tamamıyla el koymuştur."⁷⁷Böylece Yunan Hükümeti hem Lozan Antlaşması hükümlerine hem de milletlerarası hukuk kaidelerine aykırı uygulamalarda bulunmuştur.

Bu bağlamda Yunanistan'ın da Batı Trakya Türklerinin Lozan ve Atina antlaşmaları ile teminat altına alınan haklarını ve Batı Trakya Türklerine ait vakıfların özerkliğini yok eden yasalar ve getirilen yeni Kararnameler ile din, eğitim ve hayır işlerinde toplumsal bir rol oynayan vakıflar çalışamaz hale getirilmeye çalışılmıştır. Vakıfların başına Hristiyan Valinin getirilmesi ile Valinin istediği vakfa istediği kişiyi atayabilmesi sağlanmıştır. Vakfın yönetimi, bütçesi kurulları tamamen valinin yetkisine bırakılmıştır. Vakfa ait olduğu belgelenemeyen mülklere devletin el koyması mümkün hale gelmiştir. Bazılarının tapularının bulunmadığı, bazı vakıfların çok eski yıllarda kurulmuş olmaları vakıfları önemli sıkıntılarla karşı karşıya bırakmıştır.2008 yılında getirilen yeni düzenleme ile vakıfların yönetimi ve denetimi konusunda müftülere geniş yetkiler verilmiş, vakıf mallarının ipotek edilmesi ve satılması yasak olduğu halde, bu tamamen müftülerin onayına bırakılmıştır.⁷⁸ Ancak Müftülerin seçimle değil de atama yolu ile işbaşına getirilmesi bu husustaki hak ihlallerinin de artmasına yol açmıştır.

Bugün Türkiye'de Ağustos 2002 tarihine kadar azınlıkların 1936 Beyannamesi çerçevesinde satın alma, bağış vasiyet dâhil, hiç bir şekilde taşınmaz mal edinmeleri mümkün olmamasına rağmen, AB uyum yasaları çerçevesinde 03.08.2002 tarih ve 4771 sayılı kanunun 4 maddesi gereği, daha önceden kabul edilmiş tüzel kişilik hakları ve idari kararlar ve kanunda belirtilen şartlar dâhilinde azınlıklar Türkiye'nin

⁷⁷ **Ulus Gazetesi**, 31 Aralık 1964, s.1-7.

⁷⁸ Aykoç, **a.g.t.**, s.416-418-419.

her yerinde hiç bir engel olmaksızın, serbestçe her çeşit taşınmaz mala sahip olabileceklerdir.⁷⁹

3.3.16 Mart 1964 tarihli Kararnameden En Çok Etkilenen Rum Kurumları.

3.3.1. Rum Okulları

İstanbul'un fethinden sonra, Fatih Sultan Mehmet'in Patrik Yenadiyos'a tanıdığı özel imtiyazlar sonucu İstanbul'daki Rum gençliğin eğitim programı 1836 'da Patrikhanede oluşan Merkez Eğitim Kurulu tarafından belirlenmeye başlar.1860 'da kurulan İstanbul Filoloji Derneği ile 19. yüzyıl ortalarında kurulan birkaç eğitim derneğinin oluşturduğu heyet, okullardaki eğitim programını düzenler. Islahat Fermanı milletlere Hristiyan azınlıklara ilim, sanat ve sanayi okullarının kurulmasında, ilköğretimden sonra yüksek eğitim hakkını güvenceye alınmasında önemli imkânlar sağlar. İstanbul Rumlarının eğitim ile ilgili yapılması gereken, cemaate ait ilkokulların yaşama geçirilmesiydi. Bu okullar cemaat tarafından seçilen ve Patrikhane tarafından onaylanan üç-dört kişiden oluşan okul kurulları tarafından yönetiliyordu.⁸⁰ Yani cemaatin tüm kurumları gibi kurulan her okulun sorumluluk yetkisi patrikhanedeydi.

Rum okulları tarihsel süreç içerisinde batılı devletlerin, Rusya'nın emperyalist emelleri ve çıkarları doğrultusunda kullanılmışlardır. Bu bağlamda Osmanlı Devleti'nin azınlık okulları üzerinde 1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesinin yayınlanması ve uygulanması kadar olan süreç içerisinde hiçbir denetim olmayışı, bu okulların zamanla sayılarını ve zararlı faaliyetlerini arttırmışlardır.⁸¹

19. yüzyıl başlarında varlıklı Rum Aileleri, çocuklarının eğitimini eve gelen öğretmenler sayesinde karşılar.1808 de fermenciler loncasının ekonomik desteğiyle erkek çocuklarına yönelik Pera Cemaatinin erkek çocukları için iki ilkokul açılır 20.yüzyıl başlarında Kız Rum okullarının bulunduğu okulların yanında bir de Anaokulları açılmaya başlanmıştır. İstanbul'da Rum cemaat okullarının yanında Pera

⁷⁹ Kara, **a.g.t.**, s.139.

⁸⁰ Bozis, **a.g.e.**, s.37.

⁸¹ Mehmet Dere," Türkiye'de Azınlık Okulları. (1945-2007)", **Niğde Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Yüksek Lisans Tezi, 2008, s.199-200.

'da yani bugünkü Beyoğlu'nda Pera Rum Cemaatine ait özel okullar bulunmaktaydı. Çünkü burada cemaatin en varlıklı kişileri oturuyordu. Bu okullarında denetimini aynı şekilde Patrikhane üstleniyordu.⁸² Yani eğitim kurumları ile dini bir kurum statüsünde olan Patrikhane tamamen birbirine bağlıydı.

Lozan Barış Antlaşmasının 40.maddesine göre, bütün gayrimüslim azınlıklar giderlerini karşılamak şartı ile eğitim ve öğretim amacıyla okul ve başkaca kurumlar açma hakkına sahiptir. Yine aynı madde gereği kendi okullarını açma ve kendi anadillerde eğitim alma hakkı, aynı zamanda bu eğitim kurumlarını idare etme yetkisi tanınmıştır.⁸³

Azınlık okulları Türkiye'deki eğitim sistemi içerisinde hem anadilde hem de resmi dil olmak üzere iki dilde eğitim veren okullardan ibarettir. Ancak Kıbrıs sorunun ağırlaşması nedeniyle Yunanistan'la gerilen ilişkiler sonucunda getirilen yeni uygulamalar, aynı zamanda Türkiye'de yaşayan Türkiye Rumları üzerinde baskı unsuru olmuştur. Bu durumundan en fazla etkilenen Rum kurumlarının başında Rum okulları olmuştur.⁸⁴ 1964 kararnamesi sonucunda beklenenden fazla sayı da kişinin ülkeyi terk etmesi azınlık cemaatindeki okullarda öğrenci sayısının azalmasına hatta bu yüzden birçok okulun kapanmasına yol açmıştır.

3.3.2. 1964 Kararnamesinin Rum Okullarına Etkileri

1950'li yılların ortalarından itibaren Türkiye ile Yunanistan arasında ilişkilerin Kıbrıs sorunu nedeni ile gerginleşmesine paralel olarak azınlık eğitiminde kısıtlayıcı uygulamaların yeniden gündeme geldiği görülmektedir. Özellikle 1964 yılından itibaren bu uygulamalar hız kazanmıştır.⁸⁵ İstanbul'daki Rum okulları ve bu okullardaki öğrenci sayılarının yıllar içindeki durumunu incelediğinde, nüfusun özellikle 1960 yılından sonra düşüşe geçtiği görülmektedir.

⁸² Bozis, **a.g.e**, s.39-37-38.

⁸³ Macar, **a.g.e.**, s.53.

⁸⁴ Nurcan Kaya, **Geçmişten Günümüze Azınlık Okulları: Sorunlar ve Çözümler Projesi Raporu**, C: 2, Tarih Vakfı, 2013, s.39.

⁸⁵ Aykoç, **a.g.t**, s.601.

Tablo 3.1: İstanbul Rum Okulları Ve Öğrenci Sayıları (1951-1962)⁸⁶

ÖĞRETİM YILI	OKUL SAYISI	ÖĞRENCİ SAYISI
1951-1952	55	5.378
1954-1955	55	6.495
1955-1956	56	6.589
1956-1957	55	6.888
1960-1961	55	7.057
1961-1962	54	6250

Kaynak: Kaya, Nurcan, **Geçmişten Günümüze Azınlık Okulları: Sorunlar ve Çözümler Projesi Raporu**, Cilt 2, Tarih Vakfı, 2013, s.173-174.

1951-1962 yıllarını değerlendirilen Tablo.3.1' den anlaşılabacağı üzere, iddia edildiği gibi⁸⁷ nüfusun dolayısıyla okullardaki sayının 1955 sonrasında belirgin bir azalmanın olmadığı görülmektedir. Zağrofyen Lisesi eski müdürü olan Dimitri Frangopulo öğrenci sayısındaki azalmanın öğretmenlerin bu tayinlerine engel olduğunu, bu sayının giderek azaldığını belirtmektedir. Kendisine göre, Türk tarafı fazla kontenjan öğretmenin gönderilmesi taraftarı iken, diğer tarafın bunu kabul etmediğini belirtmektedir.⁸⁸

1964 Kararnamesi uygulandığı süreçte, Yunanistan ve Türkiye hükümetlerinin Batı Trakya Türklerine ve Türkiye Rumlarına eğitim konusunda yeni mevzuatlar getirilerek mütakabiliyet esasına dayanan girişimlerin olduğu, dönemin Milli Eğitim Bakanı'nın basına yaptığı açıklamalarda şöyle ifade edilmektedir.

"Yunanistan Hükümetinin Türkiye'de eğitim görmüş Türk asıllı 35 öğretmene Batı Trakya Okullarında görev verilmemesi üzerine, Milli Eğitim Bakanı Dr. Öktem bu harekete aynen mukabele edileceğini ve Rum Okulları'nın özel haklarının kaldırılacağını belirtmiştir. Açıklamasında: "İstanbul'daki Rum azınlık okullarında

⁸⁶ Dimitri Frangopulos'dan aktaran Kaya, **a.g.e.**, s.173-174.

⁸⁷ Bkz.Kaya, **a.g.e.**, s.42-64. Rum nüfusun göçünün 6-7 Eylül 1955 olaylarından sonra gerçekleşmediği, Asıl göç'ün 1964 olduğunu iddia etmektedir. Bu iddiasını 1955-1960 yılları arasında okullardaki öğrenci sayısından yola çıkarak göstermektedir. Rum nüfusun 1964 yılı Kararnamesine bağlı olarak, ve okullardaki öğrenci sayısındaki belirgin azalmayla, ağırlıklı olarak 1965 yılı ve sonrasında gerçekleştiğini ifade etmektedir.

⁸⁸ Yahya Koçoğlu, **Hatırlıyorum**, İstanbul, Metis Yayınları, 2003, s.94.

şimdiye kadar bir takım özel düşüncelerle mevcut mevzuat hükümlerini aşan bir dostluk gayreti güdülmüş sahip oldukları hakların üstünde birtakım haklar tanınmıştır. Nitekim Heybeliada Ruhban Okulu'na da talimatın üstünde birtakım haklar bahşedilmiştir. Türk azınlık okullarına tanınmayan bu neviden haklar konusunda bundan böyle mütekabiliyet esası ile sıkı sıkıya bağlı kalmamız tabiidir. Ruhban Okulu'ndaki yabancı öğrenci sayısının tahdit edileceğini açıklamıştır." ⁸⁹ Buradan anlaşıldığı üzere, Yunanistan'ın Batı Trakya'da uygulayacağı her türlü mevzuat hükmü, aynı şekilde buradaki Rum okullarında da karşılık bulacaktır. Nitekim, Heybeliada Ruhban Okulları'ndaki yabancı öğrenci sayısını tahdit edileceği açıklaması önemli bir uygulamadır. Türk Hükümeti diğer azınlık okullarına uygulanan haklardan daha fazlasını Rum vatandaşlarının okullarına uyguladığı, ancak tüm bu olumlu teşviklere ve haklara rağmen Yunan Hükümetinin aynı sorumlulukta davranmadığını belirterek, zaman içerisinde yeni uygulamalar ve mevzuatlarla ⁹⁰ Yunanistan Hükümetine tepkisini göstermiştir. Ancak Yunan Hükümeti sadece 1964 değil, daha önceki yıllarda da ⁹¹ eğitim konusunda uyguladığı politikalar Batı Trakya Türklerinin bugünkü durumunu açıkça göstermektedir.

Lozan Antlaşması ile gayrimüslim vatandaşlarımıza karşılıklılık (mütekabiliyet) ilkesi konu edilmeksizin, Müslümanlara tanınan her türlü hakların aynı zamanda Müslüman olmayanlara tanınması, benzer şekilde Yunanistan'da da Hristiyanlara tanınan hakların Hristiyan olmayanlara tanınacağı belirtilmiştir. Lozan Antlaşması ile her iki ülkede de hemen hemen eşit sayıda azınlığın kalması Yunanistan ve Türkiye Hükümetine aynı sorumlulukları yüklemiştir. Yasalar önünde eşitlik, ayrımcılıktan korunma hakkı anadilde eğitim veren özel okullar açma hakkına gibi Lozan antlaşmasında tanınan bu imtiyazlar sayesinde Rumlar,

⁸⁹ **Milliyet Gazetesi**, 13 Nisan 1964, s.1-7.

⁹⁰ Bkz.18 Haziran 1965 tarihli **Resmi Gazete**, 625 sayılı Özel Öğretim Kurumları Kanunu.

⁹¹ Yunanistan'ın eğitim konusunda uyguladıkları baskılar çeşitlilik göstermektedir.1962-1963 yılında Türk azınlık okulları müfettişi, azınlık okullarında okutulan aritmetik, geometri, tabiat bilgisi kitaplarını yasaklamıştır. Gerekçe olarak kitaplarda Yunanistan ölçü birimlerinin olmaması gösterilmiştir. Her eğitim yılının başlamasında 3 ay geçmesine rağmen Türkiye'den gönderilen ders kitapları inceleme bahanesiyle zamanında verilmemiştir. Birçok öğretmenin çeşitli bahanelerle işlerine son verilmiştir. **Bkz.** Melih Akdeniz,"1930'dan Yunanistan'ın Avrupa Birliğine Girişine kadar Batı Trakya Türkleri(1930-1981)",**Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Doktora Tezi, s.187.**

imparatorluğun gayrimüslimler içerisinde en fazla nüfusa sahip olduklarından ⁹² dolayı eğitim alanında da en fazla okula sahip azınlık statüsünü 1964 yılına kadar önemli ölçüde korumuş, ancak mütekabiliyet ilkesi sonucunda 1964 yılında getirilen yeni uygulamalar ve mevzuata dâhil edilen Özel Öğretim Kanunları gibi kanunlarla, Rum okullarının bağımsız statülerini kaybettikleri görülmektedir.

1964 yılında Yunan uyruklu Rumların ülkelerine geri gönderilmeleri kararı sonucunda etkilenen Rum okulları aynı zamanda zararlı faaliyetlerde bulundukları ve propaganda yaptıkları gerekçesiyle sıkı bir denetime tabi tutulmuşlardır. Özellikle, Aynoroz'un 1000.yıldönümünde Bizans devrinin hasretini belirten isim manasıyla Hristiyanlık propagandası yapan filmim gizlice ülkemize sokarak okullarda gösterime sokulması bu kişiler hakkında kovuşturma kararının açılmasına sebep olmuştur.⁹³ Rum okullarına bu hususta her zaman kuşku ile bakılması ve bu güvensizlik ortamı 1964 yıllarında had safhaya ulaşmıştır. Bu tarihten sonra hız kazanan göçler sebebiyle nüfus önemli ölçüde azalmıştır.⁹⁴ Güvensizlik ortamı neticesinde ise, hükümetin Rum okullarının yönetimiyle ilgili yeni kararlar aldığı ve bu tarihten sonra bu kararların daha yoğun bir şekilde uygulandığı görülmektedir. 1964 Kararnamesinin İstanbul'daki Rum Okullarına yansıyan etkisini, o zamandan günümüze sayısal verilerle incelediğimizde, Kararnamenin öğrenci sayısının azalmasında önemli rol oynadığı görülmektedir.

⁹² Aykoç, **a.g.t.**, s.142.

⁹³ **Milliyet Gazetesi**,12 Nisan 1964, s.7.

⁹⁴ Aykoç, **a.g.t.**, s.615.

Tablo 3.2: İstanbul’da Rum Okulları ve Öğrenci Sayıları (1963-2012)⁹⁵

(Aynı Okulun İlköğretim ve Lise kısımları ayrı birer okul olarak toplam sayıda verilmiştir.)

ÖĞRETİM YILI	OKUL SAYISI	ÖĞRENCİ SAYISI
1963-1964	54	6.250
1964-1965	54	6.757
1969-1970	53	3.904
1972-1973	49	2.810
1973-1974	45	2.469
1974-1975	37	2.012
1975-1976	35	1.708
1976-1977	34	1.514
1977-1978	33	1.311
1979-1980	30	982
1980-1981	25	810
1984-1985	24	574
1986-1987	23	506
1989-1990	20	430
1991-1991	19	415
1996-1997	18	297
1998-1999	17	276
1999-2000	16	267
2000-2001	16	258
2001-2002	16	259
2002-2003	15	247
2003-2004	13	239
2004-2005	13	221
2005-2006	13	228
2006-2007	12	220
2007-2008	12	212
2008-2009	12	220
2009-2010	12	216

⁹⁵ Dimitri Frangopulos’dan aktaran Kaya, **a.g.e.**, s.174.

ÖĞRETİM YILI OKUL SAYISI ÖĞRENCİ SAYISI

2010-2011	11	223
2011-2012	9	216

Kaynak: Kaya, Nurcan, **Geçmişten Günümüze Azınlık Okulları: Sorunlar ve Çözümler Projesi Raporu**, Cilt 2, Tarih Vakfı 2013, s.174.

Tablo 3.2’ deki sayısal verilerden de anlaşıldığı üzere, 1964 yılından sonra okullardaki öğrenci sayısının oldukça düştüğü görülmektedir. Tabii ki bunda en önemli etken Kıbrıs Sorunu sebebiyle gerginleşen Türk Yunan İlişkileri sonucunda Rum azınlık göçünün 1964 Kararnamesiyle yoğunluk kazanmış olmasındandır.⁹⁶ Zaman içerisinde de bu sorunun çözülememesi, 1974 Kıbrıs Barış harekâtı gibi olaylar yüzünden kendilerini güvende hissetmeyen birçok Rum vatandaşı ülkeyi terk etmişlerdir. Tüm bu olaylar sonucunda günümüzde Rum Okulların en temel sorunu öğrenci bulamamak olmuştur. Rum Cemaatine ait okullardan "Ayios Konstantinos kız ve erkek ilkokullarında öğrenci sayısı 1964’te sınır dışı edilen Yunanlılarla ilgili olaylardan sonra azalmaya başlamış ve 1989 Kasım ayında okul kapatılmıştır. Aynalı Çeşme İlkokulu Beyoğlu’nda 1891 kurulan ve faaliyetini 1975’e kadar sürdüren Kız İlkokulu daha sonra karma olmuş okul 1974-1975 öğretim yılında öğrenci yokluğu nedeniyle kapanmıştır. Nane İlkokulu Pera Rum Cemaatinin en fazla öğrenciye sahip okullarındandı. 1921-1922 eğitim döneminde 10 öğretmen ve 264 öğrenci bulunuyordu. 1971-1972 yıllarında okula 37 öğrenci devam etmekteydi. Aynı yılın sonunda okul kapandı. 1846 yılında kurulan Zağrofyen Lisesi 1964 Yunan uyruklu Rumların ülkeyi terk etmesiyle aşamalı olarak Rum okullarındaki öğrenci sayısı hızla azalma başladı. 1962’de Zağrofyen’a 900 erkek öğrenci devam ederken bu sayı 1990’larda 60’a düştü.”⁹⁷ Mart-Nisan-Mayıs 2006 aylarında okullar ve öğrenci sayılarını karşılaştırılarak gerçekleştirilen Saha çalışmasının sonuçlarını göstermek şu andaki mevcut durumu anlamamız açısından faydalı olacaktır. Resmi istatistik verilere göre⁹⁸ faaliyette bulunan dokuz okul bulunmaktadır ve bunlar yalnızca Zapyon Okulu, anaokulundan liseye tüm seviyelerde eğitim sunmaktadır.

⁹⁶ Akgönül, **a.g.e.** s.285.

⁹⁷ Bozis, **a.g.e.** s.42-43-44-76.

⁹⁸ Bu veriler Yunanistan Konsoloslukuna bağlı olarak görev yapan eğitim danışmanı Dimitri Frangopoulos tarafından verilmiştir. Bkz. Benlisoy Foti, Aslanoğlu Anna Maria. Rigas Haris. **İstanbul Rumları: Bugün ve Yarın**, s.24-25-26.

Fener Rum Lisesi ve Zağrofyon Rum Lisesi, ortaokul ve lise eğitimi sunmaktadırlar. Ayrıca Zapyon'un anaokulu dışında, Galata'da ikinci bir anaokulu faaliyet göstermektedir. Merkez Okulu ise (Kentrikon) öğrenci yokluğuna rağmen, binanın yitirilmemesi için bir öğretmen bulundurmaktadır. İstatistiki veriler aşağıdaki tablolarda açıklanmıştır.⁹⁹

Tablo 3.3: 2005-2006 Eğitim-Öğretim Yılı İstatiki Veri Tabloları:

İlk ve Ortaöğretim Okulları	I	II	III	IV	V	VI	VII	VII	X	TOPLAM
Yeşilköy				1		1				2
Langa	4	1	2	1	3	3				14 (13)
Zapyon	7	7	8	7	12	10	8	12	12	83 (39)
Kadıköy	1		2	1	2					6 (1)
Maraşlı	3	1	3	1	1					9 (9)
Büyükdere	2	2		3	1	2				10 (7)
Büyükada		1			2	1				4 (2)
Fener Lisesi							9	9	9	27 (14)
Zağrofyon							2	4	9	15 (2)
Toplam	17	12	15	14	21	17	19	25	30	170 (87)

Kaynak: Katerina Markou, “Türkiye’de Azınlık Eğitim Sistemi Çerçevesinde İstanbul Rumlarının Eğitimi”, Yayına Hazırlayan: Foti Benlisoy, Anna Maria Arslanoğlu, Haris Rigas, **İstanbul Rumları: Bugün ve Yarın**, İstanbul, İstos Yayınları, 2012, Zağrofyon Lisesi Mezunları Derneği, 2006. s.25. Parantez içindeki rakamlar Antakyalı (anadili Arapça olan) öğrencileri ifade etmektedir.

⁹⁹ Katerina Markou, “Türkiye’de Azınlık Eğitim Sistemi Çerçevesinde İstanbul Rumlarının Eğitimi”, Yayına Haz: Foti Benlisoy, Anna Maria Arslanoğlu, Haris Rigas, **İstanbul Rumları Bugün ve Yarın**, İstanbul, İstos Yayınları, Haziran 2012, s.25-26.

Tablo 3.4:2005-2006 Lise Eğitim-Öğretim Yılı İstatiki Veri Tabloları:

LİSELER	I	II TM	II SOS	II DİL	II TİC	II FM	III MAT	III SOS	III DİL	TOPLAM
Zapyon	2					1				3 (2)
Fener	12	3	3	2		1	1	1	1	24 (11)
Zağrofyan	8	7		2	3	7	2	3		32 (5)
TOPLAM	22	10	3	4	3	9	3	4	1	59 (18)

Kaynak: Katerina Markou, “Türkiye’de Azınlık Eğitim Sistemi Çerçevesinde İstanbul Rumlarının Eğitimi”, Yayına Hazırlayan: Foti Benlisoy, Anna Maria Arslanoğlu, Haris Rigas, **İstanbul Rumları: Bugün ve Yarın**, İstanbul, İstos Yayınları, 2012, Zağrofyan Lisesi Mezunları Derneği, 2006. s.26.

Tablo 3.5: 2005-2006 Anaokulları Eğitim-Öğretim Yılı İstatiki Veri Tabloları

Anaokulları	Toplam
Zapyon	11(2)
Galata	9 (9)
Toplam	20 (11)

Kaynak: Katerina Markou, “Türkiye’de Azınlık Eğitim Sistemi Çerçevesinde İstanbul Rumlarının Eğitimi”, Yayına Hazırlayan: Foti Benlisoy, Anna Maria Arslanoğlu, Haris Rigas, **İstanbul Rumları: Bugün ve Yarın**, İstanbul, İstos Yayınları, 2012, Zağrofyan Lisesi Mezunları Derneği, 2006. s.26.

Görüldüğü üzere, tüm öğrencilerin toplam sayısı sadece 249'dur. Bunların içerisinde Antakya'dan gelmiş Ortodoks Rumlar da vardır. Antakyalı Rumların olmadığını düşündüğümüzde bu sayı daha da azalacaktır.2005-2006 yılında Yeşilköy İlkokulunun öğrenci sayısı sadece iki öğrenciden ibaret olduğu için ertesi yıl okulun faaliyeti durduruldu. Görüldüğü gibi okullardaki öğrenci sayısı oldukça azdır. Daha sonraki yıllarda da Rum Okulları öğrenci yokluğu nedeniyle yavaş yavaş kapatılmak zorunda kalacaktır.

Rum okulları öğrenci azlığından şikâyet ederken, açık olup, öğrencisi olmadığından faaliyette bulunmayan okullarda kapanma korkusuyla karşı karşıya kalmışlardır. Çünkü 26810 sayılı Özel Öğretim Kurumları Yönetmeliğinin

9.maddesine göre öğrencisi bulunmaması sebebiyle iki yıl eğitime ara veren okullar MEB tarafından kapatılmışlardır. Zağrofyen Okulu'nun İlkokulu da bu sebeple kapatılmak zorunda bırakılan okullardandır.¹⁰⁰ Hâlbuki 1949-1950 yıllarında yakın mahallelerde oturan Rumların sayısı o kadar çoktu ki, neredeyse aynı güzergâhta çok az aralıklarla Rum okullarına rastlamak mümkündü. Örneğin; Nane İlkokulu, Ayios Konstantinos İlkokulları ve Aynalı Çeşme İlkokulları, Odigitria İlkokulu gibi.¹⁰¹

1964'te Yunan uyruklu Rumların gönderilmesiyle büyük ölçüde nüfusunu kaybeden Rumlar, Rum vakıflarına bağlı okullarda, vakıf gelirlerinin eski gücünü kaybetmesinden dolayı buradan gelecek maddi destekte giderek zayıflamıştır.¹⁰² Çünkü 1936 beyannamesinden sonra belge ibraz edilemeyen vakıfların elde ettikleri taşınmazlarına el konulmuş ve bunların sahipleri bulunamadığı için bu mallar hazineye devredilmiştir. Kendi içinde vakıfları ile sosyal hayatlarını düzenleyen, okulları için önemli bir gelir kaynağını kaybedilmesi bu insanlar için önemli bir desteğinde yok olması demektir.

Türk hükümetinin 1930 Antlaşması'nı iptal etmesiyle Rum Okulları'na yeni uygulamalar getirilmiştir. Öncelikle Ortodoks din adamlarının azınlık okullarına girmesi, okullarda yapılan sabah duası ve HRO mezunlarının Rum okullarında öğretmenlik yapması yasaklanır.¹⁰³ 1964'te bazı Rum azınlık okullarının resmi okullara denkliği kaldırılmıştır.¹⁰⁴ Bu sebepten bu okullarda okuyan öğrenciler devlet okullarında sınava girmek zorunda kalmışlardır.

¹⁰⁰26810 sayılı Özel Öğretim Kurumları Yönetmeliğinin 9. Maddesine göre Kurum açma izni alan bir kurumun iki yıl içinde öğretime başlamaması, öğretime başladıktan sonra izinsiz olarak öğretime ara vermesi, iznin alınış amaçları dışında kullanıldığının tespit edilmesi halinde, izni veren merci tarafından kurum açma izni ile işyeri açma ve çalışma ruhsatı iptal edilir. Bu maddeye dayanılarak öğrenci yokluğu nedeniyle iki yıl üst üste eğitime ara veren azınlık okulları aksi yöndeki taleplerine karşın MEB kararı ile kapatılmıştır. Zağrofyen Rum okulunun ilkokul bölümü bunlardan birisidir. Bkz. Kaya Nurcan, Geçmişten Günümüze Azınlık okulları sorunlar ve çözüm önerileri, s.186.

¹⁰¹ Bozis, **a.g.e.**, s.42.

¹⁰² Kaya, **a.g.e.**, s.54.

¹⁰³ Macar, **a.g.e.**, s.205-206.

¹⁰⁴ Bkz. **Milliyet Gazetesi**, 9 Haziran 1964, s.1.

Rum okullarındaki öğrenci sayısının azalması konusunda çözümün ancak bu okullara Türk vatandaşı olmayan öğrencileri alınması ile bu sorunun çözüleceğine dair iddialar birlikte özellikle mütekabiliyet ilkesinin kaldırılması, aksi takdirde aynı sorunlarla Türkiye'nin de karşılaşabileceğini inancını destekleyen ve bu hususla ilgili bir Rum Müdiresinin soruna getirdiği bakış açısı şöyle aktarılmaktadır:

*"Rum okullarındaki öğrenci sayısının çok azalmış olması belki daha da azalacak olması nedeniyle okulların kapanma tehlikesi bulunmaktadır. Bu okulların kapanması halinde mütekabiliyet ilkesinin uygulanması nedeniyle ve bu uygulamaya devam edilmesi halinde Yunanistan'daki Türk azınlık okullarının söz konusu durumdan zarar görebileceği hatırlanmalıdır. Türkiye kontenjanları arttırmak istiyor. Buradaki okullar bittiği zaman eğer Yunanistan sen de Kontenjan öğretmeni gönderme derse Türkiye ne yapacak? Bu kararın şimdiden alınması gerekiyor."*¹⁰⁵

Söz konusu söylemdeki gibi mütekabiliyet ilkesinin kaldırılmasını istemek aslında tek taraflı bir yaklaşımı kabul etmek anlamına gelmektedir. Her iki tarafın zaten aynı karşılıklılık ilkesini hayata geçirmesi bir yerde her iki tarafında haklarını garantiye alma çabasıdır. Bu şekilde bir yaklaşım objektiflikten uzak tek taraflı bir anlayıştır. Aksi takdirde, mütekabiliyet ilkesi kaldırıldığı zaman, her iki tarafın keyfi uygulamaları yaptırım gücü olmadığından sorunları daha da çıkmaza sokacaktır. Mütekabiliyet ilkesi her iki ülkenin de yaptırım gücüne zemin hazırlar. Bu yüzden uygulanması her iki tarafında yararınadır. Keyfi sonuçlara mümkün olduğunca az sebep olması açısından olması gereken bir uygulamadır. Bu bağlamda Yunanistan Hükümetinin de Batı Trakya'daki Türk okullarında görevli öğretmenlerin Yunanca imtihanında başarılı olmadığı gerekçesiyle görevlerinden uzaklaştırmalarına karar verilen 60 öğretmenin durumları Yunan Milli Eğitim Bakanlığı'nın aldığı bir kararla düzeltilmiştir. Yunan Milli Eğitim Bakanı bu kararı alırken gerekçe olarak Türk azınlığı okullarının kapanması tehlikesini göstermektedir.¹⁰⁶

¹⁰⁵ Kaya, a.g.e, s.180.

¹⁰⁶ **Bozkurt Gazetesi**, 2 Ekim 1964, s.1.

Atatürk ve Venizelos arasında imzalanan İkamet, Ticaret ve Seyrisefain Antlaşması her iki ülke halkı arasında yakınlaşma sağlamış, özellikle İstanbul'a göç eden Yunan uyruklu Rumlarla artan nüfus sayesinde İstanbul Rumları, İstanbul'daki varlığını uzun yıllar korumuştur. Artan nüfusla birlikte İstanbul Rumları, kültürel ve sosyal ve ekonomik açıdan belli bir seviyeye ulaşmış ancak, 1964 Kararnamesiyle yaşanan süreçle birlikte, nüfustaki azalma, Rum Kurumları arasında en fazla Rum Okullarının etkilenmesine sebep olmuştur. Özellikle 1930 tarihli, İkamet, Ticaret ve Seyrisefain Antlaşmasının feshiyle ortaya çıkan gelişmeler azınlıkların eğitimi konusunda yeni kararlar ve yeni tedbirler alınmasına sebebiyet vermiştir. Yunan uyruklu Rumların ve bunlara aile bağı ile bağlı olan Türk uyruklu Rumların göç etmesi Rum okullarındaki zaten az olan sayıyı giderek yok denecek derecede düşürmesi Türk hükümetinin eğitim konusunda yeni uygulamalar getirmesi, Atina'ya bazı önlemler alınması noktasında harekete geçirmiştir. Bu konuda yapılan ilk girişim gazetelere şu şekilde yansiyordu "Atina, Adalar'daki Rum Okulları için UNESCO'ya başvurdu"¹⁰⁷

Atina'nın tepkisinin sebebi haberin içeriğinde şöyle ifade ediliyordu: "İmroz ve Bozcaada'daki Rum Okullarının Milli Eğitim Bakanlığı emrinde Türkçe ve dini eğitim yapmalarını öngören kanun maddesinin 16 Temmuz 1964 tarihinde tekrar yürürlüğe konması Yunanlıların itirazı ile karşılaşmıştır. Mesele Yunan Delegasyonunun teşebbüsü ile görüşmek üzere Paris'te dün açılan UNESCO toplantısının gündemine alınmıştır. Türkiye ise, Dışişleri Bakanlığı'ndan bir açıklama yapılarak "Bunun Türkiye'yi ilgilendiren bir iç mesele olduğu, topraklarımız üzerindeki okulları biz idare ederiz" şeklinde ifade edilmiştir. Uluslararası platformda kendini haklı çıkarmaya çalışan Yunanistan istediği sonuca ulaşamamıştır. Nitekim hemen ertesi gün "UNESCO Yunan isteğini reddetti."¹⁰⁸ Yayınlanan haberin devamında ise, Genel Kurul gündemine alınmak istenen konunun 77 üyenin oybirliği ile reddedildiği duyurulmuştur. *Unesco'ya taşınan bu konu basında "Unesco'da Türk Yunan tartışması"*¹⁰⁹ *olarak manşetten verilmiştir. Adalardaki Rum okullarının kapatıldığına ve Rumca eğitimin yasaklandığı*

¹⁰⁷ **Milliyet Gazetesi**, 21 Ekim 1964, s.1-7.

¹⁰⁸ **Milliyet Gazetesi**, 22 Ekim 1964, s.1.

¹⁰⁹ **Ulus Gazetesi**, 03 Kasım 1964, s.1-7

yönündeki Yunanlıların İddialarına karşı Unesco'da Milli Eğitim Bakanı Öktem tarafından verilen cevap gazetede şöyle yer alıyordu: "Öktem Yunanlıları iyi niyete davet etti. İbrahim Öktem konuşmasına şöyle devam etmiştir. Yunanlıların iddia ettikleri gibi Adalardaki Rum okullarının kapatılmış olması bahis konusu değildir. Rumca eğitim yasak edilmemiştir. Dil ve din bahislerinden gayrisi Türkçe okutulmaktadır. Okullar orada durmaktadır. Lozan'a göre her iki ülkede azınlıklar kendi okullarını açar kendi dini ve sosyal kurumlarını kurabilirler. Oysa Batı Trakya'daki Türkler bu haklardan hiç bir zaman yararlanmamışlardır. Okulların yönetimi Türklere bırakılmamış yeter ölçüde Rumca bilmedikleri bahanesiyle Türk öğretmenlerin okullara atanmasına engel olunmuştur. Bunun sonucu Türk azınlığın eğitim derecesi acınacak ölçüye düşmüştür. Bölgedeki 100 bin kişilik bir Türk kitlesi için sadece bir tek lise vardır. O da 1953'te açılabilmiştir."¹¹⁰Bakan Unesco'daki toplantıda yapılan iddiaların tek taraflı bir yaklaşım olduğunu iade etmiş Türkiye'deki Rum okulları ile Batı Trakya'daki Rum okullarının durumunu karşılaştırarak Yunanlıların tezini de çürütmüştür. Ancak tüm bu açıklamalara rağmen Yunanistan ilerleyen zamanlarda da hiç bir sebep göstermeden Türk öğretmenlerin işine son vermiştir.¹¹¹

Dönemin Milli Eğitim Bakanı bu konuda TBMM İstanbul Milletvekili Saadet Evren dönemin Milli Eğitim Bakanı hakkında Meclise sunduğu gensoru açılması yönündeki önerge görüşmelerinde düşüncelerini şöyle ifade etmektedir:

"Bakan, burada kendilerine bir muvaffakiyet unsuru olarak bir noktaya daha temas ettiler dediler ki; ben son günlerde UNESCO müzakerelerine katıldım, şöyle oldu, böyle müdafaa ettim. Fakat Paris'ten aldığım haber kendilerini teyit etmiyor. Size vereyim o haberi; Paris'te Yunanistan UNESCO ya bir şikayet yapmış adalardaki okulların durumunu getirerek Türkiye'nin dikkatinin çekilmesi istenmiştir. Burada esas gaye netice sağlamak değil de Kıbrıs'tan sonra Türkiye'nin (Adalar Meselesi)ne sıra gelecektir."¹¹²

¹¹⁰ **Ulus Gazetesi**,07 Kasım 1964,s.1-7.

¹¹¹ Bkz.**Ulus Gazetesi**,31 Aralık 1964,s.7

¹¹² **TBMM Tutanak Dergisi**,17 Kasım 1964, s.377-378.

Eğitim konusunda 1964 Kararnamesi ile uygulamaya konulan ve azınlık okullarındaki Rum öğretmenlerin sınava tabi tutulması mütakabiliyet ilkesi gereği aynı şartlarda yerine getirilmeye çalışılırken, öğrencilerin hassasiyeti göz önünde bulundurulmuştur. Gazetelere yansıyan haberde bu durum şu şekilde izah ediliyordu: *"67 Rum öğretmenden 55'i Türkçe sınavda başarı gösteremedi. Bunların hepsi Rum asıllıdır. Ancak Bakanlık okullarda eğitim ve öğretimin aksamaması için anlayış göstermiş ve bir yıl daha görev başında kalmalarına izin vermiştir. Bu öğretmenler gelecek yıl tekrar sınava tabi tutulacaklar, yine kazanamadıkları takdirde işlerinden çıkarılacaklardır. Azınlık okullarında görevli bulunan diğer öğretmenlerin sınavları önümüzdeki yıllarda yapılacaktır."*¹¹³ İstanbul'daki Rum okullarındaki öğrenci sayısının azalması aslında Antakya tarafından gelen Hristiyan Rum Ortodokslar* sayesinde az da olsa engellenmiştir. Özellikle 1980-1990 yıllarından sonra Antakya'dan İstanbul'a göç eden Antakyalı Rum Ortodokslar hem okullardaki öğretim boşluğunu doldurmak hem de kiliselere gelen cemaatin fazlaşmasını sağlamak suretiyle İstanbul Rumları için önemli sosyal bir gelişme olmuştur. Son yirmi yıldaki İstanbul'a göçler sayesinde Okulların verdiği mezun sayısında da artış görülmüştür. Bu kişilerin artması da gittikçe sayıları azalan İstanbul Rumları açısından önem arz ederken, Antakyalılar Yunanca öğrendikçe önümüzdeki yıllarda İstanbullu Rumların kurumlarına(Kilise, Hayır Dernekleri vb.) daha da fazla katılım gösterebileceklerdir.¹¹⁴ Ancak Antakyalıların Yunanca konuşamamaları buradaki Rumlarla farklı bir kültüre sahip olmaları her iki taraf için mesafeli bir duruşa sebep olmaktadır.

¹¹³ **Milliyet Gazetesi**, 27 Kasım 1964, s.1-7.

* Hristiyan Rum Ortodokslarının varlığı Antakya'da M.Ö 3000 yıllara kadar uzanır. İlk Helen varlığı M.Ö.1000 yıllarında Yunan şehir devletlerinin burada kurulması ile devam eder. Antakya olarak adlandırdıkları bu şehir Hristiyanlığın yayıldığı Yahudi olmayan ilk şehir olup M.Ö.7 yüzyıldan itibaren Antakya önce Arapların sonra tekrar Bizanslıların eline geçer. Daha sonra 1518-1918 yılları arasında Osmanlı imparatorluğuna hakimiyetine girer. Antakya Patrikliği 20.yüzyılın başlarına kadar hem ibadet dili olarak hem de günlük hayatta Yunancayı kullanmakta idi. 20 Ekim 1921 de Ankara Antlaşmasıyla Fransa'nın garantörlüğünde Suriye idaresinde özerk bir statü kazanan Antakya Osmanlı idaresinde Halep vilayetine bağlı bir sancak idi. Lozan Antlaşmasına göre mübadil olmaları gerekirken, Antakya ve İskenderun'daki Rum Ortodokslar Türkiye topraklarında ikamet etmedikleri için mübadele dışında kaldılar. 23 Haziran 1939 da Türkiye Cumhuriyeti'ne katılan Antakya 12 Eylül 1939 da resmi olarak Hatay adını almıştır.

¹¹⁴ Simeon Yılmaz, "Antakyalı Rum Ortodoksların İstanbul'daki Bugünü ve Yarını", Yayına Haz: Foti Benlisoy, Anna Maria Aslanoğlu, Haris Rigas, **İstanbul Rumları: Bugün ve Yarın**, İstanbul, İstos Yayınları, 2012, s.230-231.

İkamet, Ticaret ve Seyrisefain Antlaşması'nın 1964 Kararnamesi ile feshi hemen arkasından yeni çıkarılan kanunlarla söz konusu okullarda öğrenci sayının yeniden artması imkânı da son bulmuştur. 1965 yılında Resmi Gazetede¹¹⁵ yayınlanarak yürürlüğe giren Özel Öğretim Kurumları Kanunu'nun 25. maddesinde belirtildiği üzere bu okullarda sadece Türk vatandaşı olan çocuklar okuyabilir hükmü ile yabancı uyruklu öğrenci alımı da yasaklanmıştır. Bu uygulama Yunanistan da bu okullara gönderilen kontenjan öğretmenlerini Yunanistan Konsolosluğu bünyesinde çalışanları yani kısaca resmi görevleri sebebi ile Türkiye de bulunanların çocuklarını kapsamamaktadır. Rum cemaati Osmanlıdan günümüze eğitimdeki varlığını eskisi gibi sürdürmeyi amaçlamaktadır. 1937 yılında yabancı okullarda ve azınlık okullarında Türk Müdür Yardımcısı bulunması kararı daha sonraki yıllarda 18 Haziran 1962 tarih ve 1208 sayılı Tebliğler Dergisi'nde yayınlanan 5887 sayılı genelge ile uygulamaya yeniden başlanmıştır.

1964 yılında artan Kıbrıs sorunu, Heybeliada Ruhban Okulu içinde baskı unsuru olmuştur. Getirilen yeni uygulamalarla bu okula sadece Türk vatandaşı olma şartının getirilmesi Rum cemaati için önemli bir sorun olmuştur. Rum azınlığı için HRO 19.yüzyılın başında, Patrikhane'ye din görevlisi yetiştirmek ve Ortodoks Dünyasındaki milliyetçi akımlar karşısında birleştirici bir Ortodoks teoloji eğitimi¹¹⁶ vermek amacıyla kurulmuştur. 1844 'de açılan okul, eğitim verdiği tüm süre boyunca Türkiye'den ve aynı zamanda İngiltere ya da Etiyopya gibi yabancı kiliselerden öğrenci kabul etmiştir. 1971 yılında özel üniversitelerin ve akademilerin yasaklanması çerçevesinde HRO Anayasa Mahkemesi'nin 625 sayılı Özel Öğretim Kurumları Kanunu'nun bazı maddelerinin iptali yönündeki kararıyla kapatılacaktır.¹¹⁷

Günümüzde de halen zaman zaman gündeme gelen HRO açılması yönündeki istekler, dışarıdan gelen baskılar bu konuda cemaate istediği cevabı vermemiştir.

¹¹⁵ **Resmi Gazete**, 18.06.1965, S.12026, s.1-3. Bkz. Özel Öğretim Kurumları Kanunu", Kanun No.625, Madde.25

¹¹⁶ HRO teoloji eğitimi hakkında geniş bilgi için Bkz. İnci Salih, **Dinler Tarihi açısından Heybeliada Ruhban Okuluna Genel Bir Bakış**, Doktora Tezi.

¹¹⁷ Akgönül, **a.g.e**, s.367-368.

Nüfusu oldukça azalmış olan Rum cemaatinin Heybeliada Ruhban Okulu açıldığı zaman kendi içinden öğrenci bulması çok zordur. Bu durumda Türk Hükümetinin yapacağı tek şey bu okula yurtdışından muhtemelen büyük çoğunluğu Yunanistan'dan gelecek öğrencileri kabul etmesi anlamına gelmektedir. Ruhban okulu dikkate alındığında, Yunanistan'ın Batı Trakya'daki Türklere kendi müftülerini ve vakıf yönetimi konusundaki seçimlere izin vermeyip, bunları atama yolu ile göreve getirmesi, Türk azınlığın seçme ve seçime hakkının kısıtlandığı ve bu düzenlemenin uluslararası düzenlemelere aykırı bir nitelik taşıdığı görülmektedir.¹¹⁸

16 Mart 1964 kararnamesi ile 1930 tarihli Antlaşmanın iptal edilmesi, sadece İstanbul Rumlarını ve onlara ait kurumları etkilemekle kalmamış, aynı zamanda "Batı Trakya Türklerine yönelik Yunan Politikaları daha da sertleşmiş, Batı Trakya Türklerine ait mallar gasp edilerek, Rumlara dağıtılmıştır. Bununla birlikte, Türklere yönelik terör ve silahlı saldırılar artmış, Türk azınlık okullarında görev yapan formasyonlu öğretmenlerin görevlerine son verilmesi olağan hale gelmiştir."¹¹⁹ İstanbul Rumları için önem arz eden HRO, aynı zamanda Batı Trakya Türklerinin yeniden var olma mücadelesinde karşılıklı pazarlık konusu olmuş ancak her iki ülke beklenen çözümleri yerine getirememiştir.

Kıbrıs sorununun derinleştiği 1964'e kadar Yunan uyruklu Rumların çocukları Rum okullarında okuyabiliyorlardı. Azınlık okullarında okuyabilmek için T.C. vatandaşı olma zorunluluğu yoktu.1963-1964 eğitim yılında Ruhban Okulu'na da Türk vatandaşı olmayan öğrencilerin alınması yasaklanmıştır.1964 Kararnamesi ile Yunan uyruklu Rumların ve Türk uyruklu Rumlarla evli olan T.C. vatandaşlarının da Yunanistan'a gitmesiyle Rum nüfusta önemli ölçüde azalmış...bu azalma Rum okullarındaki sayılarının giderek düşmesine ve bu okulların bir kısmının kapanmasına yol açmıştır.¹²⁰ Özellikle Vakıflara bağlı bazı okulların gelirlerini kaybetmesi gibi nedenler bu okulların kapanmasındaki en önemli nedenlerden olmuştur.

¹¹⁸ Aykoç, **a.g.t.** s.411-412.

¹¹⁹ Güler, **a.g.e.** s.183.

¹²⁰ Kaya, **a.g.e.** s. 64-65.

3.4. 1964 Kararnamesinin Sosyal, Kültürel, Ekonomik Açidan İstanbul'a Etkileri ve Değişen Demografik Yapı

İstanbul, yaklaşık üç bin yıllık tarihi, jeopolitik konumu, kültürel özelliği ve çok kültürlülüğü ile dünyanın en önemli şehirleri arasında yer almaktadır. Yaklaşık iki bin yıl boyunca şehre hâkim olan Romalılar, imparatorluktan getirdikleri gelenekle şehirdeki nüfus yapısını ve kozmopolit biçimi korumuşlardır. Farklı etnik ve dini unsurların buraya yerleşmesi ile İstanbul Avrupa tarihine de derin izler bırakmıştır.¹²¹ Asırlardan beri İstanbul'un kültür mozaiğinde önemli bir yer tutan Rumlar, Osmanlı toplumunda en fazla nüfusa sahip gayrimüslim unsur olarak diğer milletlere göre ayrıcalıklı ve daha saygın bir konuma sahip olmuşlardır.¹²²

Kendilerini Bizans'ın torunları olarak ifade eden, *"Bu halka Türkler tarafından Rum adı verilmesinin nedeni, onların Doğu Roma, ya da bilinen adıyla Bizans İmparatorluğu'nun mirasçıları sayılmalarıdır. 1453'te Konstantinopolis'in düşüşünün (ya da İstanbul'un Fethi'nin) ardından şehirde bulunan Helen Ortodoks halka dokunulmadı, zira II. Mehmet (Fatih) kendisini Roma imparatorlarının halefi olarak görüyordu. Yaklaşık beş yüzyıl boyunca Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Rumlar, toplulukları dinlerine göre kategorilere ayıran "millet" sistemi için de Müslümanlar ve Ermenilerle birlikte yaşadılar. Müslümanlar ve Gayrimüslimler arasında hiyerarşik bir düzen olan gerginliklerin de yaşandığı bu dönemi idealize etmemek gerekir; ancak aynı dönemde dünyanın başka ülkeleriyle karşılaştırıldığında, bu sistemin huzurlu bir toplum yapısı oluşturmakta başarılı olduğu söylenebilir."*¹²³

¹²¹ Mehmet, Karakuyu, Mehmet Kara, **İstanbul'daki Gayrimüslim Toplulukların (Ermeni, Rum, Yahudi) Tarihsel Serüveni ve Günümüzdeki sosyo-ekonomik Durumları Coğrafi Analiz**, Akademik Araştırmalar Dergisi, 2010, Sayı X, s.2-3, (Çevrimiçi), <http://www.academia.edu/1096020/>, Erişim tarihi, 25.11.2018.

¹²² İlber Ortaylı'dan aktaran Aykoç, **a.g.t.**, s.142.

¹²³ Samim Akgönül, **İstanbul Rumları, bir Tükeniş Hikâyesi**, Bağımsız Araştırma ve İletişim Derneği ve İstanbul Rumları Evrensel Federasyonu (Yurtdışında bulunan) ile birlikte yapılmış proje kapsamında yapılan "20 Dolar, 20 Kilo Cumhuriyet Tarihinin En Büyük Sürgün Hikayelerinden Biri" adlı açılan serginin kitaplaştırılmış ve içinde makaleleri bulunduğu bir katalogdur. Yunanca çevirisi İstos Yayınları tarafından gerçekleştirilmiştir. (Çevrimiçi) <http://www.babilder.org/tr/20-dolar-20-kilo-sergi-katalogu>, 20.01.2017.

1930 İkamet, Ticaret ve Seyrisefain Antlaşmasını sağladığı kolaylıklar sayesinde önemli mesleki becerilere ve eğitime sahip Rumlar eskiden olduğu gibi Cumhuriyet Türkiye'sinde de ekonomik ve sosyal açıdan önemli haklara sahip olmuşlardır.

*"1960'larda Yunan vatandaşları İstanbul'un ekonomisinin iki can damarı olan Beyoğlu-Karaköy ile Sirkeci-Eminönü piyasasına oldukça hakim durumdaydılar. İstanbul'un ve Türkiye'nin çikolata, çiklet ve şekerleme endüstrisinin %90'ı İstanbul'da çalışan Yunan vatandaşlarının ve onların ortağı olan Rumların elindeydi. Buna paralel olarak İstanbul'un hemen hemen her semtindeki pastanelerin büyük kısmı Yunanlıların ve Rumların tekelindeydi."*¹²⁴

*"Rumların kent içine ya da banliyöye dağılmış bir sürü merkezi vardır. Fener, Samatya, Galata, Kadıköy gibi büyük semtlerde, Boğazdaki çeşitli köylerde, Adalarda Marmara kıyılarında nüfusun büyük çoğunluğu Rumlardan oluşur. Tatavla gibi bazı noktalarda kendi içlerine kapalı olarak yaşar ve oraya yerleşmeyi düşünen herhangi bir yabancıyı uzak tutmanın yolunu bulurlar. Pera (Beyoğlu) birçok yönden bir Rum şehridir. Sadece Rum nüfusun sayısı açısından değil, çeşitli Hristiyan unsurların Rumca konuşması ve anlaması nedeniyle de bu böyledir."*¹²⁵

"Pera, özellikle 1839 Tanzimat ve 1856 Islahat Fermanlarının ardından İstanbul'da batılılaşma eğilimi hızlanırken Pera ya da günümüzün Beyoğlu 'su bir yiyecek içecek devrimine sahne oldu. Bu bölgede yoğunlaşan ve zaten özünde batılı olan "tatlı su Frenkleri" (Katolik) Levantenler, yabancı sefaretlerin mensuplarının yanı sıra; Avrupalılaşma sevdasına düşmüş varlıklı Rum, Ermeni ve Yahudi Osmanlılara hizmet sunan alafranga lokanta ve restoran, şaraphane ve birahaneler ve cafe chantantlav (müzikli kafeler) birbiri ardına açılıyordu. Batılılaşmadan çekinmeyen eğitim ve gelir düzeyi görece yüksek Müslüman Türkler de diledikçe

¹²⁴Orhan Türker, a.g.m, s.203.

¹²⁵ Bertrand Bareilles, **İstanbul'un Frenk ve Levanten Mahalleleri. Pera-Galata-Banliyöler**, çev. Ali Berktaş, İstanbul, Güncel Yayıncılık, 2003, s.221-222. Bkz. Yazar yazısının devamında kendi bakış açısını aktarmıştır. "Rumların zenginleşmenin tek amacı Megalo İdeanın gerçekleşmesi için ulusal çabaydı. Yunanistan'da yaşayanlar Türk egemenliği dönemini biraz unutmuştu; ama Türkiye Rumları bunu her an yaşadıkları için çok daha ateşli oluyorlardı. Modern Yunanistan'ı süsleyen anıtların ve kamu binalarının yurtdışında yaşayan Rumların katkılarıyla yapıldığını biliyoruz". s.223.

Pera 'ya gelir, buralarda yer ve içerlerdi. Ancak yanlarında nişanlıları, eşleri, çocukları olmadan, kısacası aynı kent ama iki farklı kültür söz konusu idi. Ne var ki İstanbul ve özellikle Beyoğlu'nun lokantaları, meyhaneleri derinden derine kabuk değiştirmeye başladı. İstiklal Caddesi'ndeki gayrimüslim işyerlerine saldırı ve yağma ile sonuçlanan 6-7 Eylül olayları patlak verdi. Nihayet 1964, 1967 ve 1973'te Kıbrıs'ta Rum ve Türkleri arasındaki kanlı çatışmalar ardından Türkiye'nin azınlık ailelerinin büyük bölümünü kenti terk etmeye itecekti. Birçok açıdan nitelikli olan, İstanbul'un ticari ve sosyal hayatına yön veren bu insanların İstanbul'a olan katkıları kuşkusuz yadsınamaz. Gidenler kervanına katılan hem deneyimli hem zevk sahibi lokanta, meyhane sahipleri, ustaları ve garsonları yerlerini bir zamanlar yanlarında çalışanlar ile Anadolu'dan yeni gelenlerin vasıfsız ve tecrübesiz olmaları sebebiyle kolay kolay dolduramayacakları açıktı.¹²⁶

İstanbul özellikle 1964 yılından sonra azalan azınlık nüfusun yerine gelen Anadolu göçleriyle toplumsal, sosyal ve kültürel açıdan yeni değişimlere sahne oldu. Bundan en çok nasibini alanda Pera şimdiki adıyla Beyoğlu, bir zamanlar Levantenlerin, Rum, Ermeni ve Yahudilerin hâkimiyetin de varlıklı ailelerin gidebildiği bir yer iken, günümüzde bütün sınıfsal farklılıklara sahip tüm kesimlerin bir arada yaşayabildiği ortak alanları paylaşabildiği kozmopolit hayatına yeni bir boyut katarak varlığını sürdürmektedir.

Rumlar sadece meyhaneleri, mutfak kültürleri, ekonomik güçleri ile değil, Galata ve Pera 'da elde ettikleri burjuvaziye günümüze kadar intikal etmeyi başaran ihtişamlı tarihi binaları sayesinde İstanbul'daki kültürel kimliklerinin simgesi mimari eserleri ile de hep ön planda olmayı başarmışlardır. Rumların İstanbul'un farklı yerlerindeki mimari eserleri halen İstanbul'daki önemini korumaktadır. Örneğin: HRO, 90 tane kilise, Fenerdeki Patrikhane, Fener Rum Lisesi Beyoğlu'ndaki, Zapyon ve Zağrofyon Liseleri, Büyükağa Yetimhanesi gibi,¹²⁷ İstanbul'un kültürel

¹²⁶ Artun Ünsal, "Geçmişten Günümüze İstanbul Lokantaları", Ed. Ahmet Emre Bilgili, **Şehir ve Kültür İstanbul**, İstanbul, Profil Yayıncılık, 2012, s.414-415-430-431.

¹²⁷ Meropi Anastasiadou, "İstanbullu Rumların Kültürel Varlığı: Değerlenme ve Gelişme Tehayülleri" Yayına Haz: Foti Benlisoy, Anna Maria Aslanoğlu, Haris Rigas, **İstanbul Rumları Bugün ve Yarın**, İstanbul, İstos Yayınları, Politika Historika Dizisi, Haziran 2012, s.205.

kimliğinde belirleyici üstlenen bu mimari eserler, kültürel mirasımızın da önemli bir bölümünü teşkil etmektedir.

İstanbul ticaretine yön veren İstanbul Rumları arasında kuyumculuk en öne çıkan mesleklerden biriydi. İstiklal Caddesi'ndeki en önemli kuyumcular Rumlardı. 1955 olayları, ardından Kıbrıs sorunu sonucunda 1964'te Yunan uyruklu Rumların ikamet izinlerinin iptali, 1974 Kıbrıs harekâtı gibi sebeplerden dolayı birçok kişi dükkânlarını kapatmak zorunda kalmışlardır. Örneğin; İstiklal Caddesi'ndeki, sosyetenin en ünlü kuyumcusu Frangulis Garifalou 1964 yılında Yunan uyruklular gönderilirken, iş seyahati nedeniyle Atina ve Paris'te bulunuyordu. Adı gönderilecekler listesinde çıkınca, İstanbul'a dönüp dükkânını satmasına izin verilmedi. Frangulis Garifalou, aynı isimle Atina'da açtığı kuyumcu dükkânını 20 yıl boyunca işletti ve 1983'te Atina'da vefat etti. Yine önemli sinemacılardan Andonis Apostolu 1964'te kaliteli film seçimi ve Türkiye'ye ithali için gittiği Venedik film festivalinden dönerken vatandaşlıktan* çıkartılan Rumların arasında bulunduğunu gazetelerden okuyarak Türkiye'ye dönemedi ve Yunanistan'a yerleşti.¹²⁸

Beyoğlu, Karaköy, Eminönü ve Sirkeci'deki tanınmış giyim mağazaları, kumaşçılar, ayakkabıcılar ve şapkacılarında önemli bir kısmı Yunanlılar ve Rumlardan oluşuyordu. Cibali'deki keresteciler, Yemiş İskelesindeki kuru gıda

¹²⁸ Bozis, **a.g.e.**, s.126-180.

* Vatandaşlıktan çıkarma eylemi o yıllarda iki şekilde gerçekleşiyordu. Birincisi Ülke aleyhine zararlı faaliyetlerde bulunanlar, ikincisi, Türk uyruklu vatandaşımız olduğu halde, diğer Türk asıllı vatandaşları içinde zorunlu olan Askerlik Hizmetini yapmamakta ısrar etmelerinden Vatandaşlıklarını kaybedenler. Askerlik kanunu gereği, kendilerine tebligat yapılmayan veya yapıldığı halde Askerlik Hizmetini yapmak üzere yurda dönmeyen Yoklama Kaçağı ve bakayalar hakkında 38 yaşını doldurmalarına müteakip, sevk evrakını almış bakayalar ve firarlar ise derhal Türk vatandaşlığını kaybettirme işlemi başlatılır. Askerlik Şubelerince hazırlanan teklif Askeralma Dairesi Bşk. lığı ve Bakanlar Kurulu kararıyla vatandaşlıktan çıkarma işlemine tabi olurlar hükmü amirdir. Bu bağlamda değerlendirdiğimizde birçok Türk uyruklu vatandaşlarımızın zorunlu askerlik hizmetini yapmak istemedikleri için, Bakanlar Kurulu kararı ile vatandaşlığımızdan çıkarıldıkları bilinmektedir. Her Türk vatandaşı aynı kanunlara ve aynı haklara tabi ise, bu askerlik hizmeti içinde aynıdır. Bu olay sadece 1964 yılında değil, diğer yıllarda da gerçekleştirmiştir. 1964 Kararnamesinde, sadece Kıbrıslı Rumlara para yardımı yapan ve ülke adına zararlı faaliyette bulunan Türk uyruklu Rum vatandaşları vatandaşlıktan çıkarılma işlemine tabi tutulmuşlardır. Askerlikle ilgili olan kısmın 1964 kararnamesiyle ilgisi yoktur. Daha geniş bilgi için Bkz. MSY: 70-1C. Asker alma Yönergesi. Vatandaşlık işlemleri 5-3. 12 Haziran 2009 tarihli ve 27256 sayılı Resmi gazete ile yayımlanan yeni 5901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu gereğince, askerlik hizmetini yerine getirmeme nedeniyle vatandaşlık kaybettirme işlemi yapılmamaktadır.

toptancıları Karaköy'deki gemi acenteleri, matbaacılar, kitapevleri ve kırtasiyeciler arasında sık sık Yunanlılara rastlanıyordu. İstanbul'un eğlence hayatında da Yunanlı ve Rumların önemli bir yeri vardı. Birçok lokanta, birahane, meyhane, pansiyon ve otelin sahibi oldukları gibi, buralarda çalışan şefler ve garsonlar, aşçılar, müzisyenler ve şarkıcılarda büyük çoğunlukla Yunanlılar ve Rumlardan oluşuyordu. Özellikle Beyoğlu'nda yoğunlaşan Rum doktorlar Türkler tarafından da rağbet gördükleri için buralarda Türk doktorların iş yapmaları olanaksız gibiydi. İstanbul'un Tarabya'dan Bakırköy'e, Kurtuluş'tan Kadıköy'e kadar hemen hemen her semtindeki bakkal, kasap, berber, fırın, terzi gibi esnafın büyük bir kısmı Yunanlı ve Rum'du. İstanbul'un en büyük gazete bayisinde her çeşit Yunan mecmuaları ve Rumca gazete satılıyordu. Özellikle Beyoğlu'nda adım başı bir Yunan filminin veya tiyatrosunun afişine tanınmış bir Yunanlı şarkıcının neonlarına rastlanıyordu. İstanbul'da dışarı çıkıldığında, bir Rum vatandaşına rastlanmak mümkündü. Yunan dili ile bir Rumca İstanbul'un her sokağında, her çarşısında, her otobüs durağında, her vapurunda duyuluyordu.¹²⁹ Ancak bugün Rum nüfusun en fazla olduğu Kurtuluş'a bile gittiğinizde, İstanbul'un demografik yapının tamamen değiştiğini görmek mümkündür. Cumhuriyet dönemine kadar sakinlerinin çoğunun Rum olduğu Tatavla, bugünkü adıyla Kurtuluş, Varlık Vergisi, 6-7 Eylül ve 1964 olayları sonucunda Rumların burayı terk ettiği görülmektedir.¹³⁰

İstanbul'a kabuk değiştiren toplumsal kültürel ve siyasi gelişmelerin önemli bir bölümünün Anadolu'dan gelen Kırsal göçten kaynaklandığı bilinmektedir. Başta İstanbul olmak üzere, Anadolu'nun köy ve kasabaların gelen göç dalgası ile Azınlık nüfusunun önemli bir bölümünü kaybeden İstanbul bu kez de yeni hemşerileri ile tanıştı.¹³¹

Her kültürde olduğu gibi İstanbul Rumları için de kültürlerinin temel unsuru olan kullandıkları ortak dil nesilden nesile aktararak günümüze kadar gelmeyi başarmıştır. İstanbul Rumları en özel mirasları olan kendi dillerini kullanarak her

¹²⁹ Türker Orhan, **a.g.m.**, s.204.

¹³⁰ Eskenazi Şule, Galata-Beyoğlu Şişli Bölgelerinin Gelişiminde Gayrimüslimlerin Rolü, 1910-1966 Döneminde Etnik İş Bölümü ve Ticari Coğrafya, **İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul Araştırmaları Anabilim Dalı**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2012.s.56.

¹³¹ Ünsal, **a.g.m.**, s.431.

zaman kültürel anlamda gelişmelerinin Helen Birliğine ait olduklarını kanıtlamışlardır. Kullandıkları dil Yunanistan'a olan bağlılıklarını arttırmıştır. Yunan Dilini kendi okullarında, kendi gazete ve dergilerinde yaşatarak Yunan dilinin ve kültürünün hem canlı hem de devamlılığını sağlaması açısından önemli olmuştur.¹³² İstanbul'da yayımlanan Rumca gazete ve dergilerinin çoğunluğunun bürosu Pera ve Galata'da faaliyet gösteriyordu. Günlük ve haftalık olarak yayınlanan gazete ve dergilerin 19.yüzyıl ve 20.yüzyılda hem İstanbul hem de Anadolu'daki Rumların kültürel ve sosyal durumları ile doğrudan ilgili olduğu anlaşılmaktadır. 1964 yılı öncesi yaklaşık ellinin üstünde her türlü Yunanca gazetenin ve derginin müşteri bulduğu İstanbul, şimdi ise sadece Rumca yayınlanan iki günlük gazete ile Apeyovmatini ve İho Gazetesi ile kendi kültürüne ve diline sahip çıkarken, yabancı kültürlerinde boyunduruğuna girmeden, Rum kimliğini öne çıkarmayı başarmıştır. Ancak 1964 sonrası demografik yapıdaki değişimlerle birlikte her alanda olduğu gibi basın hayatında da halen zor şartlarda yayın hayatına devam eden gazeteler Rum Cemaatinden çok fazla reklam, ilan vb. alamadıklarından ve cemaatinde sayısıyla orantılı olarak fazla baskı sayısı sahibi olmadıklarından bu gazeteler günümüzde de kapanma tehlikesiyle karşı karşıya kalmaktadırlar.¹³³

Kıbrıs Sorunu ile gerginleşen ilişkiler sonucunda Rumlara karşı değişen bakış açısı, beraberinde getirdiği Vatandaş Türkçe konuş Kampanyaları, Rumca konuşan vatandaşlarımız için kısa bir süre için bir baskı unsuru olarak görülse de İstanbul Rumları, zaman içinde bu baskıya direnmeyi başarmışlardır. Günümüzde İstanbul Rumlarının dillerini özgürce kullandığını söylemek gerekir. Bugün demografik yapısındaki tüm değişimlere rağmen Rumlar'ın İstanbul'un birçok yerinde Rumca konuşmalarına tanık olmasak da Rum dilinin varlığı tarihteki yerini ve İstanbul'daki kimliğini korumaya devam edecektir.

¹³² Anastassiadou, **a.g.m.**, s.203.

¹³³ V. M, 10 Ağustos 2015 tarihli görüşme. Kurtuluş'taki evinde görüştüğümüz M V. Kendisi daha önce Taksim Suriye Pasajı'nda olan halen yayında olan Apoyevmatini gazete bürosunun, maddi imkânsızlıklar sebebiyle özellikle hitap ettiği Rum nüfusun giderek azalmasıyla ilan, reklam vb. alamama gibi sebeplerden dolayı buradan taşınmak zorunda kaldığını ifade etmiştir. Şu anda gazete, ikamet edilen evin içinde bir odada yayına hazırlanmaktadır.

İstanbul Rumları sadece kültürel değil, ekonomik açıdan da çöküşlerinin miladı olarak 1964 tarihini vermek mümkündür. 1964 yılının ilk ayları itibarıyla İstanbul Ticaret Odası'na kayıtlı 36.000 faal üyenin yaklaşık 1000'i Yunan uyruklu Rum'du. Yine söz konusu 36.000 üyenin yarısı da Türk Vatandaşı Rumlara ait firmalardı.¹³⁴ Ancak Kıbrıs Sorunuyla oluşan Rum karşıtlığı sonucu, Türkiye Milli Talebe Federasyonu tarafından başlatılan basınında katkılarıyla Türk'ten Türk'e alışveriş kampanyası Rum mağazalarına karşı başlatılan boykotlar¹³⁵ ve sonrasında İkamet, Ticaret ve Seyrisefain Antlaşmasının feshedilmesiyle sonuçlanan süreç ve günümüzde bunun ekonomik sosyal açıdan sonuçları hem İstanbul'u etkilemiş hem de Rum Cemaatinde derin izler bırakmıştır. Kıbrıs Sorununun aşılammaması ve kendini güvende hissetmeyen birçok Türk uyruklu Rum vatandaşının ülkeyi terk etmesiyle yaşanan nüfus kaybı, Kararnamenin uygulamaya geçilmesiyle ilgilidir. Rum nüfusundaki bu belirgin düşüşte, kamuoyunda başlatılan kampanya önemli bir rol oynamıştır.

İstanbul'daki azınlıkların toplam nüfus içindeki verileri incelendiğinde anadili Rumca olanların toplam nüfusa oranı yıllar içindeki düzenli bir azalma göstermektedir.

¹³⁴"Yurtları Dışında Yaşamaya Mecbur edilen İstanbullu Rumların Karşılaştığı Zorluklar." "Azınlık Vatandaşları-Eşit Vatandaşlar" başlığı altında İstanbullu Rumların Evrensel Federasyonu (İREF)ve Rum Vakıfları Destek Derneğinin (RUMVADER)ile birlikte gerçekleştirdiği Rapor, (Çevrimiçi) <http://www.conpolis.eu/uploadedNews/Rapor%20Avrupa%20Programi%20Turkce.pdf>, 30.01.2017.

¹³⁵ Şimşek, **a.g.t.**, s.384.

Tablo.3.6 1935-1960 İstanbul'da Ana Dillerin Toplam Nüfus İçindeki Oranları (%)¹³⁶

Diller	1935	1945	1950	1955	1960
Türkçe	78,37	83,35	85,87	89,06	92,69
Ermenice	4,51	3,96	3,66	3,04	1,98
Rumca	9,04	6,49	5,79	4,24	2,61

Kaynak: Ahmet Kal'a,Sedat Murat, **İstanbul külliyyatı Cumhuriyet Dönemi İstanbul İstatistikleri Nüfus ve Demografi (1927-1990)**,İstanbul Araştırmaları Merkezi,İstanbul,1997,s.135

İstanbul şehri istatistik yıllığına göre, tabiiyet itibarı ile 1931-1932 yılları arasında İstanbul'da yaşayan bütün dinlere ve dillere mensup toplam Türk uyrukluların sayısı 625.522 kişidir. İstanbul'da Yunan uyrukluların sayısı ise 25.419 kişidir. Ana lisan olarak İstanbul'da Rumca konuşanların sayısı ise 89.757 kişidir.¹³⁷

1935 Nüfus sayımına göre; Türkiye'de yaşayan Yunan uyruklu Rumların sayısı 17.642 kişidir. Ortodoks dinine mensup ise Türkiye geneli 125.046 kişi mevcuttur.¹³⁸

1935 yılında, Yunan uyrukluların sayısında önemli bir azalma görülmektedir. “Türkiye’de birçok meslek dalında yabancıların çalışması yasaklanınca önemli ölçüde Yunan vatandaşı İstanbul’dan ayrılmıştır.”¹³⁹ 1932 yılında getirilen 2007 sayılı kanunun 5.maddesine göre kanun yayınlandıktan sonra 6 ay içinde yabancılar bu işleri terk edeceklerdi. Bu süre daha sonra iki yıla çıkartılmıştır.06 Mart 2003 tarihinde 4817 sayılı kanun yürürlükten kaldırılmıştır.¹⁴⁰

1945 sayımlarına göre; İstanbul'da Yunan uyruklu Rumların sayısı 6094 erkek, 6445 kadın olmak üzere toplam 12.539 kişidir.¹⁴¹ 1955 Nüfus verilerine göre;

¹³⁶ Ahmet Kal'a, Sedat Murat, **İstanbul Külliyyatı Cumhuriyet Dönemi İstanbul İstatistikleri Nüfus ve Demografi (1927-1990)**,İstanbul Araştırmaları Merkezi, İstanbul, 1997, s.135.

¹³⁷ İstanbul Belediyesi İstatistik Müdürlüğü, **İstanbul Şehri İstatistik Yıllığı**,C.2,1931-1932,s.14-16-17,,Ankara,y.y

¹³⁸ İstatistik Umum Müdürlüğü, **Küçük İstatistik Yıllığı 1938-1940**,C.2,Sühulet Basımevi,1940,s.46-47.

¹³⁹ Türker, **a.g.m.** s.202.

¹⁴⁰ Işık, **a.g.t.** s.83

¹⁴¹ İstanbul Belediyesi Neşriyat ve İstatistik Müdürlüğü, **İstanbul Şehri İstatistik Yıllığı**,,C.9,1947-1951,İstanbul. y.y,s.14-15.

uyrukları itibarı ile Türkiye'de Yunan uyruklu Rumların sayısı 6.377 erkek, 5.502 kadın olmak üzere toplam 11.879 kişidir. 1960 yılındaki verilere göre ise, Türkiye'nin toplam nüfusu 27.754.820 kişidir. Türkiye'de Yunan uyruklu kişilerin sayısı ise 6002 erkek, 4.486 kadın olmak üzere toplam 10.488 kişidir.¹⁴²

Tablo.3.7: 1927-1965 yılları Arasında Türkiye'de Rumca

	Toplam Nüfus	Anadili Rumca Olanlar	Oran (%)
1927	13.639.488	119.822	0.87
1935	16.157.450	108.725	0.67
1945	18.790.174	88.680	0.47
1950	20.947.188	89.472	0.42
1955	24.064.763	79.691	0.33
1960	27.754.820	65.139	0.23
1965	31.391.421	48.096	0.15

Kaynak: Samim Akgönül, **Türkiye Rumları Ulus-Devlet Çağından Küreselleşme Çağına Bir Azınlığın Yok Oluş Süreci**, İstanbul, İletişim Yayınları,2007, s.292

Devlet İstatistik Enstitüsü verilerinden yola çıkılarak hazırlanan tabloda yıllar içinde Türkiye de toplam nüfus artış gösterirken azınlık Rumların sayısında belirgin bir düşüş göstermektedir.1965 yılından sonra nüfus sayımlarında inanç, anadil, konuşulan ikinci dil gibi sorular sorulmadığı için tam net verilere ulaşılamamaktadır. Türkiye Rumlarının ülkeden ayrılışı 6/7 Eylül olayları ile olmamıştır. Rum azınlığının bugün neredeyse tamamının tükenmiş olması uzun vadede gerçekleşmiş bir olaydır.¹⁴³ Ancak dönemin güvenlik Konseyi Türk baş Delegatesinin Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliğine beyan ettiği 12.000 Yunan uyruklu Rum¹⁴⁴ olduğu dikkate alındığında,1964-1965 yılı yani Kararnamenin uygulandığı süreç içerisinde Rum cemaati, mübadeleden sonra en büyük nüfus kaybına uğramıştır diyebiliriz.

¹⁴² T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü,1963 **Türkiye İstatistik Yıllığı**, Ankara y.y,s.64-66.

¹⁴³ Akgönül, **a.g.e**, s.223.

¹⁴⁴ Bkz. **Bozkurt Gazetesi**, 7 Eylül 1964, s.1.

1964 Kararnamesinin yürürlüğe girdikten sonraki uygulamalar aslında sadece Yunan uyrukluları kapsamasına rağmen, bu kişilerin büyük bir kısmının Türk vatandaşı olan Rumlarla evli olmaları, münferit gidişlerin aksine toplu göçlere sebep olmuştur.¹⁴⁵ Dolayısıyla gidenlerin sayısı beklenen muhtemel sayının çok üzerine gerçekleşmiştir. İşini, parasını evini her şeyini burada bırakıp başka bir yerde hayata başlamak, parasız kalmak, iş bulamamak gibi nedenlerle insanlar sıkıntılar yaşamış bütün bunlara rağmen, İstanbul'a hep geri gelecekleri düşüncesiyle ümitlerini hiç yitirmemişlerdir.

1965 yılından itibaren Nüfus sayımlarında inanç, anadil gibi etnik yapıya ilişkin sorular sorulmadığından İstanbul'da yaşayan Rum sayısı bilinmemekle beraber vakıf listelerindeki seçmen sayılarından yola çıkılarak günümüz İstanbul'unda 2000-2500 kadar Rum kökenli Türk vatandaşının yaşadığı söylenebilir.¹⁴⁶

Günümüzde Rum nüfus oldukça azalmasına rağmen, İstanbul'da Türk Toplumu ile Rum Kültürü zaman içerisinde birbiriyle kaynaşmış birbirine çok benzer gelenekleri ve göreneklerinin yanında farklı dini inançlarından kaynaklanan farklı geleneklerini de günümüze kadar taşımışlardır. Örneğin; Rumların önemli bir geleneği olan Denize Haç atma (Ta fota)¹⁴⁷ törenleri halen devam etmektedir.

¹⁴⁵ Akgönül, a.g.e, s.257.

¹⁴⁶ Mehmet Karakuyu, Mehmet Kara, **İstanbul'daki Gayrimüslim Toplulukların (Ermeni, Rum, Yahudi) Tarihsel Serüveni ve Günümüzdeki Sosyo-Ekonomik Durumları: Coğrafi Analiz**, İstanbul Valiliği Azınlık İşlemleri Bürosu, Nisan 2009, (Çevrimiçi) <http://www.academia.edu/1096020/%C4%B0S>, 31.12.2017

¹⁴⁷ Hz. İsa 25 Aralık'ta dünyaya geldi. 6 Ocak'ta Ürdün nehrinde olarak Yahudilikten Ortodoksluğa geçti. Bu sebepten 06 Ocak tüm Hristiyan Ortodokslar için denize haç atma töreni olarak kutlanıyor. Haçı denizden çıkaran kişinin bir yıl boyunca hastalanmayacağına inanılıyor. Rum gençleri haçı denizden çıkarmaya çalışıyorlar. Haçı çıkarıp bulan kişiye bir altın zincir ve haç hediye ediliyor.

* Baklahorani Karnavalı; İsa'nın Dirildiği, Paskalya Pazarına kırk gün kala Karnavalın başladığı Pazartesi'ye "Kathara Deftera "temiz Pazartesi" denir. İstanbulluların "Baklahorani günü dedikleri günden sonra Rum halkı evlerine kapanır zamanlarını bir nevi oruç ve ibadetle geçirirler. Baklahorani gününden itibaren Rumlar kırk gün süresince zeytinyağlı yemek dışında herhangi bir hayvansal gıda yemezlerdi. 1800 yıllardan itibaren Rumlar için önemli tarihi bu Karnavalda yürüyüş yapılır. Yürüyüş boyunca da geleneksel Rum dansı olan Gaitanaki yapıldı. Gündüz kadın ve çocuklar o zamanlar her yeri bostan olan Tatavla tepesine çıkar. Çocuklar uçurtma uçurur. Akşam olunca Karnavalın esas eğlencesi başlar. Yürüyüş başlar. Renk renk maskeler ve Karnaval kıyafetleriyle gece boyu semtin biraahanelerinde sabahlanır. 20.yüzyılın başlarında 12 bin Rum nüfusa sahip Tatavla bugün 500 kişilik nüfusuyla ve yaşadıkları olayların etkisiyle ve resmi yasaklar neticesinde uzun yıllar Karnavalı sokakta kutlamak yerine okullarda ve derneklerde kutlayarak geleneklerini yaşatmaya çalışmışlardır.

Haliç'te yapılan törenler Haliç'in kirlenmesi sonucunda bir süre yapılamamıştı. İstanbul'un muhtelif sahil semtlerinde son 15-20 senede yeniden kutlanmaya başlanan yortu Çengelköy, Fener, Boğaz, Büyüka'da pratik edilmektedir¹⁴⁸. İstanbul'un birçok yerinde yapılan Haç'ı Suya Atma töreni tarihi bir gelenek olarak eski görkemini kaybetmiştir. Bundan 40-50 yıl öncesinde bu törenlere katılanların sayısı kadar, heyecanı da çok olurdu. Artık bu görkemli tarihi geleneğin yerini sayıları yok denecek kadar azalmış cemaat üyelerinin katıldığı sıradan bir ritüel olarak kaldığını söyleyebiliriz. Rumlar ve tüm Ortodokslar tarafından halen devam eden bu dini geleneği genç nesillere aktarma çabası her yıl düzenlenen ve çoğunluğu Yunanistan'dan olmak üzere birçok ülkeden İstanbul'a gelen katılımcılar sayesinde yeniden devam etmektedir.

Rumların en önemli bayramlarından kabul edilen Paskalya Bayramı, ilkbaharın kutlanması ile manevi açıdan da Rumların neşe kaynağıdır. Bayramdan en az iki hafta öncesi başlayan Karnaval eğlencelerine Galata ve Pera'da rastlanmakla beraber İstanbul Karnavalı deyince akla gelen ilk yer Tatavla olmuştur. Özellikle Rumların en fazla yaşadığı yer olan İstanbul'un Şişli İlçesi semtlerinden Tatavla (Kurtuluş) ile özdeşleşmiş köklü bir gelenek olan Baklahorani Karnavalı * İstanbullu Rumların "Apokria" adını verdikleri uzun yıllar özellikle çocukları ve gençleri sokağa döken Tatavla Karnavalı İstanbul'un en önemli yıllık olaylarından biri olup Şubat sonu ve Mart başında üç hafta sürer.¹⁴⁹ Maskeli baloları, yemek içmek ve dans etmek üzere kurulu eğlenceleriyle ünlü iken, uzun yıllar yapılamamış olan Karnaval 2009 yılından itibaren yapılan yürüyüş ve Gaytaki geleneksel dansı ile başlayan eğlencelerle yeniden kutlanmaya başlamıştır.¹⁵⁰

Yetmiş sene sonra 2009 da kutlamalar yeniden başlamıştır. Tatavla semtinin asıl şöhreti bu karnaval ve eğlencelerden gelir.

¹⁴⁸ Nurdan Türker, "İstanbul Rum Ortodoks Dini Ritüellerde Aidiyet Algısı-Temsili", **Yeditepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antropoloji Anabilim Dalı**, Doktora Tezi, İstanbul, 2013, s.228.

¹⁴⁹ Türker, **a.g.e**, s.64.

¹⁵⁰ Yorgo Demir, "**İnönü'nün Yasakladığı Karnaval Yeniden Hayat Buluyor**". [http://www.agos.com.tr/tr/yazi/6601/inonunun-yasakladigi-rum-festivali-yeniden-hayat-buluyor,\(Çevrimiçi\),ErişimTarihi,16 Şubat 2019](http://www.agos.com.tr/tr/yazi/6601/inonunun-yasakladigi-rum-festivali-yeniden-hayat-buluyor,(Çevrimiçi),ErişimTarihi,16 Şubat 2019).

İstanbul Rum toplumunun köklü ritüellerinden olan bu Karnaval uzun yıllardan sonra ilk kez 2009 yılında kamusal alanda yapılmıştır. Ancak kesintiye uğradığı 70 yıl boyunca İstanbul Rum-Ortodoks Cemaati karnavalı dernek yemeklerinde, toplum salonlarında yani iç kamusal alanlarda kutlanmıştır.¹⁵¹ Eskiye nazaran Rumların nüfusundaki azalmayla doğru orantılı olarak bu karnaval eğlenceleri çok sönük geçmektedir.

Rumların İstanbul'da olmasa bile büyük oranda İstanbul'daki Rumların katılımıyla gerçekleştirilmeye çalışılan ve her yıl 26 Temmuz'da Bozcaada'da düzenlenen Ayazma Manastırı'nda gerçekleşen Ayazma Panayırı¹⁵² töreni yapılmaktadır. İstanbul dışında, Yunanistan ve diğer ülkelerdeki yerlerden Bozcaada'ya gelen Rumların katılımıyla eski ihtişamlı eğlencelerin yeniden canlandırılmaya çalışılması, yapılan dini tören ve sonrasındaki kutlamalar geleneğin devamı için gösterilen çabaların yanı sıra gerçekleşen törenlerde Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin yetkililerinin de yer alması gözden kaçırılmaması gereken bir husustur.¹⁵³

Günümüzde Rum geleneklerini önemli bir parçası olan, Gökçeada Meryem Ana Panayırı da 14-16 Ağustos'ta düzenlenmekte olup, Meryem Ana'nın ölüm günü olarak kutlanmaktadır. Hristiyan inanışlarında azizlerin ölüm günleri şenlik olarak kutlanıyor. Törenlerde kurbanlar kesiliyor, topluca sofralar kurulup, eğlenceler yapılıyor. Rumlar bu geleneklerini yaşatmak amacıyla bu kutlamaları her yıl düzenli olarak sürdürmektedirler.¹⁵⁴

Görüldüğü gibi Türkiye Cumhuriyeti'nde yaşayan tüm azınlıklarda olduğu gibi Rum vatandaşlarının da geleneklerini devam ettirme sürecinde herhangi bir yasakla

¹⁵¹ Türker, **a.g.t.**, s.237.

¹⁵² Aya Paraskevi Manastırında (Ayazma Manastırında ayin yapılmaktadır. Bu ayinde o yılın ilk ürünü, ilk üzüm hasattı kutsanır. Bu ürünü verdiği için Allah'a dua edilir. Dindar adamlar bu ayinden önce üzüm yemezler. Ayin sonrasında sofralar kurulur müzik eşliğinde danslar edilir.

¹⁵³ 2015 Bozcaada Ayazma Panayırı", (Çevrimiçi), <http://www.bozcaada.bel.tr/etkinlikler2/bozcaada-ayazma-panayiri-26-temmuz/> Erişim Tarihi, 16 Şubat 2019.

¹⁵⁴ Rum Gelenek ve Görenekleri, Panagia Panayırı (Meryem Ana Şenlikleri), (Çevrimiçi), http://www.gokceada17.com/taltkat/rum-gelenek-ve-gorenekleri_7.html, Erişim Tarihi, 16 Şubat 2019.

karşılaşmadıkları aşikârdır. Geleneklerin eski ihtişamını ve sürekliliğini kaybetmesi, İstanbul'da Rum nüfusun özellikle genç nüfusun sayısının çok az olmasından kaynaklanmaktadır. İstanbul'un eğlence hayatında şarkıcıları, oyuncularını kısaca birçok farklı dalda sanatçılarıyla İstanbul Rumları İstanbul'un eğlence hayatına yön vermiş bu sayede sanatın İstanbul'da daha 19 yüzyıldan itibaren gelişmesine önemli katkıda bulunmuşlardır.¹⁵⁵

İstanbul Rumları sosyal yaşantılarında da özellikle yoğun olarak yaşadıkları yerlerde kurdukları sayısız sosyal ve yardım dernekleri ve cemaatin vakıflarıyla yoksul Rumlara eğitim ve birçok alanda destek olmuşlar, kendi içlerinde örgütlenerek 1964 yılına kadar önemli faaliyetlerde bulunmuşlardır. Ancak tarihsel süreç içerisinde 1964 yılında Rumların gönderilmeleri sonucunda eğitim kurumlarındaki öğrenci sayısının azalması, kurdukları derneklerin üyelerini kaybetmelerine dolayısıyla sosyal yardımlaşma alanının daralmasına yol açmıştır. Bu Derneklerin büyük bir çoğunluğu zaman içerisinde özellikle Yunan Askerlerine bağış yapıldığı iddia edilerek kapatılmıştır. Bunu çeşitli Platformlarda sürekli reddeden Rum vatandaşları için gerçekte bu tür bağışların yapıldığına dair¹⁵⁶ örneklerin olduğunu, 1920 yılında Yunan ordusu için Peralı Yardım Sevenler Derneği'nin bağış toplandığını Sula Bozis kitabında açıkça ifade etmektedir. Kıbrıs sorunu ile yeniden gündeme gelen Yunanlı askerlere bağış konusu Rum cemaati tarafından sürekli reddedilmiş, bu yüzden kapatılan derneklerin suçlusu, Rum cemaatinin haklarının ihlal ettiği gerekçesiyle Türk Hükümeti olmuştur.

İstanbul'da yaşayan Rum Cemaati 1964 yılına kadar iki kısımdan oluşuyordu. Türk vatandaşı olan Rumlar ve Yunanistan vatandaşı olan Rumlar kendi içlerinde birbirlerinin tabiiyetlerinden uyruk farkını gözetmedikleri gibi Türk Kamuoyu da böyle bir ayırımın bilincinde değildi.¹⁵⁷ Birçoğu İstanbul'da doğmuş ve yüzyıllardır bu topraklarda yaşayan Rumların büyük bir kısmı Yunanistan'da hiç bulunmamıştı. Hatta Ek'2 de yer alan görüşmelerden aktarılanlara göre birçoğunun Yunanistan hakkında bir fikirleri bile yoktu. Onlar için tek ortak nokta Yunanca konuşuyor

¹⁵⁵ Türkiye Rumlarının eğlence hayatı **Bkz.** Bozis, **a.g.e.s.**, 169-181.

¹⁵⁶ Daha geniş bilgi için Bkz. Bozis Sula, **İstanbul Rumları**, s.82-83.

¹⁵⁷ Akgönül, **a.g.e.**, s.274.

olmalarıydı. Ancak İkamet, Ticaret ve Seyrisefain Anlaşması'nın feshedilmesi Yunanistan'a gitmek zorunda kalan birçok insan için büyük sorun olmuştur. Evini, işini hatta itibarını kaybeden bu insanlar Yunanistan'da her şeye sıfırdan başlamanın getirdiği güç koşullar nedeniyle zor günler geçirmişlerdir Kıbrıs meselesi ile her iki ülke arasında gerginleşen ilişkiler, özellikle 1964 yılından itibaren Türkiye'deki Rum azınlığın sayıca hızlı miktarda azalmasına ve 1974 yılından sonra da bu azalmanın devam etmesine sebep olmuştur.¹⁵⁸

3.5. Tanıkların Dilinden İkamet, Ticaret ve Seyrisefain Antlaşması'nın İptalinin Türkiye Rumları Açısından Değerlendirilmesi

İkamet, Ticaret ve Seyrisefain Antlaşmasının feshiyle başlayan Yunan uyruklu Rumların ülkeden gönderilme kararı sadece Yunan uyruklu Rumları değil, onlarla evli olan Türk uyruklu Rumları da etkilemiştir. Bu yüzden 1964 tarihi aynı zamanda Rumların göç etme sürecini başlatmıştır. Ek.2'de yer alan görüşmecilerin aktardıkları bilgiler ışığında ve İstanbul'u terk etmek zorunda kalan Rumların büyük bir kısmına göre, Yunanistan'la olan ilişkileri sadece dil ve din inancından ibaretti. Hatta dillerinde bile bazı lehçe farklılıkları bulunmakta, bunun dışında ortak bir kimlikleri yoktu. Hatta büyük bir kısmı Yunanistan'lı hiç görmemiş, hiçbir akrabalarının dahi bulunmadığı gerçeğinin altını çizen bu insanlar için 1964 yılı 'Sürgün' diye nitelendirilen bir yıl olmuştur. 1964 yılını bizzat yaşayan kişilerin aktardıklarına bakıldığında yaşadıklarını ve bu beklenmedik yeni durumu kabullenmeleri oldukça zor olmuştur. İstanbul'u terk etmek zorunda kalan bu kişilerin yaşadıklarını aktarmak 1964 Kararnamesinin sonuçlarını anlaşılması açısından faydalı olacaktır.

1964 Kararnamesi ile İstanbul'u terk etmek zorunda kalan bazı insanlar yaşadıklarının tamamen bir sürgün olayından ibaret olduğunu şöyle ifade etmektedirler. *"Sürgün olmasaydı kovulmasaydık İstanbul'da kalacaktık. Ben Yunanistan da Üniversitede belki yine okurdum ama sonra yine geri dönerdim. Ailem sınır dışı olamasaydı asla gelmezdi Yunanistan'a. Çünkü keyfimiz çok iyiydi. Niye gelelim? Macera için mi? Tarla başında otururduk. Arkadaşlarımızla aramız çok*

¹⁵⁸ Aykoç, a.g.t, s.264.

iyiydi. Zaten bizim mahallede 3 tane Türk ailesi 1 Ermeni ailesi vardı. Geri kalan herkes Rum'du. Yazları da Halki (Heybeli'de) kalırdık." (Yorgo, Erkek, 70 yaşında)¹⁵⁹

Bu kişilerin aktardıklarından anlaşıldığı üzere; İstanbul onlar için kopamadıkları bir yurt olma özelliğini yıllara rağmen hep korumuştur. Görülüyor ki; Tüm kötü anılara rağmen, İstanbul bu kişilerin hafızasından silinmemiştir.

İstanbullu Rumların büyük çoğunluğu bugün Atina'nın Paleo Falira semtinde yaşamaktadırlar.¹⁶⁰ Hiç beklenmedik bir anda Hükümetin böyle bir karar alması Rumlar arasında şok ve panik havası yaratmıştı. Bu panik havasını ve yaşadıklarını İstanbul'dan giden (Bayan Harula B) şöyle aktarmaktadır:

"Burgaz adasında tatildegdik Karardan haberimiz yoktu. Bir hanım geldi size haber var. Gidiyorsunuz dedi. Ev bir anda matem yerine döndü. Annem ağlamaya başladı. Ev de bir Türk komşumuz bulunuyordu. Sizi niye kovuyorlar ki sizin suçunuz yok diye o da bizimle ağlıyordu. Çalıştığım yerin müdürü kararın iptali için Ankara'ya bile gitmişti. Ancak bir faydası olmadı. Babam 60 yaşını geçtiği için isterse kalabilirdi. Ancak Annem ve ben gitmek zorunda olduğumuz için o da geldi. Kız kardeşim ise Türk tebaalı bir Rum ile evliydi. Onlar da 2 yıl sonra Belçika'ya yerleştiler.10 gün içinde Türkiye'yi terk etmek zorundaydık. Hiçbir malımızı satamıyorduk. O nedenle tanıdıklara eşyalarımızı veriyorduk. İşimi terk ettim benim için en fenası oydu. Arkadaşlarım bir otobüse binip topluca beni uğurlamaya geldiler hepsi ağlıyordu. O gün tam 3 bin kişi İstanbul'u terk etti. Zaten 20 lira para ve 20 kilo da kişisel eşyalarımızı çıkarmamıza izin veriyorlardı."¹⁶¹

İstanbul'u terk eden Rumların özellikle İstanbul'daki varlıklı hayatlarını bırakmak zorunda kalıp, bilmedikleri ve tanımadıkları bir yerde işe sıfırdan başlamak gibi bir durumla karşı karşıya kaldıklarında yaşamış oldukları bunalım sebebiyle kendilerini intiharın eşiğinde bulan insanlar da olmuştur. (Yorgo Levantis/Atina),

¹⁵⁹Hakan Yücel, Süheyla Yıldız, "İstanbul'da ve İmroz'da Rum olmak, Atina'da Rum kalmak", **Alternatif Politika Dergisi**, Cilt 6, Sayı:2, Eylül 2014, s.159.

¹⁶⁰ Örs, **a.g.m**, s.195.

¹⁶¹ Akar, **a.g.e**, s.175-176.

(Andon Parizyanos/İstanbul), (Ahmet Tanrıverdi/İstanbul) yaşadıklarını şöyle ifade etmektedir:

"4-5 kişi intihar etti. Babamın arkadaşlarıydı. Burada yaşayamadılar. Bunlardan ikisinin ailesi İstanbul da kalmıştı. Eşleri Türk tebaasıydı ve çocuklarıyla birlikte kaldılar. Burada iş kuramadılar. O zamanlar 44-45 yaşındaydılar. Cihangir'den, Kurtuluş'tan, Samatya'dan tanıdıklarımızdı."

"Bizim bulunduğumuz okula Özel Zağrofyen Lisesine 1962 de öğrenciler sığmıyordu. Yönetim Kurulu o zaman özel bir izinle iki kat ilave etti. Fakat 1964 sürgün olayından sonra okulun öğrenci sayısı yaklaşık yarı yarıya düştü."

"Bazıları o kadar gitmeye hazırlıklı değildi " Biz nasıl olsa geleceğiz" deyip buzdolabını bile fişte bıraktılar. Evini kapatıp gidenlerden iki tanesi anneme getirip anahtarlarını verdi. Tekrar döneceğiz sende dursun. Ama iş uzarsa fişi çekersin. Yemekleri çıkarırsın kedilere verirsin."¹⁶²

Gidenler için İstanbul özlemi, İstanbul'un bu kişiler için ne ifade ettiğini, İrini Hanım, İstanbul'da doğup büyüyen biri olarak şöyle aktarmaktadır:

"64'te 18 yaşındayken gelmişim ben. Bizi kovdular. Çok güzel bir hayatım vardı. Tarla başında oturuyorduk. 18 yaşındaydım. Ne zaman İstanbul'u görsem televizyonda ağlıyordum. Yazın da Heybeli'ye giderdik. Sürgün olmasaydı, gelmeyecektik. Çok güzel hayatım vardı. Babam Yunan, Annem Türk tebaalı idi. Biz Tarla başında büyüdük. Evde Rumca konuşurduk." (İrini, Kadın, 67)¹⁶³

Aktarılanlardan da anlaşıldığı üzere, İnsanların birçoğu Türkiye'den gönderilmelerini kabullenememişlerdir. Bir gün muhakkak geri döneceklerine inanmışlardır. Ancak bu beklentilere Yunan hükümeti karşılık vermemiştir. Çünkü İnönü Hükümeti Yunan uyruklu Rumları ülkelerine geri göndermek suretiyle, Yunan Hükümeti üzerinde baskı kurmayı, diğer yandan Yunan Hükümetini de Makarios'a baskı kurarak Kıbrıslı Rumları, Kıbrıs Türklerine yapmış oldukları katliamları

¹⁶² Cengiz Aktar, **Apelasis, (Rum Tehciri)**, Bağımsız Araştırma Bilgi ve İletişim Derneği, Bkz. 20 Dolar 20 Kilo, Cumhuriyet Tarihinin En Büyük Sürgünlerinden Biri konulu proje, (Çevrimiçi) <http://www.babilder.org/tr/20-dolar-20-kilo-sergi-katalogu,30.10.2017>.

¹⁶³ Yücel, Yıldız, **a.g.m.**, s.159.

durdurmayı amaçlamıştır. Ancak, bu fikir amacına ulaşamamış, Papandreou Hükümeti, anlaşmanın iptal kararına rağmen, Kıbrıs Rumlarına desteklerini sürdürmüşlerdir.¹⁶⁴ Yunanistan'ının bu konuda anlaşmaya yanaşmaması sonucunda ise, İstanbullu Rumlar doğdukları büyüdükleri şehri Kıbrıs meselesi yüzünden terk etmek zorunda kalmışlardır.

Rumlar 1964 yılında kararname uygulanırken, bir kısmı ikamet süreleri dolduğundan anlaşma gereği ülkelerine geri gönderilirken, bazı kişiler ikamet süreleri dolmaksızın zararlı faaliyetler yaptıkları gerekçesiyle hemen sınır dışı edilmişlerdir.

İstanbul'un tanınmış ailelerinden iş adamı ve tiyatrocu Giorgios Raussos da bu şekilde gidenlerden biri olmuştur. *"Köklü bir Rum ailesine mensup olarak İstanbul'da doğan Giorgios Raussos, aktörlük, yönetmenlik, rejisörlük yaptığı gibi çok sayıda okulda ve Rum Derneğinde Elliniki Enosis bünyesinde yüzlerce oyunda yer alır. 17 Haziran 1964'te zararlı faaliyetlerde bulunmak sebebiyle sınır dışı edilir. 55 yaşında, doğduğu, ailesinin mezarlarının bulunduğu şehri terk ederek Atina ya yerleşir. Atina'da beklenen ilgiyi göremez. Muhasebeci olarak işe girer. İstanbul'u bir daha göremeden kalp krizi sonucu 62 yaşında hayatını kaybeder."*¹⁶⁵ Gidenlerin birçoğu da Yunanistan'da istedikleri gibi iş imkânlarına sahip olamamış, bu olay hem ekonomik hem sosyal boyutuyla bu insanların sıkıntılı bir süreç yaşamasına sebebiyet vermiştir.

Aileden birinin Yunan uyruklu olması, ailelerin parçalanmasına neden oluyordu. Bunu yaşayanlardan görüştüğümüz Türk uyruklu Rum vatandaşımız İ. K. yaşadıklarını Ek.2'de yer alan görüşmelerdeki cevabında şöyle açıklıyordu:

"Benim babam gitti. Babam Yunan uyruklu, ben ve annem Türk uyrukluyduk. Babam 1965 de gitmek zorunda kaldı. Ondan 4 ay sonra arkasından Annem gitti. Annem Türk uyruklu idi. Babamdan dolayı mecburen gitti. Ben burada kaldım. Ancak babam orada yalnız kalınca ben de ailem ile 1966'da İstanbul'dan Yunanistan' a göç ettik. Öncelikle, Yunan uyruğunda bulunanlar gitmişlerdir. Ancak Yunan uyruğunda bir Rum, Türk uyruğundaki bir Rum ile evlendiğinden dolayı, örneğin; bir ailede baba

¹⁶⁴ Akgönül, a.g.e, s.257.

¹⁶⁵ Akgönül, a.g.e, s.288-289.

Yunan uyruğu sınır dışı edilince mecburen anne ve çocuklarda gitmek zorunda kalmıştır.” Bu şekilde ailenin bazı üyeleri Türk uyruklu iken, bazılarının Yunan uyruklu olması bütün ailenin gitmesine sebep oluyordu. Antlaşmanın feshi ile İstanbul da sanılanın aksine daha fazla kişi Türkiye'yi terk etmek zorunda kaldı.

Yunan uyruklu Rumlara getirilen bu uygulama birçok Türk uyruklu Rum tarafından da tepki ile karşılanıyordu. Bu duruma sessiz kalamayan birçok insan da mecburiyetleri olmadığı halde Türkiye'den Yunanistan'a göç etmişlerdir. Görüştüğümüz Ermeni asıllı Türk vatandaşı T.Ç., Ek.2'deki görüşmelerde yer alan cevabında Türk uyruklu Rum arkadaşının yaşadıklarına bizzat şahit olmuş biri olarak bu hususla ilgili yaşadıklarını şöyle aktarmaktadır:

"Sadece Yunan Tebaalılar gitmek zorunda idi. Ancak Türk Tebaalılarda gitti. Kendileri gitmek istediler. Herkeste bir tedirginlik vardı. Bugün Yunan tebaalılara yapılan yarın bize de yapılır endişesi ve korkusu ile 1964 vakasından sonra hepsi İstanbul'u terk etti. Örneğin Arkadaşım İngiliz Konsolosluğunda çalışan Türk tebaalı bir Rum'du.1964 Kararnamesi çıktığında, bütün Yunan uyruklular gitti. Bu nasıl olur.? Aklım almıyor diye çok kızıyordu. Bir gün İngiliz Konsolosluğundan bana geldiler. Arkadaşımı vazgeçirmem için ona Nişantaşı'nda daire tutacaklarını 2 sene ona ihtiyaçları olduğunu söylediler. Ancak arkadaşım zorlarsan arkadaşlığımız biter dedi ve Yunanistan'a gitti. Bir daha da dönmedi. Yunan Tebaalılara yapılanlar bir gün bize de yapılır endişesiyle çoğu gitti. Uygulama Yunan uyruklulara oldu ama bazı Türk uyruklu Rumlar bunu hazmedemedi gitti."

Türk tebaalı olmasına rağmen, yaşanan bu süreci hazmedemeyen, öfke duyan, birçok kişi işini gücünü bırakıp, Yunanistan'a ya da farklı şehirlere göç etmişlerdir. 1964 Kararnamesi, bir şekilde sadece Yunan uyruklu Rumları değil, Türk uyruklu Rumları da etkilemiş ve ülkeyi terk etmelerine zemin hazırlamıştır. Görüşmecilerin de dile getirdiği ortak düşünce, Türk uyruklu Rumların tamamen kendi istekleri ile ülkeyi terk etmesidir.

Antlaşmanın feshi ile ortaya çıkan en önemli meselelerden biri de gitmek zorunda kalan bu insanların bir kısmının geriye kalan mallarını satamamaları olmuştur. Bu kişilerden konut satın alan kendisi de Türk olan Yeniköy'de işletmesi olan O.Ö, yaptığı alışverişi ve önüne çıkan engelleri şöyle aktarmaktadır:

"Benim o sıralarda Yeniköy'de işyerim vardı. Bugün olduğu gibi o zamanda bu kafeyi işletiyordum. Burada çok Rum aileleri yaşırdı. Kararname çıkınca, Yunan uyrukluların evlerini sattırmıyorlardı, satamadılar. El altından satabilen sattı. Ben burada oturan ve kocası Yunan uyruklu ama kendisi Türk uyruklu olan Katerina Kuluzidis'ten bir ev aldım. Parayı alıp gittiler. Ancak ben sadece noter satışı ile aldım. Avukat Ali Oğuz'a gittim. Tapuyu almak için mahkeme kararı ile 1988'den sonra ancak alabildim. Örneğin; Bakkal Dimitri gitmek zorunda olduğu için bakkalı, ortağı Tudori'ye devretti gitti. Örneğin; marangoz Yani Kastanidis Türk tebaalı idi. 1964'ten sonra evlerini sattı gitti. Çünkü eşi Yunan tebaalı idi. Foti Daponte. Burada şirketi vardı ithalat müdürü idi. O gitti oğlu Türk uyruklu olduğundan o burada kaldı. Mallarını da oğluna bıraktı. Bu şekilde çok giden oldu sonraları yavaş yavaş Türk uyruklu olanlar da korktu gitti. Yalnız Rumlar bazı şeyleri abartıyorlar." Aktarılan bu örnekte de hudut dışı kararı ile bazı Rumların mallarını satabilirken, bazıları da döneceklerine inandıklarından satamadan gitmişlerdir. Ancak dönemeyenlerin geride bıraktıkları mallar, sahiplerinin ölmesi gibi birçok sebepten mirasçılarına kalmış, el değiştiren bu mallar uzun yıllar süren davalarla çözülmeye çalışılmıştır. Ancak Ek.2'de belirtildiği üzere yapılan görüşmelerde satılamayan taşınmazların çok fazla olmadığı yönündedir.

Ek.2'de yer alan görüşmelerde aktarıldığı gibi bazı Türk uyruklu Rumlar, yaşananlara bir tepki olarak İstanbul'u terk ederken, bazıları da Kıbrıs meselesinin ortaya çıkardığı kamuoyu baskısından kurtulamamıştır. Kıbrıs'taki katliamlar, artan şiddet olayları, sadece Yunan uyruklu Rumların değil, aynı zamanda Türk uyruklu Rumlarında üzerinde büyük bir baskı unsuru olmuş, Türkiye'de bir cemaat olarak gelecekleri olmadığı yönündeki inançları ve kaygıları derinleşmiştir. Yunanistan ile yaşanan her gerilimde kamuoyunun tepkisini üzerlerine çekeceklerini ve siyasi koz olarak kullanılacaklarını düşünmeleri sebebiyle bu kişiler 1964 yılını takip eden yıllar

içerisinde Türkiye'yi terk etmek zorunda kalmışlardır.¹⁶⁶ Görüştüğümüz T.V ve karısı A.V. Türk uyruklu olmalarına rağmen İstanbul'u nasıl terk etmek zorunda kaldıklarını ve yaşadıklarını şöyle ifade etmektedirler:

"Ben Mercan Saraç'ta çalışıyordum. Benim babamda Mercan da 40 sene çalışmıştı. Patronum Türk idi. Eşim de bir Terzihanede terzilik yapıyordu. Biz Türk tebaalıyız. Hem eşim hem ben 1930 Antlaşmasının iptali sebebiyle İstanbul'da kalmamamız için hiçbir problem yoktu. Ancak Patronum (kendisi Türk'tür) bir gün bana yukarıdan kötü haberler var sen bir süre dükkâna gelme dedi. Rum çalıştırdığı için baskılar varmış 3-4 ay hiç işe gitmedim. Çok iyi insanlardı işe gitmediğim halde bana maaşımı verdiler. Söylemek istediğim Yunan uyruklu olmamamıza rağmen sadece toplumda artan Rum karşıtlığı, Türkçe konuş, Türk'ten alışveriş yap kampanyaları iyice artmıştı. Burası bizim için artık güvenli değil diyerek İstanbul'dan Yunanistan'a gittik. Yunanistan'da bize hep Türk Tohumu derlerdi. Türkiye'den gidenleri hiçbir zaman Yunanlı kabul etmezlerdi. Oradaki insanlar insanlıktan anlamıyor. Çocuklarına Türk düşmanlığı aşıyorlar."

Kamuoyundaki giderek artan Rum karşıtlığı ve Rumların Kıbrıslı Rumlara yardım ediyor iddialarının sonucunda hükümet tarafından yapılan basında yer alan açıklamalarda ikamet süresi dolmadan yapılan sınır dışı uygulamalarda bu kişilerin Türkiye aleyhine çalıştıkları iddia edilmiştir.¹⁶⁷

1964 Kararnamesinin uygulamaya geçmesiyle, göç etmek zorunda kalan Rum cemaatinin yıllar içinde özellikle İstanbul'un demografik yapısında ne şekilde değişimlere uğradığını Ek-2'de yer alan görüşmecilerden T.Ç, şöyle aktarmaktadır: *"Ben İstanbul/Büyükada'da yaşadığım için orayı örnek verebilirim. Sosyal yaşam çok güzeldi. Büyükada önceden cennetti. Büyük seyyahlar İstanbul'a gelir hatıratlarında İstanbul'a yer verirlerdi. Modanın kalbi idi. İstanbul'da kadınlar, Büyükadalı kadınlara bakıp, modayı takip ederler, onlara bakıp kıyafet diktirirlerdi. Kadınlar her akşam en güzel kıyafetleri ile gelen vapurları karşılardı. Şimdi*

¹⁶⁶ Aykoç, a.g.t, s.293.

¹⁶⁷ Bkz. Cumhuriyet Gazetesi, 30 Mart 1964, s.1.

Rumlar gitti. Anadolu'dan gelenler kültürü tamamen değiştirdi. Yani İstanbul önemli bir kültürünü Rumları kaybetti."

Yine Ek.2'deki görüşmecilerden A.A., İstanbul'daki kültürel değişimi şöyle ifade etmektedir:

"Biz Kurtuluş'ta Türklerle iç içe otururduk. Annem bütün mahalleyi süpürürdü. Herkes kendini düşünmezdi. Her yerde asfalt yoktu ama her yer tertemizdi. Saygı vardı. . İstanbul ara ara göç alırdı. Tarla başındaki balkonlu evler vardı. Rumlar 1964'ten sonra gidince Anadolu'dan gelen göçlerle, İstanbul'un demografik yapısı değişti. Kültür yozlaştı. Nitelikli zanaatkar yetişmiş elemanlar gitti, vasıfsız elemanlar geldi. Sınır dışı edilen kardeşim gittikten 11 yıl sonra İstanbul'a geldi. İstanbul'u çok değişmiş buldu ama insan yaşamını hiç beğenmedi."

1964 Kararnamesi ile yok olma sürecine giren İstanbul Rumlarının, İstanbul'daki sosyal hayata, kültüre olan katkısı, bugün İstanbul'da yaşanan sosyal ve kültürel değişimi açıkça ortaya koymaktadır.

1964 yılının önemi, ortaya çıkardığı sonuçları, insanların bu süreçte yaşadıklarını aktarmaları, yapılan tüm değerlendirmeler için bir yol gösterici olmaktadır. Bu amaçla yaptığımız çalışmada görüştüğümüz Rum vatandaşlarının bu konuya temkinli yaklaştığı hatta bu konuyu fazla konuşmak istemedikleri tespit edilen önemli ayrıntılardandır. Genel olarak Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi ve kilisede ve Huzurevinde yapılan görüşmelerde konuştuğumuz kişiler hemen hemen aynı şeyleri söylemişse de, bazılarının bu olayı kızgınlıkla hatırlarken ve bu olayı "Sürgün" olarak ifade ederken, bazılarının gayet ılımlı karşıladığını söylenebilir. Ancak yapılan değerlendirmelerde 1964 Kararnamesinin Türkiye'nin hukuki olarak hakkı gibi değerlendirilmesine rağmen, Türkiye Cumhuriyeti'nin haksız bir uygulaması olduğu, bu uygulamanın siyasi, milliyetçi bir yaklaşım olduğu bu kişilerin ortak inancıdır. Görüşmecilerin bir kısmına göre, Kıbrıs meselesi bu kişileri ülkeden göndermek için kullanılan bir bahane olup, Türkiye Cumhuriyeti'nin

İstanbul Rumlarını yok etme planı iken, bir kısmına göre Kıbrıs Türklerine yapılan katliamların doğal sonucudur.

Yunanistan'ın 1964 Kararnamesine tepki ile yaklaşırken Yunan uyruklu Rumların ikamet izinlerinin iptaline mani olmamaları konusunda, Türkiye Cumhuriyeti ile masaya oturmayıp, kendi vatandaşları için herhangi bir tavizde bulunmak istememesi bu kişiler tarafından Yunanistan'daki yönetim boşluğu olarak değerlendirilse de Yunanistan'a karşı herhangi bir tepki olmadığı gibi sadece küçük sitemlerle olay geçiştirilmeye çalışılmıştır. Tek sorumlu ortak inanışa göre; Türk devletidir ve Yunanistan bu meselede aynı derecede de sorumlu değildir. Genel inanış bu yönde olunca, 1964 Kararnamesini bilinmesi yönünde yapılan programlar, sempozyumlar ve her yıl Mart ayında Kararnamenin yıldönümü sebebiyle açılan sergi ve fotoğraflar, dönemin gazeteleri, bu kişilerin oluşturduğu dernekler, yaşanan olayları canlı tutma çabaları,¹⁶⁸ bunları yeni nesillere aktarma gayretinin biraz siyasi ve taraflı olduğu, burada Rum milliyetçiliğinin öne çıkarıldığı ve bu yapılırken, 1964 Kararnamesinin uygulanmasındaki bazı olumsuz uygulamaları genele yayarak sadece Türkiye Cumhuriyeti'ni sorumlu tutulmasının objektif olmadığı aşikârdır.

1964 Kararnamesinin Rumlar üzerindeki sosyolojik boyutunu, muhakkak ki küçümsememek gerekir. Haksız uygulamalar olduğu yönündeki iddialara karşın dönemin koşulları düşünüldüğünde benzer uygulamaların birçok ülkede örneklerin olduğunu söylemek mümkündür. Ek.2'de yer alan görüşmecilerin aktardığı üzere, gidenlerin, Yunanistan toplumunda hor görülmesi, kabul edilmemesi, dışlanması, kendileri açısından zor bir uyum sürecine sebep olmuş, Yunanistan kendi cemaatinden olan bu insanlara yeterince sahip çıkmamıştır. Bütün görüşmecilerin

¹⁶⁸ Sınır Dışı Kararını "Sürgün" olarak değerlendiren yayınlar için Bkz. <http://www.babilder.org/tr/>, <http://www.conpolis.eu/Anakoinwseis/Anakoinwseis.aspx>, <https://m.bianet.org/biamag/toplum/173121-1964-te-goc-ettirilen-rumlar-bir-daha-donmedi>, Rum Vakıfları Destek Derneği (RUMVADER) ve İstanbullu Rumların Evrensel Federasyonu (İREF) ile birlikte gerçekleştirdiği program kapsamında, Yurtları Dışında Yaşamaya Mecbur Edilen İstanbullu Rum Toplumunun Karşılaştığı Zorluklar (Kasım 2014), <http://www.conpolis.eu/uploadedNews/Rapor%20Avrupa%20Programi%20Turkce.pd>, 21.10.2017. Beyazperdeye aktarılan "Sürgün" adlı sinema filmi. (Çevrimiçi), <http://www.beyazperde.com/filmler/film-225292/> Erişim Tarihi, 16 Şubat 2019.

ortak olarak dile getirdikleri, gidenler için kullanılan "Türk Tohumu" ifadesi Rum milliyetçiliğinin boyutunu açıkça göstermektedir. Ancak bu gerçek yeterince dile getirilmemektedir. Öyle ki Ek.2'de yapılan görüşmelerde Yunanistan'a gitmek zorunda kalıp, bugün yeniden İstanbul'a dönen insanlar vardır. Bu önemli bir ayrıntıdır. Dile getirdikleri bu söylemde, Yunanistan onlar için gerçek bir aidiyet duygusu yaşatmaz iken, İstanbul ait oldukları tek yerdir. Bu sadece ikamet edebildikleri bir yer olarak değil, manevi olarak da kimlik olarak da bağlı oldukları tek şehir olma özelliğini hep korumuştur. En önemlisi buna imkân tanıyan Türkiye Cumhuriyeti'nin yaklaşımı bu sonucu doğurmuştur. Ancak 1964 Kararnamesi yeni nesillere aktarılmaya çalışılırken, Yunanistan'ın bu Kararname ile ilgili Türkiye'den giden Rumlar üzerindeki bu dışlayıcı yaklaşımı ve bunun sonuçları hiçbir şekilde yansıtılmamaktadır.

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

İkamet, Ticaret ve Seyrisefain Antlaşması ve bu antlaşmanın 16 Mart 1964 tarihinde İnönü Hükümeti tarafından iptali, yakın tarihimizin pek bilinmeyen tarihi gerçeklerinden biridir. İstanbul'daki Rum cemaati için önemli bir kırılma noktası olmuş bu olay, bu çalışmanın önemi de ortaya koymaktadır. Bütün azınlıkların bir arada yaşadığı Kozmopolit İstanbul, Rum vatandaşlarının büyük bir çoğunluğunun burayı terk etmesiyle bugün önemli bir kültür mirasını yitirmek üzeredir.

1955 yılında Kıbrıs Sorunu ile başlayan süreç ve artan milliyetçi söylemlerin getirdiği noktada başlayan 6-7 Eylül olayları Türk tarihi ve Türk toplumsal hafızalarında yer etmiş iken, aynı şekilde İkamet, Ticaret ve Seyrisefain Antlaşmasının iptalinin boyutları açısından aynı derece bilinmemesi çalışmamızda tespit ettiğimiz ilginç bir ayrıntı olarak karşımıza çıkmaktadır. 1964 Kararnamesi sonucunda Yunan hükümetinin yaptığı eleştirilere ve Yunan iddialarına cevap verilirken 6-7 Eylül olayları ile Kıbrıs Türklerinin uğradığı katliamlar karşılaştırılarak basında şöyle yer almıştır,"6-7 Eylül olayları bir günde olup biterken, Kıbrıs Türk halkına yönelik katliamlar aylarca sürmüştür. Türk milleti bu vakayı zamanında ve ondan seneler sonra tekrar tekrar mahkeme etmiş, en geniş şekilde tazmin etmiştir. Kıbrıs'ta bir 6-7 Eylül vakası her gün günde iki defa oluyor ve bunu yapanlar övünüyorlar. Yunan Hükümeti açıktan bu hareketleri desteklediğini bütün dünyaya söylüyor."¹ Kıbrıs Sorunu neticesinde hayata geçirilen 16 Mart 1964 tarihli Kararname ile yapılan uygulamalar ve Yunan uyruklu Rumların ülkeden gönderilmeleri, Türk tarihinde çok yer almayan ve toplumsal hafızamızda da çok bilinmeyen bir konu olmakla birlikte, Yunanistan tarafından düzenlenen Konferanslar ve konunun araştırılmasını destekleyen birçok derneğin katılımıyla ortaya konulan kapsamlı projelerin yardımıyla kamuoyunun bilgilendirilmesi için özel bir çaba sarf edilmektedir. Bu dikkati çekilmek istenen önemli bir konudur. Çünkü Yunanistan'da kurulan İstanbullu Rumların Evrensel

¹ **Milliyet Gazetesi**, 06 Mayıs 1964, s.7.

Federasyonu (İREF), Bağımsız Araştırma ve İletişim Derneği, (BABILDER) ve Rum Vakıfları Destek Derneği (RUMVADER) bu konuda birbirlerini destekleyerek özellikle 1964 yılında yaşananları topluma anlatmak, araştırmak yönünde önemli çalışmalarda bulunmaktadır. 2014 yılında 1964 Kararnamesinin 50.yılı nedeniyle gündeme getirilen BABILDER'in önderliğinde düzenlenen 1964-1965 tarihlerinde gerçekleşen ülkeyi terk etmek zorunda kalanlarla ilgili anlatılar, fotoğraflar açılan sergiler her yıl yine 16 Mart günü düzenlenerek, büyük şehirlerde kamuoyuyla paylaşılmaktadır.² Bu konuda yapılan çalışmaların yanında Rum cemaatin maruz kaldığı haksızlıklar Birleşmiş Milletler Kuruluna öneriler olarak sunulmaktadır.³ Ayrıca 2013 yılında vizyona giren "Sürgün" adlı filmde 1964 Kararnamesi ile Yunan uyruklu bir ailenin başından geçenler dramatik bir şekilde aktarılmaktadır.⁴ Ancak 1964 Kararnamesi yeni nesillere aktarılmaya çalışılırken, Yunanistan'ın bu Kararname ile ilgili Türkiye'den giden Rumlar üzerindeki "Türk Tohumu" tabiri ve bu dışlayıcı yaklaşım ile bunun sonuçları hiçbir şekilde yansıtılmamaktadır. Bunu görmemezlikten gelmek, 1964 Kararnamesini ve dolayısıyla Türkiye Cumhuriyeti'ni eleştiren birçok çevrenin, bu tutumunu tek taraflı bir yaklaşım olarak değerlendirmek mümkündür.

İkamet Ticaret ve Seyrisefain Antlaşması Atatürk ve Venizelos arasında 1930 yılında imzalanmış, antlaşma gereği her iki ülke vatandaşlarının serbestçe ticaret yapmalarına izin verilmesi ve ikamet hakkı özellikle Rumlar açısından önemli bir gelişme olmuştur. Çünkü bu antlaşma mübadele ile Yunanistan'a göç etmiş ve Yunan uyruğuna geçmiş Rumlara yeniden İstanbul'da ikamet etme ve çalışma hakkı tanımıştır.⁵ Bu bağlamda aynı durum Müslüman mübadiller için söz konusu olmamıştır. Zaten büyük bir kısmı tarımla uğraşan bu kimseler Yunanistan'a gitmeye gerek duymamışlardır.

²Bkz."20Dolar,20Kilo1964,(Çevrimiçi)

http://aciktoplumvakfi.org.tr/pdf/KatalogTR_internet.pdf,Erişim Tarihi,16 Şubat 2019

³"**Yurtları Dışında Yaşamaya Mecbur edilen İstanbullu Rumların Karşılaştığı Zorluklar.**" "Azınlık Vatandaşları-Eşit Vatandaşlar" başlığı altında İstanbullu Rumların Evrensel Federasyonu (İREF) ve Rum Vakıfları Destek Derneğinin (RUMVADER) ile birlikte gerçekleştirdiği Rapor, (Çevrimiçi) <http://www.conpolis.eu/uploadedNews/Rapor%20Avrupa%20Programi%20Turkce.pdf>, 21.10.2017.

⁴"Sürgün",1964 Kararnamesini konu alan sinema Filmi. (Çevrimiçi), <http://www.beyazperde.com/filmler/film-225292/>,Erişim Tarihi,16 Şubat 2019.

⁵ Işık, **a.g.t**, s.122.

1963 yılında yaşanan ve kanlı Noel olarak adlandırılan katliamların Türk basınındaki ve Kamuoyundaki tepkileri ayrıca Türkiye'deki Rum cemaatinin ve Patrikhanenin Kıbrıs Rumlarına ve Yunanistan'a para yardımı yaptıkları gibi haberler, Rum karşıtlığını her geçen gün biraz daha arttırıyordu. Devam eden katliamlar ve çözülemeyen Kıbrıs Sorunu, Yunanistan ile Türkiye'yi karşı karşıya getirmişti. Basında yer alan "Vatandaş Türkçe konuş ve Türk'ten alışveriş yap" kampanyaları neticesinde kamuoyunda artan Rum aleyhtarlığının boyutları giderek artarken, İnönü Hükümeti 1930 tarihli Antlaşmanın 36.maddesine istinaden anlaşmayı feshettiğini, 16 Mart 1964 yılında açıklayarak bunu Kıbrıs Sorunu için bir çözüm aracı olarak kullanmak istemiş, ancak beklenen yanıt Yunanistan'dan gelmemiştir. Bu çalışmada, hem gazete arşivleri hem de birincil kaynaklardan elde ettiğimiz veriler İkamet, Ticaret ve Seyrisefain Antlaşmasının iptalinin tamamen Kıbrıs Sorunundan kaynaklandığıdır. Yani bu iptal kararı hiçbir sebep yokken alınmış bir karar değildir. Bu karar alındıktan ve uygulamaya başlandıktan sonra da Yunanistan'da Papandreou Hükümetinin geri adım atmaması ve yapıcı bir politika yerine Makarios'u desteklemeye devam etmesi Türk Yunan ilişkilerini daha da olumsuz hale sokmuştur.⁶ Türkiye'nin aldığı bu karar bazı çevrelerce halen tartışılırken, Yunanistan'ın Türkiye'deki Yunan uyruklu vatandaşlarının yerine Kıbrıs'ı tercih etmesi, sadece tepkilerini ifade etmesi, yaşananların tek suçlusu olarak sadece Türkiye Cumhuriyeti'ni göstermesinin ne derece doğru olduğu düşünülmesi gereken bir husustur.

1964 Kararnamesi sonucunda, dönemin gazetelerinde ikamet izinleri sona eren Yunan uyruklu Rumların isim listeleri yayınlanırken mübadele edilen Türkiye'de yerleşmiş Türk uyruğu Rumlar ile Yunanistan da yerleşmiş Yunan uyruğu Türklerin dışında mübadele edilmeyen İstanbul'da yerleşmiş Rumlar ile Batı Trakya'da yerleşmiş Türklerin değiştirme dışında tutulması zaman zaman eleştirilmiş, 1964 kararnamesi ile ülkeden gönderileceklerin mübadele dışında tutulan azınlık için de uygulanması gerektiği düşünceleri kamuoyunun ortak düşüncesi olarak gösterilmeye çalışılmıştır.⁷ Ancak bu düşünce hayata geçirilmemiş, 16 Mart 1964 Kararnamesi ile

⁶ **Tercüman Gazetesi**, 12 Nisan 1964, s.1.

⁷ Gözübüyük, a.g.m, **Milliyet Gazetesi**,6 Ekim 1964, s.7.

Türkiye'deki sadece Yunan uyruklu Rumlar ülkeden gönderilmiştir. Tabii ki en büyük Rum nüfusunun bulunduğu İstanbul'da bu kararın sonuçları daha da etkili olmuştur. Çünkü Anadolu'da zaten Rum çok azdı ve bunların hemen hemen hepsi mübadele zamanında gitmişti. İstanbul mübadele dışında tutulduğundan buradaki Rum nüfus, varlığını uzun süre korumayı başarmıştır. Ancak sadece Yunan uyruklu Rumlar gönderilmesine rağmen, bu karar dolaylı olarak Türk uyruklu Rumları da etkilemiştir. Çünkü Yunan uyruklu Rumların büyük çoğunluğu Türk uyruklu Rumlarla evliydi. Aileden birinin gönderilmesi ailenin diğer fertlerinde gitmesine sebep olmuştur. Örneğin, baba Yunan uyruklu iken, anne ve çocuklar Türk uyruklu olabiliyorlardı. Ya da tam tersi olabiliyordu. Bu yüzden sadece Yunan uyruklu Rumlar değil, Türk uyruklu Rumlar da ülkeyi terk etmek zorunda kalmışlardır.

1964 Kararnamesini uygulamaya konulmasıyla birlikte, Türk vatandaşı olduğu halde sınır dışı edilenlerin siyasi tutumları sebebiyle sınır dışı edildikleri, dönemin hükümeti tarafından basında açıkça ifade edilmiştir. Antlaşmanın iptali ile aynı zamanda gerçekleşen Türk uyruklu vatandaşların sınır dışı kararın ilk uygulamaları tamamen ülke aleyhine zararlı faaliyetlerde bulunmaları gerekçesiyle yapılmış, bu gerekçe ile yapılan sınır dışı kararı Resmi Gazete 'de⁸ yayınlanarak bu kişiler Türk vatandaşlığından çıkarılmışlardır. Rumlar arasında Türk vatandaşlığından çıkarılarak yapılan sınır dışı kararları, cemaat içinde korku ve panik yaratmış, Bu durumdaki kişilerin birçoğuna Yunanistan vize vermemiştir. Örneğin; sınır dışı edilen Metropolitlere Amerika vize vermiştir. Bu önemli ayrıntı ve Yunanistan'ın bu tutumu anlaşılamamaktadır.

Hera Büyüktaşçıyan Rumların hayatında önemli bir dönüm noktası olan 1964 Kararnamesinin toplumdaki algısını sınır dışı edilenleri ve İstanbul'u şöyle tarif etmektedir:

⁸ **Resmi Gazete**,17 Nisan 1964, S.11685,s.5.**Bkz.**Resmi Gazetede yayınlanan 6/2959 sayılı Kararname şöyle açıklanmıştır: Memleketimiz aleyhine zararlı faaliyette bulundukları anlaşılan Yani oğlu Georges Yorgi Yakavos Canavaris ve Emilianos Zaharapulos Hristofolos'un Türk Vatandaşlığından çıkarılmaları; İçişleri Bakanlığının 11/4/1964 tarihli ve 3.73111/10694-4730-1904, 10693-4781-1905 sayılı yazıları üzerine,1812 sayılı Kanunun 11 maddesine göre Bakanlar Kurulunca 11/04/1964 tarihinde kararlaştırılmıştır.

*"1964 sadece 12.000 Rum'un Sürgün edildiği değil, esas olarak İstanbul'un ruhunda bir parçanın Sürgün edildiği yıldır. Toplumun her kesiminden insanın yerini yurdunu bırakıp, evini barkını eşini dostunu bırakıp Yunanca konuşmak dışında hiçbir ortak yönünün bulunmadığı bir yere göç etmeleri hem İstanbul'da hem de bu insanların yüreklerinde yeri dolduramaz bir boşluğa sebep olmuştur."*⁹

Çalışmada tespit edilen en önemli ayrıntılardan biri de, 1930 antlaşmasının iptal kararı okuduğumuz birçok yayında "Sürgün ve Tehcir" olarak ifade edilmektedir. Rumlar 1964 yılında başlayan süreç için "Apelasis" sözcüğünü kullanırlar. Sözcük anlamıyla kovulma, evinden ayrılmaya zorlanma, sürülme ve sürgün edilme demektir. 1964, Rumların tek yerinden edildiği tarih değildir. Ancak "Apelasis" tek olarak kullanıldığında bu süreci ifade eder.¹⁰ Ancak "Apelasis" kelimesinin 1964 Kararnamesi için kullanılmasını dikkate almak gerekir. Çünkü "Sürgün" bizim dilimizde kendi vatandaşını cezalandırmak amacıyla belli bir süre için bulunduğu yerden başka bir yere gitmesini ifade eder. Bu Türkiye Cumhuriyeti için bir "Tehcir" ya da "Sürgün" değildir. Bu Türkiye Cumhuriyeti'nin kendi vatandaşı olmayan kişileri, ülkelerine geri gönderme kararıdır.

Ermeni tehciri gibi konuların gündemde olduğu bugünlerde, Yunan uyruklu Rumların ülkeyi terk kararının bu şekilde ifade edilmeye çalışılması, toplumu böyle bir algıya inandırma çabası olarak değerlendirilebilir. Rumlar kendilerini bir sürgüne maruz bırakıldıklarını ifade etseler de, Yunan uyruklu Rumların Türk devleti tarafından Sürgün edilmiş gibi bir algı yaratılması sadece günümüzde değil, olayın yaşandığı yıllarda da aynı şekilde gösterilmeye çalışılmıştır. New-York Times'a göre: "Türkiye'deki Yunanlılar Katliam korkusu içinde". New-York Times gazetesinin bir makalesinde Türkiye'deki Yunanlıların "Katliam ve sürülme" korkusu yaşadıkları iddia edilmekte, Türk Hükümetinin aldığı tedbirlerin insan haklarını ihlal edici mahiyette olduğu ifade edilmektedir. Makalede, Türk Yetkililer Yunanlıların Kıbrıslı Türkleri Kıbrıs'tan çıkarmak veya kendilerini Anayasa

⁹ Hera Büyüktaşçıyan, "İki eşik arasında bir bavul", Bağımsız Araştırma Bilgi ve İletişim Derneği, Bkz. 20 Dolar 20 Kilo, Cumhuriyet Tarihinin En Büyük Sürgünlerinden Biri konulu proje, (Çevrimiçi) <http://www.babilder.org/tr/20-dolar-20-kilo-sergi-katalogu>,25.11.2017.

¹⁰ İlay Örs, "Bir sözcükte ne vardır?" Bağımsız Araştırma Bilgi ve İletişim Derneği, Bkz. 20 Dolar 20 Kilo, Cumhuriyet Tarihinin En Büyük Sürgünlerinden Biri konulu proje, (Çevrimiçi) <http://www.babilder.org/tr/20-dolar-20-kilo-sergi-katalogu>,25.11.2017.

haklarından mahrum etmek yolundaki Yunan teşebbüslerine mukabele olarak Yunanlıların sürüldüklerini açıkça söylemektedirler.¹¹ Yunan aleyhtarı olarak gösterilen Türkiye'nin yapılan sürgünlerle Kıbrıs'ta herhangi bir çözüme varamayacağı da belirtilmektedir.

Kıbrıs Sorununa tepki olarak ortaya çıkan 1964 Kararnamesi ve Sürgün olarak ifade edilen ve gösterilmeye çalışılan bu algı, dönemin Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin tarafından Mecliste yapılan konuşmada şöyle ifade edilmektedir:

*"Muhterem Arkadaşlarım, Yunan Başbakanı, 5 Eylül'de Selanik'te verdiği demeçte, açıkça ilhak politikasının şampiyonluğunu yapmıştır. Bunu mavazi olarak Yunanistan Hükümeti İstanbul'daki Yunan uyrukluların tehcir edildiğini öne sürerek Güvenlik Konseyini toplantıya çağırıştır... Yunanistan'ın maksadı açıktır. Sorumsuz tutumunu ve bizzat kendisinin Kıbrıs ihtilafını vahim bir maceraya sokmak için sarf ettiği gayretleri örtmek istemektedir. Yunanistan Makariosla gaye ve hareket iş birliği yapmış 12 Ada, Batı Trakya ve diğer yerlerde gösterişli Askeri hazırlıklara girişmiş ve Enosis politikasını takip etmiştir. İşte bu Yunanistan şimdi de bir mazlum edası ile şikâyetçi sıfatıyla güvenlik Konseyinin karşısına çıkmaktadır."*¹²

Hâlbuki yabancı statüye haiz Türk vatandaşı olmayan kişilerin ikamet sürelerinin bitmesiyle birlikte, bu kişilerin bulundukları ülkeden gönderilme kararı, tüm ülkelerin sadece geçmişte değil, günümüzde de uyguladıkları hukuki bir süreçtir. Tarihimizde çok iyi bilinmeyen bu konunun ayrıntılarında saklı doğrular, en azından bu konuyu bilenler tarafından görmezlikten gelinmekte ve bu olayı tek taraflı ve tek bir bakış açısı ile ele alarak toplum yanıltılmaya çalışılmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti egemenlik hakları ve hukuk çerçevesinde antlaşmanın maddeleri gereği, kendi vatandaşı olmayan kişileri ülkelerine geri gönderme hakkına sahiptir. Burada konuyu aydınlatılacak tek bir husus vardır. Bu da Türk uyruklu Rumlar 1964 kararnamesi sonucunda tamamen kendi istekleriyle İstanbul'u terk etmişlerdir. Kararname uygulanırken bazı eksikliklerin olduğu iddia edilse bile,

¹¹ **Milliyet Gazetesi**, 12 Kasım 1964, s.1-7.

¹² **Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi**, Cilt:21, B:93, O:1,10 Eylül 1964, s.627

hukuki olarak değerlendirdiğimiz bu süreçte önemli olan her iki toplumun yaptıklarını ya da maruz kaldıklarını iyi ya da kötü objektif olarak değerlendirmek ve gerçekleri yansıtmaktır. Ancak 1930 tarihli antlaşmanın iptalini, objektif olarak değerlendirdiğimizde karşımıza çıkan en önemli soru, bu insanlar gerçekten mağdur edilmiş midir?

Uygulamalarda bazı eksiklikler olsa da, Yunan uyruklu Rumlara bu süreç içerisinde kötü muamele, zorlama, zor durumda bırakılmış insan algısı oluşturmak tek taraflı bir iddia olduğu düşünülebilir. Ek.2'de yer alan görüşmelerde göstermektedir ki, bu hususta herhangi bir kötü zorlama olmamıştır. Sadece şikâyet edilen konu, bu kişilerin bir kısmının mallarını satmalarına izin verilmeden çok kısa bir zamanda ülkeden gönderilmiş olmalarıdır. Bu durum hukuken antlaşmanın gereği olarak kişilerin oturum izinlerinin bitmesi ile alakalıdır.

1964 Kararnamesi hayata geçirilirken, dönemin hükümeti tarafından bu konuda özel bir hassasiyetin gösterildiğini, bunu basına yansıyan haberlerden de anlıyoruz ki, bu konuda yeterli açıklamalar yapılmış olup, şartlar değiştikçe getirilen yeni düzenlemeler gazetelerde şöyle yer almıştır: *"Hasta ve yaşlı olan Yunan uyruklular yurt dışı edilmiyor. Yunan uyruklu Rumlardan hasta olduklarını rapor ile teşvik edenler ve 60 yasından fazla olanlar ile kimsesizler hudut dışı edilmemektedir. Bir nezaretçinin himayesinde seyahat edebilir ibaresi yazılı Rumların dahi yanına bir refakatçi bulunana kadar yurdumuzda kalacakları söylenmiştir."*¹³ Bu haberde de açıklandığı üzere kişileri mağdur etmeme konusunda gerekli tedbirler alınmaya çalışılmıştır.

Kararnameler çıkartılarak, yapılan uygulamaların hukuki sonuçlarının yanında, olayın insani boyutunu düşündüğümüzde, kişisel taşınmazlarına, vakıf mallarına getirilen uygulamalar sonuç itibarıyla bazı insanları çok zor durumlara düşürmüştür. 1964 Kararnamesi sonucunda, çok kısa sürede ülkeyi terk etmek zorunda kalan insanların bir kısmı mallarını satamamış, bir kısmı çok ucuza vererek, bazıları yeniden gelirim düşüncesiyle malını hiç kimseye bırakmamış, kimisi de yakınlarına,

¹³ Tercüman Gazetesi, 23 Ekim 1964, s.1.

bir avukata ya da komşularına emanet etmişlerdir. Tabi ki bir daha Türkiye ye dönemeyen bu insanların çok az kısmının malları sahipsiz olduğu için mağdur edilmiş, bir kısmı avukatlar aracılığıyla ya da yakınları sayesinde mallarını satmak zorunda bırakılmışlardır. Birçok taşınmaz, yıllarca süren davalara rağmen gerçek sahibini bulamamış, çözülemeyen birçok itilafli taşınmazlar nihayet 07 Şubat 1988 yılında 12592 sayılı Kararname ile Turgut Özal döneminde Davos zirvesi sürecinde 1964 Kararnamesinin yürürlükten kaldırılmasıyla, şahısların ihtiyati tedbir konulan mallarının geri verilmesi sağlanmıştır. Hazineye geçen mallar olsun, el değiştiren mallar olsun, bu konudaki davaların büyük bir kısmının sonuçlandığını söylemek mümkündür. Ancak miras sahiplerinin ölmesi aradan uzun yıllar geçmesi sebebi ile birçok dava itilafa neden olmuş, çözülemeyen miras davaları uzun zaman insanları meşgul etmiştir. Haksız bazı uygulamalar olduğu iddia edilebilir, ancak bunları genellemek doğru değildir. Çünkü Rum Cemaatinin vakıf mallarına el konulması şeklindeki uygulamalar aynı şekilde Müslüman Vakıflarına da uygulanmıştır.¹⁴ Bugün Avrupa Birliği uyum paketi süreci çerçevesinde cemaatin vakıflarla ilgili sorunlarına kısmen de olsa önemli kolaylıklar ve akabinde çözümler getirilmiştir.

İstanbul'daki Rumların nüfus kaybının en fazla olduğu dönemi mübadeleden sonra Varlık Vergisi ya da 6-7 Eylül olayları değil, Rum azınlığın en büyük nüfus kaybına uğradığı yıl, İkamet, Ticaret ve Seyrisefain Antlaşması'nın iptal edildiği 1964 yılından sonra olduğu ve bu nüfus kaybının sonraki yıllar içinde devam ettiği görülmektedir. 6-7 Eylül olayları sonrasında İstanbul'u terk eden Rum ailelerin sayısı toplam nüfus içinde fazla bir yer tutmamaktadır. İstanbul'u terk eden ailelerin sayısında önemli bir azalma olmadığı görülmektedir.

Günümüzde, İstanbul Rumları İstanbul'daki varlıklarını sürdürebilmek için yoğun çabalar göstermektedirler. Okullarının, derneklerin ve vakıflarının ayakta durabilmesi için sayılarını belli ölçülerde arttırmalarına ihtiyaç vardır. İstanbul Rumları için önemli bu sorun İkamet, Ticaret ve Seyrisefain antlaşmasının iptaliyle ivme kazanmış olan nüfus sorunudur. Bu sorunla ilgili Rum cemaati tarafından yapılan çalışmalarda hedeflenen Antakya'da yaşayan ancak Arapça konuşan Rum

¹⁴ Baskın Oran'da aktaran Hatemi, Kurban, **a.g.e.**, s.12.

Ortodoksların Cemaate katılarak onların tüm Rum Cemaatine entegre edilmeye çalışılmasıdır. Böylelikle İstanbul'da artacak Rum cemaatinin nüfusu, hem okullarının kapanmasını önleyecek hem de vakıflarının ekonomik olarak çalışabilmesi için önemli bir unsur olacaktır. İstanbul Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi de varlık sebebi olan Rum Ortodoks Cemaati için kendisine dışarıdan yapılan eleştirileri ve zaman zaman varlığının sorgulanmasını Türkiye'deki Rum cemaatinin nüfusunun artmasıyla bertaraf etmiş olacaktır. Rum cemaatinin sosyal, kültürel ve ekonomik olarak İstanbul'a katkısını büyük ölçüde yitirmesinin en büyük sebebi 1964 yılından sonra başlayan ve yıllar içinde devam eden göçlerdir. Günümüzde, İstanbul Rumları mevcudiyetlerinin devamının tamamen nüfus sorununa bağlı olduğunun bilincinde olup bu yönde yapılan tüm proje ve çalışmaları desteklemektedirler.

Çalışmada Ek.2'de yer alan kişilerle yapılan görüşmelerden ve basına yansıyan haberlerden çıkardığımız sonuç, İkamet, Ticaret ve Seyrisefain Antlaşmasının iptali, mübadeleden sonra Rum cemaatin yaşadığı en büyük sorun olmuştur diyebiliriz. Ancak bu göç, sadece Rum Cemaatini etkilememiş, İstanbul'un demografik yapısında köklü değişikliklere sebep olmuştur. Giden Rumların yerine Anadolu'dan gelenler bugün İstanbul'un çehresini tamamen değiştirmiştir. İstanbul'un kültürel hayatında önemli bir yere sahip Rumların 1964 Kararnamesi ile kültürel mirasını da beraberinde götürdükleri anlaşılmaktadır. Kararname bu mirasın gelecek nesillere aktarılamamasında önemli bir gerekçe olmuştur.

1964 Kararnamesi sosyal ve ekonomik boyutuyla Rumlar için ciddi sıkıntılar yaratmış, Aile içinde bazılarının Yunan tebaalı bazılarının Türk tebaalı olması sebebiyle aileler parçalanmış, insanlar işlerine sıfırdan başlamak zorunda kalmış, ekonomik zorluklar çekerek, İstanbul'da yaşadıkları varlıklı hayatı unutmak zorunda kalmışlardır. Fakirlik, bilmediğin bir ülkede yeni baştan hayata başlamak zorunda olmak, bazı insanların sağlığını bozmuş, intihara giden durumlar ortaya çıkmıştır. Yunanistan'ın ve Yunan halkının gelenler için "Türk Tohumu" şeklindeki ifadelerle dışlanmak istenen bu insanlar düşündükleri aidiyet duygusunu, aynı dil ve din etrafında birleştikleri Yunan halkında bulamamış bilakis kendilerini her zaman azınlık olarak yaşadıkları Türkiye Cumhuriyeti'nin bir parçası olarak görmüşlerdir. Belki de

bu yüzden olsa gerek bu insanlar gittikleri Yunanistan'da uyum sağlayamamış ve Yunanistan için hep "Türk Tohumu" olmuşlardır. İstanbul'da azınlık olarak görülen bu insanlar Yunanistan'daki Rumlar tarafından kendilerinden biri olarak görülmemiş ve ötekileştirilmişlerdir. Özellikle Türk uyruklu Rumlar için bu ifadenin kullanılması daha yaygındır. Yunanistan'da kendilerinin "Türk Tohumu" olarak adlandırıldığı bizzat bazı Rumlar tarafından açıkça ifade edilen önemli bir ayrıntıdır. Ancak Ek.2'de yer alan görüşmecilerin çok az kısmı dışında Yunan halkının bu dışlayıcı yaklaşımı yeterince dile getirilmemektedir.

O yıllarda Rumların yaşadıkları yerlerdeki sosyal ve kültürel hayat bugünkünden tamamen farklıdır. Örneğin; Büyükkada, Beyoğlu gibi Rumların yoğun olarak yaşadıkları yerlerde geçmiş kültürün izleri, yaşayanların dile getirdikleri gibi veya birçok yazarın, şairin anlatılarında dile getirdiği gibi kültürüyle sosyal hayatıyla, insanların birbirine saygılı olduğu, Büyükkada da her akşam kadınların iskeleden gelecek vapurdaki eşlerini karşıladığı, modanın kalbi olarak şekillenmiş bir yer olduğu bilinir. Halbuki bir zamanlar Rum nüfusun en yoğun yaşadıkları yerler olarak bilinen Büyükkada ve Beyoğlu'nda bugün bu kültürle karşılaşmak mümkün değildir. Rumlar gidince her şey değişmiştir. Gelen kişiler buraya kendi kültürlerini getirmişlerdir. Özellikle Rumların yaşadıkları yerlerde modern ve medeni bir İstanbul algısı var iken, bu algı bugün tamamen değişmiştir. Örneğin; Beyoğlu'nun Tarlabaşı semti bu değişen algının bugün için en çarpıcı örneğidir. Bir zamanlar modern bir semt iken, bugün korkulan, yozlaşmış bir kültür içinde kozmopolit bir semt haline gelmiştir. Giden Rumların yerlerine gelen insanların yeni bir kültür ve yeni bir İstanbul meydana getirdikleri görülmektedir. Birincil kaynaklarla yaptığımız görüşmelerden İstanbul'un bu kararname ile kültürel bir değişim yaşadığı sonucunu çıkarmak mümkündür. Bir zamanlar Beyoğlu'nda Tarlabaşı, Adalar, Şişli ilçeleri gibi Rum çoğunluğun oldukça fazla olduğu bu semtler modanın kültürel hayatının merkezi iken, buralardan Rumların gitmesiyle boşalan yerlere Anadolu'dan gelen göçler buranın kültürel hayatını tamamen değiştirmiştir. Eğitim olsun, kültürel hayat olsun ciddi bir değişime uğramıştır. Bir zamanlar Rumların oturduğu nezih bir yer olan Tarlabaşı semtinin bugün ne durumda olduğu aşikârdır. Bu olumsuz yöndeki Kültürel değişim, İstanbul Rumlarının gittiği her yer de aynı etkiye sebep olmuştur diyebiliriz. Bu Değişim,

İstanbul'da Rumların yaşadıkları yerlerde elit kültürün nasıl kaybolduğunu gösterirken, Rumların İstanbul'a olan kültürel katkısını da açıkça göstermektedir. Kabul etmek gerekir ki, bir zamanlar buralardaki modern kültürün şekillenmesinde önemli bir rol oynayan Rumların buralarda sayıları bugün yok denecek derecede azalmıştır. Bugün oluşan bu yeni kültür tamamen geçmişten günümüze İstanbul'un demografik yapısındaki değişimlerin sonucudur.

İstanbul'un ekonomisinde, ticaretinde, kültüründe azınlıklar içerisinde en büyük paya sahip olan Rumların İstanbul'u terk etmeleri, İstanbul'un kozmopolit yapısındaki temeli zedelemiştir. İstanbul'da önemli bir ekonomik güce sahip Rumların ülkeyi terk etmesi ile kapanan bir kısmı devredilen işyerlerinin de ekonomiye katkısı görmezden gelinemez. Ekonomik açıdan bunu kayıp olarak değerlendirmek mümkündür. Bu kayıp sadece İstanbul için değil, İstanbul Rumları için de ciddi ekonomik kayba sebebiyet vermiştir. İş gücü sahibi insanlar bir anda işlerini kaybetmiş yeni bir ülke de yeni bir hayat kurmak zorunda kalmışlardır. Ortaya çıkan bu sosyoekonomik değişim insanların yaşamlarında ciddi sıkıntılara yol açmıştır.

Kişilerle yapılan görüşmelerde dikkati çeken en önemli unsurlardan biri de Rumların, İstanbul'a olan aşırı bağlılıkları, İstanbul'a olan karşı konulamaz özlemleri, İstanbul'da kalmak, ölmek istemeleri, hem gidenlerin hem kalanların ortak arzusu olduğu ve olacağını ifade etmeleri. Bütün bunlar İstanbul'un Rum cemaati için özel şehir olma gerekçesini daha iyi açıklamaktadır. Çünkü onlar için İstanbul doğdukları, vaftiz edildikleri, hayatlarını geçirdikleri, anavatanları gördükleri en özel ve tek şehir olmuştur.

İstanbul'un Rumlar için önemini anlamamızda yaşadıkları kültürel, ekonomik ve sosyal hayatlarına dair tüm bilgiler yol gösterici olmuştur. Günümüz İstanbul'unda 2000-2500 kadar Rum kökenli Rum vatandaşının yaşadığı söylenebilir.¹⁵ İkamet, Ticaret ve Seyrisefain Antlaşmasının iptaliyle başlayan bu

¹⁵ Mehmet Karakuyu, Mehmet Kara, **İstanbul'daki Gayrimüslim Toplulukların (Ermeni, Rum, Yahudi) Tarihsel Serüveni ve Günümüzdeki Sosyo-Ekonomik Durumları: Coğrafi Analiz**, İstanbul Valiliği Azınlık İşlemleri Bürosu, Nisan 2009, (Çevrimiçi) <http://www.academia.edu/1096020/%C4%B0S>, 31.12.2017.

sonuç nüfusun azalmasından ibarettir. Okullar öğrenci bulamamaktan kapanırken, zengin hayırseverlerin bağışlarıyla ayakta duran Cemaatin Vakıfları da zor günler geçirmektedir. İstanbul'daki birçok kilise, cemaati olmadığından kapanmıştır.

Bu çalışmada İkamet, Ticaret Antlaşmasının İstanbul'a kazandırdıkları ve iptaliyle İstanbul'da demografik yapının, kültürün nasıl değiştiği, Rum kökenli Türk vatandaşlarının nüfusunun nasıl azaldığının nedenleri analiz edilirken, kamuoyunda yanlış bilinen bazı bilgiler, aktarılan veriler ve dönemin gazete haberleri ile az da olsa aydınlatılmaya çalışılmıştır.

Birbiri ile antlaşma yapan her ülke menfaatleri doğrultusunda ve hukuki süreç içerisinde antlaşmaları feshetme hakkına sahiptir. Ancak bu fesih kararlarının toplumsal boyutları ve toplum açısından kar zarar hesabı yapılarak uygulanması insan hakları ihlallerine sebebiyet vermeyecek şekilde hayata geçirilmesi toplumların temel hakları için hassasiyet gerektiren bir karar olmak zorundadır. Türkiye ve Yunanistan kendi toplumlarının geleceğini ve çıkarlarını mütakabiliyet ilkesi çerçevesinde uygulamaya çalışırken, toplumlarının yaşadıkları sosyolojik boyutu temel bir sorun olarak görmeyip, daha çok sonuçlara odaklanmışlardır.

Türk için Yunan, Yunan için Türk "öteki" olarak her zaman bir tehdit unsuru ve birbirleri için tarihsel bir rakip olmuşlardır. Atatürk ve Venizelos döneminde bu anlayışın dışına çıkılsa da, bu uzlaşma dönemi ancak 1950'lerin sonlarına dek sürmüştür. Yunanistan'ın Kıbrıs çözümü için masaya oturmaması İstanbullu Rumların göç sürecini başlatmıştır ve İstanbul en büyük kültür mirasını, bir parçası saydığı Rumları günümüze taşıyamamıştır. Bir zamanlar gelenekleri, adetleri ve yaşam tarzları ile iç içe geçmiş birbirini çok iyi tanıyan bu iki millet günümüzde birbirine yabancı iki millet olmuştur.

1964 Kararnamesi eleştirilebilir, ancak uygulamalardaki bazı kişilerin yaşadığı iddia edilen haksızlıkları genele yaymak, hukuki bir anlaşmayı, yine hukuki dayanaklar esas alınarak feshetmenin aslında hiç bir dayanağı olmayan haksız bir uygulama gibi göstermek ve insanlar arasında bu bilinci yaymak ve bunun tek

sorumlusunu Türkiye Cumhuriyeti'ni göstermek, anlaşmanın tarafı olan Yunanistan'ın Kıbrıs sorununa uzlaşmaz ¹⁶ ve kendi kökeninden gelen Türkiye Rumlarını görmezlikten gelmesine rağmen korumak, tamamen taraflı bir yaklaşımın sonucundan ibarettir.

İstanbul'un hemen hemen her yerinde rastlayabileceğimiz Rumları, bugün bu şehrin her yerinde görmek mümkün değildir. İstanbul'daki Rum azınlığın, varlığını koruma çabaları, Rum Cemaati tarafından her ne kadar dile getirilip bu konuda girişimler olsa da, İstanbul Osmanlı'dan günümüze kadar övündüğü kozmopolit yapısını ve demografik yapısını giden Rumlarla büyük ölçüde değiştirmiştir. Ancak İstanbul'da hiç Rum kalmasa bile Rumlar için İstanbul hep olacaktır. Çünkü İstanbul, burada doğmuş büyümüş Rumlar için tek anavatan olarak görülmektedir.

¹⁶ Bu husus gazetelere şöyle yansımaktadır: "Yunan Başbakanın Kıbrıs davasını kazanmak için İstanbul'daki 12 bin Rum'u feda eder görünüşü Atina'da endişe yarattı."Bkz. Tercüman Gazetesi,12 Nisan 1964, s.1.

BİBLİYOGRAFYA

Akar, Rıdvan, Demir Hülya:

İstanbul'un Son Sürgünleri, İstanbul, İletişim Yayınları, 1994.

Akdeniz, Melih:

"1930'dan Yunanistan'ın Avrupa Birliğine Girişine kadar Batı Trakya Türkleri(1930-1981)",Danışman: Prof. Nurettin Gülmez, **Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Doktora Tezi**, Manisa, 2015.

Akgönül, Samim:

Türkiye Rumları Ulus-Devlet Çağından Küreselleşme Çağına Bir Azınlığın Yok Oluş Süreci, Çev. Ceylan Gürman, İstanbul, İletişim Yayınları, 2007.

Aktar, Ayhan:

Türk Milliyetçiliği Gayrimüslimler ve Ekonomik Dönüşüm, İstanbul, İletişim Yayınları, 2002.

Anastassiadou, Meropi:

"İstanbullu Rumların Kültürel Varlığı: Değerlenme ve Gelişme Tahayyülleri" Yayına Haz: Foti Benlisoy, Anna Maria Aslanoğlu, Haris Rigas, **İstanbul Rumları Bugün ve Yarın**, İstanbul, İstos Yayınları, 2012, ss.199-206.

Aykoç, Emre:

"Türkiye ve Yunanistan'ın Azınlık Politikaları: İkili İlişkiler, Ulusçuluklar ve Azınlık hakları ekseninde karşılaştırmalı bir İnceleme", Danışman: Prof. Dr. Faruk Sönmezoğlu, **İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı**, Doktora Tezi, İstanbul, 2009.

Bareilles, Bertrand

İstanbul'un Frenk ve Levanten Mahalleleri Pera-Galata-Banliyöler, Çev. Ali Berktaş, İstanbul, Güncel Yayıncılık, 2003.

Bilge, Suat:

"Kıbrıs'ın Geleceği", **Milliyet Gazetesi**, 30 Aralık 1963, s.8.

Bozis, Sula:

İstanbullu Rumlar, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2011

Bozlağan, Recep:

İstanbul Derinlik, Değişim ve Güç, İstanbul, Hayat Yayınları, 2012.

Camgöz, Erdal:

Kıbrıs'a İlk Çıkarma 1964: Oradaydım, (Bir Erenköy Mücahidinin Günlüğünden Anılar ve Belgeler Üzerine Araştırmalar), Ankara, 2008.

Ceylan, Alper:

“6-7 Eylül 1955 Olayları ve Bu Olaylara Türk Yazılı Basının Etkisi" Danışman: Prof. Dr. Suat Gezgin, **İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gazetecilik Anabilim Dalı**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2015.

Cezar, Mustafa:

XIX. Yüzyıl Beyoğlu ‘su, İstanbul, Ak Yayınları Kültür ve Sanat Kitapları, 1991.

Denktaş, Rauf:

Rauf Denktaş'ın Hatıraları (1964-1974): İstanbul, Boğaziçi Yayınları, 1997, Cilt.5.

Dere, Mehmet:

"Türkiye’de Azınlık Okulları (1945-2007)", Danışman: Prof. Dr. Remzi Kılıç, **Niğde Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İlköğretim Anabilim Dalı**, Yüksek Lisans Tezi, Niğde, 2008.

Ercan, Hikmet Yavuz:

“Fener ve Türk Ortodoks Patrikhanesi”, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi**, C: 5, S: 8, 1967, ss.411-438.

Erdal, İbrahim:

Türk Basınına Göre Ortodoks Türklerin Milli Mücadeledeki Tutumu, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, Mayıs-Kasım 2015, ss.333-343.

Ergin, Osman Nuri:

“İstanbul’un Nüfusu,” **İstanbul Şehremaneti Mecmuası**, İstanbul Matbaacılık ve Neşriyat Türk A.Ş, S. 9, Mayıs 1925, s. 227.

Eskenazi, Şule:

"Galata-Beyoğlu Şişli Bölgelerinin Gelişiminde Gayrimüslimlerin Rolü, 1910-1966 Döneminde Etnik İş Bölümü ve Ticari Coğrafya" Danışman: Yrd. Doç. Dr. Şevket Kamil Akar, **İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul Araştırmaları Anabilim Dalı**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2012.

Gökbaş, Metin:

“Türkiye Cumhuriyeti İstanbul Şehremaneti Mecmuasına göre İstanbul'un İaşe meseleleri (1924-1939)”, Danışman: Yrd. Doç. Dr. Ercüment Balcı, **İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul Araştırmaları Anabilim Dalı**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2017.

Gözübüyük Pulat, Abdullah:

"Düşünenlerin Düşünceleri, İstanbul Rumları ve Batı Trakya Türkleri", **Milliyet Gazetesi**, 06 Ekim 1964, s.7.

Güler, Ali:

Sorun olan Yunanlılar ve Rumlar, Ankara, Türkar Araştırma Dizisi, 2007.

Gülen, Ahmet:

“İnönü Hükümetlerinin Kıbrıs Politikası (1961-1965,)” Danışman: Yrd. Doç. Dr. Cevahir Kayam, **İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2011.

Gürel, Şükrü Sina:

Tarihsel boyutları içinde Türk Yunan İlişkileri (1821-1993), Ankara, Ümit Yayıncılık, 1993.

Hatemi Kezban, Kurban Dilek:

Bir Yabancılaştırma Hikâyesi: Türkiye’de Gayrimüslim Cemaatlerin Vakıf ve Taşınmaz Mülkiyet Sorunları, y.y, Tesev Yayınları, y.t.

Heraclides, Alexis:

Yunanistan ve “Doğudan Gelen Tehlike Türkiye” Türk-Yunan İlişkilerinde Çıkmazlar ve Çözüm Yolları, çev. Mihalis Vasilyadis-Herkül Milas, İstanbul, İletişim Yayınları, 2002.

Işık, Alper

"Türkiye'de Ulus-Devlet ve Gayrimüslim Azınlık" Danışman: Prof. Dr. Bihterin Dinçkol, **Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı.** Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2015.

Kal'a Ahmet, Sedat Murat:

İstanbul Külliyyatı Cumhuriyet Dönemi İstanbul İstatistikleri Nüfus ve Demografi(1927-1990), İstanbul Araştırmaları Merkezi, İstanbul, 1997, s.135.

Kalelioğlu, Oğuz:

Tarih boyunca Türk-Yunan İlişkileri ve Megalia İdea, Bilgi Yayınevi, Ağustos 2009.

Kara, Bülent:

"Tabiiyetten Vatandaşlığa Geçiş Sürecinde Türkiye’de Azınlıklar" Danışman: Yrd. Doç. Dr. Cemil Kutlu **Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı,** Doktora Tezi, Erzurum, 2004.

Kaya, Nurcan:

Geçmişten Günümüze Azınlık Okulları: Sorunlar ve Çözümler Projesi Raporu, Cilt 2, İstanbul, Tarih Vakfı, 2013.

Keser, Ulvi:

Kıbrıs'ta Türk Yunan Fırtınası (1940-1950-1960-1970), İstanbul, Boğaziçi Yayınları, 2006.

Keyder, Çağlar:

"Osmanlı Devleti ve Dünya Ekonomik Sistemi",
Tanzimat'tan Cumhuriyete Ansiklopedisi,
Ankara, İletişim Yayınları, 1970, C.III, s.646.

Koçoğlu, Yahya:

Hatırlıyorum, İstanbul, Metis Yayınları, 2003.

Macar, Elçin:

Cumhuriyet Döneminde Fener Rum Patrikhanesi, İstanbul, İletişim Yayınları, 2003.

Macar, Elçin:

"Kilise Siyaset İlişkisi Açısından İstanbul Rum Ortodoks Patrikhanesi (1918-1999)" Danışman: Prof. Dr. Toktamış Ateş, **İstanbul Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Doktora Tezi, İstanbul, 1999.

Markou, Katerina:

Türkiye'de Azınlık Eğitim Sistemi Çerçevesinde İstanbul Rumlarının Eğitimi, Yayına Haz: Foti Benlisoy, Anna Maria Arslanoğlu, Haris Rigas, **İstanbul Rumları Bugün ve Yarın**, İstanbul, İstos Yayınları, Haziran 2012, ss.21-33.

Milas, Herkül:

Göç, Rumların Anadolu'dan Mecburi Ayrılışları (1919-1923), Küçük Asya Araştırmalar Merkezi (KAAM), çev. Damla Demiröz, İstanbul, İletişim Yayınları, 2001.

Nacrakas, Georgios:

Anadolu ve Rum Göçmenlerin Kökeni, Çev. İbrahim Onsunoglu, İstanbul, y.y. Aralık 2005.

Örs, Romain İlay:

“Şehrin Diasporası Atina’da Yaşayan İstanbullu Rumlar” Yayına Haz. Foti Benlisoy, Anna Maria Aslanoğlu, Haris Rigas, İstanbul Rumları Bugün ve Yarın, İstanbul, İstos Yayınları, 2012, ss.193-198.

Özyurtkan, Süreyya:

Başlangıçtan Günümüze Patrikhane Dosyası, Tem Vakfı İlmi Araştırmalar Dizisi No:3, İstanbul, Berdan Matbaacılık, 2005.

Satan, Ali, Şentürk Erdoğan.:

Tanıkların diliyle Kıbrıs Olayları 1955-1983, Tarihçi Kitapevi Yayınları, Haziran 2012.

Soysal, İsmail:

Tarihçeleri ve Açıklamaları ile Birlikte Türkiye’nin Siyasal Antlaşmaları (1920-1945), Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, I.Cilt, 1983.

Soysal, İsmail:

Türk Dış Politikası İncelemeleri için Kılavuz 1919-1993, İstanbul, Eren Yayınları, 1993.

Şimşek, Halil:

"İkamet Ticaret ve Seyrisefain Mukavelenamesini Feshi ve Yunan Uyraklı Rumların Sınır Dışı Edilmeleri (1964), **Yönetim Bilimleri Dergisi** (5:1) 2007, ss.237-260.

Şimşek, Halil:

"Lozan'ın Getirdiği Statü ve Türkiye'de Azınlıkların Durumu (1923-1974)" Danışman: Dr. M. Derviş Kılınçkaya **Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü**, Doktora Tezi, Ankara, 2006.

Tarhan, Saltuk

"1950'den Günümüze Rum Azınlık Sorunları ve Fener Rum Patrikhanesi" Danışman: Prof. Dr. Mahmut İhsan Özgen, **Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2006.

Toprak, Zafer:

Kıtaların Denizlerin Yolların Tacirlerin Buluştuğu Yer, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, Eylül 1997.

Tuna, Korkut:

“İstanbul’un Sosyolojik Dönüşümü”, Ed. Ahmet Emre Bilgili, **Şehir ve Kültür İstanbul**, İstanbul, Profil Yayıncılık, 2012, ss.372-402.

Türker, Nurdan:

“İstanbul Rum Ortodoks Dini Ritüellerde Aidiyet Algısı-Temsili”, Danışman: Dr. Ayşe Aybil Göker, **Yeditepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antropoloji Anabilim Dalı**, Doktora Tezi, İstanbul, 2013.

Türker, Orhan:

Osmanlı İstanbul'undan Bir Köşe Tatavla, İstanbul, Sel Yayıncılık-Tarihe Tanıklık Dizisi, 2009.

Türker, Orhan:

"35 Yıl Önce Yunanlıların Türkiye'den Sınır dışı Edilmeleri", **Tarih ve Toplum Dergisi**, Ekim 1999, Sayı:190, ss.201-206.

Ünsal, Artun:

“Geçmişten Günümüze İstanbul Lokantaları”, Ed. Ahmet Emre Bilgili, **Şehir ve Kültür: İstanbul**, İstanbul, Profil Yayıncılık, Haziran 2012, ss.406-439.

Yaşar, Koray:

"Türk-Yunan İlişkileri Ekseninde Türkiyeli Rumlar ve 1964 Kıbrıs Krizi Bağlamında Türk Basının Rumlara Bakışı" Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Fulya Özkan, **Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler**, Yüksek Lisans Tezi, Antalya, 2018.

Yılmaz, Simeon:

“Antakyalı Rum Ortodoksların İstanbul'daki Bugünü ve Yarını” Yayına Haz.: Foti Benlisoy, Anna Maria Aslanoğlu, Haris Rigas, **İstanbul Rumları Bugün ve Yarın**, İstanbul, İstos Yayınları, 2012, ss.223-231.

Yuda Reyna, Şen Yusuf:

Cemaat Vakıfları ve Sorunları, İstanbul, Gözlem Yayınları, 1994.

Yurdagün, Fulya:

"1955-1965 Yıllarında Türkiye'de Kıbrıs Sorunu", Danışman: Prof. Dr. Cemil Öztürk, **Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Atatürk İlkeleri ve İnkılap tarihi Anabilim Dalı**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2008.

Yücel Hakan, Yıldız Süheyla:

İstanbul'da ve İmroz'da Rum olmak, Atina'da Rum kalmak, **Alternatif Politika Dergisi**, Cilt 6, Sayı:2, (Eylül 2014), ss.148-194.

T.C Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, **Türk-Yunan İlişkileri ve Megalo İdea**, Ankara, 1985, Gnkur. Basımevi

Türkiye Cumhuriyeti Başvekâlet İstatistik
Umum Müdürlüğü, İstatistik Yıllığı, C.4, S.14,
1930-1931, Ankara, 1931

İstanbul Belediyesi İstatistik Müdürlüğü,
İstanbul Şehri İstatistik Yıllığı, C.2, 1931-
1932,s.17, Ankara, y.y.

T.C Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü,
Türkiye İstatistik Yıllığı, Ankara,1963.

İstatistik Umum Müdürlüğü, **Küçük İstatistik
Yıllığı**, C.21938-191939, Sühulet Basımevi,
1940.

İstanbul Belediyesi İstatistik Müdürlüğü,
İstanbul Şehri İstatistik Yıllığı, C.9, 1947-
1951, y.y.

YARARLANILAN GAZETELER

Apoyevmatini Gazetesi

: 18 Ekim 1964

Akın Gazetesi

: 28 Aralık 1963, 29 Aralık 1963, 19 Eylül 1964.

Bozkurt Gazetesi

: 26 Aralık 1963, 28 Aralık 1963, 26 Aralık 1963, 28 Aralık 1963, 30 Aralık 1963, 03 Ocak 1964, 05 Ocak 1964, 10 Ocak 1964, 22 Ocak 1964, 25 Ocak 1964, 28 Ocak 1964, 19 Mart 1964, 24 Mayıs 1964, 26 Temmuz 1964, 04 Eylül 1964, 07 Eylül 1964, 18 Eylül 1964, 25 Eylül 1964, 02 Ekim 1964.

Cumhuriyet Gazetesi

: 18 Eylül 1964, 23 Eylül 1964

Hürriyet Gazetesi

: 22 Aralık 1963, 24 Aralık 1963, 25 Aralık 1963, 28 Aralık 1963, 31 Aralık 1963, 10 Mayıs 1963, 10 Nisan 1964, 14 Nisan 1964.

Milliyet Gazetesi

: 07 Aralık 1963, 22 Aralık 1963,23 Aralık 1963, 26 Aralık 1963,30 Aralık 1963, 31 Aralık 1963, 07 Nisan 1964,09 Nisan 1964, 11 Nisan 1964, 12 Nisan 1964,13 Nisan 1964, 14 Nisan 1964, 18 Nisan 1964, 19 Nisan 1964, 22 Nisan 1964, 29 Nisan 1964,01 Mayıs 1964, 06 Mayıs 1964, 12 Mayıs 1964, 06 Ekim 1964,09 Ekim 1964, 20 Ekim 1964, 12 Kasım 1964, 21 Kasım 1964, 27 Kasım 1964.

Resmi Gazete

: 30 Mayıs 1929, S.1203, s.2-7, 15 Mart 1931, S.1748, s.303-307, 17 Mart 1964, S.11658, s.1, 10 Nisan 1964, S.11679, s.1, 17 Nisan 1964, S.11685, s.5, 16 Haziran 1932,2126, s.4, 06.02.1988, S.19717, s.24, 18 Eylül 1965, S.12026, s.1-3.

Tercüman Gazetesi

: 25 Aralık 1963, 27 Aralık 1963,29 Aralık 1963, 30 Aralık 1963, 30 Aralık 1963, 31 Aralık 1963, 07 Nisan 1964, 10 Nisan 1964, 14 Nisan 1964,02 Mayıs 1964, 24 Mayıs 1964,23 Ekim 1964.

Ulus Gazetesi

: 18 Mart 1964,10 Nisan 1964, 16 Nisan 1964, 22 Nisan 1964, 02 Mayıs 1964, ,19 Haziran 1964, 30 Haziran 1964, 03 Kasım 1964, 07 Kasım 1964,31 Aralık 1964, 15 Nisan 1964.

RESMÎ DERGİLER

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, 14 Nisan 1964.

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, 18 Haziran 1964.

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, 4 Eylül 1964.

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, 10 Eylül 1964.

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, 22 Aralık 1964.

TBMM Tutanak Dergisi, 20 Kasım 1964.

TBMM Tutanak Dergisi, 17 Kasım 1964.

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

1. Cengiz Aktar, Apelasis, (Rum Tehciri), Bağımsız Araştırma Bilgi ve İletişim Derneği, Bkz. 20 Dolar 20 Kilo, Cumhuriyet Tarihinin En Büyük Sürgünlerinden Biri konulu proje, (Çevrimiçi) <http://www.babilder.org/tr/20-dolar-20-kilo-sergi-katalogu>,30.10.2017.
- 2."YurtdışındaYaşamaya Mecbur Edilen İstanbullu Rumların Karşılaştığı Zorluklar,Kasım2014,(Çevrimiçi),<http://www.conpolis.eu/uploadedNews/Rapor%20Avrupa%20Programi%20Turkce.pdf>, 30.01.2017.
3. Doç. Dr. İlay Örs, Bir Sözcükte ne vardır? İstanbullu Rumlar ve 1964 Sürgünleri. Bkz.20 Dolar 20 Kilo, Cumhuriyet Tarihinin en büyük sürgünlerinden biri konulu proje. İstanbullu Rumlar ve 1964 sürgünleri, (Çevrimiçi), www.babilder.org.tr/http://www.aciktoplumvakfi.org.tr/pdf/KatalogTR_internet.pdf Bağımsız Araştırma Bilgi ve İletişim Derneği, 30.09.2015.
4. Karakuyu Mehmet, Kara Mehmet, İstanbul'daki Gayrimüslim Toplulukların (Ermeni, Rum, Yahudi) Tarihsel Serüveni ve Günümüzdeki Sosyo-Ekonomik Durumları: Coğrafi Analiz, İstanbul Valiliği Azınlık İşlemleri Bürosu, Nisan 2009, (Çevrimiçi) <http://www.academia.edu/1096020/%C4%B0S>,31.12.2017
5. Prof. Akgönül, Samim, İstanbul Rumları, Bir Tükeniş Hikayesi, (Çevrimiçi), www.babilder.org.tr, Bkz. (Bağımsız Araştırma ve İletişim Derneği),20 Dolar,20 Kilo Cumhuriyet Tarihinin en büyük sürgün Hikayelerinden biri, 20.01.2017
- 6.(Çevrimiçi), <http://evrak.cm.gov.nc.tr/siteler/gazeteler/default.aspx>,10.12.2015.
- 7.(Çevrimiçi), <https://www.tkgm.gov.tr>,21.03.2016.
8. (Çevrimiçi), <http://www.resmigazete.gov.tr/default.asp>,30.12.2015

9. Yorgo Demir, "İnönü'nün Yasakladığı Karnaval Yeniden Hayat Buluyor". (Çevrimiçi) <http://www.agos.com.tr/tr/yazi/6601/inonunun-yasakladigi-rum-festivali-yeniden-hayat-buluyor>,ErişimTarihi,16 Şubat 2019

10. Rum Gelenek ve Görenekleri, Panagia Panayırı (Meryem Ana Şenlikleri) (Çevrimiçi), http://www.gokceada17.com/taltkat/rum-gelenek-ve-gorenekleri_7.html,Erişim Tarihi,16 Şubat 2019

11.20 Dolar, 20 Kilo 1964, (Çevrimiçi) http://aciktoplumvakfi.org.tr/pdf/KatalogTR_internet.pdf,Erişim Tarihi,16 Şubat 2019

12. Hera Büyüктаşçıyan," İki eşik arasında bir bavul", Bağımsız Araştırma Bilgi ve İletişim Derneği, Bkz. 20 Dolar 20 Kilo, Cumhuriyet Tarihinin En Büyük Sürgünlerinden Biri konulu proje, (Çevrimiçi) <http://www.babilder.org/tr/20-dolar-20-kilo-sergi-katalogu,25.11.2017>.

13.(Çevrimiçi),https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc007/kanuntbmmc007/kanuntbmmc00701447.pdf, 30.09.2015

14. (Çevrimiçi) <https://www.beyazperde.com/film> Erişim Tarihi: 12.02.2019

15.Hikmet Yavuz Ercan, Fener ve Türk Ortodoks Patrikhanesi 1967, Dergiler.(Çevrimiçi) www.ankara.edu.tr, 30.02.2017.

EKLER

EK -1: İKAMET, TİCARET VE SEYRİSEFAİN MUKAVELENAMESİNİN BAŞLICA HÜKÜMLERİ

MADDE 1. Yüksek Akit taraflardan her birinin tebaaları, diğer tarafın ülkesine, memleketin kanun ve nizamlarına riayet ederek mahalli tebaaların veya ecnebler için hususi ahkam varsa en ziyade müsaadeye mazhar millet tebaalarının tabi oldukları veya olacakları herhangi mahiyette olursa olsun, takyitlerden başkalarına tabi tutulmaksızın, maazalik ecnebler hakkındaki zabıta ahkamına halel gelmeksizin, serbestçe girebilecekler orada seyahat, ikamet edebilecekler ve yerleşebilecekler veyahut orayı her vakit terk edebileceklerdir.

Bununa beraber şurası mukarrerdir ki yukarıdaki ahkam, muhacereti bir kanun ile tanzim etmek hususunda yüksek Akit taraflardan her birine tanınmış olan hakkı asla ihlal etmez.

MADDE 2.Yüksek Akit taraflarda her biri gerek kanuni bir hüküm neticesinde gerek ahlaki ve sıhhi zabıta ve dilencilik hakkındaki kanun ve nizamlara tevfiқан, gerek devletin dahili ve harici emniyetine müteallik esbap dolayısıyla diğer tarafın tebaalarına memleketinde yerleşmeği ve oturmağı ferdi tedbir ile menetmek ve bunları yukarıda zikredilen sebeplerden dolayı memleketinden ihraç eylemek hakkını muhafaza eder.

Diğer taraf, bu suretle ihraç edilmiş olan tebaalar ile ailelerinin tabiiyetleri

Salahiyettar Konsolos tarafından tasdik edilmiş olduğu takdirde yeniden memleketine kabul etmeği taahhüt eyler. Bu hüküm siyasi esbaptan dolayı istenmeyen şahıslara tatbik edilmez.

MADDE 3. Yüksek Akit taraflardan her birinin tebaaları, diğerinin ülkesinde, ibraz veya tasarrufu bu Yüksek Akit tarafın kanunları ile en ziyade müsaadeye mazhar memleket tebaalarına müsaade olunmuş veya olunacak olan her nevi menkul ve gayri malları ihraz ve tasarruf etmek hususunda tam serbestiye malik olacaklardır. Onlar diğer Yüksek Akit Taraf tebaaları hakkında tayin edilmiş veya edilecek olan şeraitin aynına tabi olarak bu malları satma, değıştirme bağışlama, evlenme, vasiyet suretiyle veya herhangi diğer bir suretle elden çıkarabilecekler veya veraset tarikile ihraz edebileceklerdir.

Onlar yukarıdaki fıkrada derpiş edilen ahvalin hiçbirinde, mahalli tebaalara tatbik edilen veya edilecek olan, herhangi neviden olursa olsun, vergi resim ve mükellefiyetlerden başkalarına veya daha ağırlarına tabi tutulmayacaklardır.

Kezalik onların, memleketin kanun ve nizamlarına uyarak mallarını ve alelümum emtialarını serbestçe ihraç etmelerine de müsaade olunacaktır. Bu hususta onlar diğer Yüksek Akit Taraf tebaalarının mümasil ahvalde tabi bulunacakları takyitten başka hiçbir takyide ve resimlerden başka veya daha ağır hiçbir resme tabi tutulmayacaklardır.

MADDE 4. Yüksek Akit Taraflardan birinin tebaaları, diğer tarafın ülkesinde Mer'i kanunlara uymak şartıyla o ülkede ticaretlerini ya bizzat veya istihdamlarını münasip görecekları adamlar vasıtasile yapabileceklerdir.

Ticaret, seyrisefain ve sanata, meslek ve hırfetler icrasına veya herhangi neviden bir iştigale müteallık bilcümle hususlarda Yüksek Akit Taraflardan birinin başka bir ecnebi memleketin gemilerine ve vatandaş veya tebaalarına bahşetmiş olduğu veya ileride bahşedeceğı, imtiyaz, müsaade veya muafiyetlerin aynı zamanda ve talebe hacet kalmaksızın, şartsız ve tavizsiz olarak diğer tarafın gemilerine ve tebaalarına teşmil edileceğini Yüksek Akit Taraflar kararlaştırmışlardır; iki tarafın bu husustaki fikiri yekdiğerine mütekabilen en ziyade müsaadeye mazhar ecnebi memleketle müsavat temin etmektir.

Bununla beraber, Yüksek Akit Taraflar, kanunlar ve nizamnamelerle, seyyar sanayii, ayak satıcılığını ve münasip görecekları diğer hırfet ve meslekleri kendi tebaalarına hasredebileceklerdir.

MADDE 5. Merkezi Yüksek Akit Taraflardan birinin ülkesinde olan ve orada işbu memleketin kanunlarına tevfikân usulü dairesinde mevcudiyeti bulunan hisse senetli şirketlerle-sınai ve mali şirketler ve sigorta ve nakliyat kumpanyaları dahil olmak üzere-sair ticari şirketler, diğer tarafça usulü dairesinde mevcudiyeti haiz tanınacaklardır.

Mezkür şirketler diğer memleketin mer'i bulunan ve meriyete konulacak olan kanun ve nizamlarına tabi olarak ve eğer bu memleketin kanuni mevzuatı ruhsat istihsali mecburiyetini derpiş ediyorsa bu ruhsatın istihsalinden sonra, o ülkede

yerleşebilecekler ve fiyaller, şubeler veya acenteler ihdas ve müddei ve müddeialeyh sıfatı ile mahkemelere müracaat edebileceklerdir.

Yüksek Akit Taraflardan her biri, kendi memleketinde, diğer bütün memleketlerin şirketlerine umumiyetle müsaade edilen bir faaliyeti icra eden şirketlerin yerleşmesine salıfüz zikir ruhsat dolayısıyla mania ihdas etmemeğe muvafakat eder.

Yüksek Akit Taraflardan birinin kanuni mevzuatı dairesinde teşekkül etmiş olan mezkûr şirketlerin diğerinin ülkesinde icra edilecek olan faaliyeti işbu diğer tarafın kanun ve nizamlarına tabi olacaktır.

Bu şirketler, ikinci memlekette, mal, hak ve menfaatlerinin kanuni ve adli himayesine müteallik bütün hususlarda, yerli şirketlere yapılan muamelenin aynından müstefit olacaklardır. Bundan başka, bunlar, mütekabiliyet şartile, mahkeme mesarifini müemmin kefalet akçesinden muaf tutulacaklardır.

Diğer cihetten, Yüksek Akit Taraflardan her birinin, şirketleri, diğer tarafın ülkesinde memleketin kanunlarına uyarak ve bunlarda derpiş edilmiş olan takyitler kaydı ihtirazisi altında, şirketin işlemesi için lüzumlu olan her nevi menkul ve gayri menkul ihrazı şirketin gayesini teşkil etmemesi meşruttur.

MADDE 6. Yukarıdaki maddede istihdaf edilen şirketlerle fiyalleri, şubeleri ve acenteleri Yüksek Akit tarafların mütekabil ülkelerinde resi harç ve vergiler hususlarında -ecnebi şirketlerin ruhsat ve tescil vesikaları istihsaline ait harç ve mükellefiyetler müstesna olmak üzere-ayni mahiyetteki yerli şirketlere tahmil edilen mali mükellefiyetten daha ağırına tabi tutulmayacaklardır.

Mamafih bu hüküm gerek Devlet tarafından kurulmuş olan müesseselere gerek umumi bir hizmetin imtiyazına sahip olanlara bahsedilen vergi muafiyetlerini mutalebe etmek için Yüksek Akit Taraflardan biri canibinden dermevan edilmeyecektir.

Yüksek Akit Taraflardan birinin mezkûr şirketleri, esasi nizamnamelerinin istihdaf ettiği başlıca muamelelerini, diğer Yüksek Akit tarafın ülkesinde, bu tarafın tabiiyetini talep ve iktisap etmeksizin, temerküz ettiremeyeceklerdir. Merkezleri mensup oldukları memlekette bulunan ecnebi bankaların fiyal ve şubeleri bundan evvelki fıkra da müstahdef değildir.

MADDE 7. Yüksek Akit taraflardan her birinin tebaaları diğerin ülkesinde şahısları ve malları için, kezalik her nevi ticaret, san'at, hırfet ve meslekin icrası dolayısıle,

mahalli tebalardan cibayet edilenlerden başka ve daha ağır herhangi mahiyette olursa olsun, hiçbir vergi, resim veya teklif tediyesile mükellef olmayacaklardır.

Bununla beraber, ikamet resimleriyle zabıta muamelerinin ifasına müteallik resimler hususunda Yüksek Akit Taraflardan her birinin tebaaları en ziyade müsadeye mazhar millet tebaalarına bahşedilen muameleden müstefit olacaklardır.

MADDE 8. Yüksek Akit Taraflardan birinin tebaaları, diğerini ülkesini de mahalli tebaalara tahmil edilmiş olan şartlar, takyitler ve harçlardan başkalarına tabi olmaksızın haklarını takip ve müdafaa etmek üzere serbestçe mahkemelere müracaat etme hakkına malik olacaklar ve bu mahalli tebaa gibi, bütün davalarda. Avukatlarını veya ajanlarını mevzubahis ülkelerin kanunları mucibince bu mesleklere kabul edilmiş kimseler arasından intihap eylemek serbestisinden istifade edeceklerdir.

Yüksek Akit Taraflardan her birinin tebaaları, diğerinin ülkesinde, mütekabiliyet şartile, adli muzaharetten ve mahkeme mesarifini müemmin kefalet akçesi muafiyetinden müstefit olacaklardır.

MADDE 9. Yüksek Akit taraflardan her birinin tebaaları, diğer taraf ülkesinde, sulh zamanında olduğu gibi harp zamanında da hem orduda, bahriyede ve hava kuvvetlerinde, hem de milli muhafız ve milis kıtaatında herhangi mecburi bir askeri hizmet ve mütekabil kanunlarda tahsisen derpiş edilen istisnalar ve mahfuz kalmak şartile, herhangi adli, idari ve beledi bir memuriyet ifasından muaf olacaklardır. Bunlar böyle bir hizmete veya memuriyetin ifasına muadil olmak üzere vazedilecek herhangi, nakti veya ayni tekliften de müstesna olacaklardır.

Yüksek Akit taraflardan birinin Tebaaları ve şirketleri diğer Yüksek Akit Tarafın tebaalarına ve şirketleri tahmil edilebilecek olan askeri ve mülki istimvallerden başkasına diğer taraf ülkesinde hiçbir veçhile tabi kılınmayacaklardır. Bunlar Mezkur istimvallerin tatbiki usulüne ve tazminine ait hususlarda aynile mahalli tebaalar gibi mahalli kanunların hükmüne tabi bulunacaklardır.

MADDE 10. Menşei Türkiye Cumhuriyeti Ülkesi olan tabii veya mamül müstahsallar Yunanistan Cumhuriyeti ülkesine ithal olundukları zaman gümrük resimleri munzam resimler ve tezyit emsali veya oktruva dahil olmak üzere diğer herhangi resim veya mükellefiyet hususlarında en ziyade müsadeye mazhar memleketin-mıntakavi tesmiyeleri ne olursa olsun mümasil müstahsallarına

bahsedilen veya ileride edilebilecek olan muameleden daha az müsait bir muameleye tabi tutulmayacaklardır.

Aynile menşei Yunanistan Cumhuriyeti ülkesi olan tabii veya mamul müstahsallar Türkiye Cumhuriyeti ülkesi olan tabii veya mamul müstahsallar Türkiye Cumhuriyeti ülkesine ithal olundukları zaman, gümrük resimleri, munzam resimler ve tezyit emsali veya oktruva dahil edilmek üzere diğer herhangi resim veya mükellefiyet hususlarında en ziyade müsaadeye mazhar memleketin-mıntıkavi tesmiyeleri ne olursa olsun-mümasil müstahsallarına bahsedilen veya ileride edilebilecek olan muameleden daha az müsait bir muameleye tabi tutulmayacaklardır

Bu maddenin birinci fıkrası hükümlerine hâlel gelmeksizin, menşei Türkiye Cumhuriyeti gümrük arazisi olup (A) listesinde tadat edilmiş olan tabii veya mamul müstahsallar Yunanistan Cumhuriyeti gümrük arazisine ithal olundukları zaman mezkur listede münderiç tarifelerden müstefit olacaklardır.

Türkiye’de müstahsal veya mamul herhangi bir madde üzerinden bunun Yunanistan’a ithalinde (22 Kânunuevvel 1923 tarihli gümrük tarifesi kanunun beşinci maddesinde derpiş edilen oktruva, 1922 mecburi istikrazının tediya için alınan resim ve istatistik, yetimler ve mültecilerin menfaatine olan resimler gibi) milli varidat, vilayet veya belediyeler varidatı menfaatine Devlet tarafından istifa edilen munzam resimlerin macmuu o maddeye müteallik ithal resminin yüzde yetmiş beşini ve 1922 mecburi istikrazının tediya için alınan resim ise yüzde otuz dokuzunu ve oktruva resmi de yüzde otuzunu tecavüz etmemesi kararlaştırılmıştır.

Türkiye’de müstahsal veya mamul maddeler Yunanistan’da müstahsal mümasilleri olan maddeler üzerinden bunların bir şehirden diğerine nakledildiği vakit cibayet olunan dahili belediye resminden muaf olacaklardır.

Aynile, bu maddenin ikinci fıkrasının hükümlerine hâlel gelmeksizin, menşei Yunan gümrük arazisi olup (B) listesinde tadat edilen tabii veya mamul müstahsallar Türk gümrük arazisine ithal olundukları zaman mezkur listede münderiç tenzilat yüzdelerinden müstefit olacaklardır.

MADDE 11. Türkiye’ye yapılacak ihracattan Yunanistan’da ve Yunanistan’a yapılacak ihracattan Türkiye’de aynı müstahsalların bu hususta en ziyade

müsaadeye mazhar memlekete ihraçlarında istifa edilen veya edilecek olan ihraç resimlerinden başka veya daha yüksek resimler veya başka nevi harçlar alınmayacaktır.

MADDE 12.Üçüncü bir memleket ile müsavat üzere muamele görmek teminatı, ithalat ve ihracat resimlerinin istifa tarzına, emtianın gümrük antrepolarına konulmasına, gümrük aidatına ve usullerine, ithal ve ihraç olunan veya transit suretile geçen eşyanın gümrüğe kabul ve gümrükten sevkine ait muamelata da şamildir.

MADDE 13. Akit taraflardan birinin bir veya birkaç üçüncü memleketten transit suretile geçtikten sonra diğer taraf ülkesine ithal edilmiş olan tabii veya mamul müstahsalları, ithal esnasında menşe memleketinden doğrudan doğruya ithalleri takdirinde alınacak gümrük rüsumundan yahut aidattan başkasına veya daha yükseğine tabi tutulmayacaktır.

Bu hüküm, doğrudan doğruya transit edilen emtia hakkında cari olduğu gibi aktarma, zurufu tecdit veya antrepoya vazedildikten sonra transit edilen emtiaya da tatbik olunur.

MADDE 14. Yüksek Akit Taraflardan birinin ülkesinde gerek devlet gerek nahiyeler ve teşekküller hesabına olarak bir maddenin istihsali, imali veyahut istihlaki üzerine vazedilen veya edilecek olan dahili resimler, hiçbir sebeple diğer taraf ülkesinin müstahsallarına eğer varsa-aynı cinsten olan yerli müstahsallardan ve mümasil yerli müstahsallar bulunmadığı takdirde, en ziyade müsaadeye mazhar milletin mümasil müstahsallarından daha ağır ve daha tazyik edici bir surette tahmil edilmeyecektir.

MADDE 15. Yüksek akit taraflardan her biri, ithal edilen müstahsalların menşe memleketini tespit etmek üzere:

1. Tam manasile iptidai maddeler veya tabii müstahsallar için, bunların menşei diğer memleket olduğunu;
2. Mamul bir müstahsal için gerek bünyesine giren madde gerek gördüğü ameliye itibarile ithalatçı memleketin müstahsallar milliyetini tanımak hususundaki şartlarını istikmal eylediğini mübeyyin bir menşe şahadetnamesinin ithalatçı tarafından ibrazını talep edebilecektir.

Bu mukavelenameye rapt edilen nümune (C ve CI melfufları) mucibince tanzim edilmiş olan menşe şahadetnameleri, gerek mürsilin mensup olduğu ticaret ve sanayi odaları gerek gümrük idareleri ve gerekse mirselünileyh memleketin kabul edeceği herhangi bir teşkilat ve heyet tarafından ita olunacaktır.

İthalatçı memleket Hükümeti mezkur şahadetnamelerin kendi siyasi veya Konsolosluk makamları tarafından tasdik olunmasını isteyebilecektir.

Posta paketleri, kıymeti elli Türk lirasını veya iki bin drahmıyı geçmeyen irsalattan olduğu takdirde, menşe şahadetnamesine tabi tutulmayacaktır.

MADDE 16. İthal ve İhraç memnuiyet veya takyitlerine veyahut ticaret serbestliğinin sair tahditlerine müteallik bütün hususlarda, Yüksek Akit Taraflar birbirlerine en ziyade müsaadeye mazhar millet muammelesi bahsederler.

Bu muamelenin hilafına hareket ancak aşağıdaki ahvalden maada hususatta caiz olmaz:

- a) Emniyeti umumiye veya ülkenin müdafaasını alakadar eden sebepler dolayısıyla;
- b) İnsanların, hayvanların, nebatların sıhhatini himayeye matuf sıhhi zabıta tedbirleri ilcasile;
- c) Silah, mühimmat ve harp malzemesinin ve harbe mahsus bilcümle levazımın ithalını mürakebe etmek için;
- d) Devlet inhisarlarının icrası için;

Yüksek Akit Taraflardan beri ruhsatnameler vasıtasile ithalatı mürakabe etmek usulünü tesis ederse bu ruhsatnamelerin diğer taraf mütahassıslarına verilmesi hususunda herhangi diğer memleketin tabii veya mamul müstahsallarının tabii tutulacağı ahkam kadar müsait hükümler tatbik edecektir.

Bu ahkam mucibince mezkur ruhsatnameleri istihsal etmek için yerine getirilmesi lazım gelen şartlar ve yapılması icabeden muameleler derhal en açık ve en sarıh bir şekilde umumum ıttılana isal edilecektir. Taleplerin tektiki en büyük sür'atle ifa olunacaktır.

Ruhsatnamelerin verilmesinde de böylece hareket edilecektir. İta usulü mümkün olduğu kadar sade ve müstakir olacak ve bu vesikaların ticaret mevzuu teşkil etmesine mani olacak surette tespit olunacaktır. Bu maksatla, ruhsatnameler, eşhasa verildiği zaman ondan istifade edecek kimsenin ismine muharrer olacak ve başkası tarafından kullanılmayacaktır.

Yüksek Akit Taraflardan biri canibinden üçüncü bir devletin müstahsalları lehine muvakkat suretle bahşedilmiş olan herhangi memnuniyet ilgası, menşe ve mevridi diğer taraf olan aynı veya mümasil müstahsallara derhal ve hiç şartsız tatbik olunacaktır.

Yüksek Akit Taraflardan biri memnuniyet veya takyitler vazettiği takdirde, muhtemel istisnai müsaadeler ve kontenjanlar iki memleketin ticari münasebetlerini mümkün olduğu kadar az müteessir edecek tarzda ita olunacaktır.

MADDE 17. Yüksek Akit Taraflar, beynelmilel transite en ziyade elverişli olan yollar üzerinde eşhasa, yolcu ağırlıklarına, emtiaya ve her türlü mevada, irsalata, gemilere, vapurlara, arabalara ve vagonlara veya sair nakliye vasıtalarına mütekabilen serbestçe transit bahşetmeği, bu bapta birbirlerine en ziyade müsaadeye mazhar millet muamelesini temin ederek taahhüt eylerler.

Yüksek Akit Taraflardan birinin ülkesinden geçen her nevi emtia, istatistik vergisi ile muhafaza ve mağaza ücretlerinden maada, bilumum gümrük resminden veya sair bütün aidattan mütekabilen müstesna tutulacaktır.

Yüksek Akit taraflar, emtianın ve bilhassa bunlardan Devlet inhisarına tabi olanların veya ithali memnu bulunanların memlekete gizlice ithal edilmemesini ve hakikaten transit suretile geçirilmesini temin için bütün tedbirleri almak hakkını mahfuz bulundurmakla beraber, transit keyfiyetini takyit edebilecek muamelat veya sair tedabir ile transiti sektedar etmemeği taahhüt ederler.

Bu maddenin ahkamı doğrudan doğruya transit suretile geçen emtia hakkında cari olduğu gibi aktarma, ambalajı tecdit veya antrepoya vazedildikten sonra transit edilen emtiaya tatbik olunur. Emtia transiti:

- 1- Ammenin ve Devletin emniyetine müteallik esbap dolayısıyla;
- 2- Sıhhi zabıtaya müteallik esbap ilcasile veya hayvanları ve nebatları muzur haşerat ve tufeylattan muhafaza maksadile men veya takyit edilecektir; şu kadar ki, tedabir bütün memleketlere veya aynı şeraite tabi olan memleketlere tatbik edilmiş olmak şarttır.

MADDE 18. Yüksek Akit Taraflardan birine mensup seyyar ticaret memurları, diğer tarafın ülkesinde faaliyetlerine ve hassaten ticari numunelere bahşedilen gümrük kolaylıklarına müteallik bütün hususlarda en ziyade müsadeye mazhar

milletin seyyar ticaret memurlarına yapılan muamelenin aynından müstefit olacaklardır.

Yüksek Akit Taraflardan birinin ticaretlerini icra zımmında mahalli tebaalara tahsil edilmemiş olan panayırlara ve pazarlara giden tebaaları, diğerinin ülkesinde, en ziyade müsaadeye mazhar millet tebaalarından daha az müsait bir surette muamele görmeyeceklerdir.

Yukarıdaki ahkam, seyyar erbabı san'ata veya ayak satıcılığına kabili tatbik olmadığından Yüksek Akit taraflardan her biri bu bapta kendi kanuni mevzuatının tam serbestisini muhafaza eder.

MADDE 19. Yüksek Akit Taraflardan birinin, ticaretlerini icra zımmında, mahalli tebaalara tahsil edilmemiş olan panayırlara ve pazarlara giden tebaaları, diğerinin ülkesinde tabiiyetinde bulundukları memleket memurları tarafından bu mukavelenamenin (D VE D I) melfuflarındaki nümüne veçhile ita edilmiş bir hüviyet varakası ibraz edebildikleri takdirde mahalli tebaalardan daha az müsait bir surette muamele görmeyeceklerdir.

Birinci fıkranın ahkamı seyyar erbabı san'ata kabili tatbik olmadığı gibi ne ayak satıcılığına ne de san'at veya ticaret icra etmeyen eşhas nezdinde siparişler taharrisine şamil bulunmadığından Yüksek Akit Taraflardan her biri bu hususlarda kendi kanuni mevzuatının tam serbestisini muhafaza eder.

MADDE 20. Yüksek Akit Taraflardan her biri aşağıda zikredilen eşyayı- bu eşya tekrar ihraç edilecek olmak ve her birinin kanunlarda derpiş edilen teminat mahfuz kalmak şartile her nevi ithal ve ihraç vergi resminden muaf tutacaktır.

a) Emtia ihracatında kullanılmak üzere Akit Taraflardan birini ülkesinden diğerinin ülkesine ithal edilmiş olan veya zikredilen tarzda istimal edilmiş olduğu usulü veçhile tespit edildikten sonra, diğer taraf ülkesinden tekrar ithal edilecek olan ticarete müstamel her nevi ambalaj, örtüler, çuvallar ve fiçılar ve diğer paketleme vasıtaları, keza kumaş sarılan üstüvaneler, tahta makaralar ve mukavva borular.

b) Tamir edilecek eşya.

c) Yenebilecek mevattan başka, pazarlara, panayırlara veya sergilere gönderilen eşya.

Mevzuubahis eşyanın memlekete dühulü esnasında alakadarlar bunların istimal müddetini tesbit eylemeğe ihtimam edeceklerdir. İcabı takdirinde bu mühlet gümrük makamâtı tarafından kanunun evamirine tevfikân temdit olunabilecektir.

MADDE 21. Üçüncü bir devletle müsavat üzere muamele görmek esası:

1- Yüksek Akit Taraflardan biri canibinden hemhudut memleketlerle hududun iki tarafında on beşer kilometrelik bir saha dahilinde vuku bulacak hudut ticareti hususunda bahşedilmiş veya ileride edilebilecek olan müsaadata.

2- Bir gümrük ittiihadından münbais hususi müsadeler

3-Gümrük tarifesi hususunda ve alelumum herhangi diğer bir ticari hususta, Türkiye ile 1923 senesinde Osmanlı İmparatorluğundan ayrılmış olan memleketler arasında mevcut veya istikbalde ihdas edilecek olan menafî ve müseaadata, kabili tatbik olmayacaktır.

MADDE 22. Demiryolları üzerinde ne nakliye ücretleri ne de sevkiyatın zaman ve tarzı icrası hususlarında Yüksek Akit Taraftarlar ülkeleri ahalisi beyninde fark gözetilmeyecektir. Bilhassa, Yüksek Akit Taraflardan birinin ülkesinden diğerinin ülkesine geçen veya bu ülkede transit edilen irsalat sevkiyat veya nakliye ücretleri hususlarında bu ülkelerin birinden gerek dahilde bir mahalli maksuda ve gerek ecnebi memleketlere giden irsalattan daha az müsaadeli bir surette muamele görmeyecektir; elverir ki nakliyat, aynı şerait altında aynı hat üzerinde ve aynı istikamette vuku bulsun.

Tenzilatlı ücretlerle yapılan ve ahvali hususiyete geçici bir kaza ve felaketin tehvinini istihdaf eyliyen veya bir emrihayre muhassas bulunan nakliyat mevzuubahis olmadıkça hiçbir muamelei istisnaiyeye cevaz verilmeyecektir.

Bundan maada demiryollarındaki mütekabil münakalatınve transit sevkiyatının teferruatını, şimendifer idarelerinin doğrudan doğruya itilafî suretile, tanzim eylemek hakkını iki Hükümet muhafaza ederler.

MADDE 23. Yüksek Akit Taraflar, tacirlere gümrük tarifeleri ve bilhassa muayyen bir meta üzerinden istifa edilecek rüsum hakkında resmi malumat istihsal eylemek imkanını vermek için muktazi tedbirleri almayı taahhüt ederler. İstida, ithalat memleketinin nizamları mucibince, metân bir numunesini veyahut mufassal bir tarifini, bunun bir suretini veya fotoğrafisini ihtiva eylemelidir.

MADDE 24.Yüksek Akit Taraflardan birinin sancağını taşıyıp hamulesiz veya hamuleli olarak diğer tarafın sularına ve limanlarına girecek veya oradan çıkacak olan gemi ve vapurlar oralarda hareket ve azimet mahalleri nereleri olursa olsun milli sefinelere yapılan muamelenin aynından her hususta müstefit olacaklar ve milli sefinelere tahmil edilen veya edilebilecek olanlardan başka devlet, vilayetler, nahiyeler veya Hükümetin müsaade ettiği herhangi bir teşekkül nam ve menfaatine istifa olunan ne unvan altında olursa olsun hiç bir resim ve mükellefiyete tabi tutulmayacaklardır.

MADDE 26.Yüksek Akit Tarafların limanlarında, açıkta demirleme mahallerinde, doklarında gemilerin yükletilmesine ve boşaltılmasına müteallik hususlarda, taraflardan birinin milli gemilere bahşetmiş olduğu bütün imtiyaz veya suhuletler, geldikleri veya gidecekleri yer neresi olursa olsun diğer tarafın gemilerine dahi bahşolunacaktır.

MADDE 27.Hamuleler mevrit veya mahalli sevkleri neresi olursa olsun milli sancak altına ithal veya ihraç edilmiş oldukları takdirde tabi olacakları resim ve mükellefiyetlerden başkasına hedef olmayacaklardır. Aynile yolcular ve bunların ağırlıkları milli sancak altında seyahat ediyorlarmış gibi muamele göreceklidir.

MADDE 28.Bu Mukavelenamenin seyrisefain hususunda müteakabilen milli muamele bahşolmasına müteallik ahkamı:

- 1-Yüksek Akit taraflardan her birinin ülkesinde mer'i veya mer'iyete konacak kanunlarla tanzim edilmekte devam edecek olan kabotaja ve iç sularda seyrisefaine;
- 2- Milli ticareti bahriyeye bahşedilmiş veya edilebilecek olan prim ve saire şeklindeki tergiplere;

3- Akit Tarafların kara sularında sayt icrasına limanların açık demirleme mahallerinin ve sığ sahillerin bahri hizmetlerinin ifasına şamil değildir.

Bahri hidemat; bu ameliyelerin kara suları dahilinde ve Marmara denizde icrası takdirinde, cer kılavuzluk, bahri yardım ve tahlisiye icrasını ihtiva eder.

Yukarıdaki tadadın haricinde kalbilmış olan istisnayı müstelzim mevadı en ziyade müsaadeye mazhar millet muamelesi tanzim edecektir.

MADDE 29. Vapur ve gemilerin tabiiyeti, bu hususta müteakabil Devletlerin salahiyettar makamları tarafından her biri memleketin kanun ve nizamlarına tevfikân verilmiş olan vesika ve şehadetnameler mucibince her iki tarafça kabul edilecektir.

Yüksek Akit Taraflar arasında mahsusi itilaflar aktoluncaya kadar, bunlardan biri tarafından İngiliz usulüne muvafık olarak verilmiş hacmi istiabi ve seyrüsefere kabiliyet şahadetnamesiyle hacmı istiabiye müteallik sair vesikalar diğer tarafça tanınacaktır.

MADDE 30. Yüksek Akit Taraflardan her birinin gemileri diğer tarafın bir veya müteaddit limanına, gerek oralara mevritleri ecnebi memleket olan hamule, emtia ve yolcularının hepsini veya bir kısmını indirmek gerek oralarda ecnebi memlekete götürmek üzere hamule, emtia ve yolcularının hepsini veya bir kısmını irkap etmek için gidebileceklerdir. Bu gemiler mütekabil memleketlerin kanun ve nizamlarına uyararak hamulelerin diğer bir limana veya diğer bir memlekete mahsus olan kısmını bu kısım için, milli sefineler lehine tespit edilmiş en aşağı miktar üzerinden ancak istifade edilebilecek olan nezaret resimlerinden başka hiçbir resim ve masraf tediyesile mükellef olmaksızın gemi dahilinde hıfız ve tekrar ihraç edebileceklerdir.

MADDE 31. Yüksek Akit taraflardan birinin sefinesi diğer taraf sularında batır, karaya oturur, bahri hasara düşer olur veya mecburi tevakkufa uğrarsa bu sefine ile hamulesi mütekabil memleketlerin kanun venizamnamelerinin mümasil ahvalde milli sefinelere bahşettiği müsaade ve muafiyetlerin aynından müstefit olacaklardır. Kaptana, mürettebata ve yolculara gerek kendileri gerek sefine ve hamulesi için mahalli tebaalara yapılan nisbete muavenet ve muzaheret edilecektir.

Tahlisiye resmi hususunda tahlisin vuku bulduğu memleketin kanunu tatbik olunacaktır.

Karaya oturmuş veya batmış bir gemiden kurtarılan emtia, dahili istihlak için memlekete ithal edilmedikçe hiçbir gümrük resmine tabi tutulmayacaktır.

MADDE 32.Yüksek Akit taraflardan her biri diğer tarafın herhangi başka bir ecnebi memleketin mümasil mümessillerini kabul eylediği kendi ülkelerindeki şehir ve limanlarda ikamet edebilecek olan Başkonsolos, Konsolos ve Muavin Konsoloslar tayin etmek serbestisine malik olacaklardır. Mamafih, bu Baş Konsolos, Konsolos ve Muavin Konsoloslar nezdine tayin edildikleri memleket Hükümetinin müteamil usul dairesinde muvafakatini almadan vazife ifasına başlamayacaklardır.

Yüksek Akit Taraflardan birinin Konsolosları, diğer tarafın ülkelerinde herhangi diğer ecnebi bir memleketin mümasıl Konsoloslarına bahşedilmiş veya edilecek olan imtiyaz, hak ve muafiyetlerin aynından mütekabiliyet şartile-müstefit olacaklardır

MADDE 33. Yüksek Akit taraflardan birinin bir tebaasının diğer tebaasının diğer tarafın ülkesinde vefatı takdirinde, akrabası olmakla beraber, vefat mahallinde, müteveffanın memleketi kanunlarının kendisine terekeyi muhafaza altına almağa ve idare etmeğe mesağ verdiği hiç bir kimse bulunmazsa, müteveffanın tebaası bulunduğu devletin salahiyyettar Konsolosu, icap eden resmi muameleleri yaptıktan sonra müteveffanın mallarının bulunduğu memleket kanunlarının tayin ettiği şekil ve hudut dahilinde terekeyi muhafaza altına almağa ve idare etmeğe mezun olacaktır.

Şurası mukarrerdir ki müteveffaların terekelerinin idaresine müteallik her hususta Yüksek Akit Taraflardan birinin herhangi diğer ecnebi bir memleketin konsoloslarına evvelce bahşetmiş olduğu veya bilahare bahşedeceği bütün hak, imtiyaz, müsaade ve muafiyetler, mütekabiliyet şartile derhal diğer Yüksek Akit Tarafın konsoloslarına teşmil edilecektir.

MADDE 34. Yüksek Akit Taraflardan birinin diğer tarafın ülkesinde ikamet eden konsolosları, birinci tarafın gemilerinden firar etmiş olan ikinci tarafın vatandaş veya tebaalarından gayrı, gemici efradı geri almak için mahalli Hükümet tarafından kanunun müsaade ettiği muavenete mazhar olacaklardır.

MADDE 35. İki memleket arasında bir Hakem mukavelesinden neşet edebilecek ahkam mahfuz kalmak şartile Yüksek Akit Taraflar beyrinde bu mukavelenamenin tefsiri sadedinde zuhur edebilecek ihtilaflar diplomasi tarikile halledilememiş olursa iki tarafın muvafakatile ve tahkimname tarikile hakeme havale olunacaktır.

MADDE 36. Bu mukavelename tasdik olunacak ve tasdiknameleri mümkün olan sür'atle Atina'da teati edilecektir.

Mukavelename teati tarihinden bir ay sonra mer'iyete girecek ve müddeti iki sene olacaktır. Bu tarihten itibaren Yüksek Akit Taraflardan biri canibinden altı aylık bir mühletle teslim edilmedikçe mer'iyette kalacaktır.

Yukarıdaki ahkamı tasdik etmek üzere murahhaslar bu mukavelenameyi imza etmişler ve mühürlemişlerdir.

EK-2: SÖZLÜ TARİH ÇALIŞMASI: İKAMET TİCARET VE SEYRİSEFAİN ANTLAŞMASININ İPTALİNE TANIK OLANLARLA YAPILAN GÖRÜŞMELER

SORU 1: İKAMET, TİCARET VE SEYRİSEFAİN ANTLAŞMASININ İPTALİ İLE İLGİLİ DÖNEMİN GAZETELERİNİN İDDİASI, KIBRIS SORUNUNDAN KAYNAKLANDIĞI YÖNÜNDEDİR. SİZ BU FİKRE KATILIYOR MUSUNUZ?

Y.B. :(Erkek, Türk uyruklu Rum Vatandaşı, Patrikhane çalışanı, 55 yaşında, 26 Mart 2015 tarihinde İstanbul Fener-Rum Ortodoks Patrikhanesi'nde yapılan görüşme.): Tamamen Kıbrıs Sorunu ile ilgilidir. O tarihlerde Patrikhane Rum propagandası yapmakla suçlanıyordu. Ayrıca Kıbrıs'taki Rumlara mali destek sağladığı yönünde sürekli basında haberler yayınlanıyordu. Hatta o zaman gazetelerde Patrikhane'nin bahçesinde cephanelik silah saklanıyor dendi. Biz silah saklamak istesek niye Patrikhane'nin bahçesine saklayalım ki? Dağda saklarız. Bu tamamen basında bir Rum düşmanlığı yaratmak için yapılan çabalar olarak görüyoruz. Amaç basındaki bu haberlerle kamuoyunu hazırlamak ve 1964'teki Kararnameye zemin hazırlamaktır. Türkiye ve Yunanistan Ada'ya müdahil olmasaydı. Rumlar ve Türkler aralarındaki sorunları çok rahat çözümlerlerdi. Kıbrıs'taki Türkler, Türkiye'deki Türkleri, Kıbrıs Rumları da Yunanistan'daki Rumları sevmemektedir. Ancak bunun cezasını ödeyende yine İstanbul'daki Rumlar olmuştur. Sadece İstanbullu Rumlar diyorum çünkü Anadolu'da Rum yoktu. Zaten mübadele ile hepsi gitmişti.

M.V. :(Erkek, Türk uyruklu Rum Vatandaşı, Gazete sahibi, 79 yaşında, 20 Temmuz 2015 tarihinde İstanbul/Kurtuluş'taki evinde yapılan görüşme): Kıbrıs'taki her iki cemaat gayet güzel birbirleriyle geçiniyorlardı. Ancak bu İngilizlerin hoşuna gitmedi. Daha sonra Yunanistan ve Türkiye'nin müdahalesiyle başlayan Kıbrıs Sorunu ile Türkiye baskı yaparım Yunanistan'ı masaya oturturum diye tek taraflı antlaşmayı iptal etti.

Y.P. :(Erkek, Türk uyruklu Rum Vatandaşı, Emekli Doktor, 75 yaşında, 26 Mart 2015 tarihinde, İstanbul Fener-Rum Ortodoks Patrikhanesi'nde yapılan görüşme): Anlaşmanın feshine neden olan olay Kıbrıs'taki Rumların tutumları ve Yunanistan'ın ilhak çabasıdır. Sınır dışı edilme olayı bunun sonucunda meydana gelmiş bir olaydır. Doğrudur. Türkiye'deki İstanbul'daki Rumların sınır dışı edilmeleri tamamen Kıbrıs Rum savaşı ile alakalıdır. Ancak Kıbrıslı Rumlarla İstanbul'daki Rumlar aynı değildir. Onlar Bulgar'dan gelmektedir. Lehçeleri bile farklıdır. İstanbul'daki Rumlar Doğu Roma İmparatorluğu'ndan yani Roma'dan gelmektedir. Bu konuda İstanbul'daki Rumlar tamamen habersiz bir şekilde cezalandırılmışlardır. Kıbrıslı Rumların İstanbullu Rumlarla aynı olmadığı bilinci yoktur.

A.A. :(Erkek, Türk uyruklu Rum Vatandaşı, 77 yaşında, Catering sahibi, 09 Ağustos 2015 tarihinde, İstanbul Aya Dimitri Kilisesi'nde yapılan görüşme): Politikadan dolayı Rumlara karşı bir düşmanlık oldu. Problem tamamen Kıbrıs ile Yunanistan arasındadır. Bizim bu konuyla kesinlikle ilgimiz yok. Biz Bizans'tan kalan Rumlarız. Yunanistan'la Kıbrıs Rumları ve İstanbul'daki Rumlar tamamen farklı, sadece din olarak bir birliktelik var. Onun dışında konuştuğumuz dil lehçemiz bile farklı. Bu yüzden bizim Kıbrıs'ta olanlarla bir ilgimiz yoktur. Bizim onlara yardım ettiğimiz ise, tamamen yanlıştır. Ancak Kıbrıs bahane edilerek bizler cezalandırıldık.

E.L.D. :(Kadın, Ev Hanımı, 09 Ağustos 2015, 60 yaşında, İstanbul Aya Dimitri Kilisesi'nde yapılan görüşme): Tamamen politik bir bahane olarak Kıbrıslı Rumlardan biz sorumlu tutulduk. Olan bize oldu.

T.V. :(Erkek, Türk uyruklu Rum vatandaşı, 73 yaşında, Emekli, 09 Ağustos 2015 tarihinde Aya Dimitri Kilisesi'nde yapılan görüşme): Aslında Kıbrıs Rumları Yunanistan'ı istemiyordu. Aslında bu ne Türkiye'nin ne de Yunanistan'ın işi. Bu Amerika'nın işi. Amerika Yunanistan'la birleşti ve Makarios'u düşürdü. Türkiye de bunu fırsat bildi. Zürih Antlaşması'nı bahane gösterdi. Kıbrıs'ı işgal etti. Rum kökü Roma İmparatorluğu'ndan geliyor. Halbuki bizim ne Yunanlı ne de

Kıbrıslı Rumlarla bir ilişkimiz yok. Kimi kefere, kimi gavur diyor. Yunanistan'da "Türk Tohumu" diyor. Ben neyim anlamadım.

A.V. :(Kadın, Türk uyruklu Rum vatandaşı, 70 yaşında, 09 Ağustos 2015 tarihinde İstanbul Aya Dimitri Kilisesi'nde yapılan görüşme. Kendisi TV'nin eşi): İstanbul'da yaşadığımız her türlü baskı ve sıkıntının başlangıcı Kıbrıs Sorunu oldu. Biz Türklerle çok iyi yaşayıp giderken Kıbrıs Rumlarını yaptıklarından Türkiye'deki Rumları sorumlu tuttular. Türkiye'deki Rumlar Kıbrıslı Rumlara para yardımını yapıyor dendi. Belki yapan olmuştur. Bilemem ama biz onlara yardım etmedik. Biz zaten orta halli bir aileyiz. Bütün Rumlar zengin değil ki.

T.Ç. :(Erkek, Türk uyruklu Ermeni Vatandaşı, Emekli, 79 yaşında 24 Mayıs 2016 tarihinde İstanbul'da yapılan görüşme): Tamamen Kıbrıs Sorunundan. Kıbrıslı Türklere çok katliamlar yapılırca, herkes Türkiye'deki Rumlara düşman oldu.

D.Y. :(Erkek, Türk uyruklu Rum Vatandaşı, 79 yaşında, 16 Ekim 2017 tarihinde İstanbul/Darülaceze'de yapılan görüşme): Tophane'de oturuyordum. Elektrikçi olarak çalışıyordum. İlk Kıbrıs olayları 1963'ün mayısında oldu. Terhis olanları geri çağırdılar. 2 ay daha fazla askerlik yaptılar. Olaylar giderek şiddetlendi. 1964 yılında da İnönü Rumları sınır dışı etti.

O.Ö. :(Erkek, Türk, 75 yaşında, 30 Nisan 2017 tarihinde İstanbul/Yeniköy'de, kendi işletmesinde yapılan görüşme): Kıbrıs olayları artınca hükümet karar verdi ve 1964 Kararnamesi ile Yunan pasaportlu Rumlar gitmek zorunda kaldı. O zaman ben İstanbul'da Sarıyer'de oturuyordum. O zamanlar burada çok Rum vardı. Bu olaylar olunca hepsi Makarios'a kızarlardı. Burada işimiz çok güzeldi. Onun yüzünden işlerimiz bozuldu diye.

M.A. :(Erkek, Türk, 16 Ekim 2017 tarihinde İstanbul/Darülaceze'de yapılan görüşme): Kıbrıs olayları her gün gazetelerde haber oluyordu. O zamanki tüm

gazetelerde hep Kıbrıs olayları vardı. Gazeteler bunu iyice körüklüyordu. Sonra da Rumlar gitmek zorunda bırakıldılar.

H.G. :(Erkek, Türk uyruklu Yahudi Vatandaşı, Avukat, 77 yaşında, 10 Eylül 2017 tarihinde İstanbul/Taksim, kendi Hukuk bürosunda yapılan görüşme): 1964'te Şişli'de oturuyordum. Kıbrıs olaylarından dolayı Rumların çoğu gönderildiler. Çok giden oldu.

F.A. :(Erkek, Türk ,76 yaşında, İstanbul/Darülaceze'de 16 Ekim 2017 tarihli görüşme): Tanıdığım birçok Rum vardı. Makarios'un yüzünden İstanbul'u terk etmek zorunda kaldılar. Hiçbiri Makarios'u sevmiyordu.

İ.Ç. :(Erkek, Türk, 77 yaşında, Eski Gemi Kaptanı, İstanbul/Darülaceze'de 16 Ekim 2017 tarihli görüşme): O zamanlar gemilerde kaptanlık yapardım. Birçok Rum arkadaşım vardı. Kıbrıs olayları olunca, hepsi işini gücünü bırakıp istemeden, çoğu ağlayarak buradan ayrıldı.

S.Y. :(Erkek, Türk, 77 yaşında, Eski Gemi Çalışanı, 18 Ekim 2017 tarihinde İstanbul/Hasköy'de yapılan görüşme): Hasköy'de (Beyoğlu) gemilerde çıraaktım, ustam da Rum'du. Kıbrıs olayları artınca İnönü Yunan pasaportu olan tüm Rumları gönderdi.

İ.K. :(Erkek, Türk uyruklu Rum Vatandaşı, 75 yaşında, Nalbur, İstanbul/Yeniköy'de 30 Nisan 2017 tarihinde yapılan görüşme. Atina'da yaşıyor. Yazları İstanbul'a geliyor): Olaylar 1962'de Kıbrıs'ta başladı. İki Hükümet anlaşabilirlerdi. Anlaşamadılar. Yani Kıbrıs bahane oldu. 1964'te Yunanistan'da Hükümet boşluğu vardı. Bize sahip çıkılmadı. Olan biz vatandaşa oldu. Yerimizden yurdumuzdan olduk. 20 senem kayıp oldu.

A.S. :(Erkek, Türk uyruklu Rum Vatandaşı, 67 yaşında, İstanbul/Zeytinburnu, Balıklı Rum Huzurevi'nde 21 Ekim 2017 tarihli görüşme): Aslında Makarios'un planı Kıbrıs'ı Yunanistan'a bağlamak değil Yunanistan'ı Kıbrıs'la birleştirmek

istiyordu. Megaloman bir adamdı. Çok uğta istekleri vardı. Aslında Kıbrıslı Türkler, Türkiye'deki Türkleri aynı zamanda Kıbrıs Rumları da Yunanistan'daki Rumları hiç sevmezdi. Ama iki Hükümet birbirine rakip olunca İnönü İstanbul'daki Rumları Kıbrıs bahanesiyle gönderdi.

İ.S. :(Erkek, Türk uyruklu Rum Vatandaşı, İstanbul/Zeytinburnu, Balıklı Rum Huzurevi'nde 21 Ekim 2017 tarihli görüşme): Mübadeleden beri planlanan bir şeydi. Kıbrıs bahane oldu.

V.L. :(Erkek, Türk uyruklu Rum Vatandaşı, 80 yaşında, Eski Tekstilci, İstanbul/Zeytinburnu, Balıklı Rum Huzurevi'nde 21 Ekim 2017 tarihli görüşme): Benim Bakırköy'de tekstil atölyem vardı. O zamanlar her yerde Kıbrıs olayları konu olurdu. Herkes Rumlara kötü gözle bakmaya başladı. Sonra da Antlaşma iptal edilince birçok insan gitmek zorunda kaldı.

SORU.2: İKAMET, TİCARET VE SEYRİSEFAİN ANTLAŞMASININ TÜRKİYEDEKİ RUMLARA VE İSTANBUL'A GERÇEKTEN BİR KATKISI OLMUŞ MUDUR?

Y.B.: İstanbul, mübadele dışı tutulmuştu. 1930 İkamet, Ticaret ve Seyrisefain Antlaşması ile mübadil olanların bir kısmı gelip İstanbul'a yerleşmişlerdi. Her iki taraf içinde özellikle ticari bakımdan çok kolaylıklar sağlamış bir anlaşma idi. Bir Rum Bir Türk vatandaşı ile aynı haklara sahipti. Büyük çoğunluğu esnaf ve zanaatkar olan bu insanların bu antlaşma ile bir Türk vatandaşı ile aynı haklara sahip olması rahatlıkla ticaretini yapabilmesi oturma ve çalışma müsaadesine sahip olması bu insanların İstanbul'da önemli yerlere gelmesini sağladı. Çoğu Türk iş adamları ile ortaktı. Yani hem Rumlar hem de İstanbul ekonomik sosyal ve kültürel açıdan gelişti.

M.V.: Bu antlaşma bugünkü Avrupa Birliği'nin de üstünde bir antlaşma idi. Yunanistan'da bir Türk'ün Türkiye'deki bir Yunanla aynı şartlara sahip yani oranın vatandaşı gibiydi hiçbir fark yoktu. Limanlara kendi limanlarıymış gibi girebilirdi.

Bu şekilde savaştan yeni çıkan her iki ülke kalkınma imkanına sahip oluyordu. İstanbul Rumları da hem İstanbul'un kalkınmasında hem de kendi ekonomilerine bu antlaşma ile önemli katkılar sağlamışlardır. O zamanlar Yunanistan'dan Alman işgalinden kaçmak isteyenler bu da en fazla 500 ya da 1000 kadardır. Bunlar 1930'da geldi. Bir de mübadillerin çocukları Türkçe bildiği için çocukları geldi. Çünkü Yunanistan'da doğup Türkiye ile ilgisi bulunmayanlar dil bilmiyorlardı, yabancıydı. Bu yüzden çoğu gelmek istemedi. Osmanlı pasaportu olan bu insanlar burası Türk Cumhuriyeti, bu pasaport geçmez dendi. Ancak onların çocukları geldi.

Y.P.: Lozan Antlaşması'nda İstanbul'da Tuzla'dan bu yana oturanların hepsi kaldı. Mübadele ile gidenler ise tekrar bu Antlaşma ile geri döndü. Yunan tebaalıların oturma ve çalışma izinleri vardı. Her iki ülkenin de kalkınması için yapılmış bir antlaşmadır. Meslek sahibi usta, zanaatkar insanlardı. Zaten Yunanistan 1922'de giden mübadiller sayesinde kalkındı. İstanbul Rumları mübadeleden hariç tutuldu ve 1930 Antlaşması'nın getirdiği kolaylıklar sayesinde hem ülke ekonomisine hem İstanbul'a hem de kendi ekonomilerini önemli katkılar sağlamışlar. Bu sayede Rum toplumu da gelişip büyümüştür.

A.A.: Yunan tebaalı Kişiler oturma çalışma müsaadesine sahiplerdi. Emlak alabilirlerdi. Bir Türk vatandaşı ile aynı haklara sahip oldular. İstedikleri gibi ticaret yapabilirlerdi. Türk uyruklu Yunanlılardan hiçbir farkları yoktu. Bu da ekonomik açıdan hem Rumları hem de Türklerin gelişmesini sağladı.

E.L.D: Babam Yunan uyruklu idi. Annem ve ben Türk uyruğunda idik. Ama babamın o zamana kadar Yunan uyruğunda olduğunu hiç bilemedim herkes gibiydi. Ben o zaman küçüktüm ama hatırlıyorum. Babam herkes gibi rahatlıkla çalışıyordu. Hayatımızda hiçbir kısıtlama yoktu. 1930 Antlaşması'nın getirdiği imkânlarını 1965'te babamın sınır dışı edilmesi ile anladım.

T.V.: Ben Mercan saraçta çalışıyordum. Benim babam da Eminönü/Mercan'da 40 sene çalışmıştı. Patronum Türk idi. Eşim de bir Terzihanede terzilik yapıyordu. Biz Türk uyrukluyuz. Eşim de ben de. Ancak arkadaşlarımızın bir kısmı Yunan uyruklu

idi. Biz nasıl rahat çalışıyorsak onlar da bizim gibiydi. Yani bir Türk vatandaşı neyse Yunan uyrukluda aynı idi. Bu da İkamet, Ticaret antlaşması ile sağlandı. Rum toplumu bu sayede İstanbul'da büyüdü ve gelişti. O zamanlar her alanda Rum'a rastlamak mümkündü. Yani İstanbul ve İstanbul Rumları bu sayede gelişti büyüdü.

A.V.: Ben o zamanlar konfeksiyonda çalışıyordum. Patronlarım Türk'tü, çok memnundum. Hiçbir sıkıntı yaşamıyorduk. 1930'daki Antlaşma ile gelen Yunan uyruğundaki Rumlarında bizden hiçbir farkı yoktu. Türk vatandaşı gibi iş yeri açabiliyor, istediği yerde çalışabiliyor, emlak alabiliyor. Okullarda öğrenimini görebiliyordu. Bu antlaşma Rum toplumuna refah getirdi.

T.Ç.: Rumlar Türkiye'nin en zenginlerindendi. Bu antlaşma onlara getirdiği eşit vatandaşlık sayesinde Rumları daha da geliştirdi. İstanbul Rumları en fazla nüfusa sahip oldukları İstanbul'da bu sayede önemli yerlere gelmişlerdir.

D.Y.: Bu antlaşma ile hem Rumlara hem Türklere her iki ülkede yaşayabilmesi, çalışabilmesi için her türlü imkan vatandaşlık hakkı tanındı. Bu sayede İstanbul da her alanda esnaf, zanaatkar Rum'a rastlamak mümkün oldu. 1964 yılına kadar.

O.Ö.: Ben Yeniköy'de oturuyordum. O zamanlar buraları hep Rum idi. Yunan uyruklu da Türk uyruklu Rum da aynıydı. İstedikleri gibi yaşarlardı. Hiçbir kısıtlama yoktu. Ben de esnaftım bu yüzden Rum arkadaşlarım çoktu. 1930 İkamet, Ticaret Antlaşması onlara aynı Türk vatandaşının getirdiği hakları getirmişti. Hiçbir sıkıntı ya da ayrılık fark etmedim. Tabii ki biz bunu 1964'te bütün Yunan pasaportlular sınır dışı edilince daha iyi anladık. Bugün artık bir elin parmakları kadar Rum kaldı.

M.A.: O zamanlar İstanbul'da Rum çoktu. Benim arkadaşım da 1964'te gidenlerden Yunan uyruğunda idi. Esnaftı ama benimle aynı haklara sahipti hiçbir farkı yoktu. Bir Türk hangi vergiyi ödüyorsa o da aynı miktarı ödüyordu bu eşitlik onlara daha da fazla refah getirdi. Zaten çoğu zanaatkar insanlardı. Arkadaşım Prodoromos'ta

çok iyi kunduracıydı. İşleri çok iyiydi. İstanbul için çok usta zanaatkâr bir adamdı. Herkes gibi o da 1930 Antlaşması'nın ayrıcalığından faydalandı. 1964 yılına kadar.

H.G.: 1945 varlık vergisine kadar Rumlar 1930 İkamet, Ticaret ve Seyrisefain Antlaşmasının bütün nimetlerinden yararlanarak kendilerini geliştirdiler. Yaptıkları ithalat ve ihracat işlerini bu sayede büyüttüler. Bundan hem kendileri hem de İstanbul faydalandı. İstanbul o dönemdeki zor şartlara ve sıkıntılara rağmen finans merkezi olma özelliğini bu antlaşmanın getirdikleri ile korumuş ve geliştirmiş oldu.

F.A.: Patronlarım Rum idi. Balıkçılık yapardık. Andol ve Pandeli kardeşler durumları çok iyiydi. Rahatlıkla ticaretlerini yapabiliyorlardı. Herhangi bir kısıtlama yoktu. İkamet, Ticaret Antlaşması her türlü kolaylığı sağlıyordu. Hiçbir sıkıntı yaşamadılar. İnönü zamanında bu antlaşma iptal edilinceye kadar.

İ.Ç.: Tanıdığım bütün Rumlar esnaftı. Berber, kasap, fırıncı. Bir Türk nasıl rahat çalışabiliyorsa, Rumlar da aynı idi. Zaten hepsi zanaatkâr olduğundan durumları da çok iyiydi. İşlerinde usta idiler. Bu sebepten İstanbul'da her alanda muhakkak bir Rum'a rastlarsınız. 1930 Antlaşması ile Rumlar askerlik hariç o ülkenin vatandaşı gibi her türlü hakka sahiptiler.

S.Y.: Gemide çırağıyım. Patronum Rum bir gemiciydi işinde çok usta idi. 1930 yılında Atatürk Yunanistan'la antlaşma yaptıktan sonra İstanbul'a gelmiş. Her türlü ticaret kolaylığı çalışma kolaylığı sağlanınca burada kalmıştı. 1964 yılına kadar. Bu kişileri İstanbul'a çok katkısı oldu çünkü usta insanlardı. Biz Türkler onlardan çok şey öğrendik. İstanbul ticaret merkezi olmasında Rumların da çok payı vardır. Ama bizim Türklerde ticaretle uğraşan oldukça çoktu. Ticaretin hepsi Rumların elinde değildi. Çünkü büyük bir kısmı küçük esnaftı bakkal, berber, kasap, kunduracı gibi. Öyle söylenildiği gibi, bütün Rumlar çok zengin değildi.

İ.K.: Babam Yunan tebaalı. Annem ve Ben Türk tebaasına dahildik. Ancak aramızda uyuşumuzdan dolayı bir sıkıntı yaşamadık. Babam İstanbul'da doğmuştu. Mübadelede de İstanbul hariç tutulunca, babam burada kalmıştı. Ben de burada

doğdum. 1930'daki İkamet Ticaret Antlaşması ile gelenler en fazla 1000 civarında olabilir. Çok gelen olmadı gelenlerde çoğu burada ticaretle uğraşarak burada evlenip kaldılar. Zaten İstanbul mübadele dışı kaldığından 10.000-11000 civarında Yunan uyruklu Rum vardı. Gelenlerle 12.000 olmuşlardır. 1912'den sonra İstanbul belediye sınırları içinde olanlar Yanya'da veya 12 Ada'da doğanlar Yunan tebaalı sayıldı o zaman buralar Osmanlı'ya aitti. Sonra Cumhuriyet olunca işler değişti. Venizelos ve Atatürk'ün yaptığı antlaşma hem Rum toplumunun maddi manevi açıdan zenginleşmesine aynı zamanda İstanbul'un bir ticaret merkezi olmasında büyük katkı sağlamıştır. İstanbul mübadele dışı tutulmuştu. Babamdan biliyorum 2 yılda bir oturumunu yenilemek suretiyle ikamet tezkeresi alırlardı.

A.S.: 1930 yıllarında İstanbul'da Rum nüfus oldukça fazla idi. 120-130 bin Rum yaşıyordu. Yunanistan o zamanlar çok fakir bir ülke idi. İstanbul ise bir Avrupa şehriden farksızdı. 1930 İkamet, Ticaret Antlaşması ile İstanbul Yunanistan'dan sürekli bir göç almaya başladı. Hem Rum toplumu olarak sayıca üstün oldukları gibi ticaret alanında gayrimüslimlerin içerisinde en imtiyazlı toplum olmayı başardılar. Ta ki, 1964 yılına kadar.

İ.S.: İki ülkenin de menfaatine bir antlaşma oldu. Mübadele ile gidenleri bir kısmı geri geldi. Bir Türk vatandaşı gibi her türlü hakka sahip oldular. İstanbul zaten ticaret merkezi idi. Bu antlaşma İstanbul'un ekonomisine sosyal hayatına eğlencesine daha da fazla hareketlilik kazandırdı. Hem kazandı hem de kazandırdı.

V.L.: İstanbul o kötü yıllara rağmen, birinci dünya savaşından çıkmış. Fakirlik var. Ama yine en gözde ticaret ve finans merkezi idi. Yunanistan da aynı. Kalkınmak için bu antlaşma her ülke için iyi bir fırsat oldu. Yetişmiş elemanlar, zanaatkar Rumlar sayesinde öğrenilen meslekler bugün bile Türkler tarafından dile getirilmektedir. Bunu şu Rum ustamdan öğrendim gibi.

SORU 3: İKAMET TİCARET VE SEYRİSEFAİN ANTLAŞMASININ İPTALİ OLAN 16 MART 1964 KARARNAMESİ İSTANBULDA GERÇEKTEN SADECE YUNAN UYUKLU RUMLARA MI UYGULANMIŞTIR.? ÖRNEKLENDİREBİLİR MİSİNİZ?

Y.B.: Evet sadece Yunan uyruklu Rumlara uygulanmıştır. Öncelikle Yunan uyruğunda bulunanlar gitmişlerdir. Ancak Yunan uyruğunda bir Rum Türk uyruğundaki bir Rum ile evlendiğinden dolayı örneğin bir ailede baba Yunan uyruğu sınır dışı edilince mecburen anne ve çocuklar da gitmek zorunda kalmıştır.

M.V.: Evet. Yunan uyruklu Rumlara uygulandı. Ancak Yunan uyruklu bir Rum Türk uyruklu bir Rum ile evli olduğunda mecburen bütün aile gitmek zorunda kalmıştır. Yani dolaylı olarak Türk uyruklular da gitmek zorunda kalmıştır. Örneğin; arkadaşım Yorgo Papadopoulos kendisi Vehbi Koç'un hem ortağı. Hem de genel müdürdü. Yunan uyruklu olduğundan gitmek zorunda kaldı.

Y.P.: Evet ancak birçok ailede biri muhakkak Yunan uyruklu olabiliyordu. Örneğin; baba ya da anne dolayısıyla biri gidince, hepsi gitmek zorunda kalıyordu. İlk gidenler oturumunun bitmesini beklemeden siyasi faaliyette bulundu diye hemen gönderildiler.

A.A.: Evet, sadece Yunan uyruklu Rumlara uygulanmıştır. Bazı ailelerde baba Yunan uyruklu olup, diğerleri Türk uyruğunda olabiliyordu. Bu durumda bütün aile gidiyordu. Benim de kardeşim Yunan uyruklu olduğundan gitmek zorunda kalmıştır. Ancak, 1964 yılından sonra Türk uyruğunda olduğu halde kendini baskı altında ve güven içinde hissetmeyen birçok Rum aile burayı terk etmiştir. Hasta, sakat olanlar dahil hepsi gitti.

E.L.D.: Evet. Ben o zaman 9 yaşında idim. Örneğin; babam Yunan uyruklu idi. Gitmek zorunda kaldı. Ancak ben ve annem Türk uyruklu idik gitmedik. Babam hep geri geleceğim diye ümit etti düzelir diye düşündü. Ama gelemedi.

T.V.: Evet, Yunan tebaalılar gitti. Biz Türk tebaalıyız. Hem eşim hem ben. 1930 Antlaşması'nın iptali sebebiyle İstanbul'da kalmamamız için hiçbir problem yoktu. Ancak, patronum (kendisi Türk'tür) bir gün bana yukarıdan kötü haberler var sen bir süre dükkâna gelme dedi. Rum çalıştırdığı için baskılar varmış 3-4 ay hiç işe gitmedim. Çok iyi insanlardı işe gitmediğim halde bana maaşımı verdiler. "Türkçe konuş, Türk'ten alışveriş yap" kampanyaları başladı. Söylemek istediğim Yunan uyruklu olmamıza rağmen sadece toplumda artan Rum karşıtlığı sebebi ile burası bizim için artık güvenli değil diyerek, İstanbul'dan Yunanistan'a gittik. Bizi orada hiç sevmezlerdi, "Türk tohumu" derlerdi. Çocuklarına Türk düşmanlığı aşılarlardı. Gittik ama hiç memnun değildik. Bu yüzden 2004'te Türkiye'ye geldim. Durumlar nasıl, düzeldi mi diye. 2011'de İstanbul'a geri döndük.

A.V.: Sadece Yunan tebaalılar gitti. Ancak aileden birisi Türk uyruğunda ise mecburen kopmamak için bütün aile göç etmek zorunda kaldı. O zamanlar toplumda bir tehdit vardı dükkânların duvarlarına kağıt yapıştırıyorlardı. Korkudan eve iş getirmeye başladım evde yapıyordum. Herkeste bir korku vardı. Sonra Türkçe konuş kampanyaları başladı. Gidenleri görünce bir de ortamdaki karışıklık huzursuzluk devam edince binlerce kişi Türk uyruklu Rum İstanbul'u terk etmek zorunda kaldı. Biz de bu korkuyla ailece İstanbul'u terk ettik. Türk uyruklu olmamıza rağmen.

T.Ç.: Evet, sadece Yunan tebaalılar gitmek zorunda idi. Ancak Türk tebaalılar da gitti. Kendileri gitmek istediler. Herkeste bir tedirginlik vardı. Bugün Yunan tebaalılara yapılan yarın bize de yapılır endişesi ve korkusu ile 1964 vakasından sonra hepsi İstanbul'u terk etti. Örneğin; arkadaşım İngiliz Konsoloslğu'nda çalışan Türk tebaalı bir Rum'du. 1964 Kararnamesi çıktığında, bütün Yunan uyruklular gitti. "Bu nasıl olur? Aklım almıyor diye çok kızılıyordu." Bir gün İngiliz Konsoloslğu'ndan bana geldiler. Arkadaşımı vazgeçirmem için ona Nişantaşı'nda daire tutacaklarını, 2 sene ona ihtiyaçları olduğunu söylediler. Ancak arkadaşım zorlarsan, arkadaşlığımız biter dedi ve Yunanistan'a gitti. Bir daha da dönmedi. Yunan tebaalılara yapılanlar bir gün bize de yapılır endişesiyle çoğu gitti. Uygulama Yunan uyruklulara oldu ama bazı Türk uyruklu Rumlar bunu hazmedemedi gitti bazıları da aile içinde Yunan uyruklu olunca diğerleri de gitmek

zorunda kaldı. Bazısı da kendini güvende hissetmediğinden gitmek zorunda kaldı. Yani Türk uyruklular kendi istekleriyle gittiler.

D.Y.: Evet sadece Yunan uyruklulara uygulandı. Ancak aynı aile içinde hem Yunan tebaalı Rum hem de Türk tebaalı olunca hepsi gitmek zorunda kaldı

O.Ö.: Evet, sadece Yunan uyruklulara uygulandı. Ancak Türk uyruklular da gitti. Örneğin; komşumuz Katerina Kulumdis, kocası Yunan tebaalı kendisi Türk tebaalı idi. Kocasını gitmek zorunda kalınca mecburen bütün aile İstanbul'dan Yunanistan'a gitti.

M.A.: Sadece Yunan uyruklulara uygulandı. Örneğin; arkadaşım kunduracı Prodoromos gitti. Daha sonra geldiğinde bana hediye getirmişti. Tarlabası'nda kasap Nikon gitti. Asker arkadaşım Yani Türk uyruklu olmasına rağmen ortamdan rahatsızlık duyup o da gitti.

H.G.: Antlaşmanın iptali sadece Yunan uyruklular içindi. Ancak o zaman Kıbrıs meselesi yüzünden belli aralıklarla birçok Rum İstanbul'u terk etti. Bir kısmı Yunanistan'a bir kısmı Amerika, Almanya gibi ülkelere göç ettiler.

F.A.: Evet patronum Yunan uyruklu bir Rum'du. Andon ve Pandeli kardeşler. Balat'ta Gırgır ağları ile balıkçılık yapıyorlardı. Ancak Andon Yunan uyruklu olduğu için Yunanistan'a gitti.

İ.Ç.: Sadece Yunan uyruklu Rumlar gitti. Tanıdığımız çok Rum vardı. Kasap Vasili ile fırıncı yani 1964 yılı sonlarında İstanbul'dan Yunanistan'a göç ettiler.

S.Y.: Evet Yunan pasaportu olanlar gitti. Hatırladığım giderken hepsi çok üzgündü. Giderken hep ağladılar. Benim de ustam gitti. Gemici Koço.

İ.K.: Benim babam gitti. Babam Yunan uyruklu ben ve annem Türk uyruklu idik. Babam 1965'te gitmek zorunda kaldı. Ondan 4 ay sonra arkasından annem gitti.

Annem Türk uyruklu idi. Babamdan dolayı mecburen gitti. Ben burada kaldım. Ancak babam orada yalnız kalınca ben de ailem ile 1966'da İstanbul'dan Yunanistan'a göç ettik. Öncelikle Yunan uyruğunda bulunanlar gitmişlerdir. Ancak Yunan uyruğunda bir Rum Türk uyruğundaki bir Rum ile evlendiğinden dolayı örneğin bir ailede baba Yunan uyruğu sınır dışı edilince mecburen anne ve çocuklar da gitmek zorunda kalmıştır.

A.S.: Tabii ki sadece Yunan uyruklular gitti. Benim ve ailem gibi Türk uyruğunda olan Rumların da çoğu korkudan gitti. Ben gitmedim. Bana dokunmayan yılan bin yaşasın. Sonuçta ben gitmeye mecbur değildim. Ama Yunan uyruklu olan Rumlar mecburdu. Beyoğlu'nda ikamet ettiğimiz zamanlarda hem 1964 yıllarında Yunan Konsolosluğu'nun yanında bakkal dükkanı olan Rallis dükkanını çırağı Hüseyin'e bırakarak İstanbul'u terk etmek zorunda kaldı. Sonraları Türk vatandaşı Rumlarda tabii ki korkanlar gitti yoksa onlar mecbur değildi. Ama gittiler.

İ.S.: İsmet Paşa, o zamanlar düşünüyor ne yaparsam, Rumların oranını düşürebilirim diye sayısal olarak. Biliyorsunuz mütekabiliyet ilkesi var. Burada bir şey yaparsa, Yunanistan'daki kendi vatandaşlarına da aynısı yapılacaktır. Türk vatandaşı olup da Yunanistan'da ikamet eden çok azdı. Çoğu Yunan vatandaşı idi. İnönü'de Yunan uyrukluları gönderdi. Çünkü bir karşılığı olmayacağını biliyordu.

V.L.: Sadece Yunan uyruklular gitti. Çok giden oldu. Ben ve ailem Türk uyruklu olduğumuzdan gitmedik.

SORU 4: 1964 TARİHİNDEKİ ANLAŞMANIN İPTALİ NASIL UYGULANDI? FARKLI UYGULAMALAR VARSA ÖRNEKLENDİREBİLİR MİSİNİZ?

Y.B.: Antlaşma iptal edilince öncelikle vatan hainliği ile suçlananlar gönderilmiştir. Daha sonra ikamet izinleri bitenler 1965 yılı boyunca yavaş yavaş gönderilmişlerdir. Yanlarına 20 Dolar ve sadece 1 valiz eşya almalarına izin verilmiştir. Önce tebligat

yapılan bu kişilerin isimleri gazetelerde yayınlanıyordu. İsmi gazetede çıkan duruma göre 24 saat ya da 48 saat bazen de 72 saat içinde ülkeyi terk etmesi isteniyordu. Benim vaftiz annem, isim annem Yunan uyruklu olduğundan kendisine tebligat yapıldı. Oturumu bitince hemen İstanbul'u terk etmesi istendi. Kararnameden birkaç ay sonra gitmek zorunda kaldı.

M.V.: Sınır dışı edilenler önce Emniyet Müdürlüğü'ne çağrılırdı. Daha sonra maliyeden borçları olup olmadığına bakılırdı. Borçlarının karşılığı imza attırılır ve 24 saat içerisinde ülkeyi terk etmeleri istenirdi bu kişiler yanlarına 20 Dolar karşılığı para ve 20 Kiloluk eşya almak suretiyle sınırlara bırakılıyorlardı. Otobüslerin karşıya geçmesi yasaktı. Örneğin; Yorgo Papondulos kendisi Vehbi Koç'un aynı zamanda hem iş ortağı hem de genel müdürü. Emniyete çağrıldı imza attıktan sonra Vehbi Koç'un tüm çabalarına rağmen olmadı ve gitmek zorunda kaldı.

Y.P.: Kararname yayımlandıktan sonra her gün gazetelerde gideceklerin listesi yayınlanıyordu. İnsanlar korkuyla acaba benim ismim var mı? diye bakıyorlardı. Zaten gazetede ismi yayınlanan kişilere tebligatları yapıp karakola çağırıyorlardı. Yanlarına sadece bir valiz eşya ve o zamanın parası ile 20 dolar karşılığı Türk parası götürmelerine izin verildi. 1965 yılının sonuna kadar oturumu biten gitti.

A.A.: Herkes ismini gazeteden takip ederdi. İsmi çıkan ertesi gün gitmek zorundaydı. Önce karakola çağırılıp ajan olduklarını itham edip bir belge imzalatılıp 48 saat içinde 20 Dolar para ve 20 kg yükü yollandılar. Hasta, sakat ve yaşlılar dahil benim kardeşim gitti. Yazın oraya onu görmeye gidiyorum.

E.L.D: Benim babam gitti. Babamı apar topar karakola götürdüler. Orada ajanlık yaptığına dair bir belge imzalatmışlar, oturma iznini beklemeksizin 24 saat içinde babamı sınır dışı ettiler. Babamı bir kez gördüm bir daha göremedim.

T.V.: Gazetede ismi çıkanlar bakardı. İsmi çıkınca 20 kilo eşya ve 20 Dolar para ile 24 saat içinde sınır dışı edilirdi. İptal kararı İnönü Hükümeti tarafından çıkarıldı. İnönü'nün bir demeci yeterdi. İnönü paraya bile kendi fotoğrafını koyup, atın üzerine

de kendi heykelini dikmişti. Neyse zaten sınır dışı edileceklerin listesi her gün gazetelerde liste halinde yayınlanıyordu. Gazetede ismi çıkınca o zaten tebligat kabul ediliyordu.

A.V.: İnsanlar korka korka gazetelere bakardı. Gazetede ismi çıkan tebligat sayılırdı. Herkes acaba listede ben var mıyım? diye bakardı. Genelde hep böyle olurdu.

T.Ç.: Her gün gazetelerde gideceklerin listesi yayınlanırdı. İsmi çıkan zaten birkaç gün içerisinde 20 kilo eşya ve o zamanın 20 Dolar nakit parası ile bazı gün 15 kişi bazen 100 kişi listeler yayınlandıkça gittiler. Benim arkadaşım gitti.

D.Y.: Evet ilk önce vatan hainliği ile suçlananlar gitti. Onlara en fazla 24 saat ya da 48 saat süre verildi. Diğerleri oturumu sona erdikçe sınır dışı edildi. Yanlarında sadece 20 Dolar para o zamanın parası ne kadar Türk parasına karşılık veriyorsa birde bir valiz eşya.

O.Ö.: Evet bir valiz eşya ile gitmelerine izin veriliyordu. Ama parayı hatırlamıyorum. Oturumu biten gidiyordu. Arkadaşım kendisi esnaftı benim gibi 1965'te oturumu bitti ve gitti Oturumu önce biten daha önce gitti. Bunların zaten isimleri her gün gazetelerde yayınlanıyordu. Herkes bir anda gönderilmedi. Rumlar biraz abartıyor.

M.A.: Gazetelerde isimler yayınlanıyordu zaten, oturumu biten ne zaman biterse hemen gidiyordu. Bazısı oturumu hemen bittiği için gidiyordu bazılarında oturumunun bitmesine 1 yıl var o bekliyordu. Yani oturumuna bakılıyordu. Arkadaşım Prodromos oturumu 1965 yılında bitti ve gitmek zorunda kaldı.

H.G.: Bunlara 20 Dolar ve 1 valiz eşya ile ülkeyi 24 saat içinde terk edin dendi.

F.A.: Patronlarım Andol ve Pandelli kardeşlere tebligat yapıldı oturumları bittiği gün İstanbul'u terk etmeleri istendi. 1965 yılının başlarında her ikisi de gitti bir valiz eşya ama paralarını bilmiyorum.

İ.Ç.: Bunlara tebligat yapılıyordu. Zaten gideceklerin Listeleri gazetelerde yayınlanıyordu. Her gün yeni bir liste yayınlanıyordu. Oturumu biten gidiyordu. Sadece bir valiz eşya ve o zamanın parası ile 100 TL götürmelerine izin veriliyordu.

S.Y.: Gazetelerde gideceklerin isimleri yayınlanıyordu. İsmi çıkan gidiyordu. Yanlarına bir valiz eşya almalarına izin veriliyordu.

İ.K.: Yunan Derneği vardı. ELENİKİ ENOSİS Derneğine üye olanlar hemen yollandı. Bunların isimleri gazetelerde yayınlandı. Oturumları bitmemesine rağmen sadece zararlı faaliyetlerinden dolayı 24 saat içinde gönderildiler. Sonradan ikameti bitenler gönderildi. Örneğin; eşimin kardeşi İlia Deter. Polis eve geldi, haber verdi sivil polisler 4 şubeye gidiliyor ona orada bir evrak imzalatılıyordu. Ne yazdığını bilen yoktu okutmadan imzalatılıyordu. Karımın ailesi parmak izi alınarak Kararname ile gönderildiler (yani Resmi Gazete 'de isimleri çıktı) 20 dolar para ve bir valiz bazen iki valiz eşyaya izin veriliyordu. Zaten gümrükte, sadece Türk gümrüğünde değil Yunan gümrüğünde de eşyalara izin verilmiyordu. Götürsen de Yunan Hükümeti götürdüğün her eşyadan vergi alıyordu. Ev eşyalarını gümrükten geçirmek çok zordu.

A.S.: Bazılarına 24 saat, bazılarına 72 saat verildi. Bir bavulla ülkeyi terk etmeleri istendi. Herkes çok korkuyordu.

İ.S.: Her gün gazetelerde gideceklerin listesi yayınlanıyordu. Herkes korkarak bakıyordu. Acaba ismim var mı? İnsanlar çok tedirgindi korkuyorlardı. İlk gidenler 24 ya da 72 saat içinde gitti.

V.L.: Emniyete çağrılıyor bir evrak imzalatıldıktan sonra ülkeyi 24 saat içerisinde terk etmesi isteniyordu. Kararnamenin ilk zamanlarında çok sıkı idi. Ama sonraları

bir yumuşama oldu. Gidecekler zaten biliyordu kendisini ama yine de “Acaba” diyorlardı. Gitmeyi hiç istemiyorlardı.

SORU.5: TÜRKİYEDEKİ YUNAN UYRUKLU RUMLARIN ÜLKEYİ TERK ETMESİYLE BAŞLAYAN SÜRECE YUNANLILAR MÜBADELEDEN SONRAKİ EN BÜYÜK GÖÇ DİYORLAR. SİZCE DOĞRU MUDUR? SAYISAL OLARAK NE DERSİNİZ?

Y.B.: Şu anda Rum toplumu topu topu 2000 bin kişiden ibarettir. 12.000 kişi Yunan uyruklu sınır dışı edildi. Ama Yunan uyruğunda olan bir Rum, Türk uyruğundaki bir Rum’la evlendiğinde baba sınır dışı edilince mecburen bütün aile gidiyordu. O yüzden bu sayı 30.000 binlere devam eden Kıbrıs Sorunu sebebiyle ilerleyen yıllarda 50.000 çıktı

M.V.: Evet katılıyorum. 1955 ve öncesinde 90.000 bin olan Rum nüfus 18 ay gibi bir süre içerisinde yani Kararname’den Antlaşma’nın feshinden sonra 1965’i izleyen yıllarda sonunda bugün sadece 1800 kişi kaldı. Özellikle erkekler askerli yapmamak için Türk uyruğuna geçmiyorlardı. İstanbul’da yaşayan bir Rum için Anadolu’da askerlik yapmak çok zor, ancak bu durum onların gitmesine sebep oldu.

Y.P.: Evet Rumlar aslında bu olayı büyük felaket olarak nitelendirirler. Öyle sanıldığı gibi İstanbul’daki Rum toplumu 6-7 Eylül olaylarından sonra gitmemiş tam tersine 1964 Kararnamesi’nden sonra ülkeyi terk etmişlerdir. Mecburen.

A.A.: Kesinlikle katılıyorum. Genelde herkes Rumların 1955’te göç ettiğini İstanbul’u terk ettiğini düşünüyor. Ancak esas göç 1964’te başladı sonra yavaş yavaş her yıl devam etti. Aileler ikiye bölündü birbirleriyle evli olan Türk ve Yunan uyruklular biri gidince ailenin diğer fertleri de gitmek zorunda kaldı. Örneğin; benim kardeşim gitti. Ama ben Türk uyruğunda olduğumdan gitmedim. 25.000-30.000 bin civarında insan, doğduğu toprakları bırakıp gitmek zorunda kaldı.

E.L.D: Evet katılıyorum, benim babam gitti. Ama ben ve annem İstanbul'da kaldık. Ama çoğu aile parçalanmamak için mecburen gitti. Çok giden oldu. Kiminin amcası, kiminin annesi, ya da dedesi bunun gibi bu durumda olan birçok aile gitmek mecburiyetinde kaldı.

T.V.: Evet katılıyorum. İstanbul'dan çok giden oldu. Türk uyruğunda olup da Yunan uyruklu biri ile evli olunca mecburen bütün aile gitmek zorunda kaldı. Bir de bizim gibi herkes gidince üzerinde baskı ve korkanlar Türk uyruğunda olmasına rağmen İstanbul'u terk etti. Hem eşim hem ben artarak devam eden Rum düşmanlığından, işimizi kaybettiğimizden artık burası bizim için güvenli değil diyerek ailece İstanbul'dan Yunanistan'a taşındık.

A.V.: Evet çünkü o zaman çok giden oldu. Mecburdular gitmeye başka çareleri yoktu. Zaten arkasından Türk uyruklu oldukları halde bir gün bizim başımıza da bu tür şeyler gelir diye birçok kişi İstanbul'u terk etti. Biz de bu yüzden eşimle İstanbul'u terk ettik. Ailece Yunanistan'a taşındık. 2011'de ortalığın düzeldiğini görünce tekrar İstanbul'a geri döndük.

T.Ç.: Evet. Gayrimüslimlerin sayıca en fazla olanı Rumlardı. Ancak İstanbul'daki Rumlar 1964 Kararnamesi ile çoğu gitmek zorunda kaldı. Bunu hazmedemeyen Türk uyruklularında bir kısmı gitti. Benim arkadaşım gibi. Arkadaşım da bu durumu hazmedemedi. İstanbul'daki Konsolosluktaki işini gücünü bırakıp Yunanistan'a gitti. Bunun gibi bu durumu kabullenemeyen birçok Türk uyruklu Rum İstanbul'u terk etti. Böylelikle yaklaşık sanırım 30.000 Rum birkaç yıl içerisinde İstanbul'u terk etti. Yani çok büyük göç oldu.

D.Y.: Kesinlikle İstanbul'dan büyük göç oldu sadece Yunan uyruklular gidecekti ama birbiriyle kan bağı olan insanlar bir ailede biri Yunan uyruklu olunca hepsi gidiyordu. Kimisi kızdı gitti. Kimi korktu gitti. Çünkü 1964'te Kıbrıs meselesi bitmedi biliyorsun hala devam ediyor. 1974 kadar yavaş yavaş Rumlar İstanbul'u terk etti.

O.Ö.: Evet, çok giden oldu ben Yeniköy’de oturuyorum şu gördüğün evlerin çoğunda Rumlar vardı. Şimdi topu topu 10 ev ancak vardır. Birçok esnaf komşum vardı neredeyse çoğu gitti. Bazıları kışları Yunanistan'a gider yazları gelir. Çok az birkaç aile diğerlerinden bir daha dönen olduğunu görmedim.

M.A.: 1964 'de Şişli de oturuyordum. Çevremizde çok Rum vardı. Çok kişi İstanbul'u terk etmek zorunda kaldı. Asker arkadaşım vardı Türk uyruklu annesi Yunan uyruğunda idi. Annesi gidince mecburen hepsi gitti. Daha sonra bana hediye getirdi. Oradaki Rumlara “Türk Tohumu” diyorlarmış ve hiç sevmiyorlarmış çok üzülüyordu. Bunun gibi çok aile gitti.

H.G.: Çok giden oldu bunların aralarında akrabalık ilişkisi olduğundan sanılanın aksine çok fazla kişi İstanbul'u terk etmek zorunda kaldı. İstemedi gittiler. Mübadeleden sonra Rumların yaşadığı en büyük göçtür. Kendi arzusuyla gidenlerin büyük çoğunluğu Türkiye'de bir gelecekleri olmadığı hissine kapılarak gitmişlerdir.

F.A.: Balat'ta kayıkçılık yaptığımdan çevremizde çok Rum vardı. Esnaf olan olmayan 1964'te gitmeye başladılar sonra yavaş yavaş azaldılar hiçbiri isteyerek gitmedi ama mecburdular.

İ.Ç.: Kesinlikle çok giden oldu. Mecburen gittiler. Hiç gitmeyi istemediler. İşlerini güçlerini bırakıp hiç tanımadıklarını söyledikleri Yunanistan'a gittiler. Yunanistan'la hiçbir bağlarının olmadığını hayatları boyunca Yunanistan'ı hiç görmediklerini söylerlerdi.

S.Y.: Evet çok giden oldu. Tanıdığım birçok esnaf arkadaşlarımız vardı. İstemedi ağlayarak gittiler. Etrafımızda birçok Rum var iken şimdi onlara rastlamak çok mümkün değil.

İ.K.: 1957'li yıllarda İstanbul/ Yeniköy, ki o zaman köydü. 40 dükkanın 32'si Rum'du. 10.000 Rum Yunan tebaalı vardı aileleri ile birlikte 40.000 bini buluyordu. Yeniköy'de küçük bir semtti. 1960'larda 600 hane var iken bugün 2017'de sadece

20 Hane var. Çok giden oldu. Mübadeleden sonra en büyük göçtü. 1955'de sonra kimse göç etmedi. Hükümet zorlamadı gitmeleri için. Giden ancak 50-100 kişidir. Ama 1964'te Hükümet gitmeleri için zorladı. Mecburdular bu yüzden çok giden oldu.

A.S.: 1955-1956 yıllarında 100.000-130.000 bin Rum yaşarken 6-7 Eylül olaylarında çok az bir azalma oldu ama çok az. O da sadece korkanlar gitti. Mecburiyet yoktu. Ama 1964'te mecburiyet vardı. Gitmek zorunda idiler. Gittiler. 6-7 Eylül olaylarını canlı yaşadım. Yakılan yıkılan yerleri bizzat gördüm. Sadece 1 gün sürdü. Gitmek için bir zorunluluk yoktu. O yüzden çok giden olmadı. Bu yüzden Rum toplumunun yaşadığı mübadeleden sonra en büyük felakettir Rumlar için. İstanbul'da Rum yok denecek kadar az 2000 kişi ancak vardır.

İ.S.: 1930'lar da 13 milyon nüfusun içinde 3,5 milyon gayrimüslim vardı. Bunların neredeyse %90'ı Rum'du. Sayısal olarak en güçlü toplum olmalarına rağmen Kıbrıs savaşıyla başlayan gerilim neticesinde 1964 Kararnamesi birçok Rum'un İstanbul'u terk etmesine sebep oldu. Anadolu da zaten Rum yoktu. Mübadelede gitmişlerdi. Kıbrıs Sorunu çözülmeyince çünkü Kararname ile de çözülmedi yavaş yavaş bir gün bizi de gönderirler endişesi ile Türk uyruklular da İstanbul'u terk etti.

V. L.: Evet çok giden oldu akraba olanlar biri gidince arkasından diğerleri de gitti. Bazıları korktu gitti 10.000 kişi Yunan uyruklu Rum gitmesi beklenirken 30.000 bin Rum 1974 Kıbrıs Harekatı ile giderek arttı ve bugün sanırım 2000-2500 Rum ancak kaldık. Büyük göç 1964 Kararnamesi ile başladı ve yıllar içinde devam etti.

SORU.6: ANLAŞMA İPTALİ İLE BAŞLAYAN UYGULAMALARDA KÖTÜ MUAMELEYE TANIK OLDUNUZ MU?

Y.B.: Hayır.

M.V.: Hayır.

Y.P.: Hayır öyle bir şey hatırlamıyorum.

A.A.: Baskı vardı. Korku vardı. Ama sınır dışı edilenlere kötü muamele yoktu.

E.L.D: Hayır. Hiç duymadım.

T.V.: Genel bir korku havası vardı. Herkes ne olacak diye panik içerisindeydi. Sınır dışı edilenlerden böyle bir şey hiç duymadım sadece gümrüklerde çok sıkı kontrol vardı.

A.V.: Bir korku ve endişe vardı ama ben böyle bir şey duymadım.

T.Ç.: Hayır olmadı. Sadece çok sıkı kontrole maruz kaldıklarını biliyorum fazla eşya götürmemeleri için ama böyle bir şey olmadı.

D.Y.: Hayır olmadı.

O.Ö.: Hayır ben hiçbirinden böyle bir şey duymadım.

M.A: Olmadı. Ancak korktuklarını biliyorum o da gitmeyi hiç istemiyorlardı.

H.G.: Ben böyle bir olaya şahit olmadım.

F.A.: Hiç duymadım emniyete gidip bir evrak imzalatıp sonra gidiyorlardı fazla eşya götürmelerine izin verilmiyordu o kadar.

İ.Ç.: Ben böyle bir şey duymadım.

S.Y.: Hayır. Böyle bir olaya hiç şahit olmadım. Duymadım da.

İ.K.: Hayır yoktu ama gümrüklerde çok sıkı kontrol vardı. Belki gümrüklerde bazı olaylar olmuş olabilir ama aynı şey Yunanistan gümrüğünde de yaşanıyordu. Asla fazla bir şey değerli eşya altın gibi götürmene izin verilmiyordu.

A.S.: Ben hiç duymadım. Görmedim.

İ.S.: Hayır, herkes ne yapacağını çok iyi biliyordu gitmekten başka çare yoktu. Mecburdular. Bunu herkes biliyordu. O yüzden Rumlar tarafından bir karşı gelme olmadığından kötü muameleye zaten gerek olmadı olamazdı.

V.L.: Hayır olmadı.

SORU.7: TÜRKİYEYİ TERK ETMEK ZORUNDA KALANLARIN MALLARINA İHTİYATİ TEDBİR KARARI KONULMUŞTUR. SÜREÇ NASIL İŞLEDİ?

Y.B.: Örneğin; benim ailemin bu konuda yaşadığı bir olay oldu. Yakınlarımızdan biri vaftiz annem, yani isim annem, İstanbul Yeşilköy'de bulunan 3 katlı apartmanını benim aileme satmıştı. Ancak biz bu evin tapusunu ancak 15 yıl sonra alabildik. Zaten çoğu giderken malını akrabasına ya da tanıdığı birisine satmıştır. Kalan mallar bugün çoğu geri alınabilse bile, rayiç bedellerinin çok altında hesaplanmıştır. Yani geri alınsa bile hiçbir değeri kalmamıştır.

M.V.: Örneğin; İstanbul'da arkadaşım Yorgo Popadopoulos Vehbi Koç'un ortağı aynı zamanda genel müdürü. Taksimde hiçbir şeyini satamadan burada bırakıp gitmek zorunda kaldı. Zaten kendisine 24 saat verildi. Satması mümkün değildi. Borçlarının karşılığı nakit para alınarak 24 saat içinde sınır dışı edildi. O zamanın parası ile bir daire alabileceğin halde faiz işlemediğinden o paranın hiçbir değeri kalmadı. Bloke edilen paralar Merkez Bankası'nda faizsiz tutuldu. 18 ay içerisinde bloke edilmemiş malı olanları yakınları ya da tanıdığına bırakan kişiler gittikten sonra o malı ölene kadar saklayıp gönderenler olduğu gibi başkalarına satanda oldu. Bugün Tarlabası'nda yıkılan evlerin hepsi Rumlarındır.

Y.P.: Bu insanların mallarına paralarına el konulmuştur. Bu insanlar bir günde her şeylerini kaybetmişlerdir. 1964'te Kararnameden sonra özel mülklere el konulmuştur. Özal döneminde geri alabilme imkanı doğmuştur. Bugünkü Hükümetin bu konuda yaptıkları İstanbul'daki Rumlar için bir dönüşüm gerçekleştirmiştir. Verilen iadeler vardır. Hem özel mallar hem de vakıf malları için. Ama Hükümetin söylediği gibi rakamlar üst düzeyde değildir. 1936 Beyannamesi ile devlet bütün gayrimüslimlerin elindeki malların sayımını istemiştir. 1990 Yıllarından sonra Rumların büyük bir kısmı mallarını alabilmişlerdir ama mülklerinin 1964'lerdeki değeri ile ancak alabilmişlerdir. Halbuki bu malların bugünkü değeri trilyonlarla ölçülmektedir. Bir de el konulan vakıf malları vardır. Bunlarda Avrupa'nın en büyük ikinci ahşap binası olan sonradan Büyükkada Yetimhanesi iade edilmiştir

A.A.: İstanbul'dan gidenlerin çoğu mallarını vekalet aracılığı ile avukatlara bıraktılar. Bu avukatlar bu kişilerin mallarını kiralayıp parasını Rumlara gönderiyorlardı. Sonra birkaç yıl geçtikten sonra tüm avukatlar değil bazıları bu evleri başkasına satıyorlardı. Bazıları da senetle satın ödemeyeceklerini bildikleri kişilere sonra haciz yoluyla tekrar evlere sahip oluyorlardı. Bu şekilde mallar el değiştirdi. Bir kısım da mallarını bir yakınına verdi, bazıları paralarını gömdüler, yine geliriz diye. Ama hiçbirisi dönemedi. Benim kardeşim gittiği için yani ben yakını olduğumdan bana bıraktı her şeyini bu yüzden sıkıntı yaşamadı. Tarlabası'ndaki evleri Rumlarındı. İstanbul'da tanıdıkları olanlar (Örneğin; kapıcılar) haber verdiler ve Anadolu'dan birçok Kürt vatandaşı geldi. Devlet bugün bu evlerde oturanlara tapunuzu getirin rayiç bedeli neyse ödeyelim diyor, ama tapu yok! Çünkü o evler Rumlarındı. Anadolu'dan gelenler işgal etti.

E.L.D.: Babam gitmişti. Her şeyini İstanbul'da bıraktı. Biz vardık her şeyine sahip çıkabildik. İnsan sürekli burada yaşadığından kendisine bir şey olmayacak sanıyor ama oluyor.

T.V.: Mallarını satmalarına izin verilmedi. İnsanlar sadece üzerindeki elbiselerini yanlarına alabildi. Onlara ancak Turgut Özal döneminde müsaade edildi. İnsanlar

çok kısa bir süre içerisinde İstanbul'u terk etmek zorunda olduklarından mallarını devretmeye vakitleri bile olmadı. Örneğim; Fener Balat'taki çökük evlerin hepsi Yunan tebaalı Rumların evleri. İşgal edildikleri için yani ikinci üçüncü kişilere satıldığı ve varislerde uğraşmak istemediklerin geri alınamayan evler çok oldu.

A.V.: İnsanlar sadece kıyafetleri ile birkaç özel eşyalarını götürebildiler. Paralarına evlerine, dükkanlarına el konuldu satabilen sattı satamayan bir yakınına, komşusuna iş ortağına malını mülkünü bıraktı. Birçoğu sonradan mallarını alabildi.

T.Ç.: İstanbul'da Rumların çok malları vardı. 1964'te Büyükkada'da oturuyordum. Rumlar Türkiye'nin en zenginlerindendi. Köşkler, fabrikalar. Büyükkada'da Rumlar ithalat ve ihracatla uğraşıyorlardı. Eminönü'nde ticaret yapıyorlardı. Büyük telaş oldu. Mallar kime kalacak diye. Köşkler, fabrikalar satıldı. Kimilerinin birkaç ortağı vardı. Onlar gidince mallar burada kalanlara kaldı. Bazı evler satılamadan sahipleri gitti. Büyükkada'nın Çankaya Caddesi, İstanbul'un en güzel, en müstesna yerlerden biri idi. Burada boş evler vardı. İnönü Kararnamesi ile boşalan bu evler 6 ay boyunca bir evin pencereleri kapıları kilitli, terk edilmiş ise, birisi ben evsiz kaldım deyip bu evlere giriyorlardı. 3 şahit gösterip belediye bu kişilere evi kiraya veriyordu. 10 sene bu boş evlere girip emlak vergisini ödeyenlerin zilliyeti, tapu isteme hakkı vardı. Yine belediye Rumların arsalarına ev yapıyordu. Ev arsadan pahalı ise, senin arsada hiçbir hakkın yok diyordu. Çünkü sahibi yok! Yunanistan'da. Bu şekilde varisi olmadığından kalan mallar çok oldu.

D.Y.: Evet bu kişiler evlerini satamadı. Nakit paraları varsa yanlarında götüremediler. Çok sıkıntı çektiler. Daha sonra geri alma şansları oldu sanırım 1988'de Özal zamanında bu seferde çoğu ölmüş kimi uğraşmak istemedi. Kimi avukatlara verdi sonuç alanda oldu alamayanda çünkü bazı evler ikinci üçüncü kişilere satılmıştı. Bu yüzden çok sıkıntılar yaşandı.

O.Ö.: Benim o sıralarda Yeniköy'de işyerim vardı. Bugün olduğu gibi o zamanda bu kafe'yi işletiyordum. Burada çok Rum aileleri yaşırdı. Kararname çıkınca, Yunan uyrukluların evlerini sattırmıyorlardı satamadılar. El altından satabilen sattı. Ben

burada oturan ve kocası Yunan uyruklu ama kendisi Türk uyruklu olan Katerina Kuluzidisten bir ev aldım. parayı alıp gittiler. Ancak ben sadece noter satışı ile aldım. Avukat Ali Oğuz'a gittim. Tapuyu almak için mahkeme kararı ile 1988'den sonra ancak alabildim. Örneğin; Bakkal Dimitri gitmek zorunda olduğu için bakkalı ortağı Tudori'ye devretti gitti. Örneğin; marangoz Yani Kastanidis Türk tebaalı idi 1964'ten sonra evlerini sattı gitti. Çünkü eşi Yunan tebaalı idi. Foti Daponte. Burada şirketi vardı ithalat müdürü idi. O gitti oğlu Türk uyruklu olduğundan o burada kaldı. mallarını da oğluna bıraktı. Bu şekilde çok giden oldu sonraları yavaş yavaş Türk uyruklu olanlar da korktu gitti.

M.A.: Mallarına el koyma değil de mallarını satamadılar sıkıntı yaşadılar. Genelde devredip gitmek zorunda kaldılar Tarlabası'nda çok dükkan vardı. Çoğu yeniden geleceğine inanıyordu. Öyle gittiler. Ama dönemediler. Kasap Nikon, Kunduracı Prodromos gitti ama hiçbir şeylerini götüremediler. Kimi tanıdığına bıraktı. Kimi avukata satılabilenler de ya da acele edip malını satmayı başaranlar da mallarını rayiç bedellerinin çok altında satmak zorunda kaldılar.

H.G.: Şişli'de oturan biri olarak çevremizde çok Rum vardı. Mallarının satışı yasaklandı. Nakit paralarını çekmelerine izin verilmedi ve bu insanlar hiç tanımadıkları bir yere beş parasız gitmek zorunda bırakıldılar. Daha sonra Özal zamanında mallarını satmalarına izin verildi. Bazısı ikinci üçüncü kişilere satılmış olduğundan mahkemeler yıllarca süren oldu bazıları malını alabilirken bazılarının hiçbir varisi olmadığından olsa gerek başvuran bile olmadı bu mallarda sattı devlete kaldı.

F.A.: Patronlarım ağ sahipleri iki Yunan tebaalı kardeş Andon ve Pandeli kardeşleri Yunan uyruklu olduklarında giderken mallarını, akrabaları olan şimdi ismini hatırlamıyorum Türk Tebaalı bir Rum'a bıraktılar gittiler. Ondan sonra ne yaptılar bilmiyorum.

İ.Ç.: Benim tanıdığım Rum esnaflar vardı. Onlar yanlarında çalışan çıraklarına mallarını devrettiler. Bazıları yok pahasına sattı, başkasına vermektense çıraklarına

uygun fiyata verdiler. Kasap Vasili ve Fırıncı Yani dükkanlarını çıraklarına devrettiler.

S.Y.: El konuldu, satmalarına izin verilmedi. Yanlarına sadece kişisel eşyalarını almalarına izin verildi. Nakit paralarını değerli eşyalarını hiçbirini götüremediler. Mallarını da tanıdıklarına ya da avukatlarına vekalet vererek devretmek zorunda kaldılar.

İ.K.: Hem paralarına hem de mallarına el konuldu. Satış muamelesi yapılamıyordu. İlk gidenler siyasi faaliyet yüzünden gittiklerinden 24 saat ya da 48 saat kendilerine süre verilmişti. Vakitleri olmadığından mallarını satamadan gittiler. Ancak 1988'de almaya başladılar. Bazı mallar ve ticarethaneler için kayyum atandı. Onların gelirler faizsiz merkez Bankasına aktarılıyordu. Tabii ki paranın değeri ölüyordu. Babam Yunan uyruklu olduğundan ikamet süresi 1965 yılında sona eriyordu. Yılın sonuna doğru gitmek zorunda kaldı. Kimse malını satamıyordu. Amcam Luka Kuluridis tornacıydı. Dükkanını Türk işçisine devretti. Örneğin; bir ailenin hepsi Rum tebaahıydı. Mallarını bir Türk'e emanet etti, bazıları geri verdi, bazıları da geri vermedi. Ortaköy'de Bahçıvan Dimo Politakis'in bahçesi vardı bir Türk'e devretti. Satış yasaktı.

A.S.: İstanbul'dan gidenler gayrimenkullerini burada bırakmak zorunda kaldılar. Örneğin; Yeşilköy'de mallar işgal edildi istilaya uğradı. Bedavadan buralarda oturmaya başladılar. Satış yasağı getirildi. Sonra muazzalı satışlara başlandı. Noterden yapılıyordu. 50 yıllığına 100 yıllığına kira sözleşmeleri yapılıyordu. Bazıları kirayı gönderiyor bazısı göndermiyordu. Çünkü sahibinin oraya gelmesi mümkün değil. İstanbul/Beyoğlu'nda Yunan Konsolosluğu'nun hemen köşesinde Tokgöz Eczanesi'ni geçince köşede Bakkal Rallis vardı. Herkes bilir. İşçisi Hüseyin'e devretti. Hüseyin çok kazandı.

İ.S.: Gidenlerin mallarına paralarına her şeylerine el konuldu. Uyanık olanlar el altından hile yapıp mallarını satabilenler oldu. Ancak birçok kişi her şeyini burada bıraktı. Satış yasağı vardı. Bu yüzden 1988'den sonra almak istese bile mal 2'nci,

3'üncü kişilere verilmiş, çoğunun sahipleri ölmüş. Varisçileri uğraşan uğraştı uğraşmayan da daha fazla üstüne düşmedi. Malın ilk sahibini ispat için davalar uzun sürdü. Verilen değer de o günkü rayiç bedeli ile hesaplandı. Yani insanlar çok şey kaybetti. Bütün birikimlerini, işlerini kaybettiler.

V. L.: Ben o zamanlar gömlekçilik yapıyordum. Özellikle Yeşilköy'de oturan Yunan uyruklu aileler vardı. Kosta adında bir arkadaşım vardı malını mülkünü bir yakını vardı ona bıraktı. Sonradan arkadaşına parasını göndermişler ama evin rayiç bedelinin çok altında bir paraya satmışlar onu biliyorum. Türkiye'de bir gelecekleri olmadığı hissine kapılarak gitmişlerdir.

SORU 8: YUNAN UYRUKLU RUMLARIN ÜLKEDEN GÖNDERİLMELERİYLE, ÖZELLİKLE İSTANBULDAKİ BİRÇOK OKULUNUN KAPANMIŞ, DOLAYISIYLA ÖNEMLİ BİR EĞİTİM SORUNU İLE KARŞI KARŞIYA KALMIŞLARDIR.DOĞRU MUDUR? KATILIYOR MUSUNUZ?

Y.B.: Nüfus azalınca dolayısıyla okullarda öğrenci bulmakta zorlaştı. O yüzden kız-erkek diye ayrılan birçok okul karma öğrenci almaya başladı.

M.V.: Ben çocukken bir semtte birkaç tane ilkokul vardı. Ben Aynalı Çeşme Rum İlkokulu'nda okudum. Sınıflar 30-40 kişilikti. Şimdi ise boş okulda öğrenci yok. O zaman Rum nüfus 120.000-130.000 idi. 1955'te başlayan sonra 1964'te en üst düzeye ulaşan Rum düşmanlığı sebebi ile azalan nüfus, okulların birer birer kapanmasına yol açmıştır. Devlet zorla kapatmamış ama devlet politikaları sonunda öğrenci bulamayan okullar açık, ama faaliyet göstermiyor.

Y.P.: Zaten şurada kalmış 1500-2000 kişi. Eski Rum nüfus ile karşılaştırılamayacak ölçüde az. Bu durumda okulların öğrenci bulamaması çok normal bir durum. 1964'ten sonra gidenler 30.000 hatta 50.000 kişi. Düşünecek olursanız kimse şaşırmaz. Devlet politikası.

A.A.: Zaten ne kadar Rum kaldı ki, 1964'ten sonra binlerce aile gitti. Okullar boş. bir kısmı birleştirilerek yaşatılmaya çalışılıyor. Ama Rum okulları birer birer kapanıyor.

E.L.D.: Çocukluğumuzda birçok ilkokul vardı hepsi kapandı. Öğrenci yok. Tabii ki bunda Rumların İstanbul'u terk etmeye başlaması etkili oldu. 1964 Kararnamesi önemli bir başlangıç oldu okullar zamanla boşaldı.

T.V.: Çocukluğumuzdaki İstanbul'un okulları artık yok! Çünkü kimse kalmadı. Öğrenci yok!

A.V.: İstanbul'da bir semtte çok sayıda İlkokul vardı. Ne yazık ki şimdi bu okulların hiçbirisi yok!

T.Ç.: Gayrimüslimler içinde İstanbul'da en çok okul Rumlara aitti. Çünkü sayıları çoktu. 1964 Kararnamesi ile giden binlerce insan olunca okullarda boşaldı. Okullar boşalınca bunlar birer birer kapatılmak zorunda kaldı

D.Y.: Biz çocukluğumuzda okullar çok kalabalıktı. Bütün Rum okullar doluydu. Yan yana birçok okul vardı Şimdi neredeyse tamamına yakını kapandı. Tabii ki 1964 olayları bunda etkili olmuştur. Çünkü binlerce insan İstanbul'u terk etti.

O.Ö.: İstanbul/ Yeniköy'de çok Rum aile vardı hepsi çoğu göç etti. Okulların kapanması da normaldir. Çünkü Rum kalmadı.

M.A.: İstanbul'da önceleri her yerde bir Rum'a rastlardınız. Şimdi ben göremiyorum. Okulların boş kalması da bu yüzden.

H.G.: İstanbul'da gayrimüslimler içerisinde en fazla nüfusa sahip Rumlar bugün en fazla 2000 kişidir. Yok denecek derecede az. Bu durumda okulların kapanması çok normal.

F.A.: İstanbul'da Rum çoktu. Bazı semtlerde sadece Rumlar yaşırdı. 1964'te başlayan göçten sonra çoğu İstanbul'u terk etti. Malum bugün okulları boş çünkü öğrencileri yok.

İ.Ç.: İstanbul' a 1940'ta Rize'den gelmiştim. Her yerde bir Rum'a rastlamak mümkündü bazı semtlerin bir mahallesinde birkaç tane Rum okulu vardı. 1964 Kararnamesi ile çok giden oldu. Bu yüzden okulları boş kalınca kapanmak zorunda kaldı.

S.Y.: 1953 yıllarında İstanbul'un bazı yerlerinde Kurtuluş Beyoğlu gibi semtlerinde çoğunluk Rum'du Okulları çoktu. Şimdi ne Rumlar kaldı ne de okulları.

İ.K.: İstanbul'daki tüm Rum okulları eğiti açısından çok donanımlı idi öğrenci sayısı çoktu. 1964 Kararnamesinden sonra sadece Yunan uyruklu Rumların değil, Türk uyruklu Rumlarında İstanbul'u terk etmesi ile öğrenci bulamama sorunu başladı bazı okulları karma okul şekline dönüştürülse de çoğu okul kapanmak zorunda kalmıştır. Devlet kapatmamıştır. kapatılsın diye bir baskı yoktur. Öğrenci olmayınca yapacak bir şey yok.

A.S.: İstanbul /Taksimde Odiatri İlkokulunda okuyordum. O zamanlar (1953-1954 yılları, sınıflarda ortalama 20-30 kişi vardı.) Sonra kapanmış. Göç olunca sınıflar boşalınca bunun gibi birçok okul kapandı.

İ.S.: Benim annem Yoakim Kız Lisesi'nde okumuştı. O zamanlar okul çok kalabalıkmış sonra okul öğrenci bulamayınca Fener Lisesi ile birleşerek karma okul oldu. Yani bu şekilde birleştirilmiş birçok okul var ve öğrenci yok.

V.L.: İstanbul'un merkezinde bulunan hemen hemen bütün semtlerde bir ya da birden fazla Rum okuluna rastlamak mümkündü. Ben Bakırköy Rum İlkokulunda okudum sınıflar22 kişiydi. Okul 200 kişi vardı. 1978'de okul öğrenci yokluğu sebebi ile kapandı. Yaşanan olaylar sonunda çoğu insan İstanbul'u terk edince bu okullar boş kaldı. Çoğu kapatıldı.

SORU.9: YUNAN UYRUKLU RUMLARIN TÜRKİYEDEN GÖNDERİLMELERİ ÖZELLİKLE İSTANBULDAKİ RUMLARI VE İSTANBUL'U SOSYAL, EKONOMİK VE KÜLTÜREL AÇIDAN OLUMSUZ ETKİLEMİŞTİR. KATILIYOR MUSUNUZ? NEDEN?

Y.B.: Her yönden olumsuz etkilenmiştir. Ekonomik açıdan işinde usta olan birçok meslek sahibi usta denilecek insanlar İstanbul'u terk etmiştir. İstanbul önemli bir şehir merkezi olarak önemli ustalarını kaybetmiştir. Tiyatro alanında, sinema alanında, ticaretle, büyük bir boşluk olmuştur. Rumların gitmesiyle bu alanlarda çok hizmetleri olmuş insanlar gitmek zorunda kalmışlardır. Burada doğan bu yüzyıllardır ataları burada yaşayan bu insanlar hiç tanımadıkları birde parasız işsiz büyük sıkıntılar çekmiştir. İstanbul'un kültürü de bu gidişten etkilenmiş yerlerine gelen eğitimsiz insanlar sayesinde İstanbul'un kültürü yozlaşmıştır.

M.V.: İstanbullu Rumlar ülkenin İstanbul'un ekonomisini ellerinde tutuyorlardı. Örneğin; kardeşlerimin Eczaneleri vardı. Eczanelerin hemen hemen hepsi Rum, Ermeni, Yahudilerin kurduğu eczanelerdi. Amcalarım Galatasaray mezunu idi. İstanbul'da 1964 yılından önce 800 bin kişilik İstanbul 550 Müslüman Türk ,250 bin Rum, Ermeni ve Yahudilerden vardı. O zamanlar okuma oranı gayrimüslimlerin %65 Müslümanların ise sadece %5'ti. Ancak 1923'ten itibaren başlayan Türkiye Cumhuriyeti ulus-devlet ideolojisi üzerine kurulduğundan Azınlıkları eritme programı içerisinde Azınlıkları Türkleştirme çabaları vardı. Bu yüzden bazı meslekler avukat, eczacı vs. gibi mesleklerin azınlıklara yasaklanması üzerine birçok insan mesleğini yapamadı. Emir büyük yerden bir şey yapamıyorsunuz. Doktorlar, eczacılar, esnafların büyük kısmı Rum'du. Rum toplumunun İstanbul'un sosyal, kültürel ve ekonomik açıdan gelişmesinde önemli katkıları olmuştur. Rum sinemacılar, tiyatrocuları, şarkıcıları ve diğer meslek erbabı kişilerin sayesinde İstanbul Türkiye'nin merkezi olmaya devam etmiştir. Bu kişiler iş yerlerini burada bırakarak gittikleri yerlerde büyük sıkıntılar yaşamışlardır. Eğitimleri ve kültürleri ile Türklerle bir arada yaşamış Girit'ten Rodos'tan gelmiş insanlar buraya oranın

kültürünü yerleştirmeyi başarmışlardır. İstanbul ne 1923'te ne de 1453'te kuruldu. İstanbul iki bin yıllık kültürün mirasçılarıyız. Bunu ne sana bırakırım ne başkasına.

Y.P.: İstanbul'daki Rumlar Doğu Roma İmparatorluğu'ndan, Bizans'tan gelmektedir. Bizde onların torunlarıyız İstanbul'da hep var olmuş Rumlar uzun tarihleri ile İstanbul'un ve Osmanlının da en kültürlü ayrıcalıklı toplumu olmuşlardır. İstanbul ve Rumlar bugüne kadar hep vardı. Devlet politikaları sayesinde Rumlar gitmek zorunda kaldılar. Birçoğu zanaatkâr olan bu insanların İstanbul'un gelişmesinde payları çoktur. Her alanda Rumları görmek mümkündür. İstanbul'da kalan 2.000 Rum baskılar yüzünden eski adetlerini ve geleneklerini yaşatmakta zorluk çekmektedirler. Rumlarda kalan evlere yerleşenler İstanbul'un eski elit tarihini de yok etmişlerdir.

A.A.: Gidenlerin hepsi meslek sahibi olduklarından ekonomik olarak zarar verdi. Pastaneler, şekerlemeciler gibi işlerin ellerinde bulunduran zanaatkâr Rumlar işyerlerini kapatmak zorunda kalınca burada çalışanlarda mağdur oldu. Biz Kurtuluş'ta Türklerle iç içe otururduk. Annem bütün mahalleyi süpürürdü, herkes kendini düşünmezdi. Her yer de asfalt yoktu ama her yer tertemizdi. Saygı vardı. İstanbul ara ara göç alırdı. Tarla başın da balkonlu evler vardı. Rumlar 1964'ten sonra gidince Anadolu'dan buraya göçler oldu. Örneğin; kapıcı çalışıyor. Anadolu'daki akrabalarına haber verdi. Boş kalan bu evlere yerleştiler bu evleri işgal ettiler. Gelen göçlerle, İstanbul'un demografik yapısı değişti. Kültür yozlaştı. Nitelikli zanaatkâr yetişmiş elemanlar gitti vasıfsız elemanlar geldi. Kardeşim Antlaşmanın iptali ile gitmek zorunda kaldı. Başta çok zorluk çekti. Uzun süre toparlayamadı kendini ve politika düzelecek dönerim diye umut etti. Ama olmadı. Şu anda Yunanistan'da ve ben her yaz onları görmeye gidiyorum. Yani aileler ikiye bölündü toplumsal bir sorundur. Sınır dışı edilen kardeşim gittikten 11 yıl sonra İstanbul'a geldi. İstanbul'u çok değişmiş buldu ama insan yaşamını hiç beğenmedi. 1964 Kararnamesi sonucunda hem gidenler için hem İstanbul için ekonomik sosyal ve kültürel değişimin başlangıcı ve en büyük yıkımı olmuştur.

E.L.D: İstanbul'un ekonomisini etkilediği kadar gidenlerin de ekonomisini çıkmaza sokmuştur. Çoğu beş parasız gitmek zorunda kalanlar gittikleri yerlerde iş bulmakta sıkıntılar yaşamışlardır. Bu olaydan herkes olumsuz etkilenmiştir. Benim babamın gitmesi gibi. Ben babamı gittikten sonra sadece bir kez gördüm. Yunanistan'da tek başına öldü doğduğu topraklara bir daha geri dönemedi. Ailelerin parçalanması sanırım yaşadığımız en önemli olumsuzluktur.

T.V.: İstanbul ekonomik kültürel ve sosyal açıdan çok etkilenmiştir. 1964 Kararnamesi aslında toplumsal bir olaydır. Sonucunda da birçok sosyal sorunlar ortaya çıkmıştır. Gidenlerden çoğu Yunanistan'a ilk defa gitmiştir tanımadıkları bir yerde sıfırdan iş kurmak zorunda kalmışlardır. İnsanlar ekonomik anlamda sıkıntılar yaşamışlar. İstanbul verdiği göçle yerlerine gelenler arasındaki kültür farkı ile büyük değişime uğramıştır.

A.V.: 1964 Kararnamesi ile İstanbul'u terk edenler için çok büyük ekonomik sıkıntılar oluşmuştur. İstanbul'un ise yıllardır tarihine tanıklık etmiş pastaneler, şekerlemeciler, eğlence yerleri ihtişamlı günlerini kaybetmiştir.

T.Ç.: Ben İstanbul/ Büyükada'da yaşadığım için orayı örnek verebilirim. Sosyal yaşam çok güzeldi. Büyükada önceden cennetti. Büyük seyyahlar İstanbul'a gelir hatıratlarında İstanbul'a yer verirlerdi. Modanın kalbi idi. İstanbul'da kadınlar, Büyükadalı kadınlara bakıp modayı takip ederler onlara bakıp kıyafet diktirirlerdi. Kadınlar her akşam en güzel kıyafetleri ile gelen vapurları karşılardı. Şimdi Rumlar gitti. Yani İstanbul önemli bir kültürünü Rumları kaybetti.

D.Y.: İstanbul'da işinin erbabı büyük zanaatkarlar gitti. Türkler genelde bu ustaların yanında çırağı bu ustalardan çok şey öğrendiler ve kendilerini geliştirdiler. Birçok işyeri kapandı dolayısıyla birçok insanda işsiz kaldı. Gidenler ise gittikleri yerde hayata yeniden başlamak zorunda kaldı ekonomik sıkıntılar yaşadılar. 1964 Kararnamesi hem İstanbul'a hem gidenlere sıkıntı yaşattı kültürel yapı her şey değişti.

O.Ö.: İstanbul/Yeniköy'de esnafın çoğu Rum'du. Türkler genelde çırağıydı, onlardan çok şey öğrendiler. Burada çok şey değişmedi. Rum aileler azaldı ama sadece dükkânlar el değişti. Gidenler çok sıkıntı çekti, işsiz kaldılar. Arkadaşım İlia'dan biliyorum Yunanistan'a gitti. Uzun süre iş bulamadı çok sıkıntı çekti. Biz Rumlarla iç içe yaşıyorduk Bir sıkıntımız olmadı. Ama Rumlar bazı şeyleri fazla abartıyor.

M.A.: Gidenler esnafta dolayısıyla durumları iyiydi. Bir anda gitmek zorunda kaldılar. Ekonomik olarak sıkıntı çektiklerini biliyorum. Maddi olarak Yunanistan'da da çok sıkıntı çekmişler arkadaşım Prodromas'tan öğrendim.

H.G.: İstanbul'dan gidenler kalifiye elemandı. Zaten Yunanistan birçok şeyi İstanbul'dan gelenler sayesinde öğrendi ve kalkındı. İstanbul için çok kötü oldu. Şimdi Beyoğlu Kurtuluş gibi semtler Rumlar gidince eski ihtişamını sosyal hayatını eğlencelerini, kültürünü kaybetti.

F.A.: İstanbul/Balat'ta çok Rum vardı işim gereği ben de Balat'ta çalışıyordum. Bütün esnaf neredeyse Rum'du. O zaman Balat çok hareketli temiz bir yerdi. Şimdi ise çok kötü.

İ.Ç.: İstanbul'da Rum çoktu. Her yerde, bir yere çıktığınızda bir Rum vatandaşa rastlardınız. Türkler ve Rumlar yüzyıllarca bir arada yaşadılar. Komşumuz, arkadaşımız oldu. Zanaatkar insanlardı. Eminönü ticareti onların elindeydi. Sonraları 1964 Kararnameden sonra hepsi malını mülkünü bırakıp gitti. Ekonomik olarak yetişmiş elemanı gitti. Bu da İstanbul'un zararına oldu en iyi ustalar gitti. Hem gidenler hem İstanbul için belli bir süre sıkıntı oldu sosyal açıdan maddi açıdan.

S.Y.: İstanbul'da Rumların çoğu usta idi. Zanaatkar insanlardı. Türkler onlardan çok şey öğrendi. İç içe yaşıydık. Hiçbir sıkıntımız olmadı. İstanbul Rumları, İstanbul'u, İstanbul Rumlarını kaybetti. İstanbul'da giden Rumların yerine gelenler İstanbul'un çehresini kültürünü tamamen değiştirdi.

İ.K.: İstanbul'dan Rumların gitmesi ekonomik olarak para gitti, ustalar gitti. Filmciler vardı. Sinemaların olduğu yerler hep Rumlarındı. Onlar gitti, gidenler burada durumları iyi iken Yunanistan'da çok sıkıntı çektiler Yunanistan ekonomisi çok kötü idi. Gidenler maddi ve sosyal açıdan çok sıkıntı yaşadılar.

A.S.: İstanbul/Beyoğlu'nda Rumlar yaşırdı. Ben ailemle Beyoğlu'nda otururduk. Pazar günleri Rum gençleri İstiklal Caddesi'nde en güzel giysilerini giyerler. Takım elbiseli, kravatlı, Karaköy Muhallebici'si'ne kadar bir tur atarlardı. Bu bir gelenektir. Ancak şimdi İstiklal Caddesi'nde yürümek mümkün değil her çeşit insan var. Kültür tamamen değişmiş. O zamanlar Beyoğlu'nda oturanlar Yeşilköy'e yazlığa giderdi. o zaman Yeşilköy Yazlık yeri idi. Herkesin kapısı açıktı. Kültür yozlaştı. Bugün zeytinyağlı yemekler Girit'ten gelen Rumların öğrettiği yemeklerdir. Örf ve adetlerimiz bir şekilde birbirine geçti.

İ.S.: İstanbul çok göç aldı ve gelenler İstanbul'u kendine uydurup yozlaştırdılar. Burada aslında önemli olan 1964 Kararnamesi ile ortaya çıkan sorun ekonomik olabilir ama ekonomi gider yeniden gelir. Burada önemli olan sosyal bir sorun olmasıdır. 1964 Kararnamesi sosyal yaşantıyı değiştirmiştir. İnsanlar bunun toplumsal olarak zararı ile karşılaşmışlardır. Aileler parçalanmış, insanlar gittikleri yerde her şeye yeniden başlamak zorunda bırakılmış, maddi olarak İstanbul'da durumları çok iyi olan bu insanlar maddi zorluklarla karşılaşmış, hatta bazıları intihar etmiştir. 1964 Kararnamesi toplumsal bir olaydır.

V.L.: Gidenler işini gücünü, malını mülkünü bazıları ailesini bırakıp gitti, sosyal açıdan, ekonomik açıda gidenler çok sıkıntı yaşadı. İstanbul'un çok kıymetli ustaları gitti.

SORU.10: İKAMET, TİCARET VE SEYRİSEFAİN ANTLAŞMASI TÜRK HÜKÜMETİ TEK TARAFLI İPTAL ETMİŞTİR? YUNANİSTAN BU KARARI KENDİ ÜLKESİNDE UYGULAMAMIŞTIR. ANCAK BU OLAYDAN SONRA YUNAN HÜKÜMETİNİN BATI TRAKYADAKİ TÜRKLERE BASKILARI ARTMIŞTIR. KATILIYOR MUSUNUZ?

Y.B.: Olabilir. Türkiye bunu tek taraflı iptal etti. Yunanistan'da zaten bu kişilerin sayıları çok az, karşılaştırılmaz.

M.V.: Yunanistan'daki Türkler çiftçilikle uğraşan insanlar ve sayıları çok az. Ancak Türkiye'deki Rumlar meslek sahibi ve zengin. Bunlar tamamen devlet politikası. Karşılıklı ilkesi gereği yapabilir.

Y.P.: Yunanistan'ın bu Kararnameyi uygulaması bu kişilerin sayılarının azlığından olabilir. 1964 ten sonra Yunanistan'da baskılar artmış olabilir.

A.A.: Baskılar vardır. Doğrudur. Karşılıklı devlet politikası. Bu durumdan zararlı çıkan tamamen Rumlar olmuştur.

E.L.D.: Evet mümkündür. Bu bir devlet politikası.

T.V.: Yunanistan'da bulunan Türkler köylü ve fakir bu yüzden anlara uygulanmamış olabilir ya da özellikle bırakılmış. 1964'te artmıştır. Türkiye ve Yunanistan arasındaki gerginlik maalesef buradaki insanları zor durumda bırakıyor.

A.V.: Olabilir. Devlet çıkarları neyse onu uyguluyor. Olan insanlara oluyor.

T.Ç.: Rumlar Türkiye'nin en zenginleri idi. Yunanistan'dakiler köylü idi. Köylü ne kadar zengin olabilir ki? Oradaki Türklere baskılar olmuştur muhakkak.

D.Y.: Yunanistan'daki Türk uyruklu Türklerde zaten zamanında buradan gitmiş Rumlardır. Yunanistan bu yüzden bu kişileri göndermedi. Baskılar her iki tarafta da hep vardı. Sanırım hep olacak.

O.Ö.: Olabilir. Bütün bunlar devlet politikası.

M.A.: Olabilir. Yunanistan oradaki Türklere baskı yaparsa Türkler de Rumlara yapacak mecburen.

H.G.: Bu Yunanistan'ın çıkarları doğrultusunda aldığı bir karar. Zaten Yunanistan'da ne kadar Türk uyruklu var ki 500'ü geçmez. Bunlarda fakir insanlar. Ancak Türkiye'deki Rumlar zengin. Bunları mütekabilliyet ilkesi gereği kullanmak açısından Yunanistan'ın Türkleri sınır dışı etmemesi akıllıca.

F.A.: Olabilir. Her iki ülkede kendi vatandaşını düşünmek zorundadır.

İ.Ç.: Bilemiyorum. Olabilir. Devlet politikaları.

S.Y.: Oradaki Türklere çok baskılar var biliyorum. Yunanistan bunu kullanmak için Türkleri sınır dışı etmemesi mümkündür.

İ.K.: Bu kişiler Türk uyruklu olabilir. Ancak bunların bir kısmı buradan gitmiş Türk uyruklu Rumlardır. Mübadelede. Bu yüzden Yunanistan bunları göndermek istemedi. Gerçekten Türk olanlar içinde mütekabilliyet ilkesi için bunların Yunanistan'da kalmaları uygun görüldü.

A.S.: Olabilir. Gayet mantıklı bir gerekçe.

İ.S.: Yunanistan'da sayıları çok az olan Türklerin sınır dışı edilmemeleri Yunanistan politikası açısından olması gereken bir durumdur ki kendi vatandaşını bu şekilde koruyabilsin

V. L.: Tamamen devlet politikaları. Baskılar her iki ülkede de var. İki devlet arasında ilişkiler bozulunca bunlardan zararlı çıkan halklar oluyor.

SORU.11: 1964 KARARNAMESİ SONUCUNDA GİDENLERİN YUNANİSTANDA ÇOK SIKINTILAR ÇEKTİĞİ VE SÜREKLİ İSTANBUL'A DÖNMEK İSTEDİKLERİ DOĞRU MUDUR? NEDEN?

Y.B.: Evet. Hiç kimse buradan isteyerek gitmedi. Benim vaftiz annem ve eşi buradan Yunanistan'a gittiklerinde her şeyini burada bırakmış eşi beş parasız takacı olarak çalışırken ölmüştür. İstanbul bu insanların doğduğu, büyüdüğü, vaftiz edildiği şehir. Bu yüzden bizler için İstanbul çok önemli Gidenlerin çoğunun Yunanistan'la bir bağlantısı yok, akrabası yok, tanıdığı yok. Hayatında hiç Yunanistan'a gitmemiş. Buna rağmen gitmek zorunda kalmışlardır. Gidenler zaten hep gelecek ümidiyle gitmişlerdir. Bugün hepsinin çocukları orada okuyor bir hayatları var bu yüzden gelmek isteseler de dönemezler.

M.V.: 1964 Kararnamesi ile gidenler hiç istemedi gittiler evlerini işlerini akrabalarını, arkadaşlarını burada bırakmak zorunda kaldılar. Yunanistan'a gittiklerinde iş sıkıntısı yaşadılar. Parasız kaldılar bazıları intihar etti. Gidenler hep geri geleceklerine inanıyorlardı ama Kıbrıs Sorunu devam edince, yeni göçler oldu. Artık gidenler yaşlandı gelip de burada hayatlarını devam ettiremezler çocukları da dil bilmediği için gelmez.

Y.P.: 1964 Kararnamesi ile insanlar istemedi ağlayarak ülkeyi terk etti. İnsanlar çok sıkıntılar çekti. Çoğu parasız hiç tanımadığı bir ülkede yaşamak zorunda bırakıldı. İstanbul Doğu Roma İmparatorluğu'nun devamı, biz de Bizans'ın torunlarıyız Rumlar hep vardı zaten. Bu yüzden İstanbul bizim anavatanımız. Bu yüzden çok değerli. Giderken herkeste bir ümit vardı. Acaba Bu Kararname bozulur mu? diye ama olmadı. Bugün artık insanlar gelmek istese de gelemez. Cesaret edemez.

A.A.: Hiç kimse İstanbul'dan sevinerek ayrılmadı hep ümitleri vardı. Politika düzelecek belki gelirim diye insanlar oraya buraya paralarını gömdüler. İstanbul, Rumlar için çok önemli. Patrikhaneleri, vaftiz oldukları yerler burada. Akrabaları

burada. İstanbul'a dönmek istiyorlar. Ama çocukları lisan bilmiyor. çoğu yaşlı artı dönmeleri mümkün değil.

E.L.D.: Babam apar topar gitti ve ben babamı bir kez görebildim. Üzüntüden öldü. Ailemiz parçalandı. Buradan gitmek zorunda kalıp orada zor şartlar altında yeniden bir hayat kurmaya çalışan insanların büyük bir kısmı yokluk içinde ölmüş her şeyini kaybeden bu insanlar arasında intihar edenler olmuştur.

T.V.: Herkes zorunluluktan gitti. Ben ve ailem 1965'te artan Rum karşıtlığı yüzünden gittik Türkçe konuş kampanyaları vardı. Aslında bizim Yunanlı Rumlarla bir ilişkimiz yok lehçelerimiz bile farklı. Yunanistan da bizi hiç sevmezlerdi. Türk tohumu derlerdi. Çocuklarına da bunu aşıyorlardı. Yunanistan bize sahip çıkmadı. 2004 yılında İstanbul'a geldim durum nasıl düzeldi mi diye. sonra 2011 yılında tekrar İstanbul'a döndüm. İstanbul'a geri döndüğümüzde Karaköy de bir balıkçı İngilizce Turistleri çağırıyor. Bizi de turist zannetti. Ben de vatandaş Türkçe konuş dedim. sonra bana dönüp sen Rum'sun eski İstanbullusun anladım dedi. Biz Türk uyruklu olduğumuz için geri dönebildik. Ama Yunan uyruğunda olanlar istese de dönemez.

A.V.: Herkes ağlayarak gitti. Biz Yunanistan'a gittiğimizde çok sıkıntı çektik iş bulamadık. Orada bizi hor görürlerdi. Türk tohumu deyip sevmezlerdi.

T.Ç.: Herkes ağlayarak gitti. Aileler parçalandı. Herkes malını mülkünü burada bırakıp gitti. Bir daha dönemezler. Orada yeni bir hayat kurdular güvenleri kırıldı. Cesaretleri yok.

D.Y.: İsteyerek hiç kimse gitmedi. Balıklı Rum Hastanesi'ne Katolik diye kabul edilmedim. Ermeni Hastanesi'ne Rum diye kabul edilmedim. En sonunda Darülaceze'ye geldim. Yunanistan'a gittiklerinde ise, "Türk Tohumu burada ne işiniz var?" diyorlardı. Yunanistan'dan insanlar artık dönemez orada bir düzen kurmuşlar ama sık sık İstanbul'u ziyaret ediyorlar. Önemli günlerde muhakkak

İstanbul'a geliyorlar. Çünkü onların asıl vatanı burası. Mecburiyet olmasaydı hiçbiri gitmezdi.

O.Ö.: İsteyerek gitmediler. Oradan burayı ziyarete gelen arkadaşlarım var İliga. İliga'ya Yunanistan'da onları hiç sevmediklerini sürekli “Türk Tohumu niye geldiniz buraya?” derlermiş. Artık İstanbul'a dönemezler işleri yok, evleri yok. Ama sık sık İstanbul'a gezmeye geliyorlar.

M.A.: Arkadaşım gitti çok üzüldü. Bir gün İstanbul'a geldi bana hediye getirmiş. Prodoromos. Anlattığına göre Rumlara orada “Türk tohumu” derlermiş. Çok zorluk çekmişler. Ancak yapacak bir şey yok! İstanbul onun doğduğu yaşadığı yer. İstanbul'u hiç unutmadığını söylüyor.

H.G.: Çok üzülerek gittiler. Akrabalarını, evlerini işlerini burada bıraktılar. Gelmek istediler ama gelemediler. Artık dönmek isteseler de çok zor.

F.A.: İstanbul'u bir anda terk etmek zorunda kaldılar. İşlerini, akrabalarını, doğdukları şehri bırakıp gittiler. Döneriz diyorlardı. Ama istedikleri olmadı.

İ.Ç.: Çok üzüldüler giderken. Her şeylerini burada bıraktılar ve hiç tanımadıkları bir yere gideceklerini söylediler. İstanbul'u bırakmak istemediler. Ancak hiç tanımadıkları bir yerde büyük sıkıntılarla yeni bir hayata başlamak zorunda kaldılar. Artık dönmeleri imkânsız.

S.Y.: Çoğu ağlayarak gitti. Çok üzüldüler. İşlerini, mallarını burada bırakıp gittiler. Artık isteseler de dönemezler.

İ.K.: Babam Yunan uyruklu idi. Gittikten 4 ay sonra Türk uyruklu annem de gitti. Annem gittikten sonra 53 yaşında üzüntüden öldü. İstanbul'da Türkler artık bize kötü gözle bakmaya başlamıştı. Huzurumuz kaçtı. Mecburen gittik. Yunanistan'a gidince çok sıkıntı çektim. İş bulamadım. Mesleğim elektrikçilik. Sonra bir şirkette iş buldum geceleri otelde çalışıyordum. Sonra Miele fabrikasına girdim ve emekli

oldum. Her yaz buraya geliyorum. Kilisenin bir evinde kiracı olarak kalıyorum. Ailem gelmiyor. Çocuklar çalışıyor. İnsanlar nasıl dönsün kolay değil. Ancak ziyarete geliyorlar.

A.S.: İstemeyerek mecburiyetten gittiler. Hep geleceğiz geri döneceğiz diyorlardı ama olmadı. Orada çok sıkıntı çektiklerini, Yunanlıların onlarını sevmediklerini biliyorum.

İ.S.: Hiçbiri isteyerek gitmedi. İsmet paşa düşünüyor Osmanlı zamanından beri yaşayan bu Rumları nasıl göndereyim diye. Bunu buldu. İstanbul'da Rumları istemiyordu. Amacı homojen bir toplum yaratmaktı. Herkes istemedi gitti. Mecburen gittiler. Geri gelmek istediler ama Kıbrıs Sorunu devam ettikçe Türk Rum gerginliği de devam etti. Artık isteseler de dönemezler. Benim gibi ziyaret amaçlı gelenler var. Özellikle dini bayramlarda (Paskalya gibi).

V.L.: İstanbul'da doğmuş, büyümüş, işleri burada evleri burada. Bir anda her şeyi bırakıp gidiyorsunuz. Tabii ki bu durum tüm gidenler için çok zor oldu. Çok üzüldüler, ağladılar. ama yapacak bir şey yok. İstanbul onların anavatanı Yunanistan ise hiç tanımadıkları bir yer. Çoğunluk Yunanistan'a hayatında bir kez bile gitmemiştir. Artık bugün sadece ziyaret amaçlı İstanbul'a geliyorlar.

EK-3: DÖNEMİN GAZETE BAŞLIKLARINDAN KONU İLE İLGİLİ HABERLER

Fotoğraf-1: Dönem gençlerinin Kıbrıs Olayları için yaptığı miting haberi

Kaynak: 25 Aralık 1963, Hürriyet Gazetesi, s.1

Fotoğraf-2: Kıbrıs Cumhurbaşkanı'nın, Kıbrıs Anayasası'nın tadilatını talep etmesi

Kaynak: 06 Aralık 1963 Milliyet Gazetesi, s.1

Fotoğraf-3: Makarios'un verdiği muhtıranın reddedilmesi

Kaynak: 07 Aralık 1963, Milliyet Gazetesi, s.7

Fotoğraf-4: Atatürk Heykeline bomba atılması

Üç Türk öldürüldü. Atatürk heykeli meydanına bomba atıldı

Makarios, Garanti Anlaşmasını Hükümsüz ilân etti

LEFKOŞA, TEKİN YÜKSEL bildiriyor

KIBRIS Cumhurbaşkanı Makarios dün Garanti Anlaşmasını hükümsüz ilân ettiğini açıklamıştır. Makarios, Garanti Anlaşmasının uluslararası kanunlara göre hiç bir hükmü olmadığını, gerekirse anlaşmayı hükümsüz ilân edilebilecek için Birleşmiş Milletlere başvuracağını bildirmiştir.

Türkiye'nin Kıbrıs meselelerine müdahale etmemesi gerektiğini iddia eden Makarios, Türkiye'nin kuvvet kullanarak müdahalesinin saldrganlık sayılacağını iddia etmiştir.

Kıbrıs Cumhurbaşkanına göre, adadaki çoğunluğun arzularına uymayan bir Anayasasının değiştirilmesi için Türklerin tavibünü almaya lüzumu yoktur.

300 Bin aşıldı

ATATÜRK HEYKELİ Kampanyası

DÜNKÜ TOPLAM 300.100 T.L.

BAĞIŞLAR

Önceki Toplam 298.067.70
Denizcilik Bankası T.A.O. Deniz Yolları İşletme Devamı Sa. 7, Sü. 5 de

Erkek lisesine hücum eden Rum polisleri 2 öğrencimizi ağır yaraladı

LEFKOŞA, Özel Muhabirimiz TEKİN YÜKSEL bildiriyor

KIBRIS dün sabaha karşı saat 2 de Lefkoşa'da üç Türk'ün öldürülmesiyle yeniden karışmıştır. Bu hadiseden birkaç saat sonra Rumlar, Lefkoşa Erkek Lisesindeki öğrencilere ateş açmışlar, Atatürk Heykeli etrafında toplanan Türklere de

Kaynak: 22 Aralık 1963 Milliyet Gazetesi, s.1

Fotoğraf-5: Kıbrıs'a müdahalenin hukuki dayanağı: Üçlü Garanti Anlaşması

Kaynak: 26 Aralık 1963, Milliyet Gazetesi, s.1

Fotoğraf-6: Rum semtindeki Türkler 'in göçe başlaması

Kaynak: 23 Aralık 1963, Milliyet Gazetesi, s.1

Fotoğraf-7: Rumların köylerdeki katliamları, İnönü'nün gençliğe mesajı

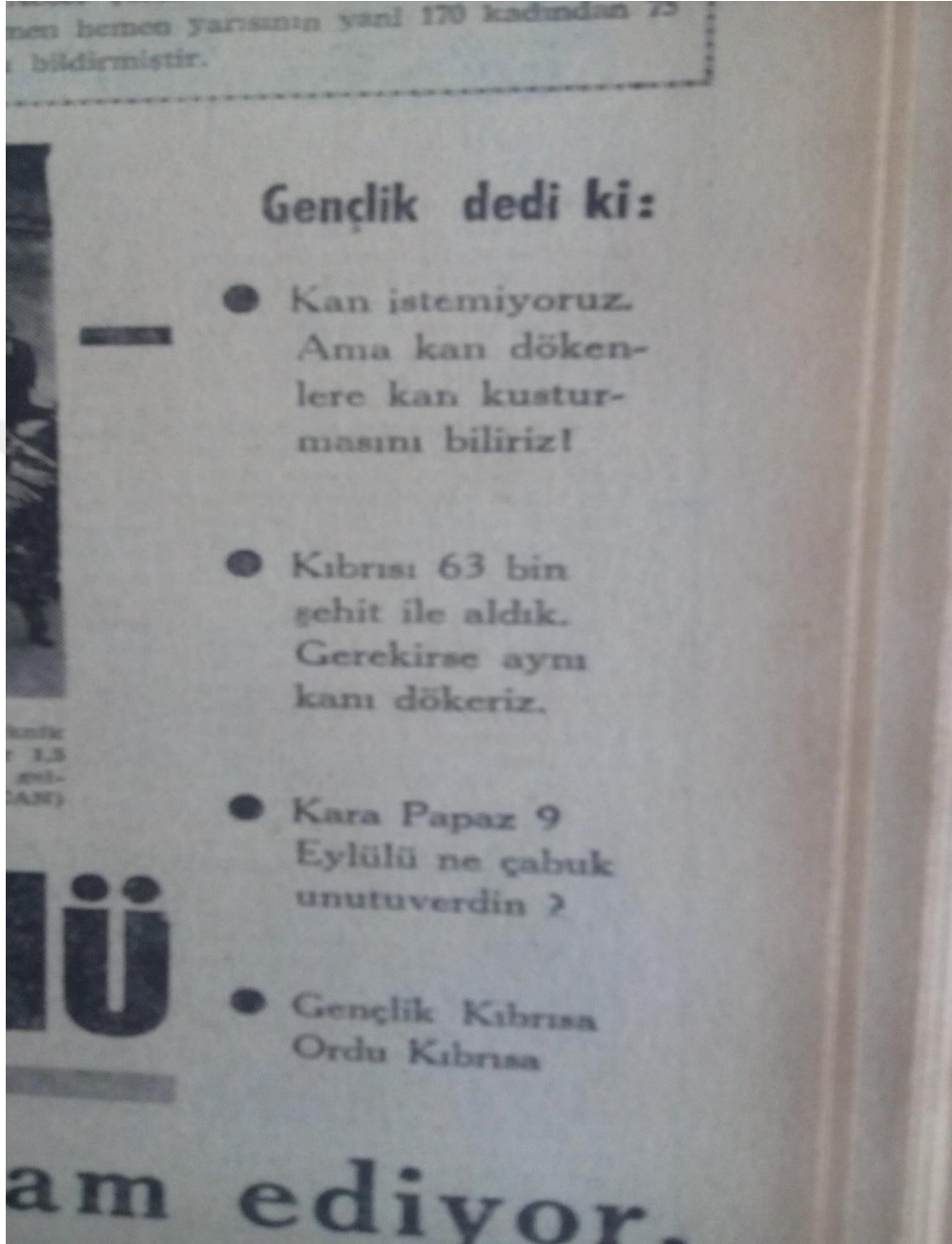
Kaynak: 28 Aralık 1963, Hürriyet Gazetesi, s.1

Fotoğraf-8: Kıbrıs Rumlarının katliamlarına karşılık Gençlerin protesto yürüyüşü

Kaynak: 25 Aralık 1963, Tercüman Gazetesi, s.1

Fotoğraf-9: Kıbrıs katliamlarına karşı gençliğin tepkisi

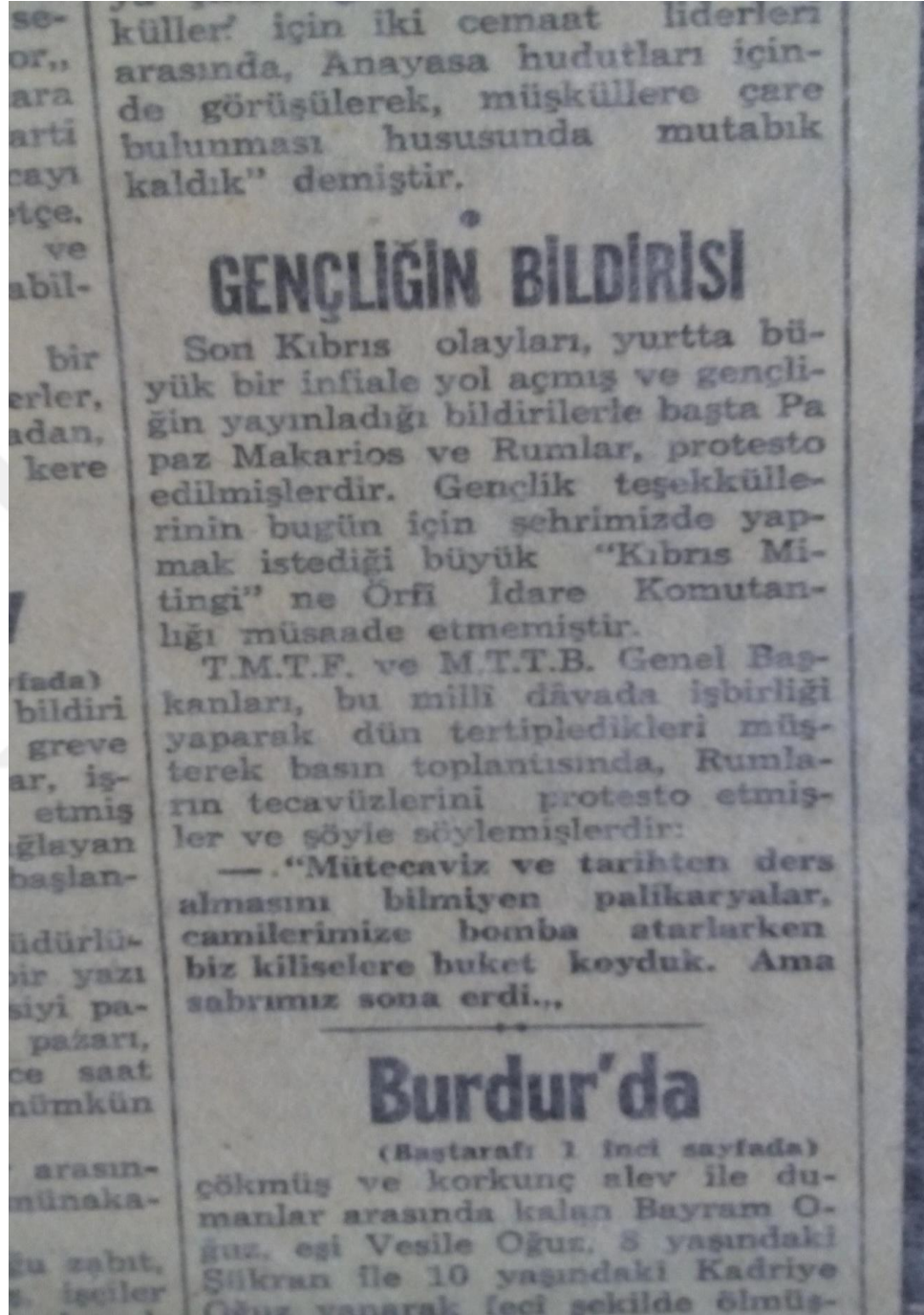
Kaynak: 25 Aralık 1963, Tercüman Gazetesi

Fotoğraf-10: Lise öğrencilerinin mitingi

Kaynak: 28 Aralık 1963, Hürriyet Gazetesi, s.7

Fotoğraf-12: Kıbrıs Katliamlarına karşı gençliğin bildirisi

Kaynak: 24 Aralık 1963, Hürriyet Gazetesi, s.7

Fotoğraf-13: Nihat İlhan'ın eşi ve çocuklarının Kıbrıslı Rumlar tarafından öldürülmesi ile ilgili manşetler

Kaynak: 29 Aralık 1963, Milliyet Gazetesi, s.1

Fotoğraf-14: Nihat İlhan'ın ailesinin cenazelerinin kaldırılması

Kaynak: 31 Aralık 1963, Hürriyet Gazetesi

Fotoğraf-15: Liseli gençlerin Makarios'u protestosu

Kaynak: 29 Aralık 1963, Tercüman Gazetesi

Fotoğraf-16: Kıbrıs katliamları sebebiyle yılbaşı balolarının iptal edildiğine dair haber.

Kaynak: 31 Aralık 1963, Milliyet Gazetesi, s.1

Fotoğraf-17: Kıbrıs Türklerinin açlık çekmesi ile ilgili haber

Kaynak: 29 Aralık 1963, Tercüman Gazetesi, s.1

Fotoğraf-18: "Türk köyleri alev içinde,2300 kişinin son beş günde katledilmesi.

Kaynak: 30 Aralık 1963, Tercüman Gazetesi, s.1

Fotoğraf-19: İstanbul'daki maçlar tehir oldu.

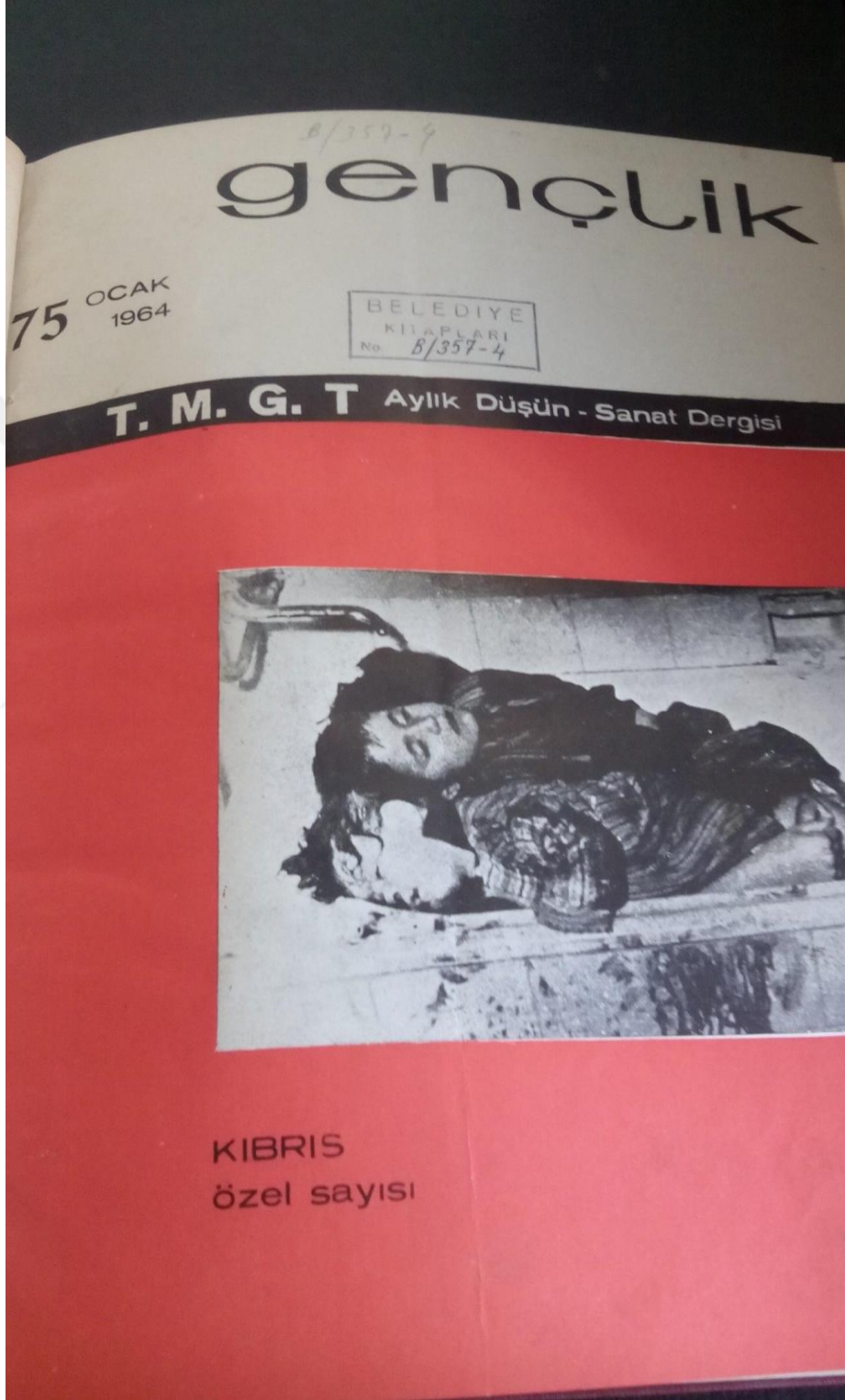
Kaynak: 30 Aralık 1963, Tercüman Gazetesi, s.7

Fotoğraf-20: Binbaşı Dr. Nihat İlhan'ın öldürülen çocuklarının resimlerinin dünya kamuoyuna duyurulması

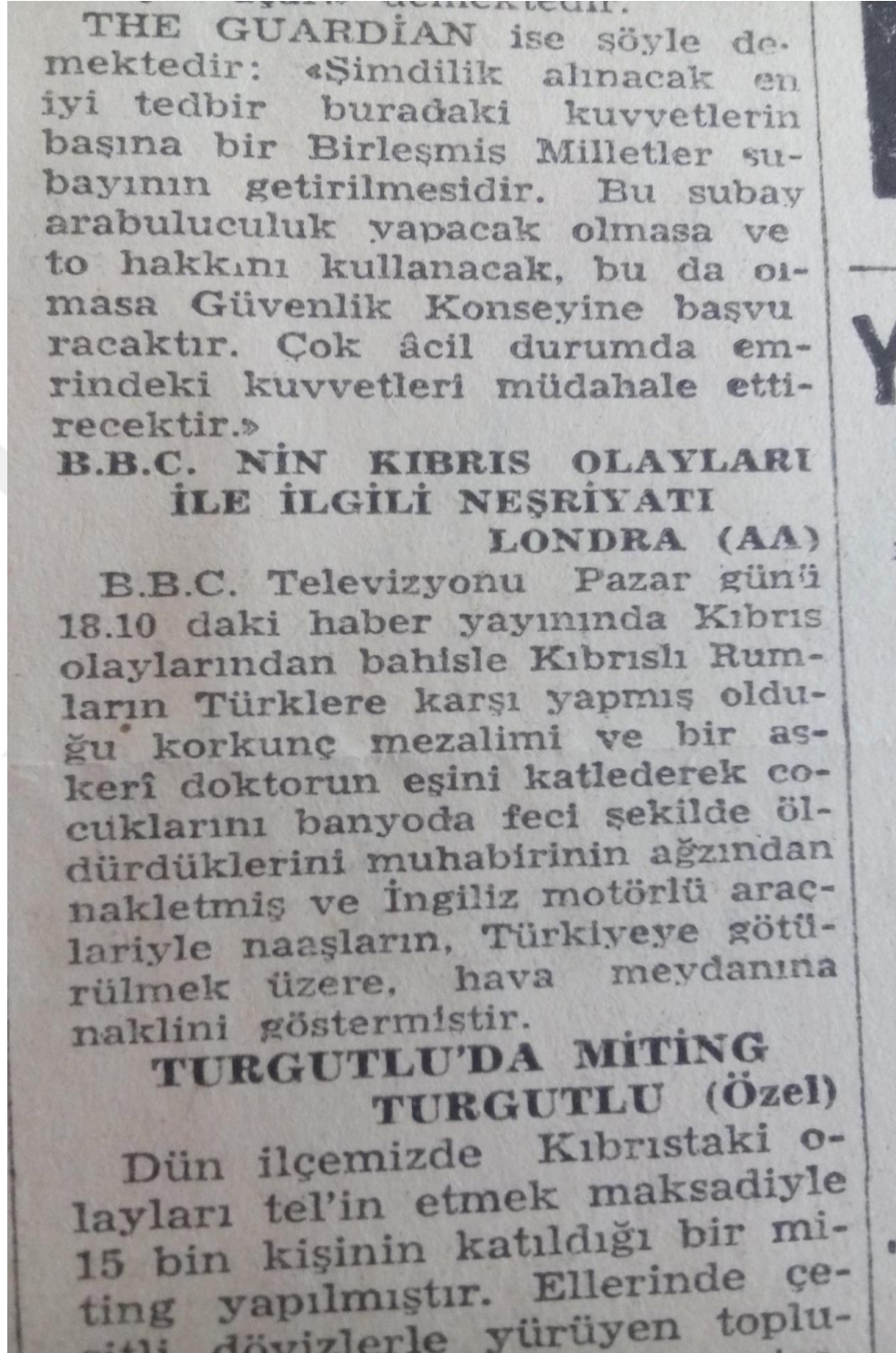
Kaynak: 31 Aralık 1963, Tercüman Gazetesi, s.1

Fotoğraf-21: Gençlik Dergisi'nin kapağında Nihat İlhanın öldürülen çocuklarının resimlerinin yer alması

Kaynak: Ocak 1964, Gençlik Dergisi Kıbrıs Özel Sayısı

Fotoğraf-22: Kıbrıs Cinayetlerinin uluslararası basındaki yansımaları

Kaynak:31 Aralık 1963, Tercüman Gazetesi, s.7

Fotoğraf-23: Rumların Türk bölgesini abluka altına aldığına dair haberler

Gençlik Kıbrıs
Ordu Kıbrıs

Katliam devam ediyor Rumlar Türk bölgesini abluka altına aldılar

Türkler arasında yiyecek ve su sıkıntısı başgösterdi

LEFKOŞE (Radyo ve Ajanslar)
Kıbrıs dün de yer yer silahlı çatışmalar olmuş ve Rumların te-
cavüzüne maruz kalan 4 Türk da-
ha öldürülmüştür. Resmi makamlar
gehitlerden birinin İngiliz te-
balı Yüksek Alınar Nuri Osman
olduğunu açıklamışlardır.
Bir ara yapılan mütarekeye gü-
venen Türk Jandarması Necmi
Çavuş da ateş altında ortaya
çıkınca Rumlar tarafından öldü-
rümüştür. Ayrıca, Rum tedhişçi-
ler, otomatik silahlarla ateş eder-
rek Mehmet Ahmet'i de katlet-
mişlerdir. Dördüncü şehidin hüvi-
yetini tesbit etmek mümkün ola-
mamıştır.
Mütareke sırasında Rum polisle-
ri ve tedhişçiler, otomatik silah-
larını yakın bölgelere yerleştir-
mek suretiyle Türk mahallelerini
abluka altına almışlardır. Her an
biraz daha daraltılan abluka yit-
zünden şehirlerarası telefon görüş-
meleri yapılamamaktadır. Ekme-
k ve su sıkıntısı başgöstermiştir.
Bölgeler arasında Türk fedailer
haberleşmeyi temin etmek için
her türlü tehlikeyi göze alarak
Rumların kordonlarını yarmaya
gayret etmektedirler. Bu arada
Lefkoşeye gelen gönüllü bazı fe-
dalı Türk gençleri Türk köylere
Devamı Sa. 7, Sü. 4 de

Kennedy dul
eşine 250 bin
lira bırakmış
BOSTON (AA)
Başkan John F. Kennedynin

(Doktorlar, hayatını kurtarmak için iki defa kalbini durdurdular)
(Erdoğan)

Dondurulan genç kalbi çıkartılar

Kaynak: 25 Aralık 1963, Tercüman Gazetesi, s.1

Fotoğraf-24: Atina'nın 12 bin Rum'un Türkiye'den gönderilmelerine tepkisi

Kaynak: 12 Nisan 1964, Tercüman Gazetesi

Fotoğraf-25: 300 Yunanlı Rum'un kendilerine kanun ile yasaklanmış mesleklerden men edilmeleri

Kaynak: 10 Nisan 1964, Tercüman Gazetesi, s.1

Fotoğraf-26: Türkiye ile Yunanistan arasındaki vize anlaşması kaldırıldı

Kaynak: 7 Nisan 1964, Tercüman Gazetesi, s.1

Fotoğraf-27: "300 Yunanlı Rum Kanun Dışı İşini Terkedecek" haberinin devamı

Kaynak: 10 Nisan 1964, Tercüman Gazetesi, s.7

Fotoğraf-28: 1964 Kararnamesinden sonra Rumların hayır cemiyetlerinin hesaplarının kontrol edildiğine dair haberler

Kaynak: 18 Nisan 1964, Milliyet Gazetesi, s.1

...giamıştır.
Banunla beraber, NATO tesanüdünün
Devamı Sa. 7, Sü. 3 de

...mektedir...

**ak
edi**

**Türk
ek için
onuştı**

RA, ÖZEL
erin Kıb-
Sakari Tu-
saat 9 da
eden sonra
un Cemal
görüştü
rina başla-

**Dişileri Ba-
at Bayram-
arabulucu,
ünlerde de-
teatillerinin
ni» belirt-
Sü. 4 de**

**Patrik Vekili
vatandaşlıktan
iskat edildi**

ANKARA, ÖZEL
Memleketimiz aleyhine zararlı faali-
yette bulundukları anlaşılan Georges
Yorgi Yakovos Canavaris ve Emillano
Zaharapulos Hristofolos'un Türk vatan-
daşlığından çıkarılmaları ile ilgili ka-
rarname dün Resmi Gazetede yayınlan-
mıştır. Vatandaşlıktan atılanlar ye-
bir müracaatta bulunmadıkları takdir-
de 21 Nisan Pazartesi günü hudut d-
edileceklerdir.

Devamı Sa. 7, Sü. 4

224

Fotoğraf-30: 101 Yunan Uyruklunun sınır dışı edilmesi

Kaynak:19 Haziran 1964, Hürriyet Gazetesi, s.1

Fotoğraf-31: 101 Yunan Uyruklunun sınır dışı edilmesi haberinin devamı

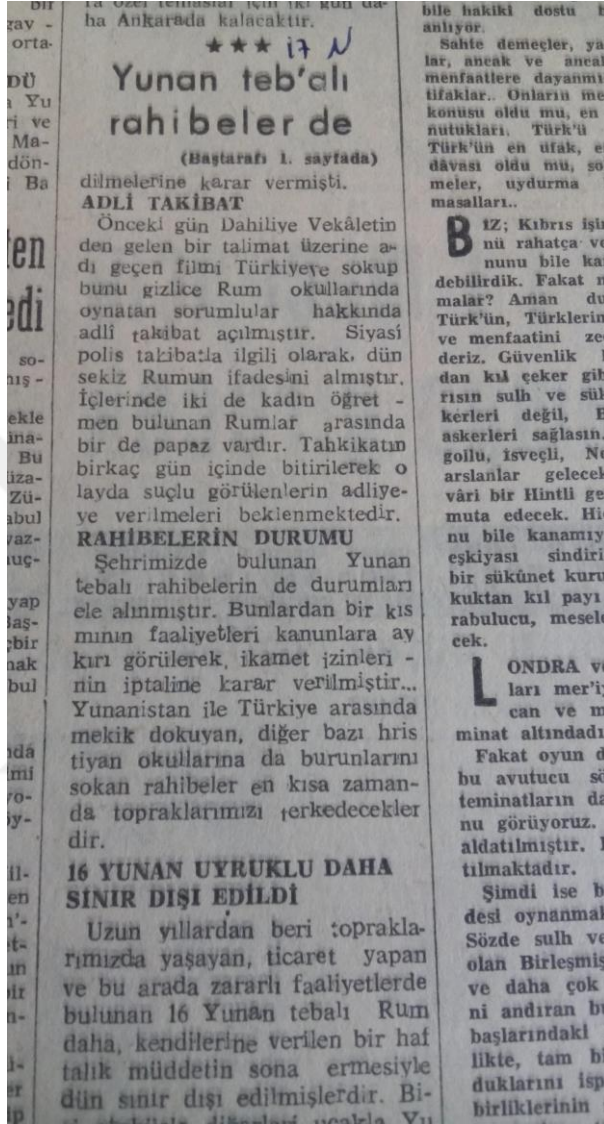
Kaynak: 19 Haziran 1964, Hürriyet Gazetesi, s.7

Fotoğraf-32: Yunan teb'alı rahibeler de sınır dışı edilecek

Kaynak:17 Nisan 1964, Tercüman Gazetesi, s.1

Fotoğraf-33: Yunan teb'alı rahibelerin sınır dışı edilmesi ile ilgili haberin devamı

Kaynak: 17 Nisan 1964, Tercüman Gazetesi, s.7

Fotoğraf-34: 49 Yunan uyruklunun sınır dışı edilmesi

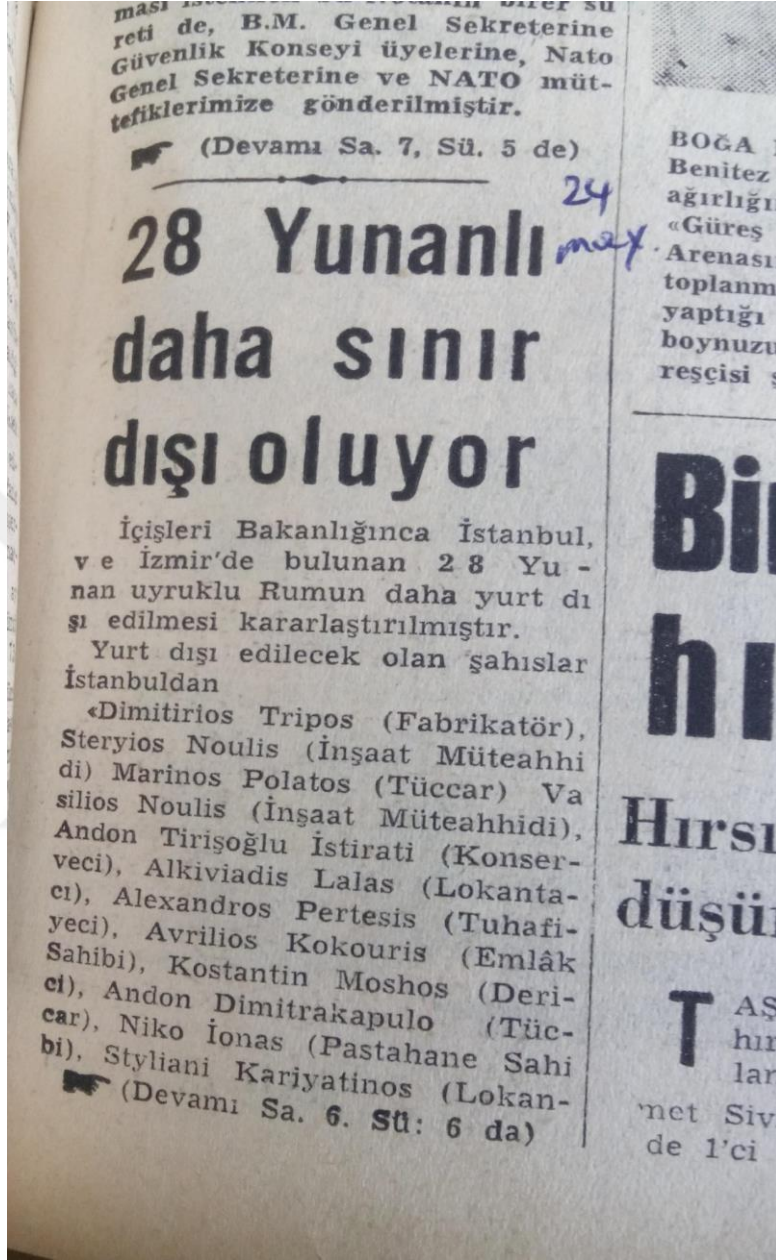
Kaynak: 11 Haziran 1964, Cumhuriyet Gazetesi, s.1

Fotoğraf-35: 49 Yunan uyruklunun sınır dışı edilmesi ile ilgili haberin devamı

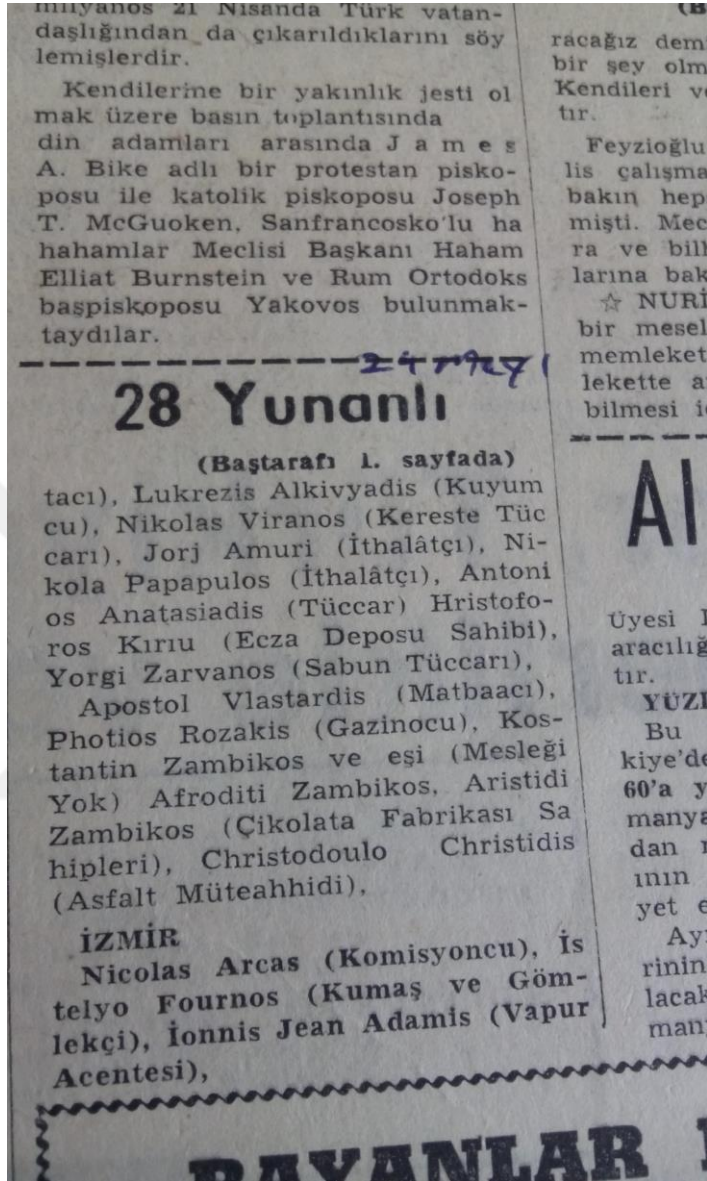
Kaynak: 11 Haziran 1964, Cumhuriyet Gazetesi, s.7

Fotoğraf-36: 28 Yunan uyruklunun sınır dışı edilmesi

Kaynak: 24 Mayıs 1964, Tercüman Gazetesi, s.1-6

Fotoğraf-37: 28 Yunan Uyrıklunun sınır dışı edilmesi ile ilgili haberin devamı

Kaynak: 24 Mayıs 1964, Tercüman Gazetesi, s.7,

Fotoğraf-38: 114 Yunanlının sınır dışı edilmesi

Kaynak:30 Haziran 1964, Ulus Gazetesi, s.1.

Fotoğraf-39: Türkiye'yi terk etmek zorunda kalan Rumların duygusal tepkisi

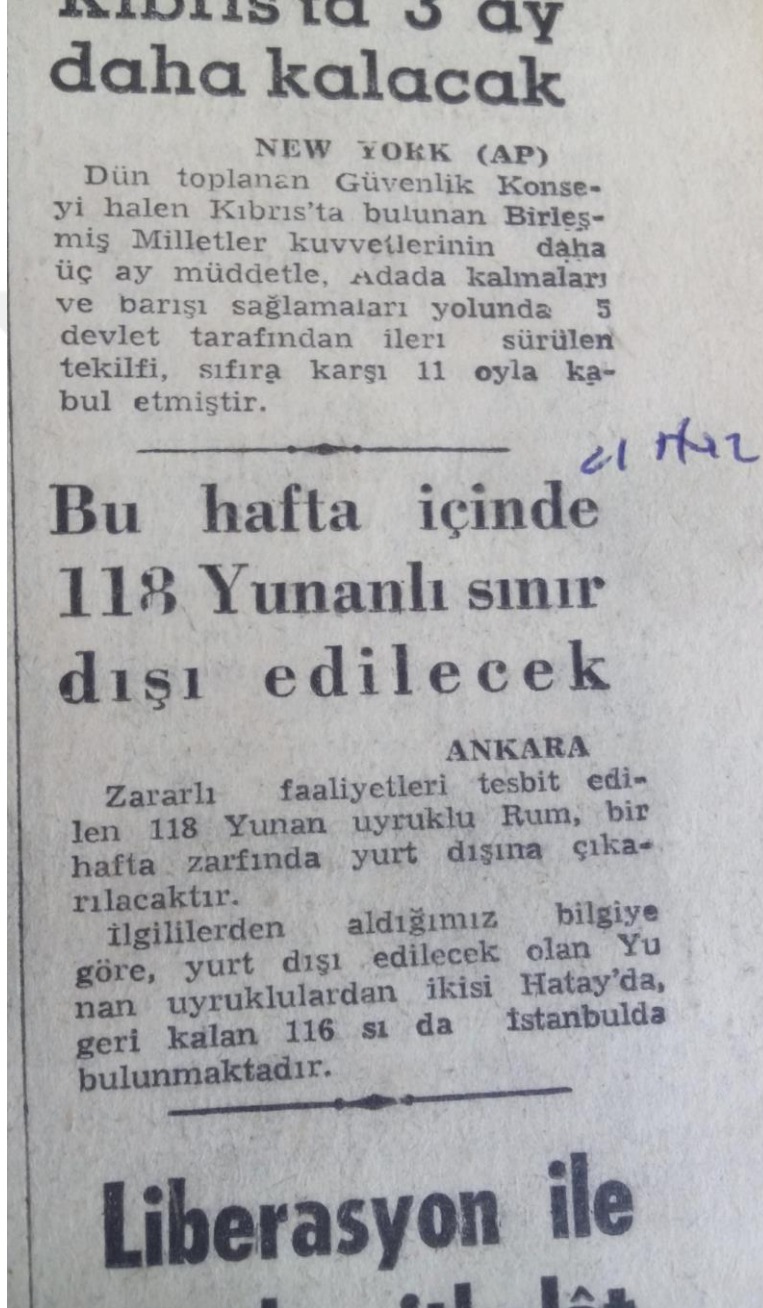
Kaynak:1 Nisan 1964, Tercüman Gazetesi, s.1

Fotoğraf-40: Türkiye'yi terk etmek zorunda kalan Rumların duygusal tepkisi ile ilgili haberin devamı

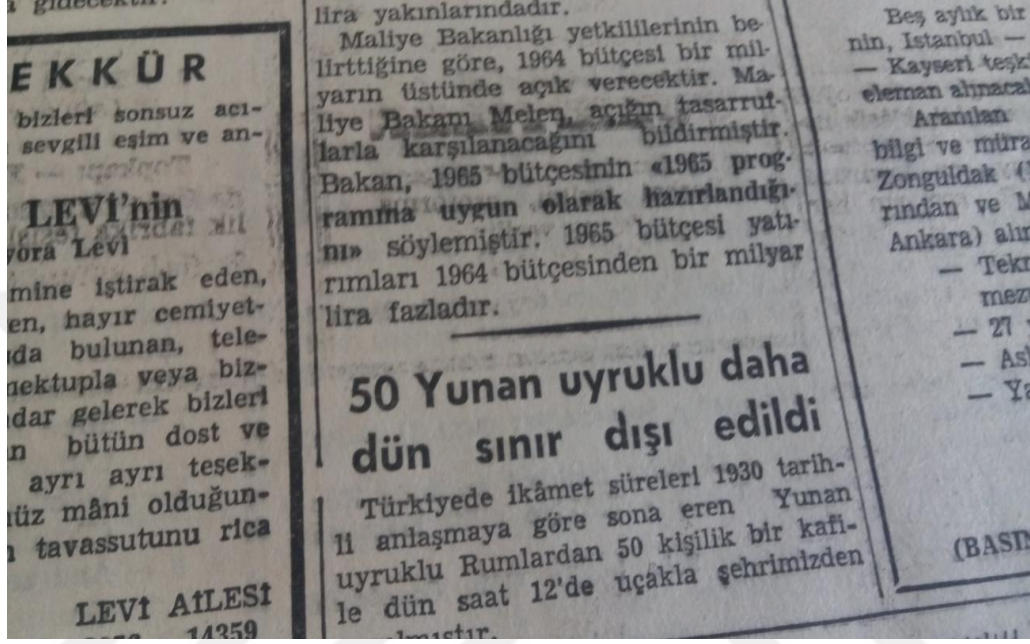
Kaynak: 1 Nisan 1964, Tercüman Gazetesi, s.7

Fotoğraf-41: 118 Yunanlı sınır dışı edildi.

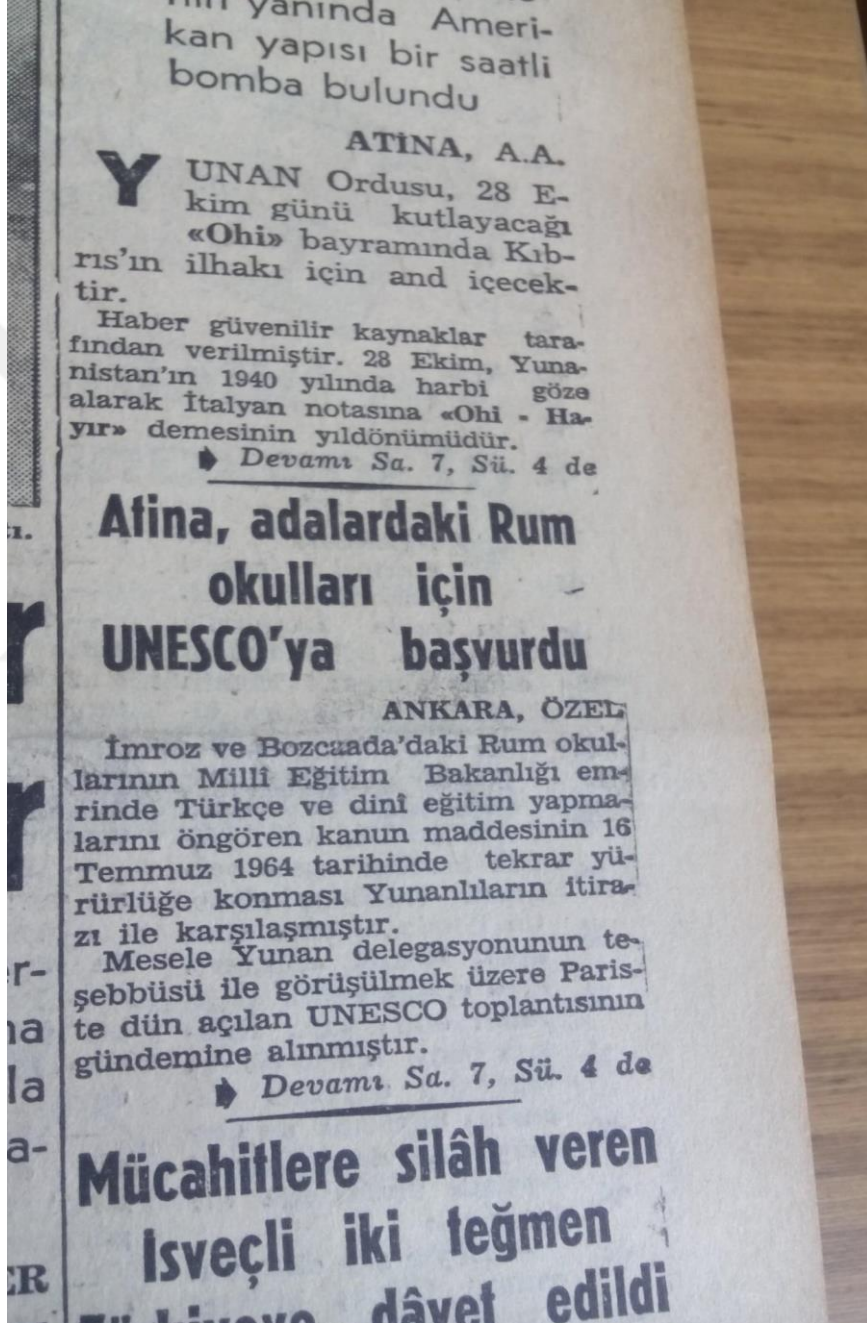
Kaynak: 21 Haziran 1964, Hürriyet Gazetesi, s.1.

Fotoğraf-42: 50 Yunan uyruklu sınır dışı edildi.

Kaynak:20 Ekim 1964, Milliyet Gazetesi, s.7

Fotoğraf-43: Atina'nın Rum okulları için UNESCO'ya başvurduğuna dair haber

Kaynak: 21 Ekim 1964, Milliyet Gazetesi, s.1.

Fotoğraf-44: Atina'nın Rum okulları için UNESCO'ya başvurduğuna dair haberin devamı

Kaynak: 21 Ekim 1964, Milliyet Gazetesi, s.7.

Fotoğraf-45: UNESCO'nun Rum okulları için yapılan isteği reddetmesi ile ilgili haber

Kaynak: 22 Ekim 1964, Milliyet Gazetesi, s.1.

Fotoğraf-46:New York Times Gazetesindeki ilgili haber

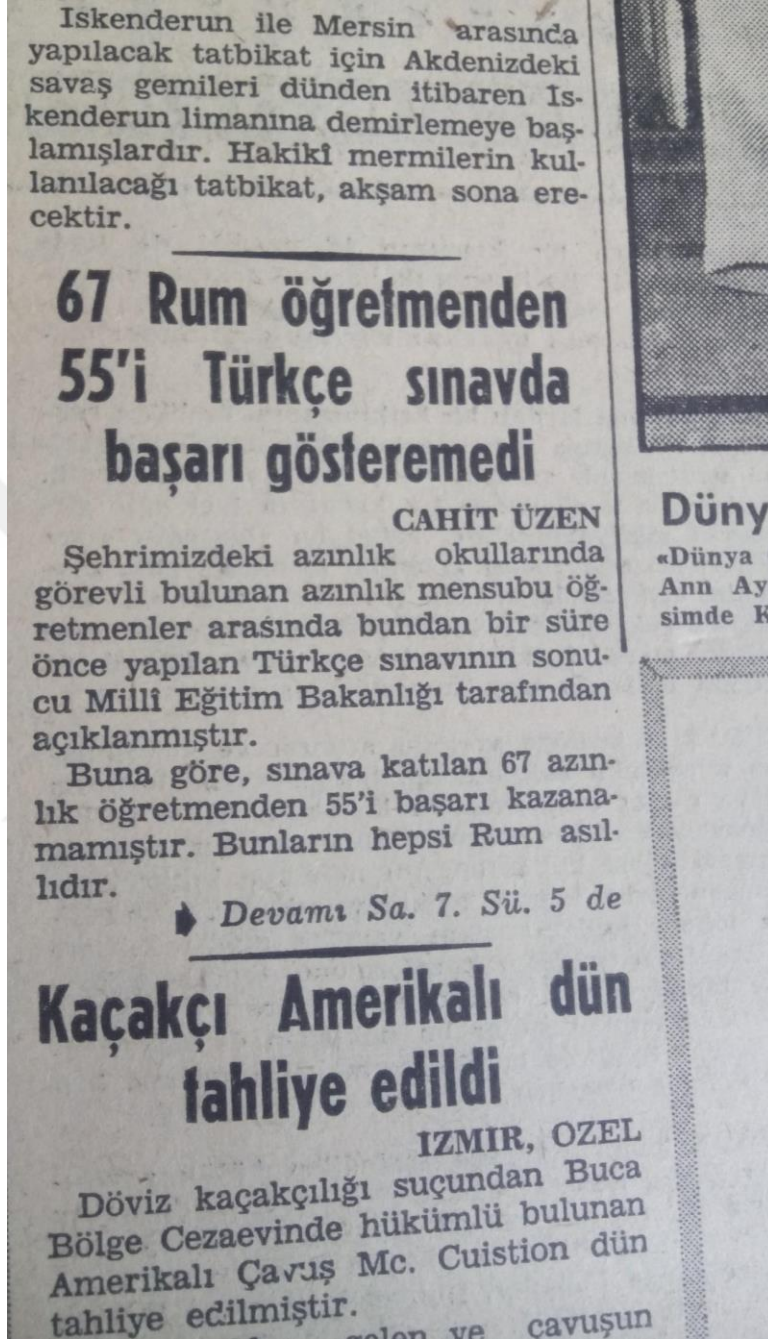
Kaynak:12 Kasım 1964, Milliyet Gazetesi, s.1.

Fotoğraf-47: New York Times Gazetesindeki ilgili haberin devamı

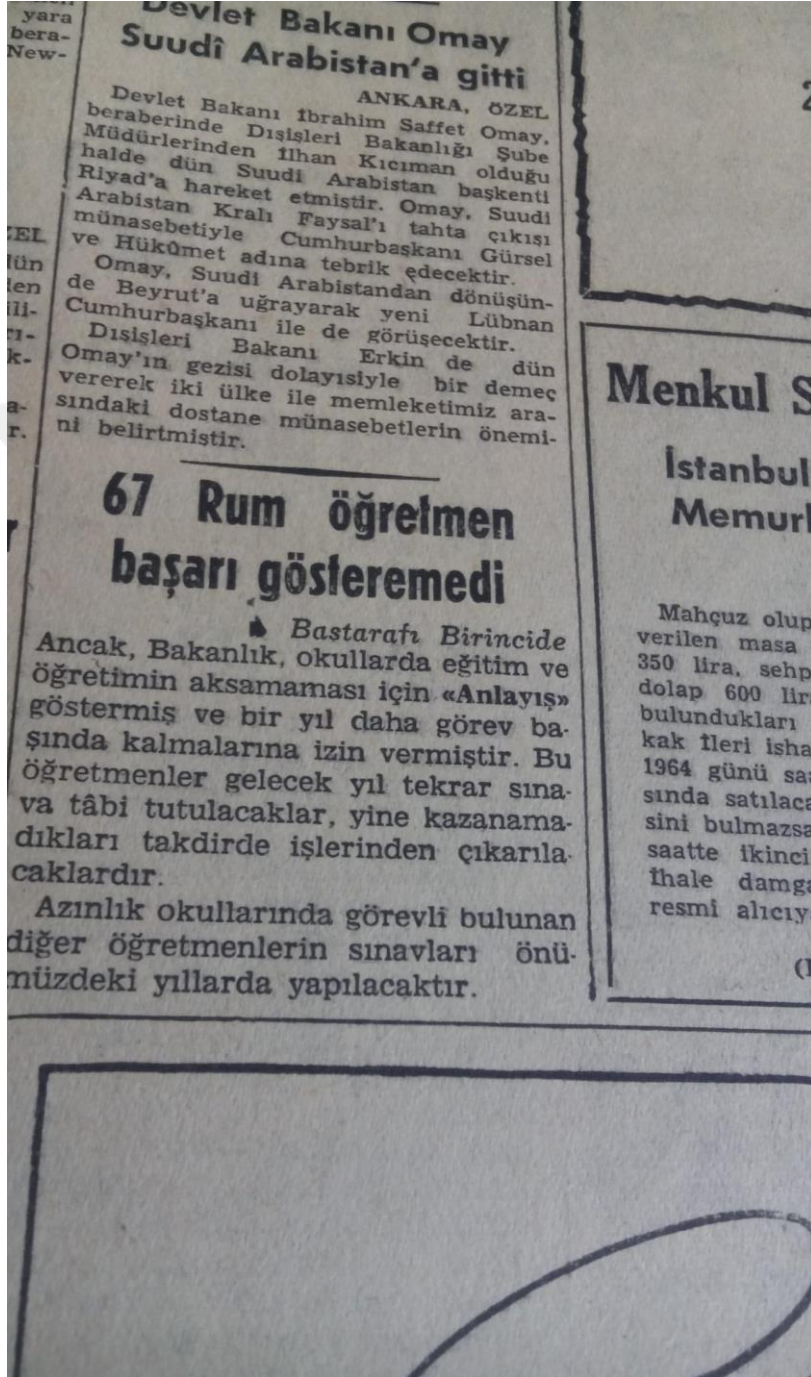
Kaynak:12 Kasım 1964, Milliyet Gazetesi, s.7.

Fotoğraf-48: Azınlık mensubu öğretmenler Türkçe sınavına tabi tutuldu.

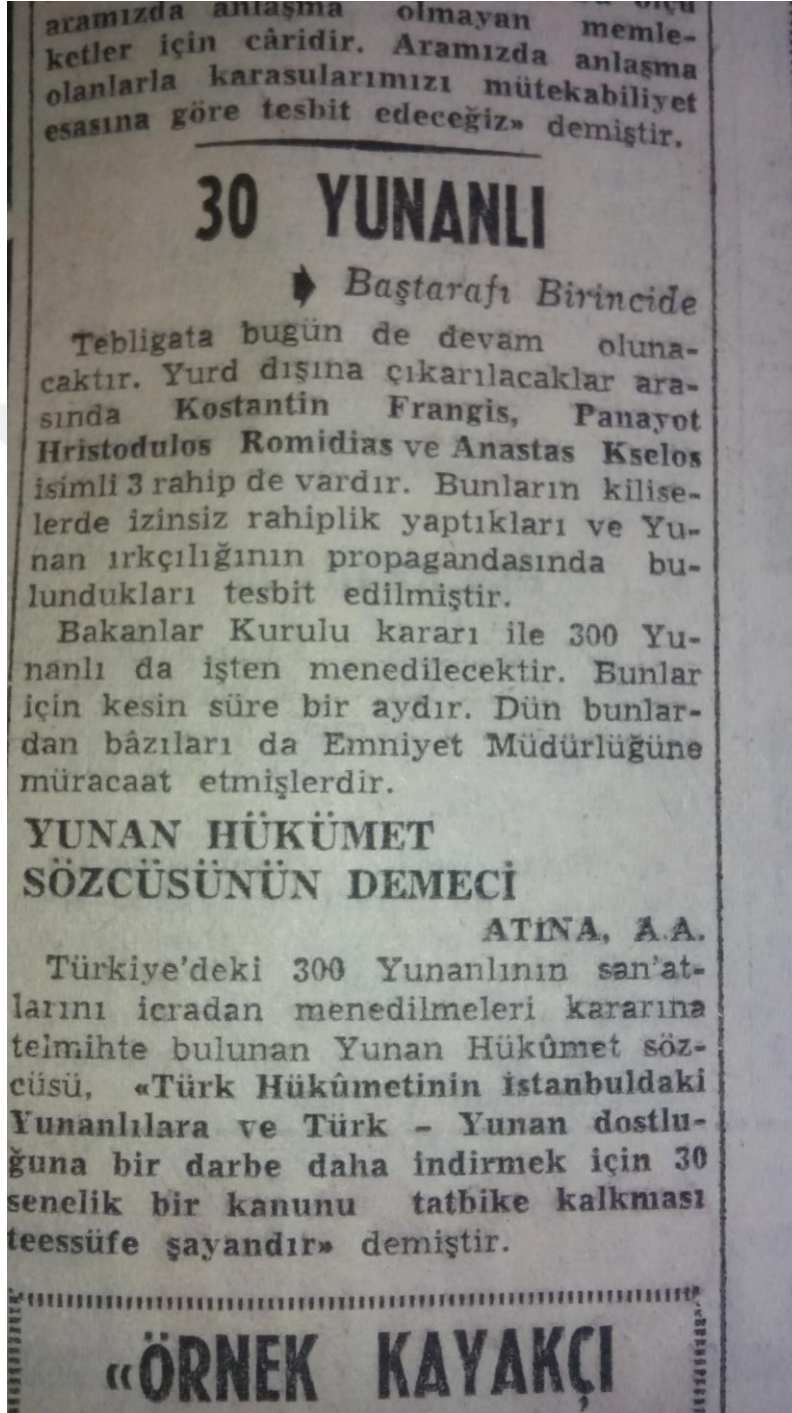
Kaynak: 27 Kasım 1964, Milliyet Gazetesi, s.1.

Fotoğraf-49: Azınlık mensubu öğretmenlerin Türkçe sınavına tab tutulması ile ilgili haberin devamı

Kaynak: 27 Kasım 1964, Milliyet Gazetesi, s.7.

Fotoğraf-50: 30 Yunanlı sınır dışı edildi.

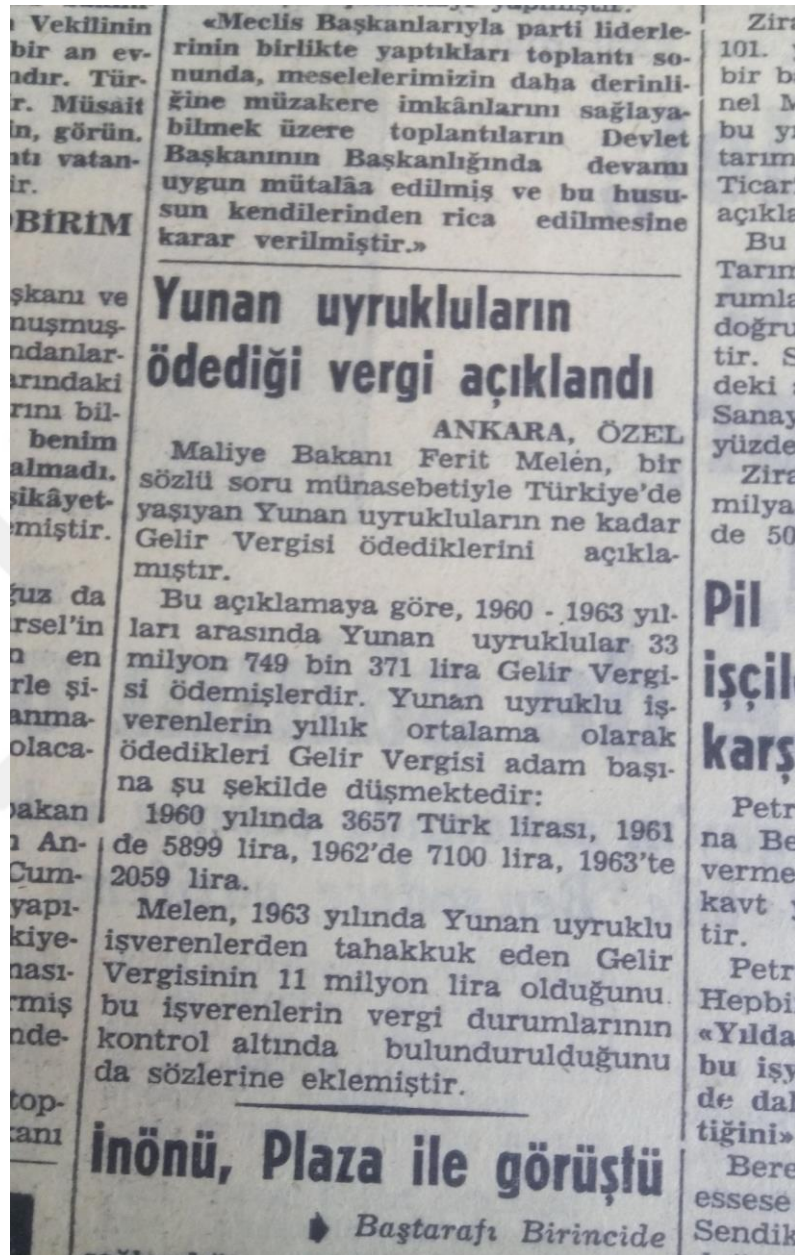
Kaynak: 11 Nisan 1964, Milliyet Gazetesi, s.7.

Fotoğraf-51: Yunan uyruklular rapor alarak Türkiye'de kalma süresini uzatıyor

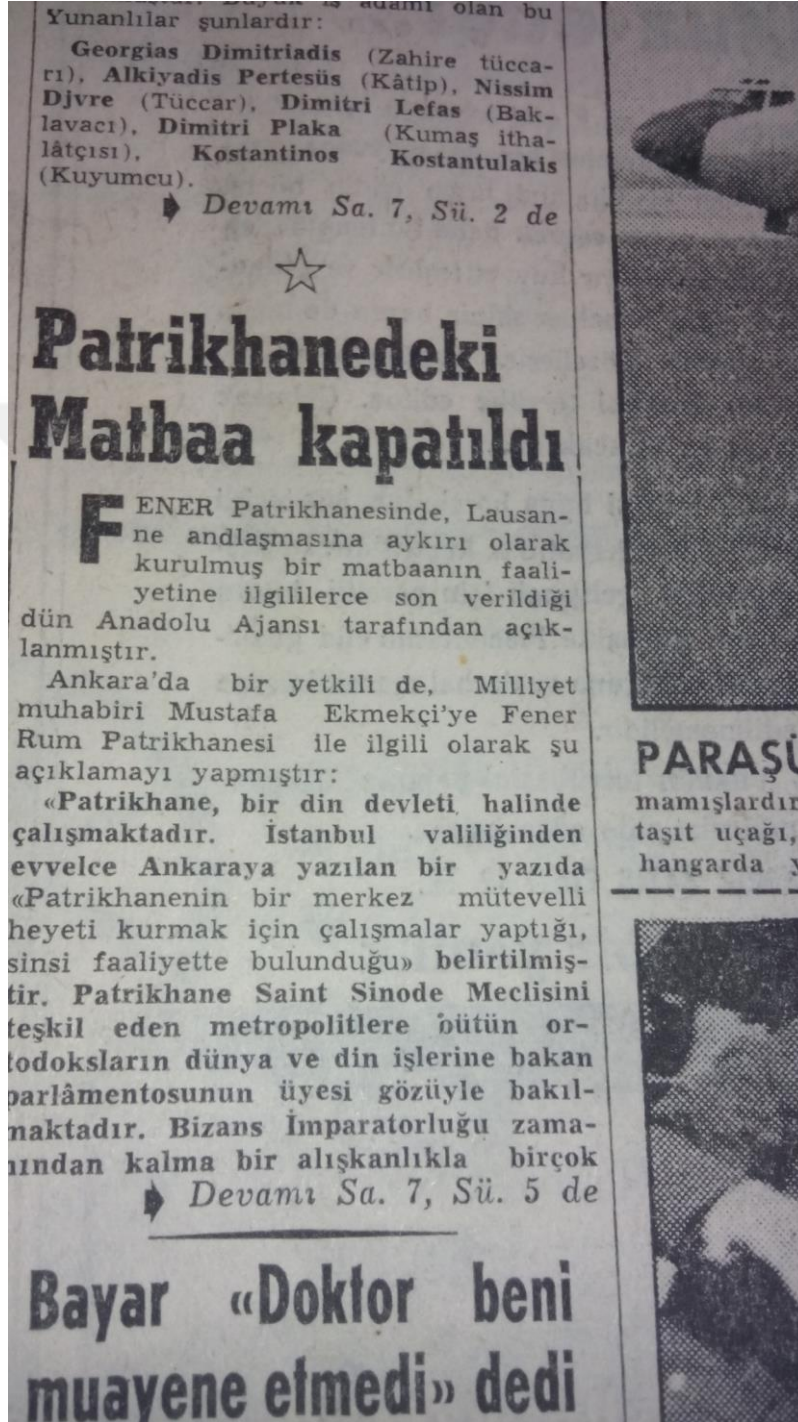
Kaynak: 9 Ekim 1964, Milliyet Gazetesi, s.7.

Fotoğraf-52: Yunan uyrukluların ödediği vergi ile ilgili hazırlanan haber

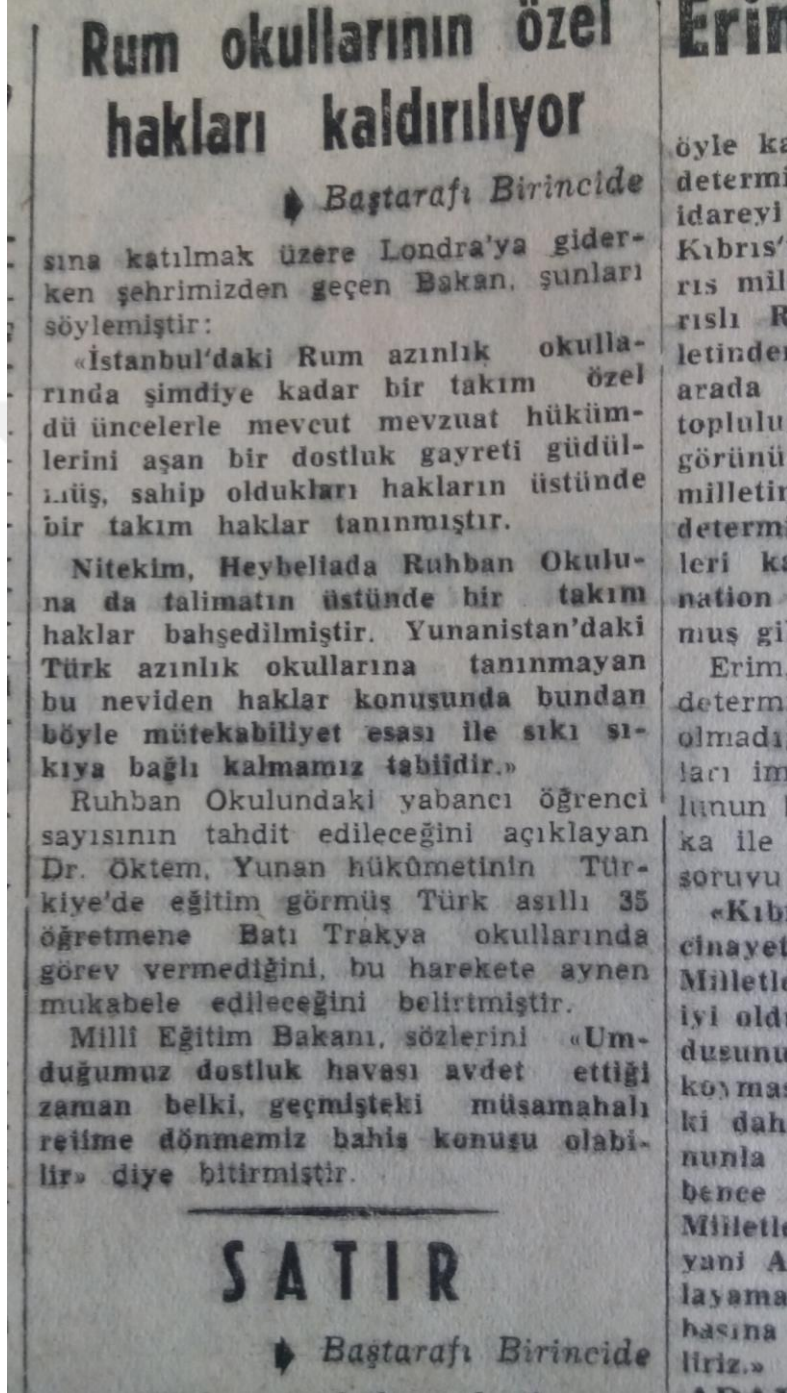
Kaynak: 21 Kasım 1964, Milliyet Gazetesi, s.7.

Fotoğraf-53: Patrikhanedeki matbaa kapatıldı.

Kaynak: 11 Nisan 1964, Milliyet Gazetesi, s.1.

Fotoğraf-54:Rum okullarının özel haklarının kaldırılması

Kaynak: 13 Nisan 1964, Milliyet Gazetesi, s.7.

Fotoğraf-55: Sınır dışı edilenlerin 250 milyon liralık mülklerini Türkiye'de bırakmak zorunda kaldıklarına dair haber

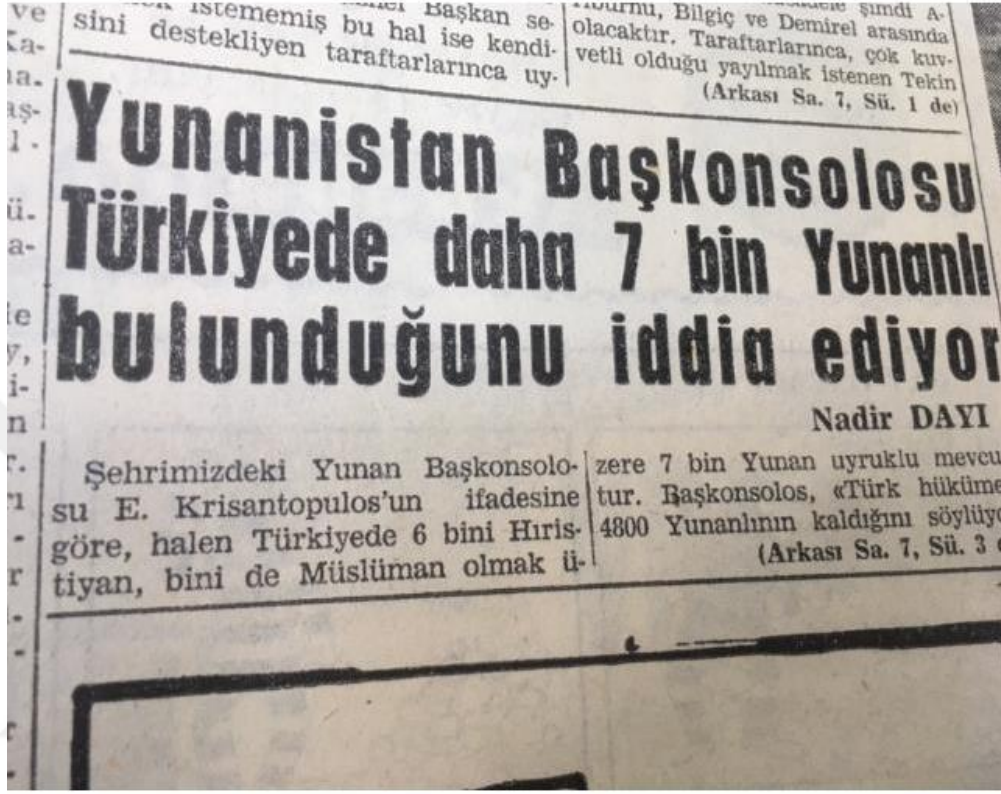
Kaynak: 6 Mayıs 1964, Milliyet Gazetesi, s.1.

Fotoğraf-56: Patrik Vekilinin Emilyanos'un ve onun gibi birkaç kişinin vatandaşlıktan çıkarıldığına dair haber / Rum okullarının özel haklarının kaldırıldığına dair haber

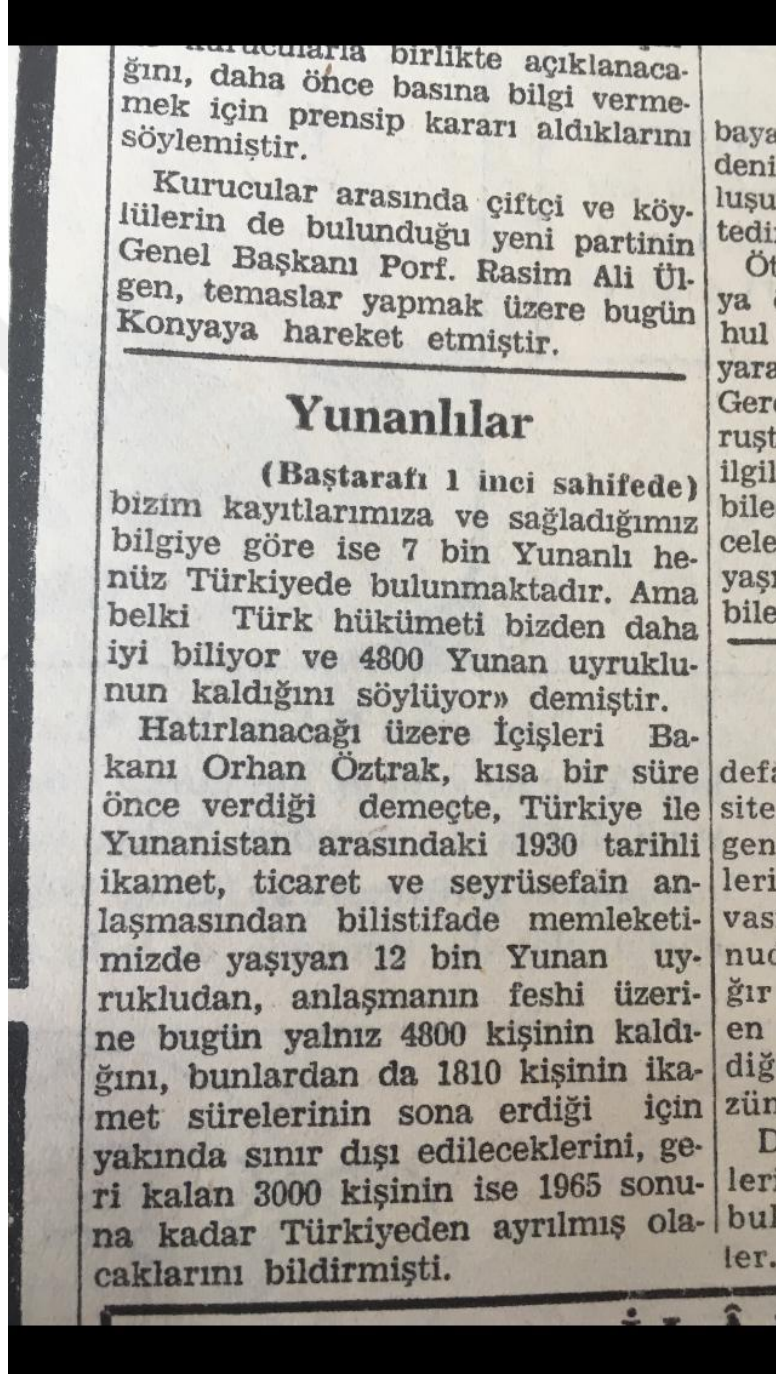
Kaynak: 13 Nisan 1964, Milliyet Gazetesi, s.1.

Fotoğraf-57: Türkiye’de kalmış olabileceği düşünülen Yunanlılar hakkında haber

Kaynak: 23 Eylül 1964, Cumhuriyet Gazetesi, s.1.

Fotoğraf-58: Türkiye’de kalmış olabileceği düşünülen Yunanlılar hakkında haberin devamı

Kaynak: 23 Eylül 1964, Cumhuriyet Gazetesi, s.7.

Fotoğraf-59: Yunan uyrukluların ikamet sürelerine dair bir haber

“Yunan uyrukluların ikamet süreleri uzatılamaz ve uzatılmıyacaktır.”

Dün bir açıklama yapan İçişleri Bakanı Öztürk ayrıca Yunan uyruklu Rumların şimdilik Türkiye’de misafir sayılacaklarını söyledi

İçişleri Bakanı Orhan Öztürk, dün sabah, «Yurt dışı edilmeleri gereken Yunan uyruklu Rumların ikamet süreleri uzatılamaz ve uzatılmıyacaktır» demiştir.

Vilâyette, Vali Niyazi Akı ve Emniyet Müdürü Haydar Özkin ile yaptığı toplantıdan sonra basın mensuplarının sorularını cevaplandıran İçişleri Bakanı, «Yunan uyruklu Rumları şimdilik Türkiye’de misafir mi sayacağız?» sorusuna da, «Evet» diyerek cevap vermiştir.

Bakan ile basın mensupları arasında geçen konuşma şu şekilde olmuştur :

- 16 eylülde sona eren İkamet Anlaşması gereğince yurt dışına çıkarılmaları gereken Yunan uyruklu Rumlar hakkında ne gibi bir işlem yapılıyor? Kendilerine tebligat yapılanlar var mı? Hangi tarihte yurt dışı edilecekler?
- Yurt dışına çıkarılacak Yunan uyruklular, büyük bir kütledir. İnsani şartlar altında çıkarılmaları temin edilecektir. Çıkarma tarihlerini de cesameti ölçüsünde tâyin edeceğiz. Yunanistan ile aramızdaki anlaşmalar bitmiştir. Bu duruma göre artık Türkiyede kalamazlar. Listeler üzerindeki çalışmalar 1810 kişinin hariç, tamamlanmamıştır.
- Anlaşma fesh edildiğine göre, Yunan uyruklu Rumlar 16 eylülde sonra hangi sıfatla Türkiyede kalabilir?

Paristeki Baskonsolosumuza işten el çekirildi

Ankara 17. (Cumhuriyet - Telek)
— Paris Baskonsolosu Talat K. K. lay’a, maliye müfettislerinin raporları incelemiden sonra işten el

ken Mal-
esine lâzım
siyah çar-

Kaynak: 18 Eylül 1964, Cumhuriyet Gazetesi, s.1.

Fotoğraf-60: Yunan uyrukluların ikamet sürelerine dair haberin devamı

— 16 eylülde sona eren İkamet Anlaşması gereğince y
çıkarılmaları gereken Yunan uyruklu Rumlar hakkında n
işlem yapılıyor? Kendilerine tebligat yapılanlar var mı?
rihte yurt dışı edilecekler?

— Yurt dışına çıkarılacak Yunan uyruklular, büyük b
İnsanî şartlar altında çıkarılmaları
temin edilecektir. Çıkarma tarihle-
rini de cesameti ölçüsünde tâyin
edeceğiz. Yunanistan ile aramızdaki
anlaşmalar bitmiştir. Bu duruma
göre artık Türkiyede kalamazlar.
Listeler üzerindeki çalışmalar 1810
kişininki hariç, tamamlanmamıştır.

— Anlaşma fesh edildiğine göre,
Yunan uyruklu Rumlar 16 eylül
sonra hangi sıfatla Türkiyede kala-
caklar?

— Anlaşmaların sona ermiş olma-
sına rağmen, bu gibi kimselere ve-
rilmiş ikâmet müsaadeleri vardır.
Bu sürelerini doldurmadan, hukuki
bir sebep olmaksızın yurt dışı etme
muamelesi yapılamaz. Yurt dışı edi-
lecekler arasında çok az olmakla
beraber 1965 yılının son ayına ka-
dar devam eden ikâmet müsaadesi
olanlar var. Bu durumda olanlar
yürürlükteki Türkiye Kanunlarının
bahsettiği imkânları kullanacaklar-
dır.

— Yurt dışı edilmesi gerekenler
turist sıfatı ile daha bir süre Türki-
yede kalabilirler mi?

— Bunlara turist sıfatı atfedile-
mez. Çünkü Yunanistanla aramızda
vize anlaşması yoktur. Bu bakımdan
ikâmet süreleri uzatılamaz ve uza-
tılmıyacaktır.

— Daha önceki yurt dışına çıkar-
(Arkası Sa. 7, Sü. 3 de)

Paristek
Baskonsolos
işten el çe

Ankara 17. (Cumhuriyet)
— Paris Başkonsolosu
lay'a, maliye müfettiş-
leri incelemelerden sonra
tirilmiştir.

Başkonsolos hakkın-
raporuna istinaden
maktadı. Raporda be-
re kasada açık çık-
nara yerine konul-
Bakanlığı, Başkonsol-
keze çağırılmıştır.

Prag B. Elçiliğine
Ankara 17. (Cumhuriyet)
— Moskova Büyük
ması kararlaştırılan
elçisi Hasan Işık'a
gerekli ağremanı v
Işık'tan boş
kanlık Genel Sek-
ramoğlu, onun ye-
ler Yardımcısı Ha-
tirilmektedir.

Öte yandan, Pr
İsmail Erez atan-
lık ikinci İktisat
Genel Müdürü

Kaynak: 18 Eylül 1964, Cumhuriyet Gazetesi, s.1.

Fotoğraf-61: Batı Trakya Türkleri üzerine yazılan bir düşünce yazısı

Kaynak: 15 Nisan 1964, Ulus Gazetesi, s.7.

Fotoğraf-62: Rodoslu Türklere baskı yapılıyor.

MİLLİYET

ÜCRETLİ PERSONELİN MAAŞINA ZAM İSTENDİ

Baştarafı Birincide

Derece	Ücret
1	1750
2	1500
3	1250
4	1100
5	950
6	800
7	700
8	600
9	500
10	450
11	400
12	350
13	300
14	250
15	200
16	150
17	100

Hizmet kadrolarında istihdam edilenlere verilecek ücret, emekli esas ücret derecelerinin üç yukarı derece ücretini geçemez.

Memurlar için kanunen tanınmamış olan hak ve menfaatler hizmetliler için de kabul edilemez.

GEREKÇE

Kanun teklifinin gerekçesinde şöyle denilmektedir:

«Hizmetlilerin 1250 liradan fazla ücret alamamaları ve bir üst derece alamıyacak hâle düşmüş olmaları mağduriyetlerini mucip olmakta ve çalışma sevklerinin kırılmasına yol açmaktadır. Bu sebeple 1250 lira tahdidatının kaldırılması yerinde olacak ve bu alandaki sosyal adâleti sağlayacaktır. Özel meslek bilgisine ve ihtisasına sa-

Üç polis ormanda enselerinden vuruldu

ATLANTA (Georgia), A.A.

Üç polis, Atlanta yakınındaki ormanlık bir bölgede enselerine sıkılan kurşunla öldürülmüş olarak bulunmuştur.

Polislerin birbirine bağlı cesetleri dün sabah ortaya çıkarılmıştır.

Polislerin, kendilerini tevkif etmek istedikleri haydutlar tarafından öldürüldüğü sanılmaktadır.

Rodoslu Türklere baskı yapılıyor

Şehrimizdeki Rodoslular dün bir bildiriyi yayınlayarak, Yunan hükümetinin, 12 Ada'da yaşayan Türkleri baskı altında bulundurduğunu açıklamışlardır.

Bildiride belirtildiğine göre, Türkler «Burası hudut bölgesidir» diye 91 gün içinde adaları terketmek zorunda bırakılmaktadır.

Bu şiddet politikası karşısında 12 Ada'da yaşayan Türklerin yüzde 35'inin kaldığı belirtilmekte, «Rodos adasında 1946'da 6000 Türk varken, şimdi 2200 Türk yaşamaktadır» denilmektedir.

BOZK
ALTIN

A.P. BEYOĞLU İLÇE KONGRESİNDE POLİS KAVGAYI ÖNLEDİ

AP Beyoğlu İlçe Kongresi dün hâdiseli geçmiş ve delegelerin birbirlerine hücum etmesi üzerine polis çağrılmıştır.

Münakaşaların çıkmasına delege seçimlerinde yolsuzluk yapıldığı iddiası sebep olmuştur. Muhalefet grubu kongre başkanlığına 54 imzalı bir önerge verip «Partiden istifa edeceklerini» bildirerek salonu terketmişlerdir. Kongrede bulunan Genel Başkan Vekillerinden Dr. Faruk Sükan, bir konuşma yaparak delege seçimlerinde yolsuzluk olduğu iddialarını tetkik ettiklerini ve bu iddiaların asılsız olduğunu anlattığını söylemiştir. Bazı delegelerin salonu terketmesi ve Faruk Sükan'ın konuşması sınırlı havayı yatıştırmış, kongreye devam edilmiştir.

ŞİK
BAHAT

Kaynak: 19 Nisan 1964, Milliyet Gazetesi, s.7.